

UNIVERZITA KARLOVA

PRÁVNICKÁ FAKULTA

JUDR. LUCIE TRNKOVÁ

DISERTAČNÍ PRÁCE

NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ V ČESKÉ REPUBLICĚ

(SUBSTITUTE FAMILY CARE IN THE CZECH REPUBLIC)

Školitel autorky disertační práce: doc. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. 12. 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura v ní byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu.

JUDr. Lucie Trnková

Poděkování

Tímto si dovoluji velice poděkovat svému vedoucímu doc. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D., za odborné vedení a podporu během doktorského studia i psaní této disertační práce. Dále upřímně děkuji opatrovnické soudkyni JUDr. Heleně Svobodové za desítky hodin, které jsem mohla strávit v její jednací síni a za lásku k rodinnému právu, kterou ve mně probudila.

Obsah

Seznam zkratk	4
Úvod	5
1. Vymezení problematiky	5
2. Metodologie a cíl práce	6
3. Struktura práce	8
1. Historický vývoj náhradní péče a sociálně-právní ochrany dítěte na našem území	11
1.1 Počátky ochrany cizích dětí	11
1.2 Chudinská péče	12
1.3 Období první Československé republiky	15
1.4 Období socialistického státu	19
1.5 Vývoj po roce 1989	21
2. Systém a indikace náhradní péče o dítě	22
2.1 Systém a formy náhradní péče	22
2.2 Indikace jednotlivých forem náhradní péče	24
2.3 Zprostředkování osvojení či pěstounské péče	25
2.3.1 Zahájení procesu zprostředkování	27
2.3.2 Obsah spisové dokumentace dětí a žadatelů	28
2.3.3 Odborné posouzení žadatelů	30
2.3.4 Odborná příprava žadatelů k přijetí dítěte do rodiny	32
2.3.5 Zařazení žadatele do evidence a výběr vhodných žadatelů pro dítě	33
3. Osvojení	35
3.1 Vývoj právní úpravy osvojení	35
3.1.1 Obecný zákoník občanský z roku 1811	35
3.1.2 Zákon o osvojení z roku 1928	36
3.1.3 Zákon o právu rodinném z roku 1949	39
3.1.4 Zákon o rodině z roku 1963	41
3.2 Současná právní úprava osvojení	46
3.2.1 Předpoklady osvojení nezletilého dítěte	48
3.2.2 Podoby osvojení	50
3.2.3 Přiosvojení - osvojení dítěte manželem rodiče	50
3.2.4 Zájem ostatních dětí osvojitelů	52
3.2.5 Věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojiteli	52
3.2.6 Překážka příbuzenství, náhradní mateřství	53
3.2.7 Souhlasy s osvojením	54
3.2.8 Osvojení dítěte bez souhlasu rodičů	61
3.2.9 Incidenční řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení	70

3.2.10	Péče osvojitelů o dítě před osvojením.....	73
3.2.11	Šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele.....	76
3.2.12	Následky osvojení	82
3.2.13	Dohled nad úspěšností osvojení	84
3.2.14	Zrušení osvojení	86
3.2.15	Opětovné osvojení.....	89
3.2.16	Anonymita osvojení a právo dítěte znát svůj původ	90
3.3	Osvojení zletilého	96
3.3.1	Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého	97
3.3.2	Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého	98
3.4	Řízení ve věcech osvojení	100
3.4.1	Řízení ve věcech osvojení nezletilého.....	100
3.4.2	Řízení o osvojení zletilého	102
3.5	Zhodnocení nové právní úpravy osvojení	103
3.6	Osvojení registrovanými partnery	104
4.	Osvojení s cizím prvkem.....	112
4.1	Uznání cizího rozhodnutí o osvojení	112
4.2	Mezinárodní osvojení	114
4.2.1	Zprostředkování osvojení dítěte z ČR do zahraničí	117
4.2.2	Zprostředkování osvojení dítěte ze zahraničí do ČR	120
4.2.3	Statistika mezinárodních adopcí za roky 2000 - 2015	121
5.	Pěstounství	124
5.1	Vývoj právní úpravy pěstounské péče.....	124
5.2	Současná právní úprava pěstounství.....	134
5.2.1	Příbuzenská pěstounská péče	138
5.2.2	Požadavky kladené na osobu pěstouna	139
5.2.3	Předpěstounská péče	140
5.2.4	Společná pěstounská péče	140
5.2.5	Zánik pěstounské péče	142
5.2.6	Profesionalizace pěstounské péče	142
5.2.7	Dohoda o výkonu pěstounské péče, doprovázení a pomoc pěstounovi	143
5.2.8	Dávky pěstounské péče	145
5.2.9	Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	147
6.	Svěření dítěte do péče jiné osoby	153
7.	Hostitelství	155
8.	Poručenství a opatrovnictví.....	158
8.1	Vývoj právní úpravy poručenství a opatrovnictví	158

8.2	Současná právní úprava poručenství	165
8.2.1	Důvody jmenování poručníka	166
8.2.2	Požadavky kladené na osobu poručníka.....	167
8.2.3	Povinnosti a práva poručníka	168
8.2.4	Zánik poručenství	171
8.3	Současná právní úprava opatrovnictví dítěte.....	172
8.3.1	Opatrovník pro správu jmění dítěte.....	174
9.	Ústavní výchova.....	178
9.1	Vývoj právní úpravy ústavní výchovy.....	178
9.2	Organizace ústavní výchovy.....	181
9.2.1	Dětské domovy pro děti do tří let.....	181
9.2.2	Školská zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy	182
9.2.3	Ochranná výchova.....	186
9.2.4	Průběh ústavní a ochranné výchovy	187
9.2.5	Zařízení sociálních služeb	190
9.2.6	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	190
9.3	Předběžné opatření dle § 924 OZ	192
9.4	Rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy dle § 971 OZ.....	193
9.5	Shrnutí judikatorních závěrů ohledně oprávněnosti ústavní výchovy.....	197
10.	Řízení ve věcech poručenství, opatrovnictví, ústavní výchovy a pěstounské péče	203
11.	Závěr.....	205
	Resumé	212
	Summary	214
	Zusammenfassung.....	217
	Seznam použitých pramenů	220
	Anotace.....	228
	Abstract	229

Seznam zkratk

ABGB	císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. 11. 1950
EÚOD	Evropská úmluva o osvojení dětí ze dne 24. 4. 1967
EÚVPD	Evropská úmluva o výkonu práv dětí ze dne 25. 1. 1996
Haagská úmluva	Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení ze dne 29. 5. 1993
Listina	ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
MZdr	Ministerstvo zdravotnictví České republiky
NS	Nejvyšší soud České republiky
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
PPPD	pěstounská péče na přechodnou dobu
ÚPD	Úmluva o právech dítěte ze dne 20. 11. 1989
ÚS	Ústavní soud České republiky
ZMPS	zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZŘS	zákon č. 90/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Poznámka k citaci právních předpisů:

Pokud je právní předpis citován v původním znění tak, jak byl přijat, je u něj uvedeno: „v původním znění“.

Pokud je citován v aktuálním znění, tj. ke dni 31. 12. 2016, je u něj uvedeno: „ve znění pozdějších předpisů“.

Pokud není u právního předpisu uveden žádný dodatek, znamená to, že citované ustanovení se po dobu platnosti a účinnosti tohoto předpisu nezměnilo, tj. je stejné jak v původním znění, tak ve znění pozdějších předpisů.

Úvod

1. Vymezení problematiky

Pojem náhradní péče o dítě v sobě zahrnuje několik samostatných právních institutů, které společně tvoří systém sloužící k ochraně ohrožených dětí, jež nemohou z nejrůznějších příčin vyrůstat ve své vlastní biologicky příbuzné rodině. Počet takových dětí přitom zdaleka není zanedbatelný. V uplynulém roce žilo mimo svou nukleární rodinu téměř 25000 dětí a zhruba dalších 300 dětí bylo osvojeno.¹

Jedná se převážně o děti, jejichž rodiče nejsou schopni či ochotni péči o ně sami zajistit a kterým je třeba zabezpečit péči náhradní. V lepším případě v jejich vlastní širší rodině, v ostatních případech u cizích osob či institucí. Častými důvody, pro které se dítě ocitá v systému náhradní péče, jsou selhání rodičů v podobě zanedbávání či týrání dítěte, trestná činnost rodičů nebo nedostatky v péči způsobené závislostí rodičů na alkoholu a dalších návykových látkách. Jen menší část dětí se ocitá bez potřebné péče z důvodů rodiči nezaviněných, jako jsou jejich závažná onemocnění nebo smrt. Většina dětí v systému náhradní péče tak jsou sirotci sociální, jejichž rodiče jsou naživu, péči o ně však nezajišťují.²

Systém náhradní péče se dělí na individuální péči rodinného typu a péči kolektivní zajišťovanou v ústavních zařízeních. Česká republika byla opakovaně kritizována Výborem OSN pro práva dítěte z důvodu vysokého počtu dětí vyrůstajících v kolektivní péči,³ nicméně je třeba konstatovat, že tyto počty se postupně daří snižovat.⁴

Za snižováním počtu tzv. ústavních dětí je třeba hledat zejména zvýšení kvality sociální práce s ohroženou rodinou směřující k její sanaci tak, aby byla schopna převzít dítě zpět do své péče, a dále rozvoj náhradní péče rodinného typu, zejm. pěstounské péče

---

¹ K tomu srov. „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015.“ Dostupný na: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>. [online]. [cit. 2016-10-1]. Dále „Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2015“ Dostupná na:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/28270/Statisticka_roc._z_oblasti_prace_a_SZ_2015.pdf, str. 92. [online]. [cit. 2016-10-1]

² K tomu blíže PTÁČEK, R. a kol.: Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2011. str. 6

³ Naposledy v závěrečném doporučení Výboru OSN pro práva dítěte ze dne 17. 6. 2011 k třetí a čtvrté periodické zprávě předložené Českou republikou v roce 2011. Dostupné na:

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:dhFzqaD411cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/do_kumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/material.doc+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=cz [online]. [cit. 2016-10-1].

⁴ Např. v roce 2010 byl celkový počet dětí s nařízenou ústavní výchovou 8277. K tomu srov. „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2010.“ V roce 2015 bylo těchto dětí 6394. K tomu srov. „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015.“ Výkazy dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>. [online]. [cit. 2016-10-1].

a pěstounské péče na přechodnou dobu. Počty dětí umístěných do ústavů totiž klesají úměrně tomu, jak rostou počty dětí v pěstounské péči.⁵

Je zřejmé, že reforma⁶ systému péče o ohrožené děti a sociální práce s rodinami přináší své výsledky a ve spojení s rekonstrukcí soukromého práva a přijetím nového občanského zákoníku⁷ znamená významný posun ve vývoji rodinného práva. Ačkoliv se na první pohled může zdát, že jde o dvě rozdílné a spolu nesouvisející oblasti práva veřejného (sociálně-právní ochrana dětí) a práva soukromého (úprava rodinného práva v OZ), opak je pravdou. V oblasti právní úpravy náhradní péče o dítě se tato odvětví prolínají, obě úpravy spolu úzce souvisí a jedna bez druhé v případě většiny dětí vyskytujících se v systému náhradní péče nemůže existovat. Opomíjet nelze ani úpravu procesní, která je zakotvena nejen v zákoně o zvláštních řízeních soudních,⁸ ale mnohá procesní ustanovení lze nalézt i v obou již zmíněných předpisech – v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí a v občanském zákoníku. Výsledkem této provázanosti je pak nezbytná spolupráce orgánů sociálně-právní ochrany, soudů i subjektů soukromého práva, tj. rodičů, dětí, osvojitelů, pěstounů, pediatrů, etopedů, psychologů a dalších osob zajišťujících péči o dítě v systému náhradní péče, který je ovládán základní maximou, a tou je úsilí o dosažení takového uspořádání, které bude v nejlepším zájmu dítěte.⁹

2. Metodologie a cíl práce

Předkládaná disertační práce si klade za cíl provést analýzu právní úpravy systému náhradní péče o děti v České republice, a to komplexně z pohledu práva soukromého i souvisejících přesahů do práva veřejného v podobě právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí a řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, jimž je třeba náhradní péči zajistit.

Vzhledem k mnoha legislativním změnám, které přinesla rekonstrukce soukromého práva i reforma systému péče o ohrožené děti, jakož i přijetí zcela nového procesního předpisu upravujícího nesporná řízení, se tato analýza jeví být užitečnou. Cílem práce je zhodnotit komplexní provázanost a vzájemnou souladnost jednotlivých právních předpisů,

---

⁵ Např. v roce 2010 byl celkový počet dětí umístěných do pěstounské péče 7021 a do pěstounské péče na přechodnou dobu 0, v roce 2015 již vyrůstalo v pěstounské péči 10380 dětí a v pěstounské péči na přechodnou dobu bylo umístěno 543 dětí. K tomu srov. „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2010“ a „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015.“ Výkazy dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>. [online]. [cit. 2016-10-1].

⁶ Reforma provedena zejména tzv. velkou novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí – zákonem č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁸ Zákon č. 262/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁹ Srov. čl. 3 ÚPD, § 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

kteře oblast náhradní péče upravují, a posoudit jejich efektivitu při praktickém uplatňování institutů a postupů v nich upravených. V průběhu práce budou identifikovány případné nedostatky právní úpravy či mezery v ní a uvedena doporučení *de lege ferenda*. Práce taktěž neopomíná témata, která v současné společnosti nabývají na významu a na která dříve či později bude muset právní řád reagovat, jako je otázka adopce dětí registrovanými partnery či náhradní mateřství.

K tématu práce je vzhledem k jeho obsahu přistupováno víceoborově, neboť interdisciplinární spolupráce jednotlivých osob (soudců, sociálních pracovníků, ředitelů ústavních zařízení, psychologů, pediatrů atd.) vystupujících jménem státu ve sledovaných právních vztazích náhradní péče je v zájmu dítěte zcela nezbytná. Pro efektivitu této spolupráce je nutné, aby zúčastněné subjekty měly alespoň obecnou znalost fungování celého systému a rolí, které v něm seřávají zástupci ostatních profesí. Je proto zcela zásadní, aby soudce znal opatření uplatňovaná v rámci sociálně-právní ochrany, metody komunikace s nezletilými dětmi i základní pravidla indikace jednotlivých forem náhradní péče. Sociální pracovník se pak musí detailně orientovat v právní úpravě řízení před soudem, v němž má OSPOD své nezastupitelné místo, a ovládat komunikační a mediační postupy. Psycholog působící při posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní péče musí mít znalost jednotlivých forem péče i jejich právních důsledků a specifik atd. Jen v takovém případě může systém náhradní péče dobře fungovat v zájmu dětí, které se v něm ocitly.

Záměrem této práce je proto analyzovat fungování celého provázaného systému náhradní péče a vymezit práva a povinnosti subjektů, které jím v různých rolích procházejí s důrazem na to, jak je zajišťováno naplňování práv nezletilého dítěte a sledován jeho nejlepší zájem.

Vědecký přístup v práci je založen na rozboru vnitrostátní právní úpravy jednotlivých forem náhradní péče o nezletilé děti a sledování realizace této právní úpravy v praxi za použití metody analyticko-deskriptivní a statistické. Za použití metody historické je v práci rozebrán vývoj právní úpravy, která se z původně legislativně zanedbané oblasti stala propracovaným a dobře fungujícím systémem, jenž byl však několikrát výrazně zasažen politickými a ideovými změnami ve společnosti vedoucími k diskontinuitě též v rodinném právu. Dalšími metodologickými východisky jsou metoda gramatická, logická, systematická a teleologická.

3. Struktura práce

Předkládaná práce je členěna do deseti kapitol, z nichž první je historickým exkurzem do počátků péče o děti odložené a osiřelé, která zdaleka nebyla vždy považována za automatickou či potřebnou. Dítě, o které se nemohli starat rodiče, bylo mnohdy přítěží pro komunitu, do které se narodilo, a bylo ponecháno napospas svému osudu. Teprve s postupujícím rozvojem lidské společnosti, v němž v našich geografických podmínkách sehrálo výraznou roli křesťanství, začala být péče o nejslabší členy považována za humánní a morální povinnost. Toto přesvědčení v lidské společnosti v průběhu staletí zakořenilo a stalo se jednou ze základních hodnot, na nichž jsou založeny přirozenoprávní dokumenty přijaté na ochranu lidských práv a základních svobod.

Druhá kapitola přináší vhled do systému náhradní péče o dítě v České republice v době současné. Uvádí základní právní předpisy, v nichž je právní úprava obsažena a přibližuje jeho fungování, včetně dělení do dvou základních podob náhradní péče, a to péče rodinného typu a péče ústavní. Jednotlivé formy péče jsou přitom obecně indikovány (doporučeny) dětem nacházejícím se v určitém právním postavení, dětem různého věku, potřeb a dalších specifik. Kritéria této indikace jsou v práci blíže rozvedena. Základní zásadou zajišťování náhradního prostředí pro dítě, které nemůže vyrůstat ve vlastní rodině, je pravidlo, dle něž jsou pro konkrétní dítě vyhledávání vhodné náhradní rodiče či pečovatelé, nikoliv naopak. Tento postup se označuje jako zprostředkování náhradní péče a jeho průběh je ve druhé kapitole rozebrán.

Třetí kapitola je již věnována zajištění nové rodiny dítěti v podobě rodiny osvojitelské. Osvojení je starobylým právním institutem známým již římskému právu. Jeho primární účel se nicméně v průběhu dějin podstatně proměnil, neboť od soukromoprávní smlouvy zajišťující dědice rodového majetku bezdětnému osvojiteli se přeměnil do současné podoby jednoho ze způsobů, jak rozhodnutím soudu svěřit nezletilé dítě do náhradní rodiny se stejnými právními důsledky, jako by se dítě do rodiny přirozeně narodilo. Občanský zákoník se však částečně navrátil i k původní soukromoprávní koncepci osvojení, když obnovil možnost osvojení zletilého, kterému je v této části práce rovněž věnován prostor, byť jde o institut stojící mimo povinnost státu poskytnout ochranu nezletilému dítěti. V případě osvojení nezletilého se tato povinnost státu promítá do celé řady zákonných požadavků kladených na osoby osvojitelů, jimž se práce v této kapitole rovněž podrobně věnuje, stejně jako samotnému řízení ve věcech osvojení a právním důsledkům rozhodnutí soudu o osvojení

dítěte osvojiteli. Stranou není ponecháno ani aktuálně diskutované téma osvojení dítěte registrovanými partnery.

Kapitola čtvrtá se zabývá specifiky osvojení s cizím prvkem, a to jak řízením o uznání cizího rozhodnutí ve věcech osvojení soudy ČR, tak problematikou mezinárodního osvojení, která z velké části vychází z Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z r. 1993. Předpoklady mezinárodního osvojení i proces jeho zprostředkování ústředními orgány smluvních států úmluvy jsou schematicky rozepsány. V závěru této kapitoly se nachází grafy ilustrující počty dětí, které byly osvojeny z ČR do ciziny, jejich věk, pohlaví, kraje, z nichž pocházely, a státy, do kterých byly osvojeny.

Pátá kapitola analyzuje právní úpravu pěstounské péče, v níž v ČR vyrůstá více než 10 tisíc dětí a která je tak velmi významnou součástí systému náhradní rodinné péče. Úvodem je stručně shrnut vývoj pěstounské péče na našem území a její postupný rozvoj v systém na svou dobu dobře fungující a zajišťující rodinné prostředí osiřelým dětem namísto pobytu v sirotčincích, nalezincích a dalších ústavech. I přesto, že vlivem kolektivizace péče o děti v 50. letech 20. století byla pěstounská péče na více než dvacet let zrušena, po svém znovuoobnovení v roce 1973 navázala na dlouhou tradici a začala se postupně opět rozvíjet jako péče zajišťovaná pěstouny s finanční podporou od státu. Požadavky na osoby pěstounů, proces jejich výběru, dávky pěstounské péče, doprovázení pěstounských rodin, jejich podpora i uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče jsou popsány v dalších částech kapitoly. Její závěr je poté věnován procesu profesionalizace pěstounské péče a její specifické podobě pěstounské péče na přechodnou dobu.

Na kapitolu o pěstounství navazuje kapitola věnovaná institutu svěřením dítěte do péče jiné osoby, který se s pěstounskou péčí v mnohém shoduje.

Sedmá kapitola se pak zabývá oprávněním ředitele ústavního zařízení se souhlasem příslušného orgánu SPOD povolit dítěti, které je v ústavním zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, pobyt mimo ústav u nepříbuzných fyzických osob. Jedná se o tzv. hostitelství blíže právním řádem neupravené, nicméně v praxi využívané k návštěvám ústavních dětí v rodinách.

V kapitole osmé je podán historický exkurz do právní úpravy poručenství a opatrovnictví a proveden rozbor aktuální právní úpravy obou těchto institutů. Tato část práce předestírá důvody pro jmenování poručníka či opatrovníka dítěti, požadavky kladené na tyto osoby, jakož i jejich práva a povinnosti po dobu výkonu funkce.

Devátá kapitola je věnována rozsáhlé problematice ústavní výchovy a systému zařízení, které ji zajišťují, předpokladům umístování dětí do těchto zařízení, jakož i sociální práci s biologickou rodinou zaměřenou na možnost návratu dítěte do rodiny. Vzhledem k závažnosti takového opatření, kterým je odejmutí dítěte z rodiny a jeho umístění do ústavního zařízení, existuje k tomuto tématu bohatá judikatura ESLP i Ústavního soudu ČR, která je shrnuta v závěru kapitoly.

Kapitola desátá se týká průběhu řízení před soudem ve věcech poručenství, opatrovnictví, ústavní výchovy a pěstounské péče, které je upraveno souhrnně v rámci řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

V závěru práce jsou shrnuty poznatky, k nimž dospívají jednotlivé kapitoly a zdůrazněn význam interdisciplinární spolupráce odborníků z oboru práva, psychologie, sociální práce a dalších, kteří v systému náhradní rodinné péče vystupují tak, aby fungoval co nejlépe v zájmu nezletilého dítěte. Identifikovány jsou zde nedostatky platné právní úpravy s uvedením návrhů *de lege ferenda* i problémy, s nimiž se systém potýká při zajišťování náhradních rodin dětem v praxi.

1. Historický vývoj náhradní péče a sociálně-právní ochrany dítěte na našem území

1.1 Počátky ochrany cizích dětí

První zmínky o schopnosti člověka přijmout cizí dítě za vlastní a vychovávat jej, se vyskytují již ve starých bájích a pověstech. Vzpomenout lze starověké mýty o bratřech Romulovi a Removi, o králi Oidipovi, biblický příběh o nalezení Mojžíšovi nebo osud Plaváčka v Erbenově pohádce Tři zlaté vlasy děda Vševěda.

„Přijetí cizího dítěte za vlastní, upravené dnešním právním řádem, má ve své dávné historii zřejmě jednu zřetelnou tendenci hluboce zabudovanou do biopsychické výbavy, s níž lidský rod vstupuje na vývojovou scénu – totiž schopnost chránit nejen své vlastní dítě, nýbrž jakékoliv dítě cizí a pečovat o ně. V říši živočišné je to zjev ne sice výjimečný, nicméně dosti vzácný. Dnešní poznatky z etologie člověka a z biologie chování naznačují, že tato schopnost je dána nejen matkám či ženám obecně, což by se dalo vysvětlit specificky ženskou hormonální činností, nýbrž i mužům.“¹⁰

V historii lidského rodu se však vyskytovaly a vyskytují též opačné případy rodičů, kteří vlastní dítě odloží nebo usmrtí vedeni při svém jednání rozličnou motivací. Ať už šlo o odkládání „přespočetných“ dětí v době bídy pro neschopnost rodiny další dítě uživit nebo o odkládání dětí nemanželských, jejichž existence měla difamační účinek pro neprovdanou matku a rovněž byla považována za ohrožující ze strany otce a jeho manželské rodiny. Děti, a to zejména dívky, byly často usmrcovány také v rámci regulace porodnosti a zachování rodu skrze mužského potomka.¹¹

Postupem času a výrazně pod vlivem křesťanství však v lidské společnosti převážila tendence humanitní a solidární, vedoucí k ochraně a pomoci nejslabším členům společnosti, mezi něž právě děti patří.¹² Ti, v nichž převládla touha po dítěti, které sami nemohli mít, nebo ti, v nichž soucit s opuštěným dítětem byl silnější než zájem o ekonomické zajištění vlastní rodiny, tak přijímali děti těch, kdo o ně pečovat nemohli nebo nechtěli. „(...) zemrou-li rodiče, bývají osiřelé děti za nedlouho rozebrány a přijaty v jiných rodinách chudých. Někdy je to chudý řemeslník, namáhavou prací živící četnou svou rodinu, jenž sobě pomyslí: kde

---

¹⁰ MATĚJČEK, Z. In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 15

¹¹ Tamtéž, str. 16

¹² K tomu blíže RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999, str. 124

uživí se šest krků, uživí se i sedmý – a přijme sirotka.“¹³ Na základech solidarity a soucitu části lidské společnosti se tak postupně vyvinul systém náhradní péče o opuštěné děti a sirotky.

Právní formy se již v římském právu dostalo osvojení neboli adopci, která byla rozšířena zejména mezi patricijskými rody a sledovala v první řadě zájem osvojitele na zachování rodu a rodového majetku tam, kde *pater familias* neměl vlastních mužských potomků. Právní důsledky adopce dobře vystihovala poučka „*Adoptio naturam imitatur*“ neboli „Osvojením se napodobuje příroda“.¹⁴ Právě tato zásada odráží samotnou podstatu adopce tak, jak ji známe dnes, tj. adoptované dítě přichází do rodiny a získává zde ve vztahu k jejím členům stejné právní postavení, jako by se do rodiny narodilo. Osvojit bylo možno jak nezletilé dítě, tak osobu zletilou, tedy otcovské moci již nepodřízenou. Osvojitelem se mohl stát pouze muž, mezi nímž a osvojencem se vyžadoval věkový rozdíl nejméně 18 let. Z adopce byly vyloučeny nemanželské děti osvojitele, neboť k nápravě jejich právního postavení nesloužila adopce, nýbrž legitimace.¹⁵

Snahou uchránit nechtěné děti před usmrcením bylo vedeno postupné zakládání útulků pro opuštěné děti. O existenci nejstarších z nich se dochovaly zmínky již z 1. stol. n. l. (nalezinec v Konstantinopoli či v Miláně). Kostelní zdi a později i samotné sirotčince byly často opatřovány tzv. tornem, do nějž mohly matky nechtěné děti vložit v naději, že o ně bude postaráno.¹⁶ Schránka, jež je předobrazem dnešních baby-boxů, však zdaleka nezajistila dítěti potřebnou péči tak, jako je tomu dnes. Část dětí byla předána osvojitelským rodinám, zbylé však putovaly do nalezinců či útulků, v nichž živořily v žalostných podmínkách. O mnohdy bezútěšném stavu v těchto útulcích, jejichž provoz byl zpravidla financován z dobročinnosti, svědčí úmrtnost dětí, která se pohybovala mezi 60 – 80 %.¹⁷ Navíc ani skutečnost, že si dítě odvedl osvojitel či pěstoun, ještě neznamenala pro dítě záchranu a jistotu budoucnosti, neboť opuštěné děti byly často zneužívány k těžké práci či k žebrotě.

1.2 Chudinská péče

Vlivem ideálů osvícenství a humanismu hlásajících existenci přirozených práv každého člověka bez rozdílu, byly zakládány sirotčince pro bezprizorní děti již systematicky.

---

¹³ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, M.: Ochrana chudé a opuštěné mládeže. Praha. Bursík a Kohout, 1. vyd. 1887, in: MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 15

¹⁴ KINCL, J.; URFUS, V.; SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha. C. H. Beck, 2. vydání, 1995, str. 147

¹⁵ Tamtéž, str. 147

¹⁶ MATĚJČEK, Z. In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 17

¹⁷ Tamtéž, str. 18

Na našem území to byl v rámci josefínských reforem v roce 1784 založený vídeňský nalezinec pro děti osiřelé i nemanželské, s nimiž v ústavu mohla pobývat jejich matka jako kojná. V roce 1789 pak Josef II. založil též pražský nalezince s porodnicí, který navázal na existenci tzv. Vlašského špitálu zřízeného již v 16. století jako útulna pro sirotky a děti opuštěné (v roce 1773 měl ústav cca 1200 ošetřovanců).¹⁸ Josef II. věnoval ústavu pro tyto účely budovu u kostela sv. Apolináře, kam se Vlašský špitál přesunul. Postupně se, s rostoucí potřebou dalších míst pro těhotné ženy v nouzi, jejich děti i sirotky, ústav rozšiřoval do dalších budov v ulici Ke Karlovu, kde později vznikl na svou dobu moderní komplex dětských klinik, jež přešel do majetku zemského jako Zemský ústav pro péči o dítě v Praze. V nejhojnějším počtu sem přicházely rodit dívky chudé, neprovdané, které mnohdy po porodu zůstávaly v ústavu jako placené kojné. Děti zcela opuštěné nemající žádné příbuzenstvo buď zůstávaly v útulku, kde o ně pečovaly kojné, nebo byly umístovány na venkov do péče pěstounek, které si je v ústavu přebíraly. K tomu, aby bylo dítě pěstounce vydáno, bylo třeba, aby se prokázala osvědčením vydaným farním či obecním úřadem o tom, že je „poněkud majetná a mravně zachovalá“. Přímou v ústavu se pak žena musela podrobit lékařské prohlídce, zda je zdravá a - v případě přebírání kojence – též kojení schopná. Každý měsíc pak byl pěstounce vyplácen plat v pokladně nalezince, a to oproti předložení potvrzení vystaveného místní farou o tom, že je dítě naživu. Tato pochybnost byla zcela na místě, neboť jen okolo patnácti nalezenců ze sta se dožívalo 10 let věku a dětská úmrtnost v ústavu i v pěstounské péči byla obrovská. Ač zákon stanovoval požadavek určité majetnosti pěstounky, jednalo se převážně o ženy velice chudé, které přejímaly dítě z ústavu motivovány vyplácenou odměnou, která byla často zdrojem obživy pro celou pěstounčinu rodinu. Dítě u pěstounky přebývalo do šesti let věku a poté bylo vráceno do nalezince. V případě, že si pěstounky chtěly dítě ve své péči ponechat, mohly tak učinit, avšak dále již jen na své náklady a bez nároku na další příspěvek.¹⁹

„Když v šestém roce dítě má se pěstounce odebrat, bývá často dojemno patřiti na úpěnlivý nářek dítěte a pláč matky. Tak mnohá by ráda dítě si ponechala, kdyby jen pro chudobu a bídu svou mohla (...).“²⁰

---

¹⁸ K tomu blíže DUNOVSKÝ, J. In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 13

¹⁹ PULKRÁBEK, A. In Ottův slovník naučný. Díl 17. Praha. Vydavatel a nakladatel J. Otto. 1988. str. 1000 - 1001

²⁰ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, M.: Ochrana chudé a opuštěné mládeže. Praha. Bursík a Kohout, 1. vyd. 1887. In: MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 15

Po navrácení do ústavu byly děti odevzdány buď své matce, nebo, nebylo-li to možné, odeslány do její domovské obce. Pokud to nebylo lze učinit ihned, byly děti umístovány do tzv. Karlínské filiálky, jak byl nazýván klášter šedých sester v Karlíně, a později do Zemské třídicí stanice pro mládež. Popsaný postup legislativně vycházel zejména ze dvou základních právních předpisů, jimiž byl domovský zákon z r. 1863²¹ a zemský chudinský zákon z r. 1868,²² které ukládaly domovským obcím a zastupitelským okresům povinnost starat se o potřeby dětí odkázaných pro chudobu či opuštěnost na veřejnou pomoc.

Domovské právo poskytovalo státnímu občanu oprávnění vůči určité obci, na základě kterého se mohl v obci trvale zdržovat a v případě chudoby též od obce žádat zaopatření. Domovské právo mohl nabýt jedině státní občan, a to jen vůči jedné obci.²³ Domovské právo se nabývalo narozením, vdáním se, přijetím ve svazek domovský a nabytím veřejného úřadu. Děti manželské nabývaly domovské právo v obci, kde měl v době jejich narození domovské právo jejich otec. Naopak domovská příslušnost dětí nemanželských se určovala dle domovské příslušnosti matky v době porodu.²⁴

Děti navrácené z pěstounské péče do ústavu tak ve svých šesti letech putovaly do obce, s níž je skrze jejich matku pojilo domovské právo a která se již na své náklady musela o dítě postarat. Obsah chudinské péče poskytované obcí svým chudým vymezoval obecně chudinský zákon, avšak praktická realizace chudinské péče závisela především na vůli a finančních možnostech jednotlivých obcí, resp. obecních představitelů. Mělo-li dítě štěstí, ujala se jej rodina, která věnovala jeho výchově více, než kolik činil příspěvek poskytovaný obcí, posílala dítě do školy a dala jej vyučit řemeslu. Pokud se však v obci žádá taková rodina nenašla, bylo dítě licitací, tj. jakousi veřejnou dražbou konanou zpravidla na návsi či v hostinci, veřejně „draženo“ a přiděleno tomu, kdo na něj požadoval od obce nejnižší zaopatřovací příspěvek. Nenašel-li se nikdo takový, dítě tzv. metodou „střídý“ putovalo v obci zpravidla po týdenních intervalech mezi jednotlivými rodinami jako pracovní síla.²⁵ Děti byly často uloženy v jedné místnosti s hospodářskými zvířaty, přes den těžce pracovaly nebo

---

²¹ Zákon č. 105/1883 ř.z., o právu domovském

²² Zákon č. 59/1868 čes. z. z., chudinský zákon

²³ K tomu blíže TŮMA, A.: Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé. Praha. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách. 1925, str. 23

²⁴ HAVRDA, F. In Ottův slovník naučný. Díl 7. Praha. Vydavatel a nakladatel J. Otto. 1988. str. 800

²⁵ TRAPL, J., KRATINA, V.: Dobrovolná péče o mládež. Praha. Orbis, 1946. str. 1. Dále k tomu blíže TŮMA, A.: Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé. Praha. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách. 1925, str. 35 a násl.

chodily po žebrotě, zpravidla bez možnosti školní docházky a naděje na zlepšení jejich budoucích vyhlídek.²⁶

Kromě toho zákon ukládal mj. jednotlivým zemím, aby hradily ošetrovací náklady za děti ve veřejných sirotčincích, k jejichž zřizování na podkladě zákona postupně docházelo. Někteří ze sirotků pak měli to štěstí, že byli umístěni do těchto pečovatelských ústavů, které pak samy vymáhaly chudinské zaopatření na péči o dítě od domovské obce a dětem zpravidla dokázaly poskytnout základní péči i vzdělání.

1.3 Období první Československé republiky

Právní úprava chudinství i domovské příslušnosti platná v Rakousku – Uhersku byla recipována do právního řádu nově vznikajícího státu zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého. Zákony přijaté v prvních letech nové republiky pak vedly částečně k přenesení odpovědnosti za chudinské zaopatření na okresy a župy.²⁷ Byla to však zejména nejednotnost systému veřejné správy v jednotlivých zemích, která výrazně komplikovala sjednocení systému péče o mládež a systému sociální péče vůbec.

Vzhledem k nedostatečnosti veřejné péče chudinské rozvíjely svou činnost soukromé sociální spolky poskytující péči na základě občanské či církevní dobročinnosti. Jejím odrazem bylo i pořádání veřejných dobročinných sbírek konajících se zpravidla na výročí založení republiky, v den narození T. G. Masaryka či před vánočními a velikonočními svátky. Mezi nejvýznamnější z těchto organizací působících v oblasti podpory dětí a mládeže patřily Zemské péče o mládež (v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a Podkarpatské Rusi, postupně sdruženy ve „Svaz československé péče o mládež“) a jejich složky v podobě Okresních péčí o mládež, Ochrana matek a dětí, Masarykova liga proti tuberkulóze, Československý červený kříž a další.

Limity soukromé dobročinné péče a nedostatečnost chudinství veřejného se však ukazovaly stále zřetelněji s nástupem hospodářské krize ve 30. letech 20. století, kdy naopak v jejím důsledku prudce rostla nezaměstnanost a stoupal počet těch, kdo žili pod hranicí chudoby a stávali se závislími na pomoci jiných. Sítila tak potřeba podpory organizované a poskytované státem. Již v roce 1921 byl přijat zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí

---

²⁶ KALLAB, J.; TRNKOVÁ, M.; KOTEK, K.: Pracovní plán péče o mládež na Moravě: podněty k diskusi, str. 10

²⁷ Srov. zákon č. 76/1919 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení dosavadních obecních zřízení a zákon č. 126/1920 Sb. z. a n., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé

nemanželských,²⁸ předpis velmi pokrokový zavádějící nová a systematická opatření k ochraně dětí a pokládající základy sociálně-právní ochrany dítěte tak, tak ji známe dnes.

K provedení zákona příslušným nařízením²⁹ nicméně vedla ještě dlouhá cesta, kterou dobře ilustruje projev Marie Jurnečkové–Vorlové, poslankyně za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, přednesený v rámci rozpravy o vládním návrhu státního rozpočtu ČSR pro rok 1930, odrážející palčivé problémy a nedostatky v sociální oblasti v prvním desetiletí nového státu.

Poslankyně se dovolávala Ženevské deklarace práv dítěte z r. 1924, jež výrazně proměnila náhled na dítě a jeho práva, když zakotvila požadavek na to, aby každému dítěti byly zajištěny podmínky pro jeho normální duševní i tělesný vývoj. Československý právní řád přitom obsahoval jen zmínky o dítěti a jeho právech roztříštěné do řady předpisů poskytujících dítěti nedostatečnou ochranu a pomoc zpravidla závisící na libovůli domovských obcí. Bylo tedy nezbytné apelovat na přijetí nových moderních zákonů reflektujících rovnoprávné postavení dítěte a zaručující jeho dostatečnou ochranu budovanou zejména na principu prevence. Tj. systematicky a organizovaně dbát na výchovu dětí, řešit nedostatky v ní co nejdříve přijetím vhodných opatření sociální péče a nedovolit takové zpustnutí dítěte, jak po stránce materiální, tak po stránce zdravotní a psychické, které pak již lze napravit jen těžko nebo vůbec.³⁰

Velkým problémem byla vysoká kojenecká úmrtnost, která v r. 1927 v Československu dosahovala 15,7 % (poměr dětí zemřelých k živě narozeným a přeživším do prvního roku věku) a plynula zejména z nedostatku zdravotní péče o těhotnou a rodící ženu, ženu po porodu i o novorozeneč. Počet lůžek pro rodičky v celé ČSR se v této době pohyboval okolo 2.000 (při 350.000 – 400.000 porodech ročně), rovněž dětské poradny i ústavní zařízení pro matky s dětmi zoufale chyběly. Poslankyně Jurnečková poukazovala na šetření prováděná mezi školními dětmi, z nichž jednoznačně vyplývalo, že děti trpící bídou, nedostatkem rodinné a zdravotní péče a pocházející z nedostatečných bytových poměrů dosahují ve škole nedostatečného prospěchu, jejich intelekt a schopnosti se nerozvíjejí. Tyto děti vyrůstají v tzv. mládež mravně vadnou, živící se žebrotou, krádežemi či prostitucí, neboť samy nic jiného, než bídu, neznají.

---

²⁸ Zákon č. 256/1921 Sb. z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

²⁹ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

³⁰ Srov. projev poslankyně Marie Jurnečkové–Vorlové z 22. schůze Poslanecké sněmovny NS RČS 1929 – 1935. [online], [cit. 2016-8-25].

Dostupný na: [www: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/022schuz/s022007.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/022schuz/s022007.htm)

Velká část dětí (v Praze přes 50 %) byla ohrožena tuberkulózou. Mezi nejohroženější děti pak, vedle sirotků, patřily děti z mnohodětných dělnických rodin a děti nemanželské. Právě nemanželské děti, jejichž podíl v dětské populaci se pohyboval okolo 10 %, byly odkázány na péči matky. Ta mohla umístit dítě do Zemského ústavu pro péči o dítě, avšak jen do 6 let věku. Poté jí dítě bylo vráceno do péče, na kterou zůstávala sama. Ačkoliv i nemanželský otec měl ke svému dítěti alimentární povinnost,³¹ poukázovala poslankyně Jurnečková na to, že otcové se velmi často plnění své vyživovací povinnosti jak k nemanželským, tak k manželským dětem vyhýbali, převáděli svůj majetek na jiné příbuzné, měnili svá bydliště a vyhýbali se exekuci. Ukazovalo se proto jako nezbytné hledat efektivnější způsoby vymáhání otcovských alimentárních povinností, např. cestou trestní represe. Poslankyně tak v rámci poslanecké rozpravy apelovala na navýšení rozpočtu v kapitole sociální politiky, k podpoře sociální práce, zvýšení počtu poraden a ústavů pro matky s dětmi a pro děti postižené, i k markantnímu zvýšení počtu dětských institucí jako jsou školy, mateřské školy a jesle. Jedině prevencí, včasnou podporou, náležitou péčí a výchovou lze ze sirotků, polosirotků, dětí nemanželských či postižených vychovat soběstačné osobnosti a předejít tak jejich úpadku a závislosti na pomoci druhých. S tím souvisí i efektivnější vymáhání alimentární povinnosti otců, zákonné zrovnoprávnění nemanželských dětí a nezbytné přijetí nových zákonů.³²

V roce 1930 bylo přijato nařízení k provedení zákona o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských,³³ pod jehož působnost spadaly děti manželské i nemanželské mladší 14 let. Ochrana se přitom vztahovala na všechny nemanželské děti a dále pak na ty, které byly umístěny v cizí péči. Cizí péčí se rozuměla jednak péče zajišťovaná cizí fyzickou osobou (pěstounem) nebo ústavem.³⁴ V obou případech mohlo být dítě umístěno do jejich péče jen na základě úředního pověření. Ten, kdo své dítě dal nebo cizí dítě přijal do péče bez potřebného povolení, vystavoval se riziku trestního stíhání či pokuty.³⁵

Pěstounem se mohl stát jen ten, jehož osobní vlastnosti a rodinné, zdravotní, majetkové a bytové poměry poskytovaly záruku řádného a svědomitého plnění povinností z pěstounské péče vyplývajících. Pěstoun zároveň musel být též národnosti a téhož

---

³¹ Srov. § 166 císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský, dále jen „ABGB“

³² Srov. projev poslankyně Marie Jurnečkové–Vorlové z 22. schůze Poslanecké sněmovny NS RČS 1929 – 1935. [online], [cit. 2016-8-25].

Dostupný na: [www: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/022schuz/s022007.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/022schuz/s022007.htm)

³³ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

³⁴ Srov. § 1 zákona č. 256/1921 Sb. z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

³⁵ Srov. § 3 tamtéž

náboženského vyznání, jako dítě. Vyloučen z pěstounství byl naopak ten, kdo nebyl mravně zachovalý, kdo neměl sám dost prostředků ke své výživě, neměl stálé bydliště, jeho věk či zdravotní stav neumožňoval řádnou péči o dítě nebo ten, u něž byla důvodná obava, že by dítě zneužíval k práci, žebrotě apod.³⁶ Dozor nad výkonem pěstounské péče byl svěřen poručenským soudům, které mohly jeho výkon přenést na Okresní péče o mládež.³⁷ Ty pak rozhodovaly též o povolení k přijetí cizího dítěte do péče. Proti rozhodnutí Okresní péče o mládež bylo přípustné odvolání k poručenskému soudu.³⁸ Dozor nad ústavami vykonávaly zemské úřady spolu se zemskými ústředními péče o mládež.³⁹ Přímý dozor nad dětmi v pěstounské péči a nad dětmi nemanželskými vykonávali dozorcí důvěrníci jmenovaní příslušným dozorcím úřadem (těmi byli často ředitelé či učitelé místních škol, starostové apod.).⁴⁰ Jejich úkolem bylo být v častém a přímém kontaktu s dítětem, být nápomocen radou a pomocí při jeho výchově a v případě závažných nedostatků v péči podat návrh na změnu výchovy dozorcímu úřadu.⁴¹ Náklady na výživu dítěte nemanželského či dítěte v cizí péči měl hradit v první řadě otec, nebyl-li naživu nebo neplnil-li svou povinnost, pak je měla hradit matka, příp. prarodiče.⁴² Pokud nebyli schopni plnit nebo bylo-li dítě sirotkem, byly tyto náklady hrazeny zpravidla z veřejných prostředků (z chudinského fondu obecního či zemského sirotčího fondu) nebo z dobrovolné péče o mládež.⁴³

K zajištění vyšší efektivity plnění a případného vymáhání alimentární povinnosti byl v roce 1931 přijat zákon na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu nebo zaopatření,⁴⁴ který zavazoval každou osobu výživou povinnou, aby tuto povinnost řádně plnila a k tomuto účelu si zajistila dle svých možností a schopností dostatečný příjem.⁴⁵ Zákon zároveň zavedl trestní postih toho, kdo úmyslně nebo z hrubé nedbalosti neplnil svoji vyživovací povinnost a vydal tím oprávněného nouzi nebo způsobil, že jiný musel oprávněného podporovat, aby neupadl v nouzi. Povinný byl v takovém případě ohrožen

---

³⁶ Srov. § 6 odst. 4 vládního nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

³⁷ Srov. § 3 odst. 1 tamtéž

³⁸ Srov. § 6 tamtéž

³⁹ Srov. § 5 odst. 1, odst. 2 tamtéž

⁴⁰ Srov. § 4 odst. 1 tamtéž

⁴¹ Srov. §§ 12 – 13 tamtéž

⁴² Srov. § 166 ABGB

⁴³ K tomu blíže ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 915

⁴⁴ Zákon č. 4/1931 Sb. z. a n., na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu nebo zaopatření

⁴⁵ Srov. § 1 tamtéž

trestem tuhého vězení na jeden týden až šest měsíců a ztrátou volebního práva do obcí.⁴⁶ Trestní stíhání se zahajovalo na návrh oprávněné osoby, ev. poručenského soudu či úřadu.⁴⁷

Za úspěch předválečného zákonodárství v oblasti ochrany mladistvých lze jednoznačně považovat i přijetí zákona o trestním soudnictví nad mládeží,⁴⁸ který vyňal trestní právo mladistvých z obecné úpravy a zavedl specifický přístup k mládeži „mrvně vadně“ v podobě restorativní justice zdůrazňující význam nápravných a výchovných opatření oproti ukládání trestů. Zákon byl však trestním zákonem z r. 1950⁴⁹ zrušen a trestní právo mladistvých opět vloženo do trestního zákona. Tento stav přetrval až do přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže v roce 2003,⁵⁰ jehož ideovým východiskem byl v mnohém právě zákon z roku 1931.

1.4 Období socialistického státu

Dalším krokem v systemizaci péče o mládež měl být dlouho připravovaný zákon o péči o mládež, jehož dokončení však bylo přerušeno událostmi roku 1938. K přijetí zákona o organizaci péče o mládež⁵¹ tak došlo až v roce 1947, a to již pod vlivem prosazujících se idejí socialismu.

Péče o mládež byla unifikována a zestátněna. Do té doby existující systém založený na sdílené odpovědnosti veřejných a soukromých institucí fungující z velké části na občanské dobročinnosti a občanských aktivitách byl zlikvidován a nahrazen státním monopolem nad péčí o mládež. Ke dni 31. 12. 1947 byly zrušeny všechny dosavadní spolky péče o mládež, zejména Okresní péče o mládež, Zemské ústředí péče o mládež v Praze, Česká zemská péče o mládež v Brně, Zemská ústředna péče o mládež v Opavě, Slovenské ústredie starostlivosti o mládež v Bratislave, Svaz péče o mládež v Brně a další.⁵² Nemovitý majetek těchto spolků přešel do vlastnictví obcí, okresů či zemí, ostatní majetek připadl do vlastnictví státu.⁵³ Zaměstnanci zrušených spolků měli být převedeni do státní služby.⁵⁴ Veškeré úkoly péče o mládež zákon svěřil okresním a zemským národním výborům, které za tímto účelem zřídily své zvláštní komise nazvané „okresní péče o mládež“ v obvodech okresních soudů a „zemské péče o mládež“ v obvodech zemských národních výborů (na Slovensku „slovenská

---

⁴⁶ Srov. § 8 odst. 1 tamtéž

⁴⁷ Srov. § 9 odst. 1 tamtéž

⁴⁸ Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží

⁴⁹ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

⁵⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

⁵¹ Zákon č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež

⁵² Srov. § 5 odst. 1 zákona č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež

⁵³ Srov. § 5 odst. 2 tamtéž

⁵⁴ Srov. § 4 odst. 4 tamtéž

starostlivost' o mládež“).⁵⁵ Členy těchto komisí volil národní výbor z odborníků, dobrovolných pracovníků péče o mládež, ze zástupců ROH či jednotných zemědělských svazů.⁵⁶ Náklady na péči o mládež hradil stát,⁵⁷ a i když možnost konání veřejných dobročinných sbírek zůstala zachována, občanské iniciativy i dobrovolné a svobodné spolčování občanů byly s nástupem režimu potlačeny.

Další změny v oblasti rodinného práva a péče o mládež přinesla tzv. právní dvoutletka započatá v tomto právním odvětví zákonem o právu rodinném přijatým v roce 1949,⁵⁸ na který navázal v roce 1952 nový zákon o sociálně-právní ochraně mládeže.⁵⁹ Těmito zákony došlo k definitivnímu zrušení prvorepublikové i těsně poválečné legislativy péče o dítě. Jednalo se o zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských⁶⁰ včetně prováděcího nařízení,⁶¹ zákon o organizaci péče o mládež⁶² či zákon o hromadném poručení.⁶³ V roce 1951 bylo zrušeno ministerstvo práce a sociální péče, neboť „socialistická společnost nemá a nebude mít žádné sociální problémy,“ což vedlo k roztržence a nesystémovosti péče o mládež a ruku v ruce s tím i ke snížení její úrovně.⁶⁴ Ochrana mládeže byla již jednoznačně nesena v duchu socialistické výchovy dětí a mladistvých v uvědomělé a pracující občany⁶⁵ a svěřena úřadovně ochrany mládeže při lidových soudech.⁶⁶ Spočívala zejména ve vykonávání hromadného poručení a opatrovnictví; v ochraně dětí, které nejsou v péči rodičů a v činnosti poradní a pomocné.⁶⁷ Faktickým důsledkem provedených legislativních změn byl zánik pěstounské péče (s výjimkou péče příbuzenské).⁶⁸

Ohledně osudu dětí, které v té době vyrůstaly u pěstounů, připadaly v úvahu jen dvě možnosti. Buď byly svými pěstouny osvojeny, nebo od nich byly přemístěny do ústavního zařízení. Jiné řešení zákon nenabízel a jednoznačně upřednostňoval péči kolektivní, neboť stanovil: „Je-li třeba dítě svěřit do péče nahrazující péči rodičů, bude umístěno zásadně do

---

⁵⁵ Srov. § 1 tamtéž

⁵⁶ Srov. § 2 odst. 1 tamtéž

⁵⁷ Srov. § 3 odst. 1 tamtéž

⁵⁸ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

⁵⁹ Zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže

⁶⁰ Zákon č. 256/1921 Sb. z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

⁶¹ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

⁶² Zákon č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež

⁶³ Zákon č. 7/1946 Sb., o hromadném poručení

⁶⁴ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 191

⁶⁵ Srov. § 1 zákona č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže

⁶⁶ Srov. § 3, § 16, § 17 tamtéž

⁶⁷ Srov. § 2 tamtéž

⁶⁸ BUBLEOVÁ, V. In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 30

péče kolektivní; jinak lze dítě umístit jen v rodině, která skýtá záruku, že dítě bude vychováno k lásce k lidově demokratickému státu, a která je schopna mu poskytnout prostředí příznivé po všech stránkách pro jeho rozvoj, a to zpravidla u toho, kdo dítě osvojí.“⁶⁹

Zhruba o deset let později byly uvedené předpisy nahrazeny novým zákonem o rodině.⁷⁰ K zásadní změně v systému náhradní péče došlo však později, a to v roce 1973, kdy byla zákonem o pěstounské péči⁷¹ obnovena tato forma náhradní výchovy rodinného typu a již zůstala nedílnou součástí péče o děti vyrůstající mimo svou rodinu.

1.5 Vývoj po roce 1989

Po roce 1989 byl základní kodex rodinného práva mnohokrát novelizován, přičemž nejvýznamnější změny v duchu značné diskontinuity právní úpravy přinesla tzv. velká novela zákona o rodině v r. 1998.⁷² Další změny v této oblasti byly spojeny s přijetím zákona o sociálně-právní ochraně dětí v roce 1999.⁷³ K nahrazení samotného zákona o rodině pak došlo s účinností k 1. 1. 2014 občanským zákoníkem,⁷⁴ s nímž byla ruku v ruce přijata též významná novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí.⁷⁵ Obsah právní úpravy rodinného práva i sociálně-právní ochrany dětí tak doznal mnoha změn, o nichž je pojednáno blíže v kapitolách věnovaných jednotlivým formám náhradní péče.

---

⁶⁹ Srov. § 9 zákona č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže

⁷⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

⁷¹ Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷² Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

⁷³ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

⁷⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷⁵ Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

2. Systém a indikace náhradní péče o dítě

2.1 Systém a formy náhradní péče

Ústředním subjektem všech forem náhradní péče je dítě, o němž je v každém jednotlivém případě rozhodováno. Jeho zájem je předním hlediskem při jakékoliv činnosti, která se jej týká,⁷⁶ i když jsou takovým rozhodnutím mnohdy dotčeny i osoby další, ať už biologičtí rodiče dítěte nebo ti, kdo mají nedostatek jejich péče dítěti nahradit.

Definici dítěte lze nalézt v čl. 1 Úmluvy o právech dítěte (dále jen „ÚPD“), dle něž se pro účely této úmluvy dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, nedosáhla zletilosti dříve. Vzhledem k tomu, že ÚPD je součástí právního řádu České republiky,⁷⁷ který obecnou definici dítěte neobsahuje, přejímá ji pro jednotlivá právní odvětví právě z ÚPD, není-li v konkrétním právním předpise stanoveno jinak.⁷⁸

Zvláštní ochrana dětí jakož i jejich právo na rodičovskou výchovu a péči jsou zakotveny na ústavní úrovni⁷⁹ a provedeny celou řadou zákonných norem. Právo dítěte na péči a výchovu ze strany svých rodičů však nemá absolutní povahu, neboť mohou nastat situace, kdy by naopak setrvání dítěte v rodině znamenalo ohrožení jeho řádné výchovy či vývoje. Za podmínek stanovených zákonem proto dítě může být rozhodnutím soudu odděleno od svých rodičů, a to i proti jejich vůli.⁸⁰ Dítě, které nemůže vyrůstat ve své vlastní rodině, má právo na to, aby mu stát zabezpečil náhradní péči, ať už předáním vhodné osobě do výchovy, osvojením či v nutných případech umístěním do zařízení péče o děti.⁸¹ To je podstatou institutů označovaných jako „náhradní péče o dítě“ či „náhradní výchova dítěte“, aniž by některý z těchto pojmů byl legislativně vymezen. Pojmy *péče* a *výchova* jsou proto v této práci používány *promiscue*, bez hlubšího rozlišování.

„Základním hlediskem pro zodpovězení otázky, zda jde o náhradní péči o dítě či nikoliv, je to, zda dítě je svěřeno někomu jinému, než alespoň jednomu z rodičů. Dalším znakem pak je, zda dítě je takto (někomu) svěřeno rozhodnutím soudu, že tedy nejde o výkon

---

⁷⁶ Srov. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, § 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷ Srov. čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁷⁸ Srov. např. § 2 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, dále též § 126 a § 187 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁹ Srov. čl. 32 odst. 1, 4 Listiny, dále čl. 9 odst. 1 ÚPD

⁸⁰ Srov. čl. 32 odst. 4 Listiny, čl. 9 odst. 1 ÚPD

⁸¹ Srov. čl. 20 ÚPD, § 1 odst. 1 písm. d), §§ 15 – 16 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

rodičovské zodpovědnosti.⁸² Tento předpoklad je odrazem ústavněprávní maximy, dle níž může být nezletilé dítě od rodičů odloučeno proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.⁸³

Zastřešující pojem „náhradní péče o dítě“ v sobě zahrnuje několik zákonných institutů, které se od sebe navzájem více či méně liší, jedno však mají společné, a to právní skutečnost svého vzniku, kterou je vždy rozhodnutí soudu. Odborná nauka rozlišuje dva typy náhradní péče, a to náhradní péči rodinného typu, kam se řadí osvojení, pěstounství, svěřenectví a poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje. Druhým typem náhradní výchovy je ústavní výchova zajišťovaná v různých druzích ústavních zařízení.⁸⁴

Základní odlišností mezi oběma typy náhradní péče je povaha nového kolektivu, do kterého dítě ze své přirozené rodiny přichází. Pokud je tento kolektiv tvořen jinou nukleární rodinou či malou skupinkou osob, v jejímž čele stojí jedna pečující osoba nebo pečovatelský pár, a péče o dítě se uskutečňuje v jejich vlastní domácnosti, jde o péči rodinného typu. Pokud je dítě umístěno do dětského kolektivu, v němž se pečující osoby střídají a zajišťují výchovu dětí v rámci svého zaměstnání mimo svoji domácnost v určeném zařízení, jde o výchovu ústavního typu.

V okamžiku, kdy je dítě rozhodnutím soudu umístěno mimo svoji přirozenou rodinu, aktivují se zákonné postupy, které jsou naplněním ústavní garance zvláštní ochrany rodičovství a rodiny ze strany státu.⁸⁵ Tyto postupy lze souhrnně označit za sanaci rodiny, jejímž účelem je působit k obnovení jejich narušených funkcí tak, aby se dítě mohlo do svého rodinného prostředí vrátit a tento návrat byl v jeho nejlepším zájmu.⁸⁶

Pakliže sanace rodiny není úspěšná (např. pokud rodiče udělili souhlas k osvojení dítěte a tento souhlas v zákonné lhůtě neodvolali nebo nadále závažně selhávají a péče o dítě nejsou schopni), anebo v konkrétním případě není vůbec možná (např. rodiče dítěte zemřeli, trpí nevyléčitelnou chorobou apod.), a vyjde najevo perspektiva dlouhodobého či trvalého pobytu dítěte mimo vlastní rodinu, je nezbytné najít dítěti co nejdříve náhradní stabilní

---

⁸² RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999, str. 123

⁸³ Srov. čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod

⁸⁴ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999, str. 124 - 125

⁸⁵ Srov. čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Dále též § 3 odst. 2 písm. b) OZ

⁸⁶ Srov. § 1 odst. 1 písm. c), § 9a, § 12 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

prostředí.⁸⁷ Vzhledem k nezbytnosti zajistit saturaci nejen tělesných potřeb dítěte, ale též potřeb emočních a psychických, je třeba na prvním místě hledat možnost umístění dítěte do náhradní péče rodinného typu. Výzkumy psychologů u nás i ve světě ukazují, že žádné, byť sebekvalitnější ústavní zařízení, nedokáže dítěti plnohodnotně nahradit rodinnou péči a plně uspokojit jeho vývojové potřeby.

„Nabízí se tu jedna zajímavá paralela. Tehdy bylo dítě zachraňováno osvojením či pěstounskou péčí před ústavem a před záhubou fyzickou. Dnes, kdy je ústavní péče nesrovnatelně lepší, je dítě stejně tak zachraňováno náhradní rodinnou péčí před ústavem a před ohrožením psychickým. Došlo k významnému posunu směrem k lepšímu – tendence zůstává táž!“⁸⁸

Výrazná změna nastala i v důvodech, pro které je dětem třeba hledat náhradní rodinu. Zatímco dříve převažovali mezi těmito dětmi úplní či poloviční sirotci, dnes se jedná v naprosté většině o sirotky sociální, tj. děti, které rodiče mají, ti se však o ně z různých důvodů nestarají. Z více než 50 % je příčinou odebrání dítěte z rodiny jeho zneužívání, zanedbávání, týrání či jiné závažné nedostatky v péči o něj nebo nezvladatelné chování dítěte.⁸⁹

2.2 Indikace jednotlivých forem náhradní péče

Jednotlivé formy náhradní péče zdaleka nejsou navzájem zaměnitelné, a to jak z hlediska právních předpokladů a důsledků, tak z hlediska nejlepšího zájmu dítěte. Každé dítě je jiné, každé má svá specifika a ke každému je třeba přistupovat individuálně, a to i s ohledem na situaci v jeho biologické rodině, zda je tu nějaká perspektiva návratu dítěte do ní či alespoň styku s jejími členy, či nikoliv. Pro volbu té nejvhodnější formy péče je tedy nezbytné dítě co nejlépe znát, znát jeho rodinnou anamnézu i situaci v rodině.

Obecně platí určitá kritéria, za jejichž použití lze indikovat nejvhodnější formu náhradní péče pro konkrétní dítě. Mezi tato kritéria patří kritéria biologická (pohlaví dítěte, etnický původ, genetická výbava, inteligence, vnější vzhled, zdravotní stav), vývojová (věk dítěte, psychický vývoj a vývojová prognóza, míra rozvoje deprivace syndromu), sociální

---

⁸⁷ K tomu blíže DUNOVSKÝ, J., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 38

⁸⁸ MATĚJČEK, Z., In MATĚJČEK, Z. a kol.: *Náhradní rodinná péče*. Praha. Portál 1999, str. 19

⁸⁹ KESSLER, R.C., PECORA, P.J., WILLIAMS, J., HIRIPI, E., O'BRIEN, K., ENGLISH, D., WHITE, J., ZERBE, R., DOWNS, C., PLOTNICK, R., HWANG, I., SAMSON, N.A. (2008). Effects of Enhanced Foster Care on the Long-term Physical and Mental Health of Foster Care Alumni. *Arch Gen Psychiatry*.; 65(6). str. 625 – 633.

(existence či neexistence biologických rodičů a širší rodiny, zájem či nezájem o dítě, existence sourozenců dítěte), situační (dostupnost určitého druhu náhradní rodinné péče – např. volný pěstoun na přechodnou dobu, nalezení vhodných zájemců o osvojení či pěstounskou péči v evidenci, zájemce z širší rodiny dítěte, zprostředkování mezinárodního osvojení atd.).⁹⁰

Na základě příkladmo uvedených kritérií je zřejmé, že k řešení situace každého jednotlivého dítěte je nezbytné přistupovat velice individuálně. S jistou mírou zobecnění lze ale říci, že osvojení je indikováno zejména pro děti předškolního věku. U dětí starších šesti let se již snižuje schopnost adaptace na novou rodinu, dítě si své rodiče zpravidla pamatuje a nové vychovatele za ně nemusí přijmout, a proto vhodnější formou náhradní péče v tomto případě bývá péče pěstounská.

Naopak platí, že ústavní výchova je tím méně vhodná, čím je dítě mladší, neboť děti v kojeneckém, batolecím a předškolním věku ke svému normálnímu vývoji nezbytně potřebují individuální péči jedné osoby, k níž se během svého vývoje vztahují. Absence této péče vede k závažnému opožďování rozumového, kognitivního, motorického i socioemočního vývoje dítěte⁹¹ a může mít za následek trvalé a nevratné omezení vývoje některých mozkových struktur.⁹² Ústavní výchova je tedy pro malé děti zcela kontraindikována. U dětí staršího školního věku a dětí blízkých dospělosti, může být za jistých okolností, zejm. v případě větších sourozeneckých skupin, indikována jako nejvhodnější i péče v ústavním zařízení, a to i s ohledem na obtížnou umístitelnost větších dětí či sourozeneckých skupin do individuálních forem náhradní péče.⁹³

2.3 Zprostředkování osvojení či pěstounské péče

Pro úspěšnost zvolené formy náhradní rodinné péče má zásadní význam správný výběr náhradních rodičů – osvojitelů, či náhradních pečovatелů – pěstounů, pro určité dítě.

---

⁹⁰ K tomu blíže MATĚJČEK, Z.: Indikace náhradní péče, In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 73 – 92

⁹¹ K tomu blíže PTÁČEK, R. a kol.: Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2011. str. 12 - 15

⁹² K tomu blíže PERRY, B.D., POLLARD, R.A., BLAKELEY, T.L., BAKER, W.L., VIGILANTE, D. Childhood trauma, the neurobiology of adaptation, and “use-dependent” development of the brain: How “states” become traits.” *Infant Mental Health Journal*. 1995. 16(4), 271-291. A dále též: POLLAK, S.D., CICHETTI, D, KLORMAN, R. Stress, memory and emotion: Developmental considerations from the study of child maltreatment. *Development and Psychopathology*. 1998. 10, 811-828.

⁹³ K tomu blíže MATĚJČEK, Z.: Indikace náhradní péče, In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 73 – 92. Dále též DUNOVSKÝ, J., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 21 – 28. Dále též PTÁČEK, R. a kol.: Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2011.

Základním pravidlem tohoto výběru přitom je, že pro konkrétní dítě jsou vyhledávání vhodní osvojitelé či pěstouni, nikoliv naopak.

Pojem „zprostředkování“ osvojení či pěstounské péče zastřešuje celý soubor navzájem provázaných činností prováděných orgány sociálně-právní ochrany (dále také jen „orgány SPOD“ nebo „OSPOD“), příp. pověřenými osobami (právnícké či fyzické osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí).⁹⁴ Proces zprostředkování je podrobně upraven zákonem o sociálně-právní ochraně dětí⁹⁵ a na něj navazujícími vyhláškami.⁹⁶

Zprostředkování zahrnuje vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení; vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny; jejich odbornou přípravu na přijetí dítěte do rodiny a na závěr celého procesu pak konečně výběr určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte a zajištění jejich osobního seznámení.⁹⁷ Tato závěrečná fáze zprostředkování spočívající ve výběru konkrétních osvojitelů či pěstounů pro konkrétní dítě a jejich vzájemné seznámení je přitom svěřena výlučně do pravomoci orgánů SPOD, oprávněné osoby se v této fázi angažovat nesmí.⁹⁸

Nicméně, některé organizace pověřené výkonem sociálně-právní ochrany tento zákaz obchází a mimo své oprávnění zprostředkovávají tzv. přímou adopci.⁹⁹ Tento postup přitom spočívá v seznámení rodičů dítěte (nejčastěji osamělé těhotné matky) se zájemci o osvojení, na základě kterého dají rodiče, resp. matka adresný souhlas s osvojením dítěte přímo těmito osvojiteli. V takové případě se totiž zprostředkování osvojení neprovádí.¹⁰⁰

Jedná se však o postup protizákonný, jak judikoval i Nejvyšší správní soud. „Osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí mohou vykonávat sociálně-právní ochranu dětí pouze na základě a v rozsahu svého pověření, který je explicitně vymezen zákonem (§ 48 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Jestliže pověřená osoba

---

⁹⁴ Srov. § 4 odst. 2 písm. d), § 48 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁶ Např. vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

⁹⁷ Srov. § 19a tamtéž

⁹⁸ Srov. § 19a odst. 2 tamtéž

⁹⁹ K tomu viz např. webové stránky Fondu ohrožených dětí <http://www.fod.cz/nase-cinnost/adopce>, na nichž se Fond otevřeně hlásí ke „zprostředkovávání“ přímé adopce a uvádí, že: „Ve zprostředkování přímých adopcí, pokud se na nás matky obrátí, nadále pokračujeme, protože je v zájmu ochrany dítěte před deprivací, aby pokud možno přešlo k osvojitelům hned z porodnice. Přitom prověřených zájemců o přímou adopci je víc než dost.“ [online]. [cit. 2016-10-31].

¹⁰⁰ Srov. § 20 odst. 3 písm. a) bod 1. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. K tomu blíže též MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KRÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 20, bod 10.

zajistí seznámení rodičů byť nenarozeného dítěte, které má být podle záměru rodičů nabídnuto k osvojení, s potenciálními budoucími osvojiteli, pak se jedná o porušení zákazu zprostředkování osvojení, které je zákonem sankcionováno jako jiný správní delikt (...).“¹⁰¹ Nejvyšší správní soud dále vymezil znaky skutkové podstaty správního deliktu nezákonného zprostředkování osvojení, kterými jsou (a) výběr určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem a současně (b) zajištění osobního seznámení této osoby s dítětem.¹⁰²

V souladu s mezinárodními dokumenty, jimiž je Česká republika v oblasti právní úpravy osvojení a ochrany dětí vázána,¹⁰³ zákon výslovně zakazuje získání nepatřičného zisku plynoucího z činností souvisejících se zprostředkováním osvojení.¹⁰⁴ Podporuje tak v rovinně občanského práva ochranu dětí před obchodováním s nimi a jejich případným zneužíváním. Za nepatřičný zisk přitom nebude lze považovat náhradu nákladů vynaložených na zprostředkování, nýbrž platby získané za opatření vhodného dítěte, zajištění souhlasu jeho rodičů k osvojení, obstarání potřebných dokumentů atd.¹⁰⁵

2.3.1 Zahájení procesu zprostředkování

Osvojení nebo pěstounská péče se zprostředkují na žádost fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě nebo jej přijmout do pěstounské péče (dále také jen „žadatel“). Žadatelem může být občan České republiky, příp. cizinec s povoleným trvalým pobytem na území ČR.¹⁰⁶ Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností dle místa trvalého pobytu žadatele,¹⁰⁷ který o žadateli založí a povede spisovou dokumentaci.

Podáním žádosti je zahájeno správní řízení o zařazení žadatele do evidence osob vhodných stát se osvojitelem či pěstouny.¹⁰⁸ Poté, co bude spisová dokumentace kompletní, postoupí ji obecní úřad v kopii krajskému úřadu, který ve správním řízení, resp. v procesu zprostředkování pokračuje.¹⁰⁹ V případě osvojení s přeshraničním prvkem je tímto orgánem

---

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 5. 2012, čj. 3 Ads 144/2011-163

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ Srov. č. 15 Evropské úmluvy o osvojení dětí. Dále čl. 8 a 32 Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

¹⁰⁴ Srov. § 798 OZ

¹⁰⁵ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 626 – 627. Dále též SEDLÁK, P.: Důsledky revize evropské úmluvy o osvojení dětí na novelu občanského zákoníku. In: EUROPEANIZATION OF THE NATIONAL LAW, THE LISBON TREATY AND SOME OTHER LEGAL ISSUES - Sborník příspěvků z konference Cofola 2008 konané na PrF MU 13. – 14.5.2008. Brno. Masarykova univerzita. 2008. s. 1327 – 1334.

¹⁰⁶ Srov. § 20 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁷ Srov. § 61 odst. 3 písm. b) tamtéž

¹⁰⁸ Srov. § 60 odst. 1 tamtéž, a dále též § 44 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁹ Srov. § 20 odst. 2 písm. a), § 21 odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

namísto krajského úřadu Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně (dále také jen „ÚMPOD“, ke zprostředkování mezinárodní adopce viz kapitolu o mezinárodním osvojení).¹¹⁰ Účastníkem správního řízení o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny je pouze žadatel, příp. manželé – žadatelé.¹¹¹

Výjimky, v nichž se zprostředkování neprovádí, upravuje zákon pro případ osvojení i pěstounské péče obdobně. Osvojení ze své podstaty není třeba zprostředkovat: (a) jestliže rodiče dali adresný souhlas k osvojení dítěte předem určenými osvojiteli, (b) v případě tzv. přiosvojení, tedy podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte, pozůstalý manžel po rodiči nebo po osvojiteli dítěte, nebo (c) podal-li návrh na osvojení příbuzný dítěte nebo jiná osoba dítěti blízká,¹¹² u které není vyloučeno osvojení dítěte.¹¹³ Taktéž zprostředkování u pěstounské péče se neprovádí v případech tzv. příbuzenské pěstounské péče, kdy o svěřeni dítěte požádal příbuzný nebo fyzická osoba dítěti či jeho rodině blízká.¹¹⁴

Ve vyjmenovaných případech nepodává zájemce o osvojení či pěstounskou péči žádost o zařazení do evidence žadatelů, nýbrž podává rovnou návrh k soudu na svěřeni dítěte do péče preadopční¹¹⁵ či pěstounské nebo předpěstounské.¹¹⁶

2.3.2 Obsah spisové dokumentace dětí a žadatelů

První institucí v systému sociálně-právní ochrany, která přichází do kontaktu s ohroženým dítětem, jemuž je třeba zprostředkovat náhradní péči, jakož i se zájemci o její zprostředkování, je obecní úřad obce s rozšířenou působností. Tento orgán vede spisovou dokumentaci dítěte i žadatele.¹¹⁷

---

¹¹⁰ Srov. § 20 odst. 2 písm. b) tamtéž

¹¹¹ Srov. § 64 odst. 1 tamtéž. K tomu blíže též MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 20.

¹¹² Srov. § 22 OZ

¹¹³ Srov. § 804 OZ, dle něž je osvojení vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství. K tomu blíže viz kapitolu o 3.2.6 Překážka příbuzenství, náhradní mateřství

¹¹⁴ Srov. § 20 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dále § 22 OZ

¹¹⁵ Srov. § 823 a § 826 OZ

¹¹⁶ Srov. § 958 a § 963 OZ

¹¹⁷ Srov. § 21 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Podrobnosti obsahu spisové dokumentace jsou upraveny směrnici MPSV ze dne 17. 9. 2013, č.j. 2013/26780-21, o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče.

Spisovou dokumentaci o dítěti úřad založí na základě vyhodnocení jeho situace, situace jeho rodiny a na základě zpracovaného individuálního plánu ochrany dítěte.¹¹⁸ Je povinen ji založit vždy po podání návrhu k soudu na vydání rozhodnutí, jímž se zasahuje do výkonu rodičovské odpovědnosti, nebo pokud takový návrh podal jiný subjekt (např. státní zastupitelství¹¹⁹).¹²⁰ Spisová dokumentace dítěte obsahuje vedle jeho osobních údajů informace o sociálních poměrech, z nichž pochází dítě a jeho rodina, zprávy o jeho sourozencích, o zdravotním stavu dítěte a stupni i prognóze jeho vývoje. Kromě toho dokumentace zahrnuje také doklady o tom, zda je dítě osvojitelné (souhlas rodičů k osvojení či rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba) a další rozhodnutí týkající se výchovy dítěte (jeho předchozí umístění do ústavních zařízení, do pěstounské péče na přechodnou dobu atd.).

Spisová dokumentace vedená o každém z žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče rovněž musí obsahovat podrobné informace a doklady, které umožní příslušným orgánům odpovědně posoudit vhodnost takového žadatele pro výchovu dítěte obecně, jakož i pro výchovu dítěte konkrétního. Kromě žádosti¹²¹ samotné se do spisové dokumentace zakládá doklad o státním občanství nebo o povolení k pobytu na území ČR (fotokopie občanského průkazu či povolení k pobytu), opis z evidence Rejstříku trestů (vyžádá si z Rejstříku trestů sám OSPOD), zpráva o zdravotním stavu žadatele (zdravotní stav žadatele je posléze přezkoumán ještě posudkovým lékařem krajského úřadu),¹²² posouzení ekonomických a sociálních poměrů žadatele (OSPOD provede sociální šetření v domácnosti žadatele, dále žadatel dokládá potvrzení o příjmech, příp. daňové přiznání), prohlášení žadatele o jeho postoji k případnému osvojení dítěte z ciziny (zda souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty 3 let od zařazení do evidence krajského úřadu byl zařazen také do evidence ÚMPOD, příp. zda žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny).

Žadatel musí dále udělit písemný souhlas s tím, že příslušné orgány SPOD mohou zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o morální bezúhonnosti žadatele

---

¹¹⁸ Srov. § 10 odst. 5 a § 21 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁹ Srov. § 8 ZŘS

¹²⁰ Srov. § 21 odst. 1, § 14 odst. 1 tamtéž. K tomu blíže též MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 21, bod 3.

¹²¹ Tiskopis žádosti dostupný na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14259/zadost_zarazeni_210113.pdf [online]. [cit. 2016-11-1].

¹²² K tomu blíže srov. Doporučený postup MPSV pro posudkové lékaře a posuzující krajské lékaře ze dne 22. 8. 2013, čj. 2013/47924-72, dostupný na http://www.mpsv.cz/files/clanky/16138/postup_2013_47924-72.pdf. [online]. [cit. 2016-11-1].

a jeho výchovných kompetencích, a kdykoliv ověřovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci žadatele. Nezbytný je též souhlas žadatele s účastí na odborné přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny, která je povinná.¹²³ Obecní úřad obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče připojí své stanovisko, příp. též stanovisko doprovázející organizace, jde-li o žadatele, který je již pěstounem.¹²⁴

Poté, co je spisová dokumentace dítěte či žadatele kompletní, postoupí její kopii obecní úřad obce s rozšířenou působností krajskému úřadu, který vede evidenci dětí, jimž je náhradní péči třeba zajistit, a evidenci žadatelů, kteří žádají o osvojení dítěte či o jeho svěření do pěstounské péče.¹²⁵ Krajské úřady vedou tyto evidence nejen v listinné podobě, ale též v podobě elektronické umožňující dálkový přístup ostatním krajským úřadům.¹²⁶ Nenajde-li krajský úřad pro dítě s trvalým pobytem ve svém správním obvodu vhodného osvojitele či pěstouna ve „své“ evidenci, hledá jej i v evidencích ostatních krajských úřadů.¹²⁷

2.3.3 Odborné posouzení žadatelů

O zařazení žadatele, jehož dokumentaci krajský úřad obdržel, úřad nerozhoduje bez dalšího, nýbrž teprve poté, co provede jeho odborné posouzení, které zahrnuje celou řadu aspektů.¹²⁸ Pokud by žadatel ve své žádosti uvedl, že žádá výlučně o zprostředkování osvojení dítěte z ciziny, pak by krajský úřad provedl jeho odborné posouzení, nicméně o zařazení žadatele do evidence by nerozhodoval a kopii kompletní spisové dokumentace by postoupil Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který má ve věcech mezinárodního osvojení výlučnou pravomoc.¹²⁹

Osobnostní charakteristika, psychický stav, duševní zdraví žadatele, jakož i jeho výchovné kompetence, rodinné vztahy a pohnutky k podání žádosti o osvojení či pěstounskou péči jsou zkoumány zejména v rámci psychologického posouzení žadatele.¹³⁰ Toto posouzení zajišťuje krajský úřad prostřednictvím interního či externího psychologa. Pakliže o zařazení

---

¹²³ Srov. § 11 odst. 2 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁴ Srov. § 21 odst. 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dotazník, který žadatelé při podání žádosti vyplňují dostupný na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/15308/dotaznik_NRP.pdf [online]. [cit. 2016-11-1].

¹²⁵ Srov. § 21 odst. 6, § 22 odst. 1, 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁶ Srov. § 51 odst. 2 tamtéž

¹²⁷ Srov. § 24 odst. 1 tamtéž

¹²⁸ Srov. § 22 odst. 6, § 27 tamtéž

¹²⁹ Srov. § 20 odst. 2 a § 22 odst. 4 tamtéž

¹³⁰ Srov. § 27 odst. 2 písm. b) tamtéž

do evidence žádá manželský pár, hovoří psycholog jak s každým z manželů samostatně, tak s oběma společně, neboť stabilita jejich partnerského soužití, obdobná motivace k podání žádosti i stejná očekávání jsou jedním z předpokladů, aby vztah žadatelů příchod dítěte do rodiny vydržel.¹³¹

Zhodnotit je dále třeba celkový zdravotní stav žadatele po stránce tělesné, duševní i smyslové, zda tu není překážka, která by žadateli dlouhodobě bránila v péči o dítě. Neexistuje přitom žádný výčet onemocnění či poruch, které by žadatele z možnosti přijetí dítěte *a priori* vylučovaly. Vzhledem k ochraně zdraví dítěte je však zřejmé, že vyloučen by byl žadatel trpící závažnou infekční chorobou či nevyлéčitelným onemocněním s jednoznačně negativní prognózou do blízké budoucnosti, která by neumožnila dosáhnout účelu osvojení či pěstounské péče, tj. zajistit dítěti stabilní rodinné prostředí.

Rovněž stabilita rodinného zázemí a vztahů žadatele s blízkými osobami je velmi důležitým aspektem pro budoucí úspěšnost osvojení či pěstounské péče, stejně jako etnické, kulturní, náboženské a sociální prostředí, v němž žadatel žije. Posuzují se také jeho bytové poměry a odpovídající úroveň vedení domácnosti, neboť žadatel musí osvědčit schopnost finančně zajistit potřeby dítěte a péči o něj. Pokud žadatel či žadatelé již mají děti, které s nimi vyrůstají ve společné domácnosti, je třeba posoudit schopnost těchto dětí přijmout nového člena rodiny a umožnit jim vyjádřit svůj názor na jeho potenciální příchod.¹³² Není totiž ani v zájmu stávajících dětí vyrůstajících v rodině, ani dítěte nově přichozího, aby rodina tuto změnu neustála a rozpadla se či se v důsledku neuváženého přijetí nového dítěte potýkala se závažnými problémy.

Dalším posuzovaným kritériem je bezúhonnost, a to nejen samotného žadatele, ale též jeho manžela, druha, dětí a všech dalších osob, které žijí s žadatelem ve společné domácnosti.¹³³ Za účelem prověření trestní minulosti těchto osob si OSPOD vyžádá opis z evidence Rejstříku trestů, který není starší tří měsíců. Nestačí tedy pouhý výpis z evidence Rejstříku trestů, neboť v něm se nezobrazují již zahlazená odsouzení. Naopak, v opise se uvádějí všechny údaje o každém odsouzení, o průběhu výkonu trestů i ochranných opatření, včetně údajů o odsouzeních cizozemskými a mezinárodními soudy, i údaje o zahlazení odsouzení.¹³⁴ Za bezúhonného se pro účely zařazení do evidence žadatelů o osvojení či

---

¹³¹ K tomu bližší NOŽÍŘOVÁ, J.: Náhradní rodinná péče. Praha. Linde Praha. 2012, str. 50 - 55

¹³² Srov. § 27 odst. 1 písm. c), d) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹³³ Srov. § 27 odst. 1 písm. e), odst. 3 tamtéž

¹³⁴ Srov. § 10 odst. 4 zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů ve znění pozdějších předpisů

o pěstounskou péči nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte.¹³⁵

Pakliže se žadatel nebo s ním posuzovaná osoba dopustí vyjmenovaných trestných činů na dítěti, žadatel bez dalšího není posouzen za bezúhonného pro účely zprostředkování náhradní péče a jeho žádost o zařazení do evidence bude zamítnuta. Pokud se však žadatel nebo jiná posuzovaná osoba dopustí jiného trestného činu, bude jejich bezúhonnost pro účely zprostředkování posuzována individuálně, zejména s přihlédnutím k závažnosti spáchaného trestného činu, k formě zavinění, ke škodlivému následku, k výměře uloženého trestu, k chování pachatele po činu, jeho případné snaze nahradit způsobenou škodu i k době, která od spáchání trestného činu uplynula.¹³⁶

2.3.4 Odborná příprava žadatelů k přijetí dítěte do rodiny

Odborné posouzení dále zahrnuje zhodnocení přípravy žadatele k přijetí dítěte do rodiny.¹³⁷ Tuto přípravu musí žadatel absolvovat ještě předtím, než je o jeho zařazení do evidence rozhodováno.¹³⁸ Přípravu žadatelů zajišťuje krajský úřad, a to zpravidla prostřednictvím organizace k tomu oprávněné.¹³⁹ Časový rozsah této přípravy u tzv. prvožadatelů (tj. těch, kdo žádají o zařazení do evidence poprvé) činí nejméně 48 hodin a u žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu nejméně 72 hodin.¹⁴⁰ Časový rozsah přípravy tzv. druhožadatelů, kteří přípravu již jednou dokončili, může krajský úřad snížit, dojde-li k závěru, že plná příprava již není potřebná.¹⁴¹ Zvýšená časová dotace stanovená na přípravu žadatelů o zařazení do evidence tzv. přechodných pěstounů vyplývá z vyšší náročnosti a specifických požadavků,

---

¹³⁵ Srov. § 27 odst. 1 písm. e) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁶ K tomu blíže MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 27.

¹³⁷ Srov. § 27 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁸ Předřazení přípravy žadatelů před samotné rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence přinesl zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁹ Srov. § 48 odst. 2 písm. e) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁰ Srov. § 11 odst. 2 tamtéž

¹⁴¹ K tomu blíže MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 22, bod 14.

kteří výkon pěstounství tohoto druhu nese. U těchto žadatelů je zvláště posuzována jejich schopnost pečovat o děti se speciálními potřebami, jakož i schopnost spolupracovat s jejich biologickou rodinou¹⁴² (k tomu blíže viz kapitolu o pěstounské péči na přechodnou dobu).

Příprava osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny se zaměřuje na sebezpoznání žadatele, jeho rodinného systému a sociálních kontaktů; na poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči; dále cílí na osvojení si spolupráce s odborníky, na komunikaci s dítětem a vhodný přístup k němu rozvíjející jeho schopnosti a zájmy a saturující jeho citové, vývojové, zdravotní, sociální a vzdělávací potřeby. Pamatovat je třeba též na možný styk dítěte v náhradní péči se svou biologickou rodinou a dalšími osobami blízkými. V neposlední řadě je třeba pracovat s dětmi žijícími v rodině žadatele tak, aby dokázaly příchod nového dítěte do rodiny dobře přijmout.¹⁴³

Příprava osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu dále obsahuje trénink jejich dovedností potřebných pro spolupráci s rodinou dítěte a přípravu na proces předání dítěte zpět do biologické rodiny nebo do nové náhradní rodiny. Budoucí pěstouni jsou seznamováni také s průběhem pravidelného vyhodnocování situace dítěte, které v jejich rodině zaujme, byť přechodně, hlavní roli.¹⁴⁴

2.3.5 Zařazení žadatele do evidence a výběr vhodných žadatelů pro dítě

Neprodleně poté, co krajský úřad ukončí odborné posouzení žadatele, rozhodne o jeho zařazení do evidence žadatelů, resp. zamítne podanou žádost, pokud zjistí závažné důvody, pro které nelze žádosti vyhovět.¹⁴⁵ Proti zamítavému rozhodnutí lze podat odvolání k Ministerstvu práce a sociálních věcí do 15 dnů ode dne oznámení rozhodnutí.¹⁴⁶

V rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence krajského úřadu musí být uvedeno, do které z vedených evidencí se žadatel zařazuje a uložena povinnost hlásit úřadu všechny změny rozhodné pro zprostředkování osvojení či pěstounské péče do 15 dnů od jejich vzniku.¹⁴⁷

Cílem celého procesu zprostředkování je nalézt pro dítě vedené v evidenci dětí, jimž je třeba zprostředkovat náhradní rodinnou péči, vhodného osvojitele či pěstouna (bez ohledu na

---

¹⁴² Srov. § 27 odst. 1 písm. f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴³ Srov. § 3 vyhlášky MPSV č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

¹⁴⁴ Tamtéž

¹⁴⁵ Srov. § 22 odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁶ Srov. § 81 a násl. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁷ Srov. § 22 odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

to, zda je tento žadatel veden v evidenci tohoto nebo jiného krajského úřadu). Jak již zdůrazněno výše, základním pravidlem tohoto výběru je hledání vhodných osvojitelů či pěstounů pro dítě, nikoliv naopak.

Pro zajištění odborného a odpovědného výběru vhodných osvojitelů či pěstounů působí u krajských úřadů poradní sbory, které se pravidelně nebo dle potřeby schází a pro konkrétní dítě vybírají vhodné osvojitele či pěstouny. Je-li to možné, jsou takto vytipovány zpravidla 2 – 3 manželské páry či jednotliví žadatelé, kterým je přiřazeno pořadí, v němž jsou postupně oslovováni se sdělením, že je krajský úřad vybral jako vhodné osvojitele či pěstouny pro určité dítě. Žadatelé s „horším“ pořadím jsou osloveni tehdy, nepřijmou-li dítě žadatelé oslovení před nimi. V písemném oznámení krajský úřad sdělí vybranému žadateli či vybranému manželskému páru základní informace o dítěti a o právu se s ním seznámit. Žadatel má právo seznámit se s dítětem do 30 dnů od doručení tohoto oznámení. V rámci této lhůty se zároveň žadatel musí rozhodnout, zda podá návrh k soudu na svěřeni dítěte do péče či nikoliv.¹⁴⁸ Výjimečně může být tato lhůta krajským úřadem prodloužena na žádost žadatele o dalších 60 dnů.¹⁴⁹ Ze zkušeností sociálních pracovníků vyplývá, že o prodloužení lhůty na rozmyšlenou jen zřídka kdy žádají zájemci o osvojení, v případě pěstounské péče však k prodlužování lhůty dochází častěji, zejm. při přijímání staršího dítěte či sourozenecké skupiny, kdy je třeba delšího času pro vzájemné seznámení se žadatelů s dítětem či dětmi.

Krajské úřady vedou rovněž zvláštní evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu,¹⁵⁰ v níž je kromě údajů shora uvedených zapisován také údaj o charakteristice a počtu dětí, kterým je osoba v evidenci schopna pěstounskou péči na přechodnou dobu poskytovat.¹⁵¹ Svěřeni dítěte do této formy pěstounské péče se nezprostředkovává. Vhodného pěstouna, který má právě volnou kapacitu, vybere orgán SPOD – obecní úřad obce s rozšířenou působností, který následně podá návrh k soudu na svěřeni dítěte do péče tohoto pěstouna¹⁵² (k tomu blíže viz kapitolu o pěstounské péči na přechodnou dobu).

---

¹⁴⁸ Může se jednat o péči předpěstounskou dle § 963 OZ, o péči budoucích osvojitelů dle § 823 OZ nebo o péči před osvojením dle § 826 OZ.

¹⁴⁹ Srov. § 24 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁰ Srov. § 27a tamtéž

¹⁵¹ Srov. § 27a odst. 3 písm. f) tamtéž

¹⁵² Srov. § 27a odst. 7 ve spojení s § 14 odst. 1 písm. f) tamtéž

3. Osvojení

3.1 Vývoj právní úpravy osvojení

Osvojení neboli adopce je starobylým institutem známým již římskému právu a založeným na zásadě „*adoptio naturam imitatur*“.¹⁵³ Právo tedy napodobuje přírodu a konstruuje rodičovský vztah mezi osobami biologicky zpravidla nepříbuznými. Na takto vzniklý vztah pak právo pohlíží stejně, jako kdyby vznikl přirozeně, tj. narozením dítěte do rodiny. Účel adopce byl po dlouhou dobu odlišný od jejího současného pojetí. Až do přijetí zákona o právu rodinném v roce 1949¹⁵⁴ sledovala adopce v první řadě zájem osvojitele nemajícího vlastních potomků na zachování rodu a rodového majetku.¹⁵⁵ Ačkoliv už zákon o osvojení z roku 1928 neumožňoval soudu schválit takovou osvojovací smlouvu, která nebyla ku prospěchu nesvéprávného dítěte,¹⁵⁶ teprve zákonem o právu rodinném byla adopce poprvé konstruována jako v první řadě institut náhradní péče o dítě podmíněný zájmem osvojovaného dítěte.¹⁵⁷ K tomuto posunu však vedla dlouhá cesta.

3.1.1 Obecný zákoník občanský z roku 1811

Až do roku 1928 platila v českých zemích právní úprava osvojení recipovaná z práva rakouského, tj. obecný zákoník občanský (dále jen „ABGB“)¹⁵⁸ a obyčejové právo uherské na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. ABGB upravoval osvojení jako čistě soukromoprávní instituci založenou na smluvním základě, mající účinky zejména v oblasti vztahů občanského práva¹⁵⁹ a spočívající v přijetí dítěte za vlastní.¹⁶⁰

Osvojitelem se mohla stát jen osoba starší čtyřiceti let (do roku 1914 byla věková hranice stanovena na padesát let), která neměla vlastních manželských dětí, ani nesložila slib života ve svobodném stavu.¹⁶¹ Mezi osvojencem a osvojitelem byl vyžadován věkový rozdíl nejméně osmnáct let.¹⁶² Osvojit bylo možno jak dítě nezletilé, tak i osobu zletilou. V prvním případě se vyžadoval souhlas manželského otce dítěte, a pokud ho nebylo, souhlas matky, poručníka a soudu. I k osvojení zletilého bylo třeba svolení manželského otce, byl-li dosud

¹⁵³ KINCL, J.; URFUS, V.; SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha. C. H. Beck, 2. vydání, 1995, str. 147. K tomu blíže též: PLECITÝ, V., SKŘEJPEK, M., SALAČ, J., ŠÍMA, A.: Základy rodinného práva. 1. vydání. Praha: Aleš Čeněk. 2009.

¹⁵⁴ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

¹⁵⁵ K tomu blíže ŠVESTKA, J.: Osvojení v československém právním řádu. Praha. AUC Juridica. 1973.

¹⁵⁶ Srov. § 8 odst. 3 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

¹⁵⁷ Srov. § 64 odst. 1 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

¹⁵⁸ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský

¹⁵⁹ K tomu blíže RADVANOVA, S., ZUKLÍNOVA, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 126

¹⁶⁰ Srov. § 181 ABGB

¹⁶¹ Srov. §§ 179 – 180 ABGB

¹⁶² Srov. § 180 ABGB

naživu. Pokud byl bez spravedlivého důvodu souhlas k osvojení odepřen, bylo možno vznést stížnost na soud.¹⁶³

Samo osvojení se zakládalo smlouvou uzavřenou mezi osvojitelem a osvojencem, příp. jeho zákonným zástupcem. Adopční smlouva se spolu s předepsaným svolením předkládala k potvrzení zemskému úřadu a místně příslušnému soudu osvojence a osvojitele k zápisu do soudních spisů.¹⁶⁴ I když osvojenec získával adoptí jméno osvojitele, příp. též nabýval šlechtického stavu,¹⁶⁵ a vznikla mezi nimi stejná práva a povinnosti jako mezi rodiči a dětmi (pokud v adopční smlouvě nebylo ujednáno něco jiného),¹⁶⁶ osvojení nezakládalo příbuzenský vztah mezi příbuznými osvojitele a osvojencem a rovněž tak právní vztahy dítěte k jeho původní rodině zůstaly zachovány.¹⁶⁷ Jednalo se tedy o tzv. neúplné osvojení. Jeho zrušení bylo zákonem omezeno pouze v případě, že osvojenec byl dosud nezletilý, a to tak, že bylo vázáno na souhlas zákonných zástupců dítěte a soudu. Dítě v případě zrušení osvojení přecházelo zpět pod moc otcovskou svého původního manželského otce.¹⁶⁸

3.1.2 Zákon o osvojení z roku 1928

Ke sjednocení právní úpravy na celém území ČSR došlo v roce 1928 zákonem o osvojení,¹⁶⁹ který upravoval adoptci podstatně podrobněji, než tomu bylo v ABGB, v mnohém však na něj navázal. Osvojení stále nebylo vnímáno jako institut náhradní péče o dítě a bylo umožněno pouze těm, kdo neměli vlastních dětí manželských ani jim na roveň postavených (legitimovaných, osvojených, či v případě ženy - osvojitelky dětí nemanželských).¹⁷⁰ Osvojitelé přijímali dítě za vlastní náhradou za potomka, kterého neměli, aby vstoupilo do jejich majetkových a dalších práv, nikoliv proto, aby poskytli domov a zázemí opuštěným dětem. K tomu účelu sloužila zejména pěstounská péče, osvojení však doposud nikoliv.¹⁷¹ Výjimka z požadavku bezdětnosti osvojitele byla stanovena, chtěl-li muž adoptovat své nemanželské dítě. V takovém případě nebyly překážkou osvojení další děti osvojitele a též nebylo vyžadováno splnění věkových hranic, dle nichž musel být osvojitel starší čtyřiceti let a osvojenec alespoň o 18 let mladší.¹⁷² Pokud by však osvojení

---

¹⁶³ Srov. § 180 ABGB

¹⁶⁴ Srov. § 181 ABGB

¹⁶⁵ Srov. § 182 ABGB

¹⁶⁶ Srov. § 184 ABGB

¹⁶⁷ Srov. § 183 ABGB

¹⁶⁸ Srov. § 185 ABGB

¹⁶⁹ Zákon č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

¹⁷⁰ Srov. § 1 odst. 1 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

¹⁷¹ K tomu blíže RADVANOVA, S., ZUKLÍNOVA, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 127

¹⁷² Srov. § 1 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

nemanželského dítěte otcem mohlo vést k rozvratu manželství osvojitele, soud by adopční smlouvu neschválil.¹⁷³

Osvojení bylo tedy i nadále upraveno jako přijetí jiné osoby za vlastní, jež se uskutečňuje smlouvou.¹⁷⁴ Smluvními stranami byli osvojitel (tj. ten, kdo se měl stát rodičem) a osvojenec (tj. ten, kdo se měl stát dítětem osvojitelovým). Za něj, v případě nedostatku svéprávnosti, jednal jeho zákonný zástupce (rodič či poručník).¹⁷⁵ Osvojitelem se mohli stát, při splnění shora vymezených podmínek bezdětnosti a dosažení věkové hranice, jak muž, tak i žena. Zákon nově stanovil, že manželé mohou osvojit osvojence jako společné dítě. Pokud měl být osvojenec adoptován jen jedním z manželů, vyžadovalo se svolení manžela druhého. Stejně tak, měl-li být jeden z manželů sám osvojen. Za trvání osvojení nemohl být osvojenec opětovně adoptován, výjimkou bylo osvojení manželem osvojitele (osvojenec tedy mohl být osvojen jak oběma manželi současně, tak postupně, napřed jedním a později druhým).¹⁷⁶

Ačkoliv zákon i nadále umožňoval osvojení zletilého i nezletilého, výslovně vylučoval osvojení vlastního manžela, sourozence či příbuzného v pokolení přímém (výjimkou bylo již zmíněné osvojení dítěte nemanželským otcem).¹⁷⁷ Zároveň bylo možno osvojit více osob současně, to však jen za podmínky, že mezi nimi nebyl poměr neslučující se s přirozeným poměrem sourozenců (např. manželé, matka s dcerou apod.).¹⁷⁸ Postupná adopce několika osob připuštěna nebyla.¹⁷⁹

K osvojení dítěte bylo třeba svolení osvojencových rodičů a soudu. Pokud se rodiče neshodovali, bylo rozhodné mínění otce.¹⁸⁰ Právo rodičů udělit svolení k osvojení bylo nezadatelným právem rodičů nezávislým na trvání moci rodičovské a uplatňovalo se jak vůči dětem nezletilým, tak zletilým.¹⁸¹ Pokud rodiče nebo některý z nich odpírali dát svolení bez závažného důvodu, mohl jej za ně dát soud.¹⁸² Důvody, pro které soud mohl tak výrazným

---

¹⁷³ Srov. § 8 odst. 3 tamtéž

¹⁷⁴ Srov. § 1 odst. 1 tamtéž

¹⁷⁵ K tomu blíže KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014, str. 92

¹⁷⁶ K tomu blíže ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935, str. 895

¹⁷⁷ Srov. § 1 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

¹⁷⁸ Srov. § 1 odst. 5 tamtéž

¹⁷⁹ K tomu blíže KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014, str. 94

¹⁸⁰ Srov. § 2 odst. 1 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

¹⁸¹ K tomu blíže ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935, str. 896

¹⁸² Srov. § 2 odst. 3 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

způsobem zasáhnout do rodičovských práv k dítěti a jejich svolení nahradit, zákon neuváděl, což bylo považováno za jeden z hlavních nedostatků nového zákona.¹⁸³ Souhlasu nesvéprávného dítěte s osvojením se nevyžadovalo. Pro platné udělení potřebných svolení, stejně tak jako pro adopční smlouvu, byla vyžadována forma veřejné listiny, příp. listiny soukromé s úředně ověřenými podpisy.¹⁸⁴ Účinky osvojovací smlouvy byly nově vázány na schválení poručenským úřadem či soudem, který jej mohl odepřít udělit jen ze zákonných důvodů. Jednalo se o již zmíněné riziko rozvratu manželství adopcí nemanželského dítěte, dále o absenci zákonem předepsaných náležitostí osvojení, příp. mohl soud adopční smlouvu neschválit tehdy, pokud nebyla ku prospěchu nesvéprávného osvojence.¹⁸⁵

Co se týče právních důsledků osvojení, setrval zákonodárce u koncepce neúplného osvojení, neboť vedle rodičovského poměru založeného adopční smlouvou mezi osvojitelem a osvojencem, přetrvával i nadále právní vztah osvojence k jeho vlastní rodině. Rovněž právo na výživné mu vůči ní zůstalo zachováno, avšak jen potud, pokud nebyl osvojitel schopen sám poskytovat osvojení slušnou výživu.¹⁸⁶ Osvojenec a jeho potomci nabývali osvojením všech majetkoprávních nároků vůči osvojiteli tak, jako kdyby byli jeho manželskými dětmi, resp. vnoučaty. Žádné majetkoprávní ani rodinné vazby jim však nenáležely vůči rodině osvojitele.¹⁸⁷ Rovněž tak osvojitel nenabýval osvojením žádných majetkoprávních nároků vůči osvojení a jeho potomkům, neboť tyto zůstávaly nadále zachovány vlastní osvojencově rodině.¹⁸⁸ V ostatním se poměr mezi osvojitelem a osvojencem řídil obsahem adopční smlouvy, který byl ponechán v dispozici smluvních stran.¹⁸⁹

Jelikož bylo osvojení smluvním soukromoprávním vztahem, mohlo být taktéž zrušeno dohodou všech jeho účastníků, tj. osvojitele a osvojence (příp. ustanoveného zákonného zástupce), se schválením soudu. Nedošlo-li k takové dohodě, mohl o zrušení poměru z osvojení rozhodnout soud k žalobě osvojitele, osvojence či dalších osob, které na tom měly právní zájem (např. rodiče osvojence, pozdější děti osvojitele apod.), a to ze závažných důvodů. Zákon mezi těmito důvody demonstrativně uváděl důvody shodné s předpoklady vydědění či dědické nezpůsobilosti, ale mohlo jít též o důvody jiné, např. o ochranu dítěte

---

¹⁸³ K tomu blíže ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935, str. 896 - 897

¹⁸⁴ Srov. § 8 odst. 1 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

¹⁸⁵ Srov. § 8 odst. 2 tamtéž

¹⁸⁶ Srov. § 4 tamtéž

¹⁸⁷ Srov. § 4 odst. 3, 4 tamtéž

¹⁸⁸ Srov. § 5 tamtéž

¹⁸⁹ K tomu blíže KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014, str. 95

před jeho zneužíváním osvojitelem apod.¹⁹⁰ Zrušením osvojení pominuly všechny jeho účinky, osvojenec získal zpět své původní příjmení a byl-li nesvéprávný, vrátil se pod moc otcovskou (měl-li manželského otce) či pod moc poručenskou.¹⁹¹

3.1.3 Zákon o právu rodinném z roku 1949

Zákon o osvojení přetrvával v platnosti až do právní dvouletky, kdy byl nahrazen zákonem o právu rodinném,¹⁹² který vykazoval značnou diskontinuitu nejen ve vztahu k právní úpravě osvojení, ale k dosavadnímu chápání rodiny a rodinného práva jako takového. Do sféry ryze soukromoprávní počal ingerovat stát nesrovnatelně více, než tomu bylo doposud. Vzhledem ke kolektivizaci ve výchově dětí vedoucí mj. ke zrušení pěstounské péče, zůstalo osvojení jedinou z rodinných forem náhradní péče o dítě. A poprvé bylo zákonem o právu rodinném osvojení upraveno právě jako institut sloužící k zajištění náhradního rodinného prostředí nezletilému dítěti, které nemůže vyrůstat ve své rodině. Zároveň byly ponechány jeho statusové důsledky, nahrazující pokrevní vztah rodiče a dítěte.¹⁹³

Osvojit bylo napříště možno pouze nezletilé dítě za podmínky, že mu bude osvojení ku prospěchu.¹⁹⁴ Osvojitelem se mohl stát plně svéprávný jednatel, jeden z manželů se souhlasem druhého nebo manželé společně.¹⁹⁵ Ostatní podmínky, jako podmínku dosažení věku či bezdětnosti osvojitele, zákon vypustil. K věkovému rozdílu mezi osvojencem a osvojitelem stanovil zákon toliko, že tento rozdíl má být přiměřený.¹⁹⁶ Vzhledem ke zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí rovněž odpadla ustanovení o osvojení vlastního dítěte nemanželským otcem, když otcovství k dětem narozeným mimo manželství se určovalo na základě uznání otcovství, ev. rozhodnutím soudu.¹⁹⁷

O osvojení rozhodoval na žádost osvojitele soud.¹⁹⁸ K osvojení se vyžadoval souhlas zákonného zástupce dítěte a bylo-li dítě schopno posoudit dosah osvojení, bylo třeba také jeho souhlasu.¹⁹⁹ Rozhodnutí o osvojení mělo za následek zánik rodičovské moci osvojencových

---

¹⁹⁰ K tomu blíže ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právníké knihkupectví a nakladatelství V. Línhart. 1935, str. 903 - 904

¹⁹¹ Srov. § 7 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení

¹⁹² Zákon 265/1949 Sb., o právu rodinném

¹⁹³ K tomu blíže RADVANOVA, S., ZUKLÍNOVA, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 127

¹⁹⁴ Srov. § 64 zákona 265/1949 Sb., o právu rodinném

¹⁹⁵ Srov. § 65 tamtéž

¹⁹⁶ Srov. § 64 odst. 2 tamtéž

¹⁹⁷ Srov. § 43 tamtéž

¹⁹⁸ Srov. § 66 odst. 1 tamtéž

¹⁹⁹ Srov. § 66 odst. 2 tamtéž

rodičů (měl-li osvojenec poručníka, zaniklo též poručenství)²⁰⁰ a vznik takového poměru mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem.²⁰¹ I poté však byla zachována subsidiární vyživovací povinnost osvojence vůči své původní rodině, jakož i původní rodiny k osvojení, pokud osvojitelé nebyly s to své vyživovací povinnosti dostát.²⁰² Na návrh osvojitele nebo osvojence mohlo být osvojení soudem z důležitých důvodů zrušeno, a to, poměrně netypicky, s účinky ke dni podání návrhu (namísto ke dni právní moci rozhodnutí, jak je tomu dnes). Jako určitý pozůstatek předchozí právní úpravy zůstala v zákoně zachována možnost zrušení osvojení dohodou mezi osvojitelem a již zletilým osvojencem ve formě soudního zápisu.²⁰³

Několik významných změn do popsané právní úpravy přinesla novela zákona o právu rodinném z roku 1958,²⁰⁴ která rozlišila dva druhy osvojení, a to osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Nezrušitelné osvojení bylo založeno výrokem soudu (na žádost osvojitele či osvojitelů) o tom, že osvojitel bude zapsán v matrice jako otec nebo matka osvojence místo rodičů. V důsledku tohoto výroku nejen, že došlo k zániku rodičovské moci původních rodičů dítěte, ale též ke vzniku příbuzenského poměru mezi osvojencem, osvojitelem i jeho příbuznými.²⁰⁵ V případě nezrušitelného osvojení zanikla nevratně též vyživovací povinnost mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou.²⁰⁶ Zápisem osvojitelů do matriky na místo biologických rodičů byla dosti podpořena snaha velké části osvojitelů o utajení skutečnosti, že dítě bylo osvojeno, před okolím i před dítětem samotným.²⁰⁷

Další výraznou změnou v koncepci osvojení, bylo prolomení požadavku udělení souhlasu rodičů k osvojení dítěte a zavedení tří případů, v nichž nebyl souhlas rodičů jako zákonných zástupců vyžadován. A to tehdy, pokud rodiče neprojeví o dítě žádný zájem po dobu nejméně dvou let, nebo bylo-li dítě po dobu nejméně jednoho roku v ústavní péči a rodiče o ně neprojeví po tuto dobu žádný zájem, nebo jestliže rodiče dali přivolení k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Namísto souhlasu rodičů byl v takových případech vyžadován souhlas opatrovníka dítěte, který mu byl ustanoven pro řízení

---

²⁰⁰ Srov. § 68 odst. 1 tamtéž

²⁰¹ Srov. § 63 tamtéž

²⁰² Srov. § 68 odst. 2 tamtéž

²⁰³ Srov. § 69 tamtéž

²⁰⁴ Zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení

²⁰⁵ Srov. § 63 odst. 2 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení

²⁰⁶ Srov. § 69a tamtéž

²⁰⁷ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 128

o osvojení.²⁰⁸ Tímto krokem zákonodárce umožnil adopci mnohých dětí trvale umístěných do dětských domovů, zároveň se ale jednalo o úpravu velice kusou neobsahující garance práv rodičů těchto dětí (zejm. absence poučení rodičů o možných důsledcích jejich nezájmu, absence právní úpravy prokazování nezájmu či nedostatečná sociální práce s rodinou směřující k obnovení soužití apod.).²⁰⁹

3.1.4 Zákon o rodině z roku 1963

Zákon o rodině (dále také jen „ZOR“)²¹⁰ učinil krok k podrobnější úpravě osvojení, v ostatním však na zákon o právu rodinném navázal. Za nejvýraznější posun v chápání osvojení lze považovat zavedení tzv. úplného osvojení, jež mělo za následek vznik takového poměru mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodičem a dítětem, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele zakládalo rovněž poměr příbuzenský.²¹¹ Veškerá práva a povinnosti dítěte k původní rodině zanikla a vznikla nově k rodině osvojitelské, a to včetně vyživovací povinnosti.²¹² Nezletilý tedy vstupoval do nových právních příbuzenských vztahů nejen k osvojiteli, ale i k jeho ostatním příbuzným. Přestože osvojení vystoupilo do popředí zejména jako institut náhradní péče o cizí dítě, upevnilo si též důsledky statusové vedoucí ke změně osobního stavu dítěte, jeho biologických rodičů i osvojitelů.²¹³

Výjimkou bylo nově zavedené osvojení dítěte manželem rodiče (tzv. přiosvojení), které pro osvojence nemělo za následek změnu výchovného prostředí a rovněž jen poloviční změnu v osobním stavu, neboť osvojitel nahradil pouze jednoho z rodičů (zpravidla otce, mělo-li ho dítě vůbec zapsaného v rodném listě). Právní poměr mezi osvojencem a druhým rodičem, manželem osvojitele, zůstal nedotčen.²¹⁴

Zákon o rodině ponechal rozdělení osvojení na zrušitelné a nezrušitelné. V prvním případě mohl soud osvojení z důležitých důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence zrušit. Pokud již osvojenec dosáhl zletilosti, mohla být mezi ním a osvojitelem též uzavřena dohoda

---

²⁰⁸ Srov. § 66 odst. 3 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení

²⁰⁹ K tomu blíže RADVANOVA, S., ZUKLÍNOVA, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 128

²¹⁰ Zákon 94/1963 Sb., o rodině, v původním znění

²¹¹ Srov. § 63 odst. 1 tamtéž

²¹² Srov. § 72 odst. 1 tamtéž

²¹³ K tomu blíže RADVANOVA, S., ZUKLÍNOVA, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 130

²¹⁴ Srov. § 72 odst. 2 zákona 94/1963 Sb., o rodině, v původním znění

o zrušení osvojení, a to formou soudního zápisu. Zrušením osvojení se obnovil právní vztah osvojenec k jeho původní rodině a osvojenec získal zpět své dřívější příjmení.²¹⁵

Osvojení nezrušitelné bylo původně povoleno pouze pro společné osvojení dítěte manželi nebo pro osvojení dítěte manželem rodiče (novelou zákona z roku 1982²¹⁶ bylo připuštěno výjimečně též pro osamělé osoby) a vedlo k zápisu osvojitelů či osvojitele do matriky namísto rodičů dítěte.²¹⁷ Nezrušitelně bylo možno osvojit pouze dítě starší jednoho roku.²¹⁸ Zákon zároveň připouštěl, aby původně zrušitelné osvojení bylo k návrhu osvojitelů soudem přeměněno na osvojení nezrušitelné.²¹⁹

Jako novou podmínku osvojení zavedl zákon tzv. preadopční péči, která byla splněna tehdy, jestliže osvojenec pobýval po dobu nejméně tří měsíců před rozhodnutím soudu o osvojení v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad. Umístění dítěte do preadopční péče učinil ústav, v němž dítě pobývalo, po dohodě s okresním národním výborem. Jen u dětí, které byly v ústavu z rozhodnutí soudu, rozhodoval o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů soud svým opatřením (novelou zákona z roku 1998²²⁰ bylo svěřeno rozhodování o preadopční péči orgánům sociálně-právní ochrany dětí). O souhlasu zákonných zástupců s tímto opatřením platilo totéž, co pro souhlas s osvojením samotným (viz následující odstavec).²²¹

K osvojení bylo zásadně třeba přivolení zákonného zástupce osvožovaného dítěte, tj. rodičů či opatrovníka.²²² Pokud byli zákonnými zástupci rodiče, ponechal zákon možnost osvojení dítěte bez jejich přivolení, a to tehdy, pokud neprojeví nejméně po dobu jednoho roku o dítě opravdový zájem, který by jako rodiče projevit měli, nebo pokud dali tzv. blanketový souhlas, tj. přivolení k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům.²²³

---

²¹⁵ Srov. § 73 tamtéž

²¹⁶ Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině

²¹⁷ Srov. § 74 zákona 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině

²¹⁸ Srov. § 75 tamtéž

²¹⁹ Srov. § 76 tamtéž

²²⁰ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

²²¹ Srov. § 69 zákona 94/1963 Sb., o rodině

²²² Srov. § 78 tamtéž. *Pozn. aut.: zákonem č. 91/1998 Sb. obnoven termín „poručník“*

²²³ Srov. § 68 zákona 94/1963 Sb., o rodině, v původním znění

Lhůta jednoho roku nezájmu rodičů o dítě však byla zejména psychology a zaměstnanci dětských domovů považována za příliš dlouhou, proto v roce 1982²²⁴ došlo k jejímu zkrácení na dobu šesti měsíců.²²⁵

Požadavek „opravdového zájmu“ byl vzhledem ke své vágnosti interpretován nejednotně, což přinášelo problémy zejména aplikační praxi a nikterak nepomáhalo právní jistotě v závažných statusových rodinně-právních vztazích. Na tento nedostatek zareagovala tzv. velká novela zákona o rodině z roku 1998, která osvojení bez souhlasu rodičů zpřesnila a dále rozšířila.²²⁶ Souhlasu rodičů s osvojením nebylo třeba tehdy, pokud po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že jej pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevili snahu upravit si v mezích svých možností rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě.²²⁷

Kromě tohoto případu nedostatku opravdového zájmu rodičů (v odborné literatuře označován jako „kvalifikovaný nezájem“) velká novela zákona o rodině přinesla nové, vůči rodičům dosti přísné, ustanovení o absenci jakéhokoliv zájmu („absolutní nezájem“). Pokud rodiče po dobu dvou měsíců neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v tom nebránila závažná překážka, nebylo k osvojení dítěte třeba jejich souhlasu.²²⁸

Toto ustanovení vzbuzovalo kontroverze a názory odborné veřejnosti na něj se lišily. Na jedné straně bylo poukazováno na to, že: „Při střetu (kolizi) těchto dvou zájmů, tj. zájmu nezletilého dítěte na zajištění urychleného náhradního rodinného – osvojeneckého prostředí a zájmu pokrevních rodičů na uznání a respektování jejich rodičovských práv, je třeba za stavu, kdy rodiče postupují vůči vlastnímu dítěti krajně neodpovědně, dát přednost kvalitativně a funkčně vyššímu zájmu nezletilého dítěte (srov. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, zdůrazňující zájem nezletilého dítěte na prvním místě). Tento závěr ovšem platí jen za předpokladu, že u takovýchto rodičů byly zároveň v řádném spravedlivém procesu (fair trial)

---

²²⁴ Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině

²²⁵ K tomu blíže RADVANOVA, S., ZUKLÍNOVA, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 129

²²⁶ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

²²⁷ Srov. § 68 odst. 1 písm. a) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

²²⁸ Srov. § 68 odst. 1 písm. b) tamtéž

uvedené nedostatky ve výkonu rodičovských práv trvající po zákonem stanovenou dobu náležitě zjištěny (...).“²²⁹

Na druhé straně však bylo toto ustanovení považováno za značný zásah do základních lidských práv rodičů, a to i s ohledem na nově zakotvený požadavek souhlasu s osvojením i od rodiče nezletilého.²³⁰ „Zákonodárce tu vůbec nevzal v úvahu, že nezletilec je sice rodičem, ale nadále je „dítětem“ ve smyslu čl. 1 Úmluvy D. (*Úmluva o právech dítěte, pozn. aut.*), a z tohoto hlediska, jakož i z hledisek dalších předpisů, vyžaduje zvláštní, zvýšenou ochranu, která mu v tomto případě vůbec není poskytnuta. Přitom v konkrétních případech sociální, psychická, ale i rodinná situace nezletilého může být velmi komplikovaná, ale nikoliv beznadějná v tom smyslu, že by se později nemohl o dítě postarat.“²³¹ Tato připomínka se jevila jako zvláště naléhavá také z toho důvodu, že soudní praxe došla k závěru, že zákon o rodině nevyžaduje, aby rodič byl na právní důsledky nezájmu o dítě předem upozorněn.²³²

Rovněž Ústavní soud se aplikací ustanovení § 68 ZOR umožňujícího osvojení dítěte bez souhlasu rodičů zabýval v několika svých rozhodnutích a mnohokrát zdůraznil, že základem rodinných vztahů je v první řadě biologická vazba mezi dítětem a jeho rodiči.²³³

„Proto tam, kde se dostane do konfliktu zájem osob pokrevně příbuzných, u nichž prokazatelně existují i sociální vazby tvořící typické rysy rodiny, se zájmem osob nepříbuzných, mezi nimiž a dítětem se v minulosti sice rovněž vytvořily v důsledku déletrvajícího společného soužití shora zmíněné vazby emoční, sociální a další, které by jinak naplňovaly rysy tzv. de facto rodinných svazků, je třeba - není-li zde jiný naléhavý důvod - poskytnout ochranu těm rodinným vztahům, které naplňují vedle vazeb emočních a sociálních i vztah pokrevního příbuzenství. (...) Jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí stát zásadně jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a přijmout opatření za účelem sloučení biologické rodiny (...). Je tedy povinností státu poskytnout takovému vztahu specifickou ochranu, a to i před zásahy ze strany třetích osob. Tím spíš stát nesmí právními

---

²²⁹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Praha, C. H. Beck. 4. vydání, 2009, str. 332

²³⁰ Srov. § 67 odst. 2 a § 68 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

²³¹ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 134

²³² K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Praha, C. H. Beck. 4. vydání, 2009, str. 333

²³³ K tomu též Rozsudek ve věci Kroon a další proti Nizozemí ze dne 27. 10. 1994 (stížnost č. 18535/91)

nástroji vytvořit situaci, která by kvalitu, ba integritu, rodinného života oslabovala a vztahy v takové rodině narušovala.“²³⁴

Rozhodnutí soudu podle § 68 odst. 3 ZOR o tom, že k osvojení dítěte není třeba souhlasu jeho rodiče, představovalo velmi závažný zásah do vztahu mezi rodičem a dítětem, jakož i do práva na ochranu jejich rodinného života.²³⁵ Vzhledem k tomu, že v koncepci zákona o rodině bylo právo rodiče udělit či neudělit souhlas s osvojením svého dítěte součástí rodičovské zodpovědnosti, vedlo vyslovení kvalifikovaného nezájmu soudem k realizaci osvojení a zbavení rodičovské zodpovědnosti rodičů dítěte.

Aby byl takový zásah v souladu s ústavním pořádkem, „musí být podmínky stanovené v § 68 odst. 1 písm. a) zákona o rodině splněny bezevbytku a nesmí existovat nejmenší pochybnost o tom, že v konkrétním případě naplněny nejsou. Z textu uvedeného ustanovení vyplývá, že obecný soud musí zjišťovat, zda je u rodičů dítěte dán opravdový nezájem o dítě, a musí vždy přihlížet ke snaze rodičů a k mezím jejich možností.“²³⁶

Ústavní soud zdůraznil, že: „Každý člověk, ať nezaviněně či dílem svým přičiněním, se ve svém životě může dostat do situace, kterou není s to sám vyřešit a která mu dočasně zabraňuje řádně pečovat o své dítě. Vedle rodiny a institucí občanské společnosti je to pak především stát, který má v takových případech klíčovou roli (...), má a musí činit aktivně kroky k znovuoobnovení svazku mezi biologickým rodičem a jeho dítětem, nadto v situaci, kdy první stěžovatelka (*matka nezletilého dítěte – pozn. aut.*) od počátku projevovala snahu o řešení své tíživé osobní situace, do které se dostala ne svým zaviněním. Ústavní soud, který nepochybuje o ryzích úmyslech orgánů sociálně-právní ochrany dětí a FOD (*Fond ohrožených dětí – pozn. aut.*), se však v této souvislosti nemůže ubránit konstatování, že kdyby tyto orgány věnovaly stejnou práci aktivní pomoci matce, jako zarputile podnikaly řadu kroků k omezení jejich rodičovských práv, nemusela dnes být nezletilá v pěstounské péči a k možná již neodčinitelnému zásahu do vztahu mezi matkou a dítětem vůbec nemuselo dojít.“²³⁷

Ještě před samým koncem platnosti zákona o rodině byla právní úprava osvojení bez souhlasu rodičů změněna směrem k úpravě ústavně konformní,²³⁸ a to založením podmínek

---

²³⁴ Nález ÚS ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06

²³⁵ Srov. čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod

²³⁶ Nález ÚS ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 669/02

²³⁷ Nález ÚS ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10

²³⁸ Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

pro vyslovení „zjevného nezájmu“ tak, jak jsou zakotveny též v nové právní úpravě, tj. v občanském zákoníku (k tomu blíže viz následující kapitoly).²³⁹

3.2 *Současná právní úprava osvojení*

Právní úprava osvojení je obsažena v občanském zákoníku v rámci úpravy příbuzenství a švagrovství.²⁴⁰ Tímto zařazením klade zákonodárce důraz na statusové následky osvojení promítající se do osobního stavu dítěte a jeho biologických rodičů, kteří přestávají být z právního hlediska jeho rodiči, neboť se jimi stávají osvojitelé. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, resp. osvojitelé, zapíše do matriky jako rodič, resp. rodiče dítěte.²⁴¹ Osvojení tak přesahuje ostatní instituty náhradní péče, jejichž účelem je „pouze“ zajištění péče o dítě při zachování jeho dosavadních příbuzenských vazeb k původní rodině.

Nadto, jak už shora uvedeno, v případě tzv. přiosvojení, tedy osvojení dítěte manželem rodiče, není cílem zajistit náhradní rodinné prostředí dítěti, neboť na tomto prostředí se pro dítě ani po osvojení nic nezmění.²⁴² Cílem je dosáhnout právních důsledků osvojení spočívajících v založení právního příbuzenství mezi dítětem a osvojitelem.²⁴³

Tyto důsledky však v plném rozsahu zákon spojuje pouze s osvojením nezletilého dítěte, které je konstruováno jako osvojení úplné. Úplné osvojení vede k zániku dosavadních příbuzenských vazeb dítěte k jeho původní rodině (v případě přiosvojení k té části rodiny, s níž je dítě příbuzné skrze rodiče, jenž je osvojitelem nahrazen) a ke vzniku těchto vazeb v rodině osvojitelské tak, jako by se dítě do rodiny narodilo.²⁴⁴ Zákon tedy vytváří fikci vzniku pokrevního příbuzenského poměru a nečiní žádné rozdíly ve vztazích mezi rodiči a dětmi, jejichž vztah vznikl přirozeně, a těmi, jejichž vztah vznikl rozhodnutím soudu o osvojení, neboť definuje příbuzenství jako vztah založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením.²⁴⁵ Stejně tak mezi všemi dětmi osvojitelů, ať už biologickými či

---

²³⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

²⁴⁰ Srov. §§ 794 – 854 OZ

²⁴¹ Srov. § 797 OZ

²⁴² Srov. § 833 odst. 2 OZ

²⁴³ K tomu blíže Důvodová zpráva k § 794 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidované znění. Dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> [online]. [cit. 2016-10-1].

²⁴⁴ Srov. § 833 odst. 1 OZ

²⁴⁵ Srov. § 771 OZ

osvojenými, vzniká sourozenecký poměr a platí, jak mezi nimi navzájem, tak mezi dětmi a osvojiteli, překážka uzavření manželství.²⁴⁶

Občanský zákoník navázal na odkaz ABGB a zákona o osvojení a obnovil institut osvojení zletilého, které bylo zrušeno zákonem o právu rodinném z roku 1949 s tím, že „osvojení nemá být právním prostředkem k zachování rodiny jako kapitalistické buňky.“²⁴⁷ Občanský zákoník s osvojením zletilého počítá pouze ve výjimečných případech a připouští jej jen při splnění zákonných podmínek. Osvojení zletilé osoby je upraveno ve dvojí podobě, a to jako osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého,²⁴⁸ a jako osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého.²⁴⁹ V obou případech jde o osvojení neúplné nemající za následek zánik veškerých rodinných vazeb osvojeence k původní rodině, což je zvláště podtrženo v případě osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého.²⁵⁰ Pro oba typy osvojení zletilého také zůstává zachována subsidiární vyživovací povinnost osvojeence k původní rodině, jakož i jeho právo na výživné vůči svým předkům a potomkům. Zákon rovněž limituje zařazení osvojeence do jednotlivých dědických skupin tím, že jej řadí do první zákonné třídy dědiců vůči osvojiteli, vylučuje však jeho vstup do zákonné dědické posloupnosti vůči ostatním příbuzným osvojeitele²⁵¹ (k tomu blíže viz kapitolu o osvojení zletilého).

Osvojení definuje zákon jako přijetí cizí osoby za vlastní.²⁵² Tato definice se jeví jako poněkud zjednodušující, neboť přiléhavě vystihuje pouze část případů osvojení, a to ty, kdy osvojitelé osvojí na základě procesu zprostředkování cizí nezletilé dítě. Nelze ji vztáhnout na osvojení zletilého, které, jak shora popsáno, je osvojením neúplným,²⁵³ ale ani na osvojení dítěte, které pro osvojeitele není cizí (jde např. o osvojení příbuzným či jinou blízkou osobou nebo o přiosvojení, u nichž se zprostředkování neprovádí²⁵⁴).²⁵⁵

---

²⁴⁶ Srov. § 657 OZ

²⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 765

²⁴⁸ rov. § 847 OZ

²⁴⁹ Srov. § 848 OZ

²⁵⁰ Srov. § 849 OZ

²⁵¹ Srov. § 853 OZ. K tomu blíže též HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 766

²⁵² Srov. § 794 OZ

²⁵³ Srov. § 849 a § 853 OZ

²⁵⁴ Srov. § 20 odst. 3 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁵⁵ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 336

3.2.1 Předpoklady osvojení nezletilého dítěte

Předpokladem osvojení je v první řadě takový vztah mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodičem a dítětem, anebo alespoň základ takového vztahu,²⁵⁶ neboť účelem osvojení je najít pro dítě takového osvojitele, který mu bude dobrým rodičem.²⁵⁷ Vzhledem k délce trvání procesu osvojení, která vždy přesáhne, mnohdy i velmi výrazně, dobu 6 měsíců,²⁵⁸ lze soudit, že v době, kdy soud bude o osvojení rozhodovat, by již mělo být jasné, zda se rodičovský vztah mezi osvojitelem a dítětem utvořil, či nikoliv.²⁵⁹

Jako při každé činnosti týkající se dítěte, i v případě závažného rozhodování v otázkách jeho osvojení, musí být vždy předním hlediskem zájem tohoto dítěte.²⁶⁰ Opomíjet nelze ale ani ochranu práv rodičů dítěte, a to zejména tehdy, má-li být o osvojení dítěte rozhodnuto bez jejich souhlasu (k tomu viz shora vybrané judikáty Ústavního soudu vydané v období platnosti zákona o rodině).

Nároky kladené na žadatele o osvojení vyplývají jak z občanského zákoníku, tak ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí (k posuzování žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli viz shora kapitulu o zprostředkování osvojení a pěstounské péče). Osvojit dítě může pouze osoba zletilá a plně svéprávná, tj. ten, kdo dosáhl osmnáctého roku věku a není omezen ve svéprávnosti.²⁶¹ Osvojitel musí skýtat záruky, že bude osvojovanému dítěti dobrým rodičem, a to jak svými osobními vlastnostmi a způsobem svého života, tak důvody a pohnutkami, které ho k osvojení vedou. Jeho zdravotní stav musí být takový, aby jej ve značné míře neomezoval při péči o osvojené dítě.²⁶²

Na zkoumání a prověření těchto předpokladů se zaměřuje příslušný krajský úřad v rámci odborného posouzení žadatelů o osvojení, pakliže krajský úřad osvojení zprostředkovává.²⁶³ Pokud se však zprostředkování osvojení neprovádí (v případě přiosvojení, osvojení dítěte příbuznými osobami nebo osobami, ve vztahu k nimž dali rodiče adresný souhlas s osvojením dítěte),²⁶⁴ bude na soudu, aby si sám, prostřednictvím OSPOD či znalce vyšetřil skutečnosti významné pro posouzení, zda žadatel o osvojení splňuje zákonné

---

²⁵⁶ Srov. § 875 OZ

²⁵⁷ Srov. § 799 odst. 1 OZ

²⁵⁸ Srov. péči osvojitele před osvojením dle § 829 odst. 2 OZ

²⁵⁹ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 337 - 338

²⁶⁰ Srov. § 795 věta druhá OZ a dále čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte

²⁶¹ Srov. § 30 a § 55 a *contrario* OZ

²⁶² Srov. § 799 OZ

²⁶³ Srov. § 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁶⁴ Srov. § 20 odst. 3 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

předpoklady. „Při rozhodování o osvojení nelze prospěch dítěte posuzovat jen z hlediska hmotných podmínek a předpokladů, nýbrž především z hlediska záruk všestranného rozvoje dítěte, to je i rozvoje duševního a citového.“²⁶⁵

Jde-li o pohnutky, které žadatele o osvojení k podání návrhu vedou, shodují se odborníci z oboru psychologie na tom, že nejčastěji usilují o osvojení dítěte ti, kdo sami dítě mít nemohou, ať už jde o neplodné manželské páry či osaměle žijící jednotlivce. Instinkt, touha po dítěti a vnímání vlastní bezdětnosti jako něčeho nepřírozeného a nežádoucího, jsou zakotveny v převážné části lidské populace, která touží po naplnění své rodičovské role.²⁶⁶ Touha uspokojit vlastní nenaplněné rodičovství by však neměla být jedinou a zcela převažující pohnutkou, která osvojitele k podání návrhu na osvojení vede, neboť taková pohnutka se může přetavit v nadměrná očekávání a projekci vlastních nenaplněných tužeb do přijatého dítěte, v jehož silách zpravidla není a ani nemůže být představám osvojitelů zcela vyhovět. Jelikož osvojení v první řadě slouží k zajištění blaha dítěte a jeho cílem je dát rodinu dítěti, nikoliv dítě rodině, musí být v motivaci žadatelů o osvojení vždy přítomen také motiv altruistický, zaměřený k touze dát domov a lásku dítěti, které je přijímáno do rodiny bez přehnaných a nereálných očekávání a s respektem k jeho vlastní osobnosti.²⁶⁷ Pro péči o dítě v náhradní rodině by pak ještě více, než v rodině biologické, mělo platit základní motto: „Dítě s láskou přijmout, v úctě vychovat, a ve svobodě propustit.“²⁶⁸

Zdravotní kompetence žadatele o osvojení nemusí představovat stav úplného zdraví, případné zdravotní problémy však nesmí žadatele omezovat v takové míře, která by jej podstatně omezovala v péči o osvojené dítě. Osvojitel nesmí trpět chorobou či jiným zdravotním omezením, které by bylo neslučitelné s rodičovstvím a jeho úlohou v budoucím životě osvojovaného dítěte. Vždy bude třeba zohlednit specifika konkrétního žadatele a dítěte, o jehož osvojení žádá, jako jsou jeho věk či zdravotní stav (kojenec, dítě mladšího školního věku, dítě blízké zletilosti, dítě závislé na péči druhé osoby apod.).²⁶⁹ Co se týče zdravotního stavu osvojovaného dítěte, zjišťuje jej soud v rámci šetření vzájemné vhodnosti dítěte

---

²⁶⁵ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. 1. 1968, sp. zn. 4 Co 548/67, [R 69/1968 civ.]

²⁶⁶ K tomu blíže MATĚJČEK, Z. In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 55

²⁶⁷ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 345 - 346

²⁶⁸ Krédo Walfsdorkého výchovného systému, blíže viz <http://docplayer.cz/15174525-Waldorfska-skola-jitka-radova-v-ucte-prijmout-s-laskou-vychovat-ve-svobode-propustit-kredo-waldorfskeho-ucitele.html> [online]. [cit. 2016-22-11]

²⁶⁹ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 345 - 346

a osvojitelů,²⁷⁰ kteří musí být o zdravotním stavu osvojence, jeho rodinné anamnéze, je-li známa, i o budoucí prognóze případných onemocnění a poruch dobře a pravdivě informováni tak, aby byli schopni učinit pevné a odpovědné rozhodnutí, zda si toto dítě skutečně přejí osvojit. Pokud se i přes nepříznivý zdravotní stav dítěte osvojitelé k adopci rozhodnou, není důvodu jim v takovém rozhodnutí bránit, je-li osvojení v zájmu dítěte (k této problematice viz kapitolu o indikaci jednotlivých forem náhradní péče).

3.2.2 Podoby osvojení

Z hlediska existence manželství osvojitele, resp. osvojitelů, zákon rozlišuje:²⁷¹

(a) **osvojení společné**, které je umožněno pouze manželům a v důsledku kterého osvojenc ziskává postavení společného dítěte manželů, veškeré právní vztahy mezi osvojencem a jeho původními rodiči zanikají;²⁷²

(b) **osvojení dítěte manželem rodiče („přiosvojení“**, v angličtině „**second parent adoption**“), jímž osvojenc rovněž získává postavení společného dítěte manželů, avšak příbuzenský poměr mezi tímto rodičem a dítětem zůstane nezměněn;²⁷³

(c) **individuální osvojení jinou osobou**, která se stává jediným rodičem osvojence, příbuzenský poměr mezi dítětem a původními rodiči zaniká. Jedná-li se o individuální osvojení, může být osvojitelem jiná osoba než manželé či jeden z manželů. Jde tedy o tzv. osamělou osobu, která žije mimo manželské soužití. Do července roku 2016 mohlo jít současně pouze o osobu, která neuzavřela registrované partnerství, neboť trvání registrovaného partnerství bránilo tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.²⁷⁴ Nálezem Ústavního soudu však bylo toto ustanovení zákona zrušeno ke dni 22. 7. 2016,²⁷⁵ a proto o individuální osvojení může nyní žádat i člověk žijící v registrovaném partnerství (k tomu viz kapitolu o osvojení dítěte registrovanými partnery).

3.2.3 Přiosvojení - osvojení dítěte manželem rodiče

Jak již shora uvedeno, možnost přiosvojení dítěte vyhrazuje zákon pouze manželům. Má-li dítě v rodném listě uvedeny oba rodiče, je jeden z nich nahrazen manželem druhého rodiče. Tento manžel byl doposud pro dítě pouze rodičem sociálním, nikoliv rodičem

---

²⁷⁰ Srov. § 827 OZ

²⁷¹ Srov. § 880 odst. 1 OZ

²⁷² Srov. § 833 odst. 1 OZ

²⁷³ Srov. § 833 odst. 2 OZ

²⁷⁴ Srov. § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění účinném do 22. 7. 2016

²⁷⁵ Srov. nález ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15, ve Sbírce zákonů vyhlášen dne 22. 7. 2016 pod č. 234/2016 Sb.

biologickým a právním. Osvojením je tak založeno též jeho rodičovství právní a osvojenec získává postavení společného dítěte obou rodičů, tj. rodiče biologického a rodiče sociálního.²⁷⁶ Vylučnost možnosti přiosvojení manželem či manželkou rodiče potvrdil i Ústavní soud v nálezu z roku 2015, kterým, i přes zásadně odlišná stanoviska některých soudců, shledal tuto právní úprava za ústavně konformní.²⁷⁷

V daném případě se ÚS zabýval ústavní stížností muže namítajícího porušení svých základních práv v řízení, ve kterém soudy zamítly jeho návrh na osvojení syna své družky, s níž stěžovatel dlouhodobě (po dobu delší deseti let) žije ve společné domácnosti, v níž vychovávají vedle tohoto syna další společné nezletilé dítě. Biologický otec se se synem nestýkal ani neplnil vyživovací povinnost a syn sám vyslovil přání, aby byl svým sociálním otcem osvojen. Orgán sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovník dítěte pro řízení o osvojení doporučil návrhu na osvojení vyhovět. Soud sice vyslovil, že souhlasu biologického otce není k osvojení třeba, návrh na osvojení nicméně zamítl s tím, že jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé.

Při posuzování souladnosti tohoto postupu obecných soudů i citované právní úpravy s ústavním pořádkem vycházel Ústavní soud mj. z judikatury ESLP, např. z rozhodnutí X. a ostatní proti Rakousku, v němž ESLP zdůraznil, že čl. 8 EÚLP nezavazuje státy k rozšíření práva na osvojení druhým rodičem na ty páry, které neuzavřely manželství.²⁷⁸ „V (...) rozhodnutí ve věci Gas a Dubois proti Francii ESLP připomněl, že již v minulosti uvedl, že manželství uděluje těm, kteří ho uzavřou, specifický status. Výkon práva uzavřít manželství je chráněn čl. 12 evropské Úmluvy a nese s sebou sociální, osobní a právní důsledky.“²⁷⁹

Význam institutu manželství vyzdvihl i Ústavní soud, který zároveň uvedl, že z hlediska posuzovaného případu považuje za nejdůležitější existenci právní úpravy postavení dítěte v případě rozvratu vztahu jeho rodičů, neboť pouze pro případ rozvodu manželství zákon upravuje obligatorní řízení ve věci péče o nezletilého. Pro případ rozchodu nesezdaných partnerů je toto řízení pouze fakultativní.²⁸⁰ V plénu ÚS proto převládá názor o ústavní konformitě omezení možnosti přiosvojení pouze na manžele, neboť „napadená právní úprava sice stanoví omezení pro nesezdané páry, ale toto omezení je dostatečně

²⁷⁶ Srov. § 833 odst. 2 OZ

²⁷⁷ Srov. nálezu ÚS ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15

²⁷⁸ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci X. a ostatní proti Rakousku ze dne 19. 2. 2013 (stížnost č. 19010/07)

²⁷⁹ Nález ÚS ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15, bod 24

²⁸⁰ Srov. § 755 odst. 3 a § 908 OZ

odůvodněno předpokladem vyšší míry stability manželských párů a zejména lepším zajištěním poměrů dítěte, dojde-li k ukončení soužití jeho rodičů. Tato úprava tedy sleduje nejlepší zájem dítěte.²⁸¹ Vzhledem k tomu, že v ČR koční rozvodem téměř 50 % manželství a téměř 50 % dětí se rodí mimo manželství, lze s tímto závěrem Ústavního soudu polemizovat.²⁸²

3.2.4 Zájem ostatních dětí osvojitelů

Žádá-li o osvojení osoba, která již je rodičem, je soud povinen posoudit, zda osvojení nebude v zásadním rozporu se zájmy dosavadních dětí osvojitele.²⁸³ Není přitom rozhodné, zda se jedná o děti biologické či již dříve osvojené. Počet dětí, které může osvojitel či osvojitelský manželský pár adoptovat, není ze zákona omezen. Limitem je i zde požadavek ochrany zájmu dětí, a to jak zájmu dítěte osvojovaného, tak stávajících dětí osvojitele.

Majetkové zájmy nejsou pro posouzení rozhodující, naopak rozhodující bude posouzení komplexních možností a schopností osvojitele či osvojitelů zajistit výchovu a péči určitému počtu dětí, a to při zohlednění osobnosti a specifických potřeb každého z nich (věk, zdravotní stav, poruchy osobnosti, poruchy chování atd.). Z těchto specifík každého z dětí pak vyplývá i schopnost či neschopnost vytvoření sourozeneckého vztahu současných dětí osvojitelů s dítětem nově přichozím a *vice versa*. „V rámci hodnocení kompetencí rodičů je vhodné, aby se soud zaměřil i na schopnosti rodičů zvládat řešení konfliktů vyplývajících ze vzniku sourozeneckých skupin, tedy i na předpoklady rodičů řešit konflikty mezi dětmi navzájem. Případná neschopnost rodičů zvládat konflikty svých dětí může mít fatální důsledky na chod a existenci celé rodiny a domácnosti jako takové. (...) Schopnosti a připravenost dětí je třeba posuzovat u každého dítěte osvojitelů individuálně a samozřejmě se zohledněním celého společenství rodiny.“²⁸⁴

3.2.5 Věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojiteli

Co se týče věku osvojitelů a věkového rozdílu mezi nimi a osvojencem, je zákon založen na benevolentním přístupu ponechávajícím prostor soudu pro posouzení každého jednotlivého návrhu na osvojení z hlediska nejlepšího zájmu dítěte. Zákon totiž nestanoví žádné věkové rozmezí, které by žadatelé o osvojení museli splňovat (resp. spodní věková hranice je dána požadavkem zletilosti osvojitele, tj. dosažením osmnácti let). Jedná se

²⁸¹ Nález ÚS ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15, bod 34

²⁸² K tomu blíže viz statistická ročenka ČSÚ dostupná na: <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/pohyb-obyvatelstva-1-3-ctvrtleti-2016>. [online]. [cit. 2016-22-11]

²⁸³ Srov. § 801 OZ

²⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 639

o přístup vycházející též z výhrady, kterou Česká republika uplatnila ve vztahu k čl. 7 odst. 1 Evropské úmluvy o osvojení dětí.²⁸⁵ Tento článek stanovující věkovou hranici pro osvojitele mezi 21. a 35. rokem věku se tedy v České republice neaplikuje.

Pokud jde o vhodný věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem, měl by být tento rozdíl přiměřený, zpravidla ne menší než šestnáct let.²⁸⁶ Zákonodárce tak vychází z přirozeného řádu věcí a biologických predispozic člověka a stanovuje takový věkový rozdíl, který umožňuje pohlížet na osvojence jako na biologické dítě osvojitelů. Výjimečně, je-li osvojení v zájmu dítěte a souhlasí-li s tím jeho procesní opatrovník, může být osvojení soudem schváleno i tehdy, je-li věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem menší než šestnáct let.²⁸⁷ Zákon nestanoví, o kolik let může být tato hranice prolomena a ponechává na úvaze soudu, kdy v případě konkrétní rodiny povede osvojení k vytvoření takového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodičem a dítětem (např. přiosvojení dítěte nevlastním rodičem výrazně mladším, než je jeho rodič biologický), a kdy by naopak věkový rozdíl byl již nedostatečný a vznik rodičovského vztahu by neumožňoval.

3.2.6 Překážka příbuzenství, náhradní mateřství

Osvojení je výslovně vyloučeno mezi osobami, u nichž existuje tak blízký příbuzenský vztah, že jeho nahrazení rodičovským vztahem vzniklým z osvojení by bylo nepřirozené a navíc nadbytečné. Občanský zákoník proto vylučuje osvojení mezi příbuznými v linii přímé²⁸⁸ a mezi sourozenci.²⁸⁹ Vzhledem k tomu, že zákon o rodině takto explicitně stanovený zákaz neobsahoval, dovozovala nepřipustnost osvojení mezi nejbližšími příbuznými judikatura, vycházejíc přitom ze samotné podstaty institutu osvojení, jakož i základních principů rodinného práva vůbec. Soudy opakovaně nepřipustily osvojení vnoučete jeho prarodiči s argumentací vycházející z ustanovení ZOR,²⁹⁰ z něž je „(...) nutno dovodit, že vyslovení osvojení brání blízký příbuzenský vztah mezi osvojitelem a osvojencem. Má-li být osvojením založen takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodiči a dětmi, nemohou být uvedené osoby v takovém příbuzenském poměru, který by byl v rozporu se vztahem založeným osvojením. Nebylo by ani k prospěchu dítěte,

---

²⁸⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m. s., o Evropské úmluvě o osvojení dětí

²⁸⁶ Srov. § 803 OZ

²⁸⁷ Tamtéž

²⁸⁸ Srov. § 772 odst. 1 OZ

²⁸⁹ Srov. § 804 OZ

²⁹⁰ Srov. § 63 odst. 1 ZOR, dle něž „Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský.“

kdyby v důsledku osvojení mělo dojít k záměně již existujících příbuzenských vztahů, jak je tomu především v případě, kdyby se prarodiče dítěte stali jeho rodiči.²⁹¹

Výjimku z tohoto pravidla stanoví občanský zákoník pro případ náhradního mateřství, aniž by se však tímto pojmem, našemu právnímu řádu dosud cizím, blíže zabýval a obsah výjimky jakkoliv vysvětloval. Na toto ustanovení je tak třeba nahlížet optikou medicínskou, nekorelující ve všech případech se základní zásadou statusového práva rodinného, tj. se zásadou „*mater semper certa est*“ vyjádřenou kogentní normou, dle níž je matkou dítěte žena, která jej porodila.²⁹² Z hlediska medicínského totiž není vyloučeno, aby žena porodila dítě, s nímž není geneticky příbuzná, neboť odosila embryo vzniklé z vajíčka dárkyně.²⁹³ A právě tato dárkyně je z genetického hlediska matkou narozeného dítěte, tj. jeho příbuznou v linii přímé. Zákonodárce tak výslovně připustil, aby tato žena (a obdobná situace může nastat i u muže, který daroval své pohlavní buňky) své biologicky příbuzné dítě osvojila. V ostatním nicméně pro takové osvojení platí všechna ustanovení upravující osvojení obecně (předopční péče, prokazování zájmu dítěte na takovém osvojení atd.).

Téma náhradního či surogátního mateřství by vydalo na samostatnou práci, neboť jde o problém právně i eticky velice komplikovaný mající mnoho souvisejících přesahů, a proto lze na tomto místě odkázat na odborné zdroje zabývající se touto problematikou.²⁹⁴

3.2.7 Souhlasy s osvojením

Jednou z dalších hmotněprávních podmínek adopce nezletilého dítěte je udělení souhlasu s osvojením těmi osobami, jejichž osobnostní práva jím budou dotčena. V první řadě s ním musí souhlasit rodiče nezletilého dítěte a samo dítě, o jehož osvojení se jedná. Získání jejich souhlasu je zásadní podmínkou pro realizaci osvojení, která však, v zákonem stanovených případech, může být splněna nahrazením jejich osobního souhlasu souhlasem uděleným jinou osobou.²⁹⁵ Osvojitelé vyjadřují svůj souhlas s osvojením konkrétního dítěte

²⁹¹ Rozsudek NS ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2787/2005

²⁹² Srov. § 775 OZ

²⁹³ Kliniky asistované reprodukce tuto službu běžně nabízejí. K tomu viz internetové stránky jednotlivých klinik asistované reprodukce, např. https://www.repromeda.cz/poskytovana-pece/lecba-neploдности/nahradni-materstvi/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_term=n%C3%A1hradn%C3%AD%20mate%C5%99st%C3%AD&utm_content=151674237539&utm_campaign=adwords, <http://www.ivf-zlin.cz/24903-surogatni-materstvi?gclid=CL6A-fiBvNACFZMy0wodSOUM6Q>, [online]. [cit. 2016-22-11]

²⁹⁴ K náhradnímu mateřství srov. blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 515 – 517. ZEMAN, M.: Náhradní mateřství v novém občanském zákoníku – promarněná příležitost? EPRAVO.CZ – Sběrka zákonů, judikatura, právo. 2013. Dostupné na: www.epravo.cz. [online]. [cit. 2016-22-11]. Dále také např. dokument České televize s názvem „Duši neprodám“, režie E. Tomanová, 2013.

²⁹⁵ Srov. § 805 OZ

podáním návrhu na jeho osvojení k soudu, bez něhož řízení nemůže být zahájeno.²⁹⁶ Udělení jejich souhlasu tedy zákon výslovně nepožaduje.²⁹⁷

V druhé řadě je k osvojení třeba souhlasu manžela osvojitele, pokud tento osvojuje dítě sám.²⁹⁸ Udělení, resp. neudělení tohoto souhlasu však zákon blíže neupravuje. Pouze v rámci šetření ohledně vzájemné vhodnosti osvojitele a osvojovaného dítěte má soud mj. zjistit, z jakého důvodu se druhý manžel, tj. manžel osvojitele, sám nepřipojil k návrhu na osvojení.²⁹⁹ Příslušná procesní úprava stanoví toliko, že účastníkem řízení o osvojení je také manžel osvojitele, je-li třeba k osvojení jeho souhlasu.³⁰⁰ Zatímco pro případ souhlasu se svěřením dítěte do pěstounské péče jen jednoho z manželů občanský zákoník stanoví výjimky, kdy není tento souhlas vyžadován (nedostatek svéprávnosti manžela nebo existence těžko překonatelné překážky bránící opatření souhlasu),³⁰¹ pro případ osvojení zákon žádné takové ustanovení neobsahuje. Odborná literatura se proto přiklání k názoru, že na souhlas tohoto manžela je třeba použít obecná ustanovení o platnosti právního jednání,³⁰² tedy souhlas manžela osvojitele nebude vyžadován, jestliže jeho svéprávnost byla co do udělení souhlasu s osvojením omezena³⁰³ nebo byl-li prohlášen za nezvěstného.³⁰⁴ Vzhledem k závažným důsledkům, které absence výslovné právní úpravy nesouhlasu manžela může pro celý proces osvojení mít, *de lege ferenda* lze jednoznačně považovat za vhodné její doplnění např. tak, jak je tomu u pěstounské péče. Ostatně zákon o rodině takové ustanovení obsahoval.³⁰⁵

Souhlas dítěte

Udělení osobního souhlasu osvojovaného dítěte s tím, aby bylo osvojeno, je projevem participačních práv dítěte garantovaných mu jak právem vnitrostátním,³⁰⁶ tak právem mezinárodním.³⁰⁷ Občanský zákoník přitom rozlišuje dvě situace, které se odvíjejí od věku dítěte v době, kdy soud o osvojení rozhoduje. Pokud je osvojované dítě starší dvanácti let,

---

²⁹⁶ Srov. § 429 odst. 1 ZŘS

²⁹⁷ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 354

²⁹⁸ Srov. § 805 OZ

²⁹⁹ Srov. § 827 odst. 2 OZ

³⁰⁰ Srov. § 431 odst. 3 ZŘS

³⁰¹ Srov. 965 odst. 2 OZ

³⁰² K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 648 - 649

³⁰³ Srov. § 581 OZ

³⁰⁴ Srov. § 67 odst. 1 OZ

³⁰⁵ Srov. § 66 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³⁰⁶ Srov. § 867 OZ, § 20 odst. 4 ZŘS, § 8 odst. 2, 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁰⁷ Srov. např. čl. 12 ÚPD, čl. 3 EÚVPD

je k osvojení zásadně nezbytný jeho souhlas.³⁰⁸ Pokud je dítě mladší dvanácti let, měl by soud zjistit jeho názor na osvojení, a je-li to možné, osobně jej vyslechnout, souhlas s osvojením však za dítě bude vždy dávat opatrovník, kterého soud dítěti za tímto účelem jmenuje.³⁰⁹ Bude jím zpravidla OSPOD, a to obvykle tentýž, který je jmenován kolizním opatrovníkem dítěte pro řízení o osvojení. Ten také disponuje dostatkem informací o dítěti i osvojitelích a bude tak moci dostát požadavku zákona, aby před udělením, resp. neudělením souhlasu zjistil všechny rozhodné skutečnosti potřebné k posouzení, zda bude osvojení v zájmu dítěte. Udělení souhlasu v zastoupení dítěte je však úkonem hmotněprávním, a proto by měl být příslušný OSPOD k tomuto úkonu usnesením soudu výslovně jmenován, tj. nepostačuje, že je ustanoven kolizním opatrovníkem dítěte.³¹⁰ V praxi se však soudce mnohdy omezí na to, že zvláštního opatrovníka nestanoví a souhlas s osvojením si vyžádá od poručníka dítěte, kterým je tentýž OSPOD a kterého soud jmenuje poté, co *ex lege* dojde k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti,³¹¹ aniž by tento úkon poručníka byl dále soudem schvalován jako jednání za poručenice v nikoliv běžné záležitosti.³¹²

Dítě starší dvanácti let by mělo vyjádřit svůj souhlas osobně v řízení před soudem poté, co jej soud poučí odpovídajícím způsobem o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením.³¹³ Udělený souhlas může dítě odvolat až do rozhodnutí o osvojení, tj. do právní moci rozsudku, jímž bylo osvojiteli osvojeno.³¹⁴ Otázkou je, zda na dítě takto není kladena příliš velká odpovědnost, neboť jeho názor může být po dobu probíhajícího řízení ovlivněn velmi snadno, a to i s ohledem na pubertální věk dítěte, např. běžným konfliktem v osvojitelské rodině, uložením obvyklého trestu za školní poklesek v chování atd. Odvoláním souhlasu pak dítě může unáhleně a pod vlivem emocí zcela změnit další směřování svého života, který by jinak mohlo strávit v nové rodině.³¹⁵ Na tomto místě je však třeba vzpomenout, že děti osvojované ve věku starším dvanácti let jsou v naprosté většině přiosvojovány svým nevlastním rodičem, tj. manželem jejich rodiče (viz kapitolu o indikaci jednotlivých forem náhradní péče). Případný konflikt v rodině vedoucí k odvolání souhlasu s osvojením by tedy neměl mít pro dítě tak závažné následky, jako je navrácení do ústavní

---

³⁰⁸ Srov. § 806 OZ

³⁰⁹ Srov. § 807 OZ

³¹⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 656 - 657

³¹¹ Srov. § 825 OZ

³¹² Srov. § 934 odst. 1 OZ

³¹³ Srov. § 806 odst. 2 OZ

³¹⁴ Srov. § 808 OZ

³¹⁵ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 357 - 358

výchovy či hledání jiné formy náhradní péče. Odvolání souhlasu v takovém případě bude svědčit spíše o tom, že vztah nezletilého k nevlastnímu rodiči dosud není tak upevněn, aby rodičovství sociální bylo povýšeno na rodičovství právní.

Požadavek osobního souhlasu dítěte staršího dvanácti let není absolutní a zákon připouští výjimky dopadající na případy, kdy je mimo jakoukoliv pochybnost, že by bylo vyžadování osobního souhlasu dítěte v zásadním rozporu s jeho zájmy, nebo není-li dítě schopno posoudit důsledky udělení takového souhlasu.³¹⁶ Zatímco tato druhá výjimka nevyvolává pochybnosti o vlastním významu a dopadá na případy dětí, jejichž rozumový vývoj neodpovídá úrovni většiny dvanáctiletých či starších dětí, první výjimka vzbuzuje nejasnosti.

Jelikož obdobné ustanovení o nevyžadování souhlasu dítěte, pokud by tím byl zmařen účel osvojení, bylo zakotveno již v zákoně o rodině,³¹⁷ lze vycházet z odborných komentářů k tomuto ustanovení ZOR. Ty zpravidla spatřovaly význam této výjimky v zachování utajení osvojení před samotným dítětem, tj. žije-li dítě v rodině již delší dobu, aniž by vědělo, že osvojitelé či osvojitel nejsou jeho biologičtí rodiče, mohlo by toto zjištění narušit vztahy k nim.³¹⁸ Nicméně občanský zákoník již reflektuje výsledky psychologických studií, které jednoznačně svědčí o nezbytnosti sdělit dítěti pravdu o tom, že bylo osvojeno, a výslovně ukládá osvojitelům povinnost o tom dítě informovat (k tomu blíže viz kapitolu o anonymitě osvojení a právu dítěte znát svůj původ).³¹⁹ Situace, kdy by vyžadování osobního souhlasu od dítěte staršího dvanácti let bylo v zásadním rozporu s jeho zájmy, by tedy měla nastat jen zcela výjimečně.³²⁰

Pokud dojde k uplatnění některé z výjimek požadavku osobního souhlasu dítěte s osvojením, zákon výslovně nestanoví, zda by měl za dítě udělit souhlas opatrovník tak, jako je tomu u dětí mladších dvanácti let.³²¹ Je na zvážení soudu, zda i v tomto případě pro udělení souhlasu, které je hmotněprávním úkonem, opatrovníka dle obecných ustanovení dítěti jmenuje.³²²

---

³¹⁶ Srov. § 806 odst. 1 věta druhá OZ

³¹⁷ Srov. § 67 odst. 1 ZOR

³¹⁸ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Praha, C. H. Beck, 4. vydání, 2009, str. 325 - 330

³¹⁹ Srov. § 836 OZ

³²⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 652

³²¹ Srov. § 807 odst. 1 OZ

³²² Srov. § 465 odst. 1 věta první OZ, dle kterého soud jmenuje opatrovníka člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem.

Souhlas rodičů

Vzhledem k zásadnímu dopadu osvojení do statusových práv rodičů vedoucímu k právnímu zániku jejich rodičovství, je nezbytné poskytnout rodičům dostatečnou ochranu zajišťující, že k tomuto zásahu nedojde protiprávně. Právo udělit souhlas s osvojením svého dítěte je jedním z osobních práv rodičů. Jedná se o právo ryze osobní povahy stojící mimo rodičovskou odpovědnost, které vzniká matce narozením dítěte, otcí uplatněním některé z domněnek otcovství, a zaniká dnem, kdy dítě nabude zletilosti, tj. v osmnácti letech.³²³ Toto právo má zásadně každý rodič, ledaže byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně s ní též práva dát souhlas s osvojením.³²⁴ V zájmu ochrany práv dětí, které jejich rodiče nejsou schopni či ochotni vychovávat, však zákon zároveň upravuje výjimky, v nichž nebude souhlas rodiče k osvojení dítěte vyžadován (viz dále).³²⁵

Svůj souhlas k osvojení dítěte musí rodič vyjádřit formou osobního prohlášení učiněného před kterýmkoliv okresním soudem, který tento projev vůle zaprotokoluje.³²⁶ Ještě předtím však soud musí rodiče řádně poučit o důsledcích, které pro něj i pro dítě udělený souhlas bude mít, o podstatě institutu osvojení (dítě může být osvojeno, čímž dojde k zániku příbuzenského vztahu mezi rodičem a dítětem, jakož i k zániku všech dalších vzájemných práv a povinností)³²⁷ i o možnosti udělený souhlas odvolat ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy byl dán.³²⁸ Udělený souhlas musí splňovat obecné náležitosti stanovené občanským zákoníkem pro právní jednání, zároveň je však vyloučeno jeho vázání na splnění podmínky či jeho časové omezení. K takovému souhlasu by soud nepřihlížel.³²⁹

Pokud je rodič dítěte v době udělení souhlasu s osvojením nezletilý a dosud nenabyl plné svéprávnosti, rozlišuje zákon celkem dvě situace, které se odvíjí od věku nezletilého rodiče.³³⁰ Jestliže rodič doposud nedosáhl šestnácti let věku, nemůže dát souhlas s osvojením a osvojení jeho dítěte není možné. Teprve poté, kdy rodič věku šestnácti let dosáhne, dává mu zákon možnost rozhodnout se pro udělení souhlasu s osvojením. Zákon tak poskytuje dítěti, které se ve věku méně než šestnácti let samo stalo rodičem, ochranu před unáhleným a velice závažným rozhodnutím, které má pro jeho rodičovství fatální a zásadně nevratné důsledky.

---

³²³ Srov. § 856 OZ

³²⁴ Srov. § 873 OZ

³²⁵ Srov. §§ 818 – 819 OZ

³²⁶ Srov. § 436 ZŘS

³²⁷ Srov. § 810 OZ

³²⁸ Srov. § 436 ZŘS a § 817 OZ

³²⁹ Srov. § 810 OZ

³³⁰ Srov. § 811 OZ

U nezletilého rodiče staršího šestnácti let ponechává zákon na posouzení soudu, zda je udělení souhlasu s osvojením dítěte úkonem, k němuž je nezletilý rodič s ohledem na svoji rozumovou a volní vyspělost, způsobilý či nikoliv.³³¹ Pokud soud dospěje k závěru, že nezletilý rodič chápe význam osvojení a důsledky udělení souhlasu, pak jím udělený souhlas přijme. V řízení ve věcech osvojení je nezletilému rodiči staršímu šestnácti let přiznána plná procesní způsobilost.³³² Pokud soud zjistí, že nezletilý rodič význam osvojení a závažnost svého jednání není schopen posoudit a odpovědně projevit svoji vůli, je na soudu, aby odmítl přijmout prohlášení tohoto rodiče pro nedostatek způsobilosti v této věci samostatně hmotněprávně jednat.³³³

S ohledem na ryze osobní povahu práva rodiče udělit souhlas k osvojení svého dítěte zákon nepřipouští, aby bylo udělení souhlasu za nezletilého rodiče nahrazeno kýmkoliv jiným. Z osobního udělení souhlasu prohlášením učiněným před soudem neexistuje výjimka. Nemá-li nezletilý rodič k takovému právnímu jednání dostatek způsobilosti, nemůže být jeho dítě osvojeno.

Pokud se rodiči nedostává plné svéprávnosti nikoliv pro nedostatek věku, ale proto, že v ní byl rozhodnutím soudu omezen, může jednat ve věcech osvojení, včetně udělení souhlasu k adopci, pouze v rozsahu, ve kterém jeho svéprávnost omezena nebyla.³³⁴ V případě, že rodič byl omezen v právu dát souhlas k osvojení, nemůže v tomto rozsahu právně jednat a jeho osobního souhlasu s osvojením tak *ex lege* není třeba. Otázkou je, kdo v takovém případě bude udělovat souhlas namísto něj. Pravděpodobně to bude opatrovník rodiče, který mu byl soudem ustanoven při omezení svéprávnosti, neboť zákon výslovně vylučuje pouze to, aby opatrovník jednal za opatrovance ve věcech výkonu rodičovských povinností a práv,³³⁵ tj. zřejmě rodičovské odpovědnosti, do níž statusová práva rodiče nepatří.³³⁶ Důvodová zpráva k tomuto ustanovení nic bližšího neuvádí a např. slovenský zákon o rodině požaduje v případě, kdy žádný z rodičů není schopen posoudit důsledky udělení souhlasu, souhlas poručníka dítěte.³³⁷ S ohledem na závažnost dopadu osvojení dítěte do právního statusu jeho rodiče lze *de lege ferenda* jednoznačně doporučit, aby tato otázka

---

³³¹ Srov. § 31 OZ

³³² Srov. § 431 odst. 2 ZŘS

³³³ Srov. § 810 OZ

³³⁴ Srov. § 812 OZ

³³⁵ Srov. § 458 OZ

³³⁶ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 667 - 668

³³⁷ Srov. § 101 odst. 2, 3 zákona č. 36/2005 Z.z., o rodině a o zmene a doplnení niektorých zákonov

byla v zákoně výslovně upravena, a to i s ohledem na případné rozhodování o udělení souhlasu soudem.³³⁸

Dostavit se k soudu a osobním prohlášením platně udělit souhlas k osvojení dítěte může matka nejdříve šest týdnů po porodu, otec i před uplynutím této doby, avšak ne dříve, než se dítě narodí. Pokud by matka či otec udělili souhlas dříve, nebude se k němu přihlížet.³³⁹ Rozdílná právní úprava pro každého z rodičů vychází z požadavků mezinárodněprávních dokumentů, jimiž je Česká republika vázána³⁴⁰ a reflektuje potřebu zvýšené ochrany ženy po porodu. Matce se poskytuje čas, aby se zotavila po porodu a případně navázala se svým dítětem vztah. Teprve po skončení šestinedělí se může rozhodnout k udělení souhlasu s jeho osvojením. Tzv. předběžné souhlasy s osvojením, které podepisují ženy zanechávající dítě v porodnici krátce po porodu, nemají žádnou právní relevanci. Jsou pouze podkladem, který zasílá na vědomí poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zařízení matka novorozence zanechala, příslušnému OSPOD, jež začne konat kroky potřebné k zajištění další péče o dítě³⁴¹ (k tomu blíže viz kapitolu o předběžném opatření dle § 924 OZ).

Udělení souhlasu rodičem není definitivní a nevratný krok. Vzhledem k jeho závažnosti zákon poskytuje rodiči možnost jednou udělený souhlas odvolat, a to ve lhůtě tři měsíců ode dne, kdy byl dán. Po uplynutí této lhůty lze souhlas odvolat jen tehdy, jestliže dítě dosud nebylo předáno do preadopční péče budoucích osvojitelů. Avšak i tehdy, bylo-li již dítě do preadopční péče rozhodnutím soudu předáno, může se rodič domáhat u soudu vydání dítěte do své péče. Soud bude zvažovat, zda je v zájmu dítěte, aby bylo předáno svému rodiči nebo osvojeno budoucími osvojiteli.³⁴² Z důvodové zprávy k tomuto ustanovení vyplývá, že by mělo jít o případy výjimečné, odůvodněné zejména zcela zásadní změnou poměrů na straně rodiče oproti době, kdy souhlas s osvojením udělil.³⁴³ Odvolat souhlas musí rodič stejnou formou, jakou jej udělil, tj. osobním prohlášením učiněným u soudu.³⁴⁴

Z hlediska obsahového může rodič udělit souhlas adresný, tj. s osvojením určitým osvojitelem či osvojitelským manželským párem, nebo souhlas blanketní, tj. bez vztahu

---

³³⁸ Srov. § 469 odst. 2 OZ

³³⁹ Srov. § 813 OZ

³⁴⁰ Srov. čl. 5 odst. 4 EÚOD

³⁴¹ Srov. § 10a odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁴² Srov. § 817 OZ

³⁴³ K tomu blíže důvodovou zprávu k § 817 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidované znění. 598 s. Dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> [online]. [cit. 2016-10-5]

³⁴⁴ Srov. § 817 odst. 3 OZ

k určitým osvojitelům.³⁴⁵ V prvním případě souhlas pozbyde účinnosti, pokud k osvojení dítěte určenými osvojiteli nedojde z důvodu zpětvzetí návrhu na osvojení či z důvodu zamítnutí tohoto návrhu.³⁴⁶ V obou případech pozbydou souhlasy účinnosti, pokud k osvojení dítěte nedojde do šesti let poté, co byl souhlas dán.³⁴⁷

Zásadní rozdíl mezi adresným a neadresným souhlasem se projevuje v oblasti výkonu sociálně-právní ochrany dítěte, ohledně něhož byl souhlas udělen. V případě udělení adresného souhlasu se neprovádí zprostředkování osvojení orgány sociálně-právní ochrany, neboť výběr osvojitele či osvojitelů již provedl rodič sám a jím udělený souhlas se vztahuje pouze na osvojení těmito osvojiteli.³⁴⁸ Oproti tomu blanketní souhlas je podkladem pro zprostředkování osvojení orgány sociálně-právní ochrany dětí, tj. pro vyhledání vhodných osvojitelů (k tomu blíže viz kapitolu o zprostředkování osvojení a pěstounské péče).

Role soudu je však v obou případech totožná, neboť soud z úřední povinnosti provádí šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele, a pokud dojde k závěru, že osvojení navrhovateli, ať už jde o osvojitele vybrané samotným rodičem či orgánem SPOD, není v zájmu dítěte, návrh na osvojení zamítne.³⁴⁹

Naplnění podmínek uděleného souhlasu rodiče či vyslovení, že souhlasu rodiče není třeba, je vyžadováno i v případě, kdy má být dítě přiosvojeno manželem rodiče dítěte. Má-li dítě druhého rodiče zapsaného v rodném listě, je nezbytné chránit rodičovská práva tohoto rodiče ve stejném rozsahu, jako v ostatních případech osvojení. Osvojit jeho dítě manželem druhého rodiče proto bude možné pouze tehdy, pokud k tomu ten rodič, který má být osvojitelem nahrazen, udělí souhlas, nebo pokud u něj soud v příslušném řízení shledá naplnění podmínek pro vyslovení, že souhlasu tohoto rodiče s osvojením není třeba (k tomu viz následující výklad).³⁵⁰ S přiosvojením dítěte svým manželem musí samozřejmě souhlasit i sám rodič, jehož manžel chce jeho dítě přijmout za své.

3.2.8 Osvojení dítěte bez souhlasu rodičů

Právní ochrana rodičovství, kterou zákon poskytuje biologickým rodičům, ustupuje ve výjimečných, zákonem přesně specifikovaných případech, zájmu dítěte na zajištění náhradního stabilního rodinného prostředí tam, kde jeho vlastní rodina selhala, resp.

---

³⁴⁵ Srov. § 814 OZ

³⁴⁶ Srov. § 815 OZ

³⁴⁷ Srov. § 816 OZ

³⁴⁸ Srov. § 20 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁴⁹ Srov. § 827 OZ

³⁵⁰ Srov. § 818 a § 821 OZ

objektivně není schopna péči o dítě zajistit. Jedná se o případy, v nichž není vyžadován souhlas rodičů k tomu, aby jejich dítě mohlo být osvojeno, neboť setrvání na požadavku udělení osobního souhlasu by adopci zpravidla znemožnilo. Dítě, o které není postaráno ve vlastní rodině, by tak nemohlo být trvale předáno rodině nové, která jej osvojením přijme za své nejen z hlediska faktické péče, ale též z hlediska právního.

Zákon vymezuje výjimky, v nichž není vyžadován souhlas rodiče s osvojením, následovně.³⁵¹

a) Rodič byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení.

Občanský zákoník důsledně odděluje ryze osobnostní práva rodičů, mezi které patří též právo dát souhlas s osvojením dítěte, od povinností a práv tvořících rodičovskou odpovědnost.³⁵² Proto nestačí, aby byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti, ale musí být výrokem soudu současně s ní zbaven i práva dát souhlas s osvojením dítěte.³⁵³ Jen tehdy budou naplněny předpoklady pro aplikaci ustanovení, které nepožaduje souhlas tohoto rodiče s adopcí dítěte. V takovém případě má soud již dřívějším soudním rozhodnutím postaveno najisto, že souhlasu rodiče k osvojení není třeba. V řízení o osvojení proto soud pouze konstatuje, že rodič nemá právo dát souhlas s osvojením, aniž by vedl samostatné incidenční řízení o určení, zda je či není souhlasu rodiče zapotřebí.³⁵⁴

b) Rodič není schopen projevit svou vůli, rozpoznat následky svého jednání nebo jej ovládnout.

Toto ustanovení dopadá na případy, kdy rodič dosud není omezen ve svéprávnosti a není určen rozsah, v němž nemůže samostatně právně jednat.³⁵⁵ O jeho způsobilosti dát souhlas k osvojení nicméně panují pochybnosti, a proto je nezbytné konat zvláštní incidenční řízení. V něm soud po provedeném dokazování rozhodne, zda jsou naplněny podmínky ustanovení § 818 odst. 1 písm. b) OZ, a podle toho určí, zda je či není souhlasu rodiče k osvojení třeba.³⁵⁶ Stěžejním důkazem v řízení bude zpravidla znalecký posudek a lékařská zpráva o zdravotním stavu posuzovaného rodiče. Postačuje, pokud je dána existence jedné z uvedených skutečností, tj. rodič buď není schopen projevit svou vůli (např. pro kóma,

---

³⁵¹ Srov. § 818 OZ

³⁵² Srov. § 856 a § 858 OZ

³⁵³ Srov. § 873 OZ

³⁵⁴ Srov. § 821 odst. 1 OZ

³⁵⁵ Srov. § 812 OZ

³⁵⁶ Srov. § 821 odst. 1 OZ

těžkou mentální retardací apod.), nebo není schopen rozpoznat následky svého jednání či své jednání ovládnout (např. v důsledku psychické poruchy).³⁵⁷

c) Rodič se zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti.

Aby soud mohl vyslovit, že není třeba souhlasu takového rodiče k osvojení dítěte, musí nejprve provést rozsáhlé šetření a pokusit se pobyt rodiče zjistit. Soud přitom spolupracuje nejen s orgány veřejné moci (Policie ČR, Úřad práce, ČSSZ, městský úřad v místě posledního známého bydliště, městská policie, zdravotní pojišťovny, příslušné orgány jiných států, na jejichž území by se rodič měl zdržovat apod.), ale též s dalšími osobami a institucemi jako jsou Česká pošta, bývalí zaměstnavatelé rodiče, zařízení poskytující zdravotní služby či ubytovny, v nichž rodič dříve pobýval, rodinní příslušníci apod. Vedle toho soud lustruje údaje o rodiči v dostupných evidencích, jako je centrální evidence obyvatel, centrální evidence vězněných osob, evidence zahájených exekucí, insolvenční rejstřík, živnostenský rejstřík, veřejné rejstříky právnických osob atd. Teprve tehdy, nepodaří-li se ani tímto způsobem místo pobytu rodiče zjistit, může soud v incidenčním řízení vyslovit, že souhlasu rodiče k osvojení dítěte není třeba.³⁵⁸ Nejčastěji půjde o děti narozené neprovdaným matkám žijícím na ulici či matkám drogově závislým, které neuvedou otce dítěte, zanechají novorozence v porodnici a odejdou, aniž by na sebe zanechaly kontakt či se po uplynutí šesti týdnů od porodu dostavily k soudu udělit souhlas s osvojením dítěte. Vzhledem k časové náročnosti pátrání po rodiči a délce takového incidenčního řízení, na jehož konci je vysloveno, že souhlasu rodiče není třeba, se celý proces předání dítěte do osvojitelské rodiny neúměrně protahuje, čímž trpí právě samotné dítě, neboť první měsíce života jsou pro jeho další vývoj zásadní. Proto lze jednoznačně vítat, podaří-li se pro dítě co nejrychleji najít pěstounskou rodinu, které je předáno přímo z porodnice, jakmile to jeho zdravotní stav dovolí, a která mu po přechodnou dobu, než bude moci být předáno do péče budoucím osvojitelům, zajistí individuální péči v domácím prostředí (k tomu blíže viz kapitolu o pěstounské péči na přechodnou dobu).

Má-li dítě v rodném listě zapsány oba rodiče a oba dva jsou naživu, posuzuje soud udělení souhlasu, resp. naplnění podmínek, za nichž není souhlas rodiče k osvojení třeba, zvláště u každého z rodičů. Pokud je některý z důvodů, pro který není třeba souhlasu

---

³⁵⁷ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 372 - 373

³⁵⁸ Srov. § 821 odst. 1 OZ

s osvojením,³⁵⁹ dán pouze u jednoho z rodičů, vykoná právo souhlasit s osvojením jen druhý rodič.³⁶⁰ Je-li však takový důvod dán u obou rodičů, popř. pokud oba rodiče zemřeli anebo rodičovství k dítěti nebylo vůbec určeno (např. dítě odložené do baby-boxu, u nějž se nepodaří původ zjistit), pak bude k osvojení dítěte třeba souhlasu poručníka dítěte nebo opatrovníka, kterého k tomuto účelu jmenuje soud.³⁶¹ Zákon blíže neurčuje, v jakých případech bude udělovat souhlas ten který z nich, a je proto třeba postupovat dle ustanovení upravujících každý z těchto institutů:

S jistotou lze říci, že poručník musí být dítěti jmenován a následně by to tedy měl být on, kdo bude poskytovat souhlas s osvojením, jestliže jsou oba rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas s osvojením; jestliže oba rodiče zemřeli; anebo jestliže rodičovství k osvojovanému dítěti nebylo vůbec určeno. Zde některé odborné zdroje poukazují na to, že udělení souhlasu s osvojením je rozhodnutím poručníka v nikoliv běžné záležitosti týkající se dítěte, které podléhá schválení soudu.³⁶² V praxi však soud tento souhlas poručníka udělený v rámci řízení o osvojení přijme a další řízení o schválení udělení tohoto souhlasu nekoná.

Bez pochybností se však neobejde postup pro udělení souhlasu v případě, že u obou rodičů, příp. u jediného rodiče dítěte, nastanou skutečnosti předvídané pod písm. b) nebo c). Tedy pokud žádný z rodičů není schopen projevit svou vůli, rozpoznat následky svého jednání nebo své jednání ovládnout, či pokud se oba rodiče, resp. jediný rodič, zdržují na neznámém místě.³⁶³ Přiklonit se lze nejspíše k názoru, který vychází též z výslovné dikce § 821 odst. 2 OZ navazujícího na incidenční řízení, že souhlas s osvojením bude v těchto případech dávat opatrovník. Jedná se přitom o opatrovníka, který je soudem ustanoven právě a pouze k jedinému účelu, a to pro udělení souhlasu s osvojením za rodiče, jehož souhlasu není k osvojení třeba (k nejasnostem ohledně postavení tohoto opatrovníka viz níže). Soud jmenuje opatrovníka buď přímo v rozsudku, jímž vysloví, že k osvojení není třeba souhlasu rodiče,³⁶⁴ nebo samostatným usnesením.³⁶⁵ Lze se však setkat i s názorem odlišným, dle nějž je

---

³⁵⁹ Vymezených v § 818 odst. 1 písm. a) – c) OZ, totéž platí při postupu dle § 821 OZ

³⁶⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 683

³⁶¹ Srov. § 818 odst. 2 OZ

³⁶² Srov. § 934 odst. 1 OZ. K tomu blíže K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1202

³⁶³ Srov. § 818 odst. 1 písm. b), c) OZ

³⁶⁴ Srov. § 821 odst. 1 OZ

³⁶⁵ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 683

i v případech pod písm. b) a c) třeba dítěti jmenovat poručníka, neboť tu není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu.³⁶⁶

Co se týče osoby opatrovníka jmenovaného za účelem udělení, resp. neudělení souhlasu s osvojením namísto rodičů, vyvstává i zde řada pochybností o úmyslu zákonodárce, na něž důvodová zpráva neskýtá odpověď.

Nejasné je v první řadě to, koho by měl soud tímto opatrovníkem jmenovat. Zatímco zákon o rodině výslovně pro tyto případy stanovil, že k osvojení je třeba souhlasu kolizního opatrovníka, který byl dítěti ustanoven pro řízení o osvojení,³⁶⁷ občanský zákoník ani zákon o zvláštních řízeních soudních nic bližšího neříkají.³⁶⁸ Lze mít za to, že je nanejvýš potřebné, aby tímto opatrovníkem byla jmenována osoba odlišná od kolizního opatrovníka dítěte, a to s ohledem na možný střet zájmů rodičů a dítěte. Je totiž třeba mít na paměti, že jeden a týž orgán sociálně-právní ochrany dětí³⁶⁹ bude zpravidla jmenován kolizním opatrovníkem dítěte pro řízení o osvojení,³⁷⁰ dále hmotněprávním opatrovníkem osvojovaného dítěte mladšího dvanácti let pro nahrazení jeho souhlasu s osvojením,³⁷¹ poručníkem dítěte po uplynutí tří měsíců od udělení souhlasu s osvojením³⁷² a zároveň je aktivně legitimován k podání návrhu na zahájení řízení o tom, zda je třeba souhlasu rodiče s osvojením.³⁷³ Vzhledem k tomu, že pro řízení o osvojení je dítěti jmenován kolizní opatrovník z důvodu kolize mezi zájmem dítěte a jeho rodiče, který je zpravidla zákonným zástupcem dítěte, není možné, aby tento kolizní opatrovník byl současně jmenován hmotněprávním opatrovníkem, který má poskytnout souhlas k osvojení za rodiče, a to navíc v řízení, které svým návrhem zpravidla sám zahájil. Praxe soudů je proto obvykle taková, že opatrovníkem rodiče jmenují obec dle bydliště rodiče, příp. advokáta.³⁷⁴ Advokáti se však často zdráhají, vzhledem k závažným statusovým důsledkům uděleného souhlasu k osvojení, resp. nedostatku pravomocí pro provedení zákonem požadovaného šetření,³⁷⁵ tuto funkci přijmout.

---

³⁶⁶ K tomu srov. ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 375

³⁶⁷ Srov. § 68b zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³⁶⁸ Srov. § 818 odst. 2, § 821 odst. 2 OZ, § 439 ZŘS

³⁶⁹ Srov. § 17 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁷⁰ Srov. § 434 odst. 1 ZŘS

³⁷¹ Srov. § 807 odst. 1 OZ

³⁷² Srov. § 825 OZ

³⁷³ Srov. § 14 odst. 1 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁷⁴ Srov. § 471 odst. 3 OZ

³⁷⁵ Srov. § 821 odst. 2 OZ

Jasný názor nepanuje ani na to, zda poručník či opatrovník, který uděluje souhlas za rodiče, může udělit pouze souhlas k osvojení ve vztahu k určitým osvojitelům nebo též souhlas blanketní. Pokud má být osvojení dítěti teprve zprostředkováno orgánem SPOD a nejsou zde již konkrétní žadatelé o osvojení, např. příbuzní dítěte, nemůže poručník, resp. opatrovník udělit jiný souhlas, než souhlas blanketní, neboť konkrétní osvojitelé zatím nejsou vybráni. Zároveň, udělení souhlasu je předpokladem pro „nastartování“ celého procesu zprostředkování osvojení, jelikož zpravidla teprve poté, co uplyne doba tří měsíců od udělení souhlasu k osvojení, během níž může být souhlas i poručníkem, resp. opatrovníkem odvolán, jsou vytipováni osvojitelé seznámeni s dítětem a pokud se rozhodnou pro jeho osvojení, podají návrh na svěřeni dítěte do své preadopční péče. Na základě tohoto návrhu může soud rozhodnout o předání dítěte osvojitelům do péče před osvojením.³⁷⁶ A teprve poté, co tato preadopční péče potrvá nejméně šest měsíců, může soud rozhodnout o osvojení dítěte.³⁷⁷ Z toho je zřejmé, že pokud by na počátku nebyl dán blanketní souhlas poručníka dítěte či opatrovníka jmenovaného k tomuto účelu soudem, nemohl by proces zprostředkování osvojení popsáním způsobem vůbec proběhnout, neboť většina žadatelů o osvojení vysloví přání, aby byla vyrozuměna o možnosti seznámit se s dítětem, pro které byla vytipována, až po uplynutí tříměsíční lhůty stanovené zákonem pro odvolání souhlasu.³⁷⁸

Matoucí je i vyjádření povinnosti zjistit před udělením nebo odmítnutím souhlasu poručníkem, resp. opatrovníkem, všechny rozhodné skutečnosti týkající se osvojovaného dítěte a jeho rodiny, které by mohly mít vliv na rozhodnutí o osvojení; zejména zda má osvojované dítě blízké příbuzné, kteří mají zájem o ně pečovat, a provést výslech toho, v jehož péči se osvojované dítě právě nalézá.³⁷⁹ Zatímco v ustanovení § 818 odst. 2 občanský zákoník ukládá povinnost vyšetřit rozhodné skutečnosti soudu, tak v obsahově jinak shodném ustanovení § 821 odst. 2, který navazuje na incidenční řízení o tom, zda je či není třeba souhlasu rodiče s osvojením, se tyto povinnosti ukládají přímo opatrovníkovi. Předmětné incidenční řízení se přitom koná i tehdy, je-li třeba zjišťovat existenci některého z důvodů dle § 818 odst. 1 písm. b) nebo c) OZ. Není tedy zřejmé, z jakého důvodu zákonodárce zvolil dvě různá znění téhož.

---

³⁷⁶ Srov. § 826 OZ

³⁷⁷ Srov. § 829 odst. 2 OZ

³⁷⁸ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 683 - 684

³⁷⁹ Srov. § 818 odst. 2 OZ

Uvedenou nelogičnost je zřejmě třeba překonat výkladem a v zájmu co nejdůkladnějšího zjištění všech rozhodných skutečností týkajících se dítěte svěřit jejich zjišťování jak opatrovníkovi, tak soudu v jejich vzájemné součinnosti.³⁸⁰ Ostatně nebude-li opatrovníkem k udělení souhlasu za rodiče jmenován OSPOD, ale např. advokát, není ani v jeho možnostech všechny zákonem požadované skutečnosti zjistit, neboť nemá přístup do centrálních evidencí (za účelem zjištění příbuzných dítěte a jejich pobytu), rovněž tak důkaz výsledkem osoby, která má dítě v péči, může být proveden pouze soudem.

Nezájem rodičů

Druhou skupinou případů, v nichž není třeba souhlasu rodiče s osvojením, vedle těch, jež jsou taxativně vypočteny v § 818 odst. 1 OZ, jsou případy spadající pod definici zjevného nezájmu rodičů o dítě. Zákon stanoví, že k osvojení není třeba souhlasu rodiče, který zjevně nemá o dítě zájem. Za zjevný nezájem přitom považuje situaci, kdy rodič soustavně neprojevuje o dítě opravdový zájem a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče.³⁸¹ Občanský zákoník tedy vymezuje nezájem rodiče za pomoci tří kumulativních kritérií, neboť musí jít o nezájem soustavný (trvající nejméně tři měsíce, během nichž je zájem o dítě buď žádný nebo pouze ojedinělý, nahodilý),³⁸² rodičem zaviněný (ať už úmyslně či z nedbalosti) a spočívající v porušování rodičovských povinností. Takovými povinnostmi jsou zejména ty, jež vyplývají z rodičovské odpovědnosti (povinnost pečovat o zdraví dítěte, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, chránit dítě, udržovat s ním osobní styk, zajišťovat jeho výchovu, vzdělání, zastupovat dítě a spravovat jeho jmění)³⁸³ a dále povinnost vyživovací.³⁸⁴ Zaviněné porušení rodičovských povinností nelze spatřovat tam, kde rodiči v jejich výkonu bránila objektivní překážka (např. nemoc, nástup výkonu trestu, nezaviněná špatná sociální situace, ztráta bydlení apod.). I v těchto případech je však nezbytné se zabývat tím, zda rodič vynaložil snahu zůstat s dítětem v kontaktu alespoň na dálku a zda činí, co je v jeho silách, aby nastalé překážky dokázal překonat a péči o dítě opět převzít³⁸⁵ (k tomu blíže také viz kapitolu o judikatorních závěrech v oblasti nařizování ústavní výchovy z důvodů sociálních).

---

³⁸⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 700

³⁸¹ Srov. § 819 OZ

³⁸² Srov. § 820 odst. 1 věta první OZ

³⁸³ Srov. § 858 OZ

³⁸⁴ Srov. § 915 OZ

³⁸⁵ K tomu srov. ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 379

Zákon zároveň konstruuje vyvratitelnou domněnku existence zjevného nezájmu, založenou na uplynutí lhůty tří měsíců od posledního projeveného opravdového zájmu.³⁸⁶ Lhůta nezájmu je stanovena jako minimální a musí uplynout nejdříve ke dni podání návrhu na zahájení řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení. Zároveň tuto lhůtu nelze považovat za lhůtu propadnou a soud musí zkoumat chování a trvajícím nezájmem rodiče i po podání návrhu až do doby vydání rozhodnutí tak, aby byl zásah do základních práv rodiče minimalizován.³⁸⁷ Rodič má tedy možnost odvrátit důsledky svého dosavadního nezájmu, pokud zcela zásadním způsobem změni své chování vůči dítěti, začne o něj projevovat skutečný zájem a činit reálné kroky k zajištění podmínek vhodných pro převzetí dítěte zpět do své péče. V takovém případě soud na jeho návrh zruší rozsudek, kterým bylo určeno, že k osvojení dítěte není třeba souhlasu rodiče. Tento rozsudek může být zrušen až do doby, než bude dítě pravomocně osvojeno.³⁸⁸

Běh tříměsíční lhůty se odvíjí též od intenzity porušování rodičovských povinností, a to následovně:³⁸⁹

Pokud rodič svým nezájmem o dítě hrubě porušuje povinnosti, které vůči němu má, běží lhůta tří měsíců od posledního projeveného opravdového zájmu o dítě bez dalších podmínek. Opravdovým zájmem přitom není zájem pouze formální, účelově vedený snahou oddálit soudní vyslovení nezájmu a blokovat možné osvojení dítěte. Musí jít o skutečný zájem rodiče, jemuž není osud vlastního dítěte lhostejný a který usiluje podle svých schopností a možností o vytvoření takových podmínek, které by mu umožňovaly převzít dítě do své péče. Posoudit, zda rodič takový zájem o dítě projevil a kdy se tak stalo naposledy, je úlohou soudu. Za hrubé porušování rodičovských povinností lze jednoznačně považovat závažné zanedbávání péče o dítě dosahující intenzity, pro kterou by ho bylo možno zbavit jeho rodičovské odpovědnosti, jako je např. trvalé ponechání dítěte ve výchovném zařízení spojené s nezájmem o dítě bez snahy převzít jej zpět do rodinné výchovy, nemorální způsob života rodičů, soustavné neplnění vyživovací povinnosti k dítěti apod.³⁹⁰

Nelze-li v chování rodiče spatřovat hrubé porušování rodičovských povinností ve smyslu shora popsaném, běží tříměsíční lhůta nezájmu teprve ode dne, kdy byl rodič orgánem sociálně-právní ochrany dětí poučen o možných důsledcích svého chování. Tento

---

³⁸⁶ Srov. § 820 odst. 1 věta první OZ

³⁸⁷ K tomu viz náleží ÚS ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10

³⁸⁸ Srov. § 440 ZŘS

³⁸⁹ Srov. § 820 odst. 1 věta druhá OZ

³⁹⁰ K tomu blíže viz rozsudek NS ze dne 6. 8. 2009, sp. zn. 30 Cdo 1721/2009

orgán je zároveň povinen poskytnout rodiči poradenství a pomoc dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí směřujících k sanaci rodiny a obnovení jejího fungování.³⁹¹ Pokud rodič ani přes poučení o možných důsledcích nezájmu o dítě své chování nezmění, nepřijme nabízenou pomoc a nezapojí se do nabízených podpůrných sociálních programů (např. rodič drogově závislý nenastoupí odvykací léčbu, která je prvním předpokladem pro to, aby mohl získat azylové bydlení a převzít dítě do své péče), může soud po uplynutí tří měsíců na návrh, který podává zpravidla právě OSPOD,³⁹² vyslovit, že k osvojení dítěte není třeba souhlasu rodiče.

Třetí modalitou, kterou zákon při konstruování nezájmu upravuje, je případ, kdy rodič svým chováním sice hrubě neporušuje své rodičovské povinnosti, nicméně jeho poučení o důsledcích takového chování ani nabídku potřebné pomoci nelze realizovat, neboť rodič opustil místo, kde se dříve zdržoval, aniž by sdělil svoji novou adresu a místo jeho pobytu se nepodaří zjistit ani za dobu tří měsíců ode dne, kdy orgán sociálně-právní ochrany dětí učinil první úkon ke zjištění místa, kde se rodič zdržuje.³⁹³ Šetření ohledně místa pobytu rodiče přitom musí být provedeno v obdobném rozsahu, jaký byl již shora popsán v případě aplikace důvodu dle § 818 odst. 1 písm. c) OZ, tzn., není-li souhlasu rodiče k osvojení třeba proto, že rodič se zdržuje na neznámém místě, které se nepodaří zjistit. Ostatně v praxi bude pravděpodobně poněkud obtížné tyto dva případy rozlišit.

Zatímco v případě upraveném v § 818 odst. 1 písm. c) OZ rodič opustí dítě, aniž by se kdy vůbec snažil vykonávat rodičovskou odpovědnost, pak v případě nezájmu dle § 820 odst. 2 OZ se rodič „vzdálí z místa svého pobytu v době, kdy neprojevuje dostatečný zájem o dítě a situace v rodině je známa orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tento závěr vyplývá zejména z toho, že se nevyžaduje poučení orgánu sociálně-právní ochrany dětí, lze tedy předpokládat, že orgán sociálně-právní ochrany dětí s rodinou pracoval, nicméně rodič se bezdůvodně vzdálil z místa bydliště a nepodařilo se jeho bydliště zjistit ve lhůtě stanovené zákonem.“³⁹⁴

---

³⁹¹ Srov. § 9a, § 19 odst. 1 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁹² Srov. § 14 odst. 1 písm. a) tamtéž

³⁹³ Srov. § 820 odst. 2 OZ

³⁹⁴ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 682. Dále také JIRSA, J. a kol.: Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015. Praha: Havlíček Brain Team, 2015, str. 869 – 870.

3.2.9 Incidenční řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení

Existence nezájmu a splnění všech shora uvedených podmínek dle § 820 OZ [stejně tak i splnění podmínek pro postup dle § 818 odst. 1 písm. b) a c) OZ] je předmětem řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení.³⁹⁵ Od účinnosti tzv. velké novely zákona o rodině³⁹⁶ se tato otázka již neposuzuje pouze jako otázka předběžná v řízení o osvojení, ale jedná se o samostatné řízení, které předchází řízení o předání dítěte do preadopční péče osvojitelů, a to v těch případech, kdy rodič či rodiče sami neudělí souhlas k osvojení a zároveň jsou splněny ostatní předpoklady pro osvojení dítěte.

Zvláštní aktivní legitimaci k podání návrhu na zahájení řízení zákon přiznává příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí,³⁹⁷ který bude zpravidla také jmenován kolizním opatrovníkem dítěte pro toto řízení.³⁹⁸ Dospěje-li soud po provedeném šetření ohledně rozhodných skutečností týkajících se dítěte a jeho rodiny k závěru, že jsou naplněny všechny hmotněprávní předpoklady stanovené zákonem v § 818 odst. 1 písm. b) nebo c) nebo v § 820 OZ, vysloví rozsudkem,³⁹⁹ že k osvojení dítěte není třeba souhlasu rodičů a zpravidla současně jmenuje opatrovníka k udělení souhlasu namísto rodičů.⁴⁰⁰

Jak již shora zmíněno, změní-li se poměry rodičů předtím, než bude dítě pravomocně osvojeno, zruší soud na návrh rozsudek, kterým bylo určeno, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení.⁴⁰¹ Předpokladem takového rozhodnutí soudu je tedy taková změna v poměrech rodičů, která způsobuje, že již nejsou naplněny podmínky pro osvojení dítěte bez jejich souhlasu (např. rodič začne o dítě projevovat opravdový zájem, zlepší se jeho zdravotní stav, je zrušeno rozhodnutí o zbavení jeho rodičovské odpovědnosti a práva dát souhlas s osvojením apod.). Byl-li návrh na zrušení rozsudku zamítnut, lze jej podat znovu nejdříve po uplynutí jednoho roku, avšak jen tehdy, nebude-li dítě do této doby osvojeno.⁴⁰²

I v případě, že nastaly okolnosti, za nichž není třeba souhlasu rodiče k osvojení, nebude osvojení možné, jestliže je tu některý z blízkých příbuzných dítěte, který je ochoten

---

³⁹⁵ Srov. § 821 odst. 1 OZ, § 427 písm. c) ZŘS

³⁹⁶ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

³⁹⁷ Srov. § 14 odst. 1 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁹⁸ Srov. § 434 ZŘS

³⁹⁹ Srov. § 435 ZŘS

⁴⁰⁰ Srov. § 821 odst. 2 OZ

⁴⁰¹ Srov. § 440 ZŘS

⁴⁰² K tomu blíže LAVICKÝ, P. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Praktický komentář. Wolters Kluwer. Praha. 2015, komentář k § 440.

a schopen o dítě pečovat a podá k soudu návrh na svěřeni dítěte do své péče.⁴⁰³ Svěřeni dítěte do péče tohoto blízkého příbuzného (aniž by zákon blíže specifikoval, kdo jím je) však není automatické, nýbrž je podmíněno prokázáním schopnosti navrhovatele pečovat o dítě a souladem se zájmy dítěte. Dokud nebude o návrhu blízkého příbuzného rozhodnuto, nelze rozhodnout o návrhu na osvojení,⁴⁰⁴ a soud proto řízení přeruší.⁴⁰⁵ Příbuzný, který se bude domáhat svěřeni dítěte do své péče,⁴⁰⁶ bude muset v řízení prokázat existenci a stupeň příbuzenství s dítětem, jakož i splnění podmínek pro péči o něj. Na posouzení soudu pak bude, zda je svěřeni dítěte do péče příbuzného v jeho nejlepším zájmu, a to při zohlednění celé řady kritérií, zejména zda dítě svého příbuzného zná, zda spolu mají utvořen nějaký vztah či zda jde o osobu dítěti zcela cizí, z jakého důvodu se příbuzný neujal péče o dítě dříve; zohledněn bude také věk příbuzného i dítěte, jejich zdravotní stav, dosavadní způsob života, sourozenecké vazby dítěte příp. již utvořený vztah mezi dítětem a osvojitelskou rodinou. V neposlední řadě, půjde-li o dítě starší schopné se k věci vyjádřit, měl by soud zjistit názor samotného dítěte a jeho přání věnovat patřičnou pozornost.⁴⁰⁷

Obdobně zákon chrání biologické příbuzenství také v případě, že je osvojováno dítě, které dosud nemá určeného otce a v průběhu osvojovacího procesu podá muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, návrh na určení svého otcovství.⁴⁰⁸ Takový návrh povede k přerušeni řízení ve věci osvojení až do doby, kdy bude o žalobě na určení otcovství rozhodnuto,⁴⁰⁹ neboť bude-li určeno otcovství tohoto muže k dítěti, vzniknou mu plná rodičovská práva a povinnosti, jejichž součástí je též právo dát, resp. nedat souhlas s osvojením svého dítěte. Zákon tak poskytuje ochranu biologickému rodiči nezletilého dítěte, který bude mít poté, co jeho rodičovství bude postaveno najisto, právo podat návrh na svěřeni dítěte do své péče. Bude-li soudem u otce shledáno naplnění podmínek pro péči o dítě a svěřeni dítěte do jeho péče bude odpovídat zájmu dítěte, a tento zájem je sám o sobě podstatně podpořen biologickou vazbou mezi otcem a dítětem, nebude v zásadě nic bránit svěřeni dítěte do péče otce. V tomto případě by došlo k zamítnutí podaného návrhu na osvojení, resp. zastavení řízení při zpětvzetí návrhu.

---

⁴⁰³ Srov. § 822 odst. 1 OZ

⁴⁰⁴ Srov. §831 OZ

⁴⁰⁵ Srov. § 441 odst. 2 ZŘS

⁴⁰⁶ Srov. § 953 a násl. OZ, § 442 ZŘS

⁴⁰⁷ Srov. čl. 12 ÚPD, § 867 OZ, § 20 odst. 4 ZŘS, § 19 odst. odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁰⁸ Srov. § 830 OZ

⁴⁰⁹ Srov. § 441 odst. 1 ZŘS

Zákon však výslovně řeší pouze situaci, kdy návrh na určení otcovství k osvojovanému dítěti bude podán dříve, než bude o osvojení pravomocně rozhodnuto, ale nestanoví, jak postupovat v případě, že se otec bude domáhat určení svého otcovství až poté, kdy dítě bude osvojeno. Touto situací se ještě za účinnosti zákona o rodině zabýval Nejvyšší soud, který považoval za zásadní kritérium pro posouzení této otázky to, zda bylo dítě osvojeno zrušitelně či nezrušitelně. Nezrušitelné osvojení připouštěl zákon pouze u dětí starších jednoho roku.⁴¹⁰ O tom, zda je dítě osvojeno zrušitelně či nezrušitelně rozhodoval soud na návrh osvojitelů s tím, že osvojení zrušitelné bylo možno i dodatečně rozhodnutím soudu změnit na osvojení nezrušitelné.⁴¹¹

Naproti tomu občanský zákoník konstruuje osvojení jako *a priori* zrušitelné, které se uplynutím tří let *ex lege* změní na osvojení nezrušitelné.⁴¹² Na návrh osvojitelů může soud rozhodnout o nezrušitelnosti osvojení i před uplynutím tří let, jestliže je to v souladu se zájmem dítěte.⁴¹³ Zákonné rozlišení mezi osvojením zrušitelným a nezrušitelným však zůstalo zachováno, a proto závěry Nejvyššího soudu budou použitelné i za účinnosti občanského zákoníku. „Nejvyšší soud ČR (...) dospěl k závěru, že muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, neztrácí právní mocí rozsudku soudu o osvojení dítěte jinou osobou aktivní legitimaci domáhat se určení svého (právního) otcovství, ledaže by šlo o osvojení nezrušitelné. Bude-li jeho otcovství určeno, soud nemůže rozhodnout – v případě trvajících účinků osvojení – o úpravě výchovy a výživy nezletilého dítěte, protože rodičovská zodpovědnost původních rodičů k dítěti v důsledků osvojení (jeho účinků) zanikla.“⁴¹⁴ Jinými slovy, dokud je osvojení dítěte zrušitelné, je muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, které před osvojením nemělo zapsaného žádného otce v rodném listě, aktivně legitimován k podání návrhu na určení svého otcovství. I když bude jeho otcovství určeno, nemůže se otec domáhat svěřeni dítěte do své péče, ledaže bude osvojení zrušeno. O zrušení osvojení může rozhodnout soud jen na návrh osvojitele či osvojence.⁴¹⁵ Pokud by ke zrušení osvojení došlo, obnoví se příbuzenský poměr dítěte k původním rodičům, a nyní již ne pouze k matce, ale i k otci, kterému vzniknou plná práva a povinnosti vyplývající z jeho rodičovství k dítěti.⁴¹⁶

---

⁴¹⁰ Srov. § 75 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴¹¹ Srov. § 74 – 77 tamtéž

⁴¹² Srov. § 840 OZ

⁴¹³ Srov. § 844 OZ

⁴¹⁴ Rozsudek NS ze dne 23. 11. 2010, sp. zn. 21 Cdo 4325/2010

⁴¹⁵ Srov. § 840 OZ

⁴¹⁶ Srov. § 841 OZ

3.2.10 Péče osvojitelů o dítě před osvojením

Základním předpokladem pro to, aby nezletilé dítě mohlo být osvojeno, je existence takového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo alespoň základ takového vztahu.⁴¹⁷ Aby se rodičovský vztah mohl mezi dítětem a jeho budoucím rodičem či rodiči, jakož i dalšími členy nejbližší rodiny, zejména budoucími sourozenci, utvořit, je nezbytný faktický kontakt mezi dítětem a osvojitelskou rodinou, která převezme dítě do péče. Tím je zahájen postupný proces adaptace dítěte v rodině, vzájemné poznávání, utváření interakcí mezi dítětem, osvojiteli a dalšími členy rodiny, do níž dítě postupně začíná patřit. A platí to i naopak, pokud se proces adaptace dítěte do osvojitelské rodiny nedaří a mezi ním a osvojiteli vyjdou najevo nepřekonatelné rozdíly a problémy, je ještě čas od osvojení upustit a pro dítě hledat jinou formu náhradní péče, např. vhodnou pěstounskou rodinu, která by dokázala dítě přijmout bez očekávání kladených na „vlastní“ děti.

Doba, po kterou dítě žije u budoucích osvojitelů, se z pohledu osvojitelské rodiny a zejména osvojovaného dítěte, jeví jako doba souvislá a jednotná, nicméně z hlediska zákonného může podléhat postupně až trojímu režimu. Je-li osvojovaným dítětem novorozenec, může být předán do péče budoucích osvojitelů na jejich žádost rovnou z porodnice, jakmile to jeho zdravotní stav dovolí, a to za podmínky, že s tím rodiče dítěte souhlasí. Dítě se tak dostane do péče těch osob, které by si jej v budoucnu přály osvojit, ještě dříve, než rodiče, resp. matka může dát souhlas s osvojením, tedy před uplynutím šestinedělí.⁴¹⁸

Není-li dítě předáno budoucím osvojitelům ihned po porodu, může jim být, pokud s tím osvojitelé souhlasí, předáno poté, co rodiče dají k osvojení souhlas.⁴¹⁹

Třetí variantou, kdy lze předat dítě budoucím osvojitelům, je doba po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení (ať už rodiči samotnými nebo poručníkem, resp. opatrovníkem v případech, kdy není souhlasu rodiče třeba). Teprve tato péče je tzv. péčí předosvojeneckou či preadopční, v terminologii zákona „péčí před osvojením.“⁴²⁰

Prvé dva případy, které jsou upraveny v § 823 OZ, tj. předání dítěte budoucím osvojitelům, jakmile to jeho zdravotní stav dovolí, ještě předtím, než matka může udělit

---

⁴¹⁷ Srov. § 795 OZ

⁴¹⁸ Srov. § 813 odst. 2 OZ

⁴¹⁹ Srov. § 823 OZ

⁴²⁰ Srov. § 826 OZ

souhlas k osvojení, a předání dítěte poté, co rodiče dali souhlas k osvojení, poskytují osvojitelům možnost faktické péče o dítě. Tato péče však není péčí preadopční a ani ji není možné posléze do předosvojenecké péče započíst, neboť z právního hlediska se péče budoucích osvojitelů dle § 823 OZ od péče před osvojením dle § 826 zásadně liší.

Mají-li budoucí osvojitelé dítě v péči dle § 823 OZ, jsou povinni a oprávněni o dítě řádně pečovat a chránit jej, nemohou však za dítě jednat, vyjma případů, kdy je to nezbytně třeba právě k zajištění péče o něj. Zákonnými zástupci dítěte jsou zpravidla nadále jeho rodiče, příp. soudem jmenovaný poručník. Pokud předání dítěte do péče budoucím osvojitelům není zprostředkováváno orgánem SPOD, jsou budoucí osvojitelé povinni tento orgán o převzetí dítěte informovat.⁴²¹ Budoucí osvojitelé navíc přijímají dítě do péče s vědomím, že jej budou muset vydat v případě změny poměrů zpět, ať už rodičům či do zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zejména, pokud rodiče souhlas s osvojením neudělí, aniž by byly naplněny podmínky pro rozhodnutí soudu, že souhlasu rodičů není třeba, nebo již udělený souhlas ve lhůtě tří měsíců odvolají. V této době blízké po narození dítěte je také pravděpodobnější, že se najdou příbuzní, např. prarodiče, kteří se rozhodnou ujmout péče o něj a dítě bude rozhodnutím soudu svěřeno právě jim, neboť péče blízkých příbuzných má v zásadě přednost před osvojením nepříbuznými osobami.⁴²²

Ačkoliv důvodová zpráva předpokládá, že svěřování dítěte do péče budoucích osvojitelů, jakmile to jeho zdravotní stav dovolí nebo jakmile bude souhlas s osvojením udělen, bude pravidlem, a to především s ohledem na to, že je v zájmu dítěte, aby vyrůstalo u pečující osoby co nejdříve,⁴²³ praxe ukazuje, že realita je jiná a míra rizika, že budou muset dítě vrátit, je pro většinu žadatelů příliš vysoká. Tito žadatelé proto vyčkávají, až jim bude moci být dítě svěřeno přímo do preadopční péče (viz dále). Svoji roli nepochybně hraje i fakt, že pokud by soud rozhodoval o předání dítěte budoucím osvojitelům dříve, než rodiče dají s osvojením souhlas, budou rodiče účastníky tohoto řízení,⁴²⁴ řízení tedy nebude pro osvojitele ve vztahu k biologickým rodičům anonymní. A vzhledem k tomu, že rodiče nadále vykonávají rodičovskou odpovědnost a jsou zákonnými zástupci dítěte (až do uplynutí doby tří měsíců od udělení souhlasu s osvojením), budou muset budoucí osvojitelé, kterým

---

⁴²¹ Srov. § 823 odst. 1 OZ a dále též § 10a odst. 2, 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴²² Srov. § 822 a § 831 OZ

⁴²³ K tomu blíže PITTS, S., BRANDON, A. R., DENTON, W. H., STRINGER, C. A., H. M. EVANS, H. M.: a history of the theory of prenatal attachment. *J Prenat Perinat Psychol Health*. 2009. 23(4): 201–222.

⁴²⁴ Srov. § 432 odst. 1 písm. c) a *contrario* ZŠR

náleží pouze běžná péče o dítě, komunikovat ve věcech nikoliv běžných s rodiči dítěte, kteří budou o těchto věcech dítěte rozhodovat.

Popsaný průběh předání dítěte budoucím osvojitelům se proto nejčastěji uplatní v případech tzv. přímé adopce, tj. adopce bez zprostředkování, kdy rodiče či osamělá matka dají souhlas s předáním dítěte, jakmile to jeho zdravotní stav umožní, do péče budoucích osvojitelů, a následně udělí adresný souhlas s osvojením právě těmito osobami.

Jde-li o případ, kdy matka vysloví po porodu předběžný, čili právně neúčinný, souhlas s budoucím osvojením dítěte, které ponechá v porodnici, odejde, nespolupracuje s orgánem SPOD a je zřejmé, že zjevně nebude mít o dítě zájem, a proto nebude třeba jejího souhlasu k osvojení, může o předání dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 823 OZ rozhodnout soud, i když nebude splněna podmínka uděleného souhlasu rodičů s osvojením dítěte.⁴²⁵

O svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů rozhoduje v obou případech na jejich návrh výhradně soud.⁴²⁶ Občanský zákoník tak nepřevzal ustanovení § 69 odst. 2 zákona o rodině, dle kterého o umístění do preadopční péče u dětí z ústavů a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc rozhodovaly orgány SPOD. Takový postup nebyl považován za souladný s požadavkem čl. 32 Listiny, neboť nesplňoval podmínku možného zásahu do rodičovských práv a povinností výlučně z rozhodnutí soudu. A takovým rozhodnutím nepochybně je i rozhodnutí o umístění dítěte do péče jiné osoby. ZŘS⁴²⁷ navíc soudu výslovně ukládá povinnost před rozhodnutím o předání dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 823 OZ provést stejná šetření, jaká provádí před rozhodnutím o předání dítěte do péče před osvojením, tj. do preadopční péče dle § 826 OZ (viz dále). V tomto ohledu je třeba poukázat na legislativně ne zcela šťastné řešení, a totiž na nepřímou novelizaci občanského zákoníku procesním předpisem.⁴²⁸

Ze zkušeností orgánů SPOD nabytých od počátku účinnosti občanského zákoníku dosud vyplývá, že většina žadatelů o osvojení si přeje být vyrozuměna o možnosti seznámit se s dítětem, pro které byli vybráni, teprve po uplynutí doby tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas s osvojením (ať už samotnými rodiči nebo poručníkem, resp. opatrovníkem poté, co soud vyslovil, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba). Uplynutí této lhůty má totiž několik zásadních právních důsledků. Předně již v zásadě nelze odvolat udělený souhlas s osvojením

---

⁴²⁵ Srov. § 824 odst. 2 OZ

⁴²⁶ Srov. § 824 odst. 1 OZ

⁴²⁷ Srov. § 438 ZŘS

⁴²⁸ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 611

(výjimky z tohoto pravidla byly popsány shora),⁴²⁹ a významně se tak snižuje riziko, že budoucí osvojitelé budou muset předat dítě zpět jeho rodičům. Uplynutím tříměsíční lhůty se rovněž *ex lege* pozastavuje výkon rodičovské odpovědnosti rodičů a soud jmenuje dítěti poručníka, pokud mu nebyl jmenován již dříve.⁴³⁰ Tímto poručníkem je obligatorně jmenován příslušný OSPOD.⁴³¹ Osvojitelé, kterým je dítě svěřeno do preadopční péče, k němu mají stejné povinnosti a stejná práva, jako ten, komu je dítě svěřeno dle ustanovení § 953 a násl. OZ. Náleží jim tedy výkon osobní péče o dítě a jeho zastupování v běžných záležitostech,⁴³² v ostatním komunikují budoucí osvojitelé s poručníkem dítěte.

3.2.11 Šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele

O předání dítěte do předosvojenecké péče rozhodne soud teprve poté, co provede šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele.⁴³³ Na straně osvojitele soud v první řadě zjišťuje, jaké jsou jeho pohnutky a důvody pro osvojení, zejména, zda je bez pochybností rozhodnut přijmout dítě a vytvořit mu stabilní prostředí a domov, bez přehnaných očekávání a nároků vůči dítěti. Zda osvojitel nežádá o adopci primárně proto, aby řešil svou osobní situaci, ale aby pomohl dítěti najít nový domov a zda má dostatek empatie k tomu, aby přijal dítě takové, jaké skutečně je, nikoliv jaké si jej osvojitel přeje mít. Kromě osobnostní charakteristiky osvojitele soud zjišťuje, zda je jeho zdravotní stav takový, aby jej podstatně neomezoval v péči o dítě a obstarávání jeho potřeb, jakož i to, aby dítě nebylo svěřením do jeho péče ohroženo na zdraví. Dále soud prověřuje schopnost osvojitele pečovat o dítě a sociální prostředí, v němž osvojitel žije, jeho bytové podmínky a podmínky v domácnosti, které by měly být na takové úrovni, aby dítěti zajistily důstojný život. V rámci toho se soud zabývá dosaženým vzděláním osvojitele, které by mělo být dostatečné k tomu, aby se v jeho péči dítě mohlo rozvíjet, a tím, zda má osvojitel zajištěno stabilní zaměstnání nebo jiný stálý příjem. Soud zjišťuje celkové rodinné prostředí a zázemí osvojitele, zda má v péči vlastní děti, příp. děti osvojené, a i když to na tomto místě zákon výslovně nestanoví, měl by soud zjišťovat také postoj těchto dětí k příchodu nového dítěte do rodiny, jejich věk, zdravotní stav, příp. specifické potřeby, tak, aby mohl zhodnotit, zda osvojení dalšího dítěte nebude v zásadním rozporu se zájmy těchto dětí.⁴³⁴

---

⁴²⁹ Srov. § 817 OZ

⁴³⁰ Srov. § 825 OZ

⁴³¹ Srov. § 17 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴³² Srov. § 955 ve spojení s § 966 OZ

⁴³³ Srov. § 827 OZ

⁴³⁴ Srov. § 801 OZ

Pokud osvojitel žije v manželství, ale o osvojení dítěte žádá sám (a nejedná se o přiosvojením manželem rodiče), musí soud zjišťovat rovněž důvody, pro které se druhý manžel k návrhu nepřipojil, neboť jeho negativní přístup k osvojení (byť svůj souhlas s ním tento manžel vyslovil), by mohl mít zásadní dopad na stabilitu manželství a rodinného společenství vůbec, a tím i na situaci adoptovaného dítěte. Vždy je třeba mít na paměti, že příchod nového, dosud cizího dítěte nesoucího si obvykle značnou zátěž z původní rodiny, je zatěžkávací zkouškou každého vztahu a pokud jeden z manželů s adopcí vnitřně nesouhlasí a není přijetí dítěte nakloněn, mohou být důsledky vzniklého konfliktu fatální pro trvání manželského svazku (rozpad manželství) nebo svazku osvojitelského (osvojitel požádá o zrušení osvojení ve snaze zachránit vlastní manželství a dítě se vrací zpět do ústavu). Takové odmítnutí osvojitelskou rodinou přitom má pro další již tak dost složitý vývoj dítěte naprosto zásadní dopad.

V neposlední řadě soud posuzuje bezúhonný způsob života osvojitele, a to zejména s ohledem na to, zda v minulosti nebyl odsouzen pro závažnou trestnou činnost. Zákon nestanoví pro osvojitele požadavek čistého trestního rejstříku, nicméně je na soudci, aby závažnost případných odsouzení osvojitele posoudil, a to s ohledem na bezpečí a řádný vývoj osvojovaného dítěte. Zatímco nedbalostní trestný čin osvojitele, od jehož spáchání již uplynula delší doba, po kterou vedl osvojitel řádný život, nemusí hrát pro posouzení osoby osvojitele žádnou roli, tak trestný čin spáchaný úmyslně za užití násilí vůči jiné osobě může být závažným signálem svědčícím pro zamítnutí žádosti o osvojení.⁴³⁵

Vzhledem k tomu, že soud posuzuje vzájemnou vhodnost osvojitele a osvojence a sleduje dosažení účelu osvojení, tj. nalezení vhodné náhradní rodiny pro určité dítě, měl by o něm mít dostatek informací. Soud posuzuje osobnost dítěte, stupeň jeho tělesného a duševního vývoje, jeho zdravotní stav, emoční nastavení, citové vazby k blízkým osobám, resp. zda dítě vůbec má nějaké blízké osoby, k nimž se vztahuje, např. sourozence. Stranou soud nesmí ponechat ani vývojové prognózy dítěte do budoucna, zejména je-li dítě zatíženo tělesným handicapem či duševní chorobou. Nikoliv však proto, že by snad soud dítě s nepříznivou prognózou odmítl svěřit osvojitelům, nýbrž proto, aby osvojitelé byli o těchto nepříznivých okolnostech plně informováni a mohli tak učinit rozhodnutí o přijetí dítěte s plným vědomím o možných komplikacích a s plnou odpovědností za své rozhodnutí.

---

⁴³⁵ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 393 - 394

V takovém případě by nic nemělo bránit ani osvojení těžce tělesně či mentálně postiženého dítěte, resp. dítěte s velmi nepříznivou prognózou do budoucnosti.

Dále se soud zabývá sociálním prostředím, ze kterého dítě a jeho rodina pochází, za předpokladu, že je identita dítěte známa. U dětí nalezených či odložených do baby-boxů bez jakéhokoliv dokladu o jejich původu tak vyvstává další závažná komplikace jejich budoucího vývoje, neboť u nich není známa rodinná anamnéza a případná dědičná genetická zátěž.

V neposlední řadě se soud zabývá také etnickým, náboženským a kulturním prostředím, ze kterého pochází jak dítě, tak osvojitel. Toto hledisko hraje roli zejména u dětí starších, u nichž může být adaptace na zásadně odlišné prostředí v osvojitelské rodině, než bylo to, ve kterém doposud vyrůstaly, dosti obtížná. Pokud již osvojované dítě je či nějakou dobu bylo v péči budoucího osvojitele (např. v péči pěstounské nebo péči jiné osoby), bude se soud zajímat o to, po jakou dobu byla péče realizována a s jakým výsledkem, tj. zda se mezi dítětem, jeho budoucím rodičem a ostatními členy rodiny vytvořily rodinné vztahy, jak se dítě v rodině adaptovalo, jak v ní bylo přijato, zda a jaké problémy se vyskytly, zda se je daří řešit apod.

Jako další kritérium ukládá občanský zákoník soudu mít na zřeteli též statusová práva dítěte. Tento požadavek lze vykládat tak, že soud je povinen ověřit naplnění všech zákonných podmínek pro osvojení ve vztahu k rodičům či dalším příbuzným dítěte, jako je především udělení souhlasu rodičů k osvojení, příp. rozhodnutí soudu o tom, že jejich souhlasu není třeba, poskytnutý prostor pro podání návrhu blízkých příbuzných na svěření dítěte do jejich péče, ochrana práv muže, který podal návrh, jímž se domáhá určení svého otcovství k dítěti atd.⁴³⁶

Jedná-li se o osvojení zprostředkované orgány SPOD, je jimi shromážděná dokumentace o dítěti a o žadatelích o osvojení jedním z podkladů, o které se soud v rámci prováděného dokazování opírá.⁴³⁷ Kromě toho si soud vyžádá lékařskou zprávu o zdravotním stavu osvojitelů, zda tito netrpí duševní chorobou či jinou závažnou poruchou zdraví a zda jsou schopni převzít péči o dítě. Dále provede dokazování opisem z evidence rejstříku trestů, event. z databáze přestupků, výpisem z insolvenčního rejstříku, potvrzením o příjmech osvojitelů. Od OSPOD si soud v každém případě vyžádá provedení místního šetření

---

⁴³⁶ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 394 - 395

⁴³⁷ Srov. § 21odst. 5 a § 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

v domácnosti osvojitelů za účelem zjištění jejich podmínek pro péči o dítě. Je-li osvojované dítě umístěno v ústavním zařízení, vyžádá si soud zprávu o osobě dítěte od tohoto zařízení. Pokud je dítě po přechodnou dobu umístěno v pěstounské péči, předloží OSPOD zprávy zasílané doprovázející organizací o průběhu této péče a o prosperitě dítěte. Soud si zpravidla též předvolá k výslechu pěstouny, případně jiné osoby, které mají dítě v péči a dokážou o něm podat soudu podrobné a aktuální informace o jeho vývoji, potřebách, zdravotním stavu, o jeho návycích a problémech, o tom, zda biologičtí rodiče projevují o dítě zájem či nikoliv, a o tom, jak probíhají setkávání budoucích osvojitelů s dítětem, jak dítě budoucí osvojitele přijímá a zda mezi nimi byl navázán vztah vzájemné náklonnosti. Zdravotní stav dítěte soud zjišťuje zejména z lékařských zpráv, stejně jako prognózu jeho dalšího vývoje. V rámci výslechu budoucích osvojitelů pak soud zjišťuje, zda jsou osvojitelé se zdravotním stavem dítěte a jeho prognózami seznámeni, zda na něj mají dostatečný náhled a zda činí rozhodnutí o přijetí dítěte na základě odpovědného zvážení všech okolností.

Shora uvedené šetření skutečností významných pro posouzení vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele je soud povinen provést ve stejném rozsahu i tehdy, rozhoduje-li o svěřeni dítěte budoucímu osvojiteli do péče dle § 823 OZ.⁴³⁸ Toto šetření však soud provádí jen jedenkrát, neboť pokud bylo dítě svěřeno do péče budoucích osvojitelů dle § 823 OZ, soud již znovu nerozhoduje o svěřeni dítěte do jejich předopční péče dle § 826 OZ. Uplynutím doby tří měsíců od udělení souhlasu k osvojení se totiž *ex lege* změní péče budoucích osvojitelů dle § 823 OZ na péči před osvojením dle § 826 OZ, a to se všemi důsledky upravenými v § 829 OZ (viz dále).

Zatímco ohledně této zákonné přeměny napanují pochybnosti, názory odborníků se rozcházejí v tom, zda se v péči předopční může přeměnit pouze péče osvojitelů dle § 823 OZ nebo jakékoliv jejich předchozí péče o dítě (např. faktická péče, pěstounská péče, péče jiné osoby, v případě přiosvojení péče manžela rodiče o dítě ve společné domácnosti). Důvodová zpráva se k této otázce nikterak blíže nevyjadřuje. Při extenzivním a izolovaném výkladu § 828 OZ by bylo možno dojít k závěru, že toto ustanovení umožňuje přeměnu jakékoliv péče na péči předopční. Pokud však vyjdeme ze systematického zařazení tohoto ustanovení, je třeba jeho účinky vztáhnout pouze na přeměnu péče budoucích osvojitelů dle § 823 OZ, a to i s ohledem na to, že pouze před svěřením dítěte do této péče provádí soud dokazování ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a budoucích osvojitelů ve stejném rozsahu, jako před

---

⁴³⁸ Srov. § 438 ZŘS

svěřením dítěte do péče preadopční. Takové šetření soud v jiných případech neprovádí,⁴³⁹ a proto je třeba se v zájmu zvýšené ochrany práv osvojovaného dítěte přiklonit k výkladu restriktivnímu a omezit účinky § 828 OZ pouze na přeměnu péče dle § 823 OZ v péči preadopční.⁴⁴⁰

Obsah preadopční péče vymezuje zákon s odkazem na svěření dle ustanovení § 953 a násl. OZ.⁴⁴¹ Osvojitelé tak mají především povinnost a právo o dítě osobně pečovat, zastupovat jej mohou ale pouze v běžných záležitostech,⁴⁴² v těch ostatních jedná za dítě soudem jmenovaný poručník.⁴⁴³ Nad rámec povinností osoby, která má dítě svěřeno do péče dle § 953 a násl. OZ, mají budoucí osvojitelé povinnost zajišťovat dítěti potřebnou výživu, neboť dítě je jim svěřeno do péče na jejich vlastní náklady a vyživovací povinnost rodičů či dalších příbuzných k dítěti se po tuto dobu pozastavuje.⁴⁴⁴

Budoucí osvojitel zajišťuje dítěti bydlení, stravu, ošacení, nese náklady na jeho výchovu a vzdělávání, hradí jeho volnočasové aktivity a ve všech ohledech této běžné výživy a péče vystupuje vůči dítěti jako jeho rodič. Pokud by k osvojení nedošlo, neměl by osvojitel nárok na refundaci takto vynaložených nákladů, neboť vyživovací povinnost ostatních osob výživou povinných byla po tuto dobu pozastavena.⁴⁴⁵ Předosvojenecká péče tak představuje vyšší stupeň soužití dítěte s budoucími osvojiteli, než je tomu v případě pouhého svěření (vyjma případů svěření, v nichž je dítě svěřeno blízkému příbuznému, který k němu sám má zákonnou vyživovací povinnost),⁴⁴⁶ neboť jejím účelem je zjistit, zda mezi dítětem a osvojiteli začne vznikat a fungovat vztah rodičovský.

Z hlediska dosažení tohoto cíle zákon stanoví též délku trvání preadopční péče, která musí být dostatečně dlouhá, aby bylo přesvědčivě zjištěno, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem osvojení, čili poměr, jaký je mezi rodičem a dítětem, případně alespoň základy takového vztahu s předpokladem jejich dalšího zdárného rozvoje. Nejkratší možná doba trvání preadopční péče je šest měsíců a teprve po jejím uplynutí mohou

---

⁴³⁹ Srov. § 954 a § 962 a *contrario* OZ

⁴⁴⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 723 – 724, a dále ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 396

⁴⁴¹ Srov. § 829 odst. 1 OZ

⁴⁴² Srov. § 955 ve spojení s § 966 OZ

⁴⁴³ Srov. § 825 OZ

⁴⁴⁴ Srov. § 829 odst. 3 OZ

⁴⁴⁵ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 726 - 727

⁴⁴⁶ srov. § 915 a násl. OZ

osvojitelé podat k soudu návrh na osvojení svěřeného dítěte.⁴⁴⁷ Oproti předchozí právní úpravě obsažené v zákoně o rodině⁴⁴⁸ prodloužil občanský zákoník minimální délku trvání preadopční péče na dvojnásobek, tedy ze tří měsíců na šest v úmyslu poskytnout nově vznikající rodině dostatek času pro adaptaci na novou situaci. Vzhledem k závažnosti osvojení pro další status dítěte, jeho rodičů i osvojitelů, je třeba takový krok považovat za legitimní, neboť příchod dítěte do rodiny od základu mění její fungování a vyžaduje čas, aby si na sebe dítě, osvojitelé i další členové rodiny, zejména budoucí sourozenci osvojence, zvykli. Jen po uplynutí určitého času a stabilizaci rodinného prostředí po přijetí dítěte je možno spolehlivě zjistit, zda mezi zúčastněnými osobami vznikly rodinné vazby a jejich soužití bude fungovat, tj. zda bude osvojení v zájmu osvojovaného dítěte.

Částí odborné veřejnosti je nicméně prodloužení preadopční doby kritizováno, neboť se jím prodlužuje celková délka řízení o osvojení, a vezmeme-li v potaz navíc zakotvení tříměsíční lhůty pro odvolání souhlasu s osvojením, po jejímž uplynutí lze teprve dítě do péče předosvojenecké svěřit, tak se tato délka oproti předchozí úpravě prodlužuje velmi výrazně. Ani v tom nejideálnějším případě není možné dítě osvojit dříve, než ve věku jeho deseti měsíců a dvou týdnů, a to sečteme-li dobu 6 týdnů, po jejímž uplynutí může dát matka souhlas k osvojení, dobu 3 měsíců pro odvolání uděleného souhlasu a dobu 6 měsíců trvání preadopční péče. Vzhledem k tomu, že je možno podávat návrhy k soudu (návrh na svěřením dítěte do preadopční péče, návrh na osvojení) až poté, co daná lhůta uplyne a k tomu je třeba dále připočíst potřebné procesní lhůty pro doručení předvolání účastníkům řízení, vyhotovení a doručení rozsudků atd., je prakticky vyloučeno, že by za současné právní úpravy bylo dítě osvojeno dříve než ve věku jednoho roku.

Vzhledem k tomu, že první rok života je pro vývoj jedince zcela zásadní, lze jednoznačně podporovat svěřování dětí do péče budoucích osvojitelů, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí nebo jakmile je dán souhlas k jeho osvojení dle § 823 OZ. Pokud takový postup není možný, je třeba usilovat o co nejrychlejší svěřením dítěte do péče pěstounů na přechodnou dobu, kteří mu poskytnou rodinnou péči do doby, než bude dítě předáno do péče preadopční. Prof. Matějček prosazoval vizi, že dítě by se mělo dostat do individuální péče osoby, k níž se může vztahovat, ideálně již budoucích rodičů, předtím, než se začne usmívat, tj. cca do dvou měsíců svého věku. Individuální rodinnou péči o dítě od nejtělejšího

---

⁴⁴⁷ Srov. § 829 odst. 2 OZ

⁴⁴⁸ Srov. § 69 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

věku je tedy třeba jednoznačně upřednostňovat před péčí v dětských domovech pro děti do tří let, jestliže to jejich zdravotní stav umožňuje.⁴⁴⁹

Příslušná doba trvání preadopční péče založené rozhodnutím soudu dle § 826 OZ (event. dle § 823 ve spojení s § 828 OZ) musí být splněna i v případě, že je dítě osvojováno manželem svého rodiče, svým pěstounem či osobou, které bylo svěřeno do péče. I když lze namítat, že péče těchto osob o dítě může trvat již roky a rodičovský vztah mezi dítětem a osvojitelem je pevně utvořen, nelze tuto dobu oproti preadopční péči započítat, a to hned z několika důvodů. Výkon rodičovské odpovědnosti biologických rodičů dítěte se pozastavuje teprve uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas s osvojením (ať už samotnými rodiči nebo poručníkem, resp. soudem jmenovaným opatrovníkem). Rovněž tak vyživovací povinnost se pozastavuje právní mocí rozhodnutí o svěřením dítěte do preadopční péče budoucího osvojitele či osvojitelů. V porovnání se zákonem o rodině, který preadopční péči výslovně umožňoval nahradit pěstounskou péčí i péčí jiné fyzické osoby,⁴⁵⁰ občanský zákoník takový postup výslovně zakazuje pro případ svěřenectví, neboť stanoví, že svěřením dítěte do osobní péče jiné osoby nenahrazuje péči, která musí předcházet osvojení.⁴⁵¹ Pro pěstounskou péči, faktickou péči nebo péči manžela rodiče dítěte lze toto pravidlo dovodit výkladem na základě shora popsaných důsledků rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do preadopční péče pro pozastavení vyživovací povinnosti rodičů.

3.2.12 Následky osvojení

Před rozhodnutím o osvojení soud provádí dokazování ohledně splnění předpokladů pro osvojení, tj. zda se mezi osvojovaným dítětem a osvojitelem vytvořil takový vztah, který je smyslem a cílem osvojení.⁴⁵² Při tom soud vychází zejména ze spisového materiálu vedeného v řízení o svěřením dítěte do preadopční péče dle § 826 OZ, příp. § 823 OZ, v rámci něhož již bylo provedeno podrobné šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele (popsáno v předchozí kapitole). Dále soud zhodnotí průběh preadopční péče, prosperitu dítěte v péči budoucích osvojitelů, vznik a kvalitu vzájemných vztahů. Soud zejména opět vyslechne osvojitele, ev. též osvojované dítě a provede k důkazu zprávy OSPOD, který vývoj dítěte v péči budoucích osvojitelů sleduje.⁴⁵³ Soud si obvykle vyžádá aktuální lékařskou zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte, zejména jedná-li se o malé dítě nebo dítě

---

⁴⁴⁹ K tomu blíže LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: Psychická deprivace v dětství. Praha. Avicenum, Zdravotnické nakladatelství, 3. vydání, 1974.

⁴⁵⁰ Srov. § 69 odst. 3, 4 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁵¹ Srov. § 953 odst. 2 OZ

⁴⁵² Srov. § 829 odst. 2 OZ

⁴⁵³ Srov. § 19 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

se specifickými zdravotními potřebami tak, aby ověřil, že osvojitelé jsou schopni tyto potřeby dítěte řádně uspokojovat.

Jak již bylo uvedeno, osvojení nezletilého v té podobě, jak jej známe dnes, je osvojením úplným vedoucím ke vzniku příbuzenského vztahu mezi osvojitelem a osvojencem. Pakliže je dítě společně osvojeno manžely nebo přiosvojeno manželem svého rodiče, získává postavení společného dítěte těchto manželů. V ostatních případech bude mít dítě postavení dítěte samotného osvojitele.⁴⁵⁴

Právní mocí rozsudku o osvojení zároveň zaniká příbuzenský poměr mezi dítětem a jeho původní rodinou, stejně jako práva a povinnosti z těchto vztahů vyplývající včetně práva dědického. Osvojitelům naopak všechna práva a povinnosti rodičů vznikají, a to nejen ta, jež tvoří rodičovskou odpovědnost, ale i vyživovací povinnost a práva ryze osobností povahy. Rovněž pro případ dědění po osvojitelích či jejich příbuzných bude mít dítě stejné postavení, jako kdyby se osvojitelům narodilo. Do knihy narození matričního úřadu, který vydal rodný list dítěte, jsou namísto rodičů zapsáni osvojitelé.⁴⁵⁵ Je-li dítě osvojováno osamělou osobou, rozhodne soud též o tom, že se z matriky vypouští zápis o druhém rodiči.⁴⁵⁶

Pokud dojde k přiosvojení manželem, je osvojitel zapsán namísto toho rodiče, kterého nahradil.⁴⁵⁷ U dítěte tak dochází ke statusové změně pouze ohledně jedné poloviny jeho rodiny, s níž je dítě příbuzné skrze toho rodiče, který je osvojitelem nahrazen (pokud dítě tohoto druhého rodiče vůbec má zapsaného v rodném listě). Osvojení se však nijak nedotkne příbuzenského poměru mezi dítětem a druhým rodičem a ostatními příbuznými z této strany, ani práv a povinností vyplývajících z tohoto příbuzenského poměru.⁴⁵⁸ Popsané důsledky je třeba vztáhnout i na osvojení pozůstalým manželem po rodiči osvojence, který osvojuje dítě svého zemřelého manžela, neboť účelem tohoto kroku je přeměnit sociální rodičovství na rodičovství právní a zmírnit tak důsledky smrti biologického rodiče do právního postavení dítěte. Není naopak cílem tímto osvojením zpřetrhat právní vztahy dítěte k zesnulému rodiči a příbuzným z jeho strany.⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁴ Srov. § 832 OZ

⁴⁵⁵ Srov. § 797 OZ

⁴⁵⁶ Srov. § 800 odst. 1 OZ

⁴⁵⁷ Srov. § 833 odst. 2 OZ

⁴⁵⁸ Srov. § 833 odst. 2 OZ

⁴⁵⁹ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 739

Vzhledem k tomu, že již není třeba, aby dítě zastupovala osoba jiná, než jeho noví rodiče, zaniká osvojením též opatrovnictví a poručenství dítěte.⁴⁶⁰

Pokud je nezletilý osvojenec sám rodičem, má osvojení účinky i pro jeho vlastní děti.⁴⁶¹ Osvojitelé se stanou prarodiči těchto dětí, které mají vůči nim postavení vnoučat. Vzhledem ke statusové povaze i trvalosti osvojení lze dovodit, že tytéž účinky se budou vztahovat i na další děti osvojence, které se narodí později.

Významným následkem osvojení je změna příjmení osvojence, který osvojením získává příjmení svého osvojitele. V případě společného osvojení dítěte manžely bude mít dítě příjmení určené při sňatku pro jejich společné děti.⁴⁶² Pokud je osvojované dítě starší patnácti let a se změnou příjmení nesouhlasí, rozhodne soud, že osvojenec bude nadále užívat své dosavadní příjmení a k němu na druhém místě připojovat příjmení osvojitele.⁴⁶³ O tom, jaké bude nadále osvojencovo příjmení, rozhodne soud přímo v rozsudku o osvojení, na základě kterého je pak toto příjmení zapsáno do matriky.⁴⁶⁴

Je-li osvojováno malé dítě, často se lze setkat s touhou osvojitelů změnit dítěti též křestní jméno. Tuto možnost upravuje matriční zákon, který dává osvojitelům právo do šesti měsíců od právní moci rozsudku o osvojení, nejpozději však do dosažení zletilosti osvojence, zvolit osvojenci svým souhlasným prohlášením učiněným před matričním úřadem jiné jméno, než to, které má zapsáno v matriční knize. Je-li osvojenec starší patnácti let, musí se k souhlasnému prohlášení připojit. Pokud se změnou svého jména nesouhlasí, nelze jej nutit a k takové změně bez jeho souhlasu nedojde.⁴⁶⁵

3.2.13 Dohled nad úspěšností osvojení

Ačkoliv je kýženým cílem každého osvojitele, který se rozhodne proces osvojení podstoupit, získání rozhodnutí soudu o osvojení dítěte, stojí toto rozhodnutí ve skutečnosti na samém počátku úsilí nově vzniklé rodiny. Úsilí, které bude třeba denně vynakládat, aby rodina dobře fungovala a dokázala saturovat potřeby nejen osvojeného dítěte, ale všech svých členů. Toto úsilí přitom vynakládá každá rodina, rodina osvojitelská se však často potýká se starostmi, které „přirozeně“ vzniklé rodiny neznají. „(...) dítě je vychováváno lidmi, jimž se nenarodilo. Genetickým vkladem do života ho vybavili cizí a zpravidla docela neznámí lidé.

---

⁴⁶⁰ Srov. § 833 odst. 1 OZ

⁴⁶¹ Srov. § 834 OZ

⁴⁶² Srov. § 835 OZ

⁴⁶³ Srov. § 835 odst. 2 ve spojení s § 863 odst. 1 OZ

⁴⁶⁴ Srov. § 443 ZŘS

⁴⁶⁵ Srov. § 64 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Jeho nynější vychovatelé neměli možnost „sžít se“ s ním v době jeho prenatalního vývoje, neprožívali jeho porod a nesdíleli s ním první období jeho postnatálního vývoje. Přijali je jako „cizí“, či jinak řečeno jako „velkou neznámou“. Následkem toho před nimi stojí zcela cizí osobitý úkol, tj. naučit se mu rozumět, přizpůsobit se mu, upravit svůj životní rytmus a styl tak, aby vyhovoval nejen jim samým, ale i tomuto „neznámému“ dítěti.“⁴⁶⁶

A čím je osvojované dítě starší, tj. čím delší čas vyrůstalo mimo svoji novou rodinu, tím je jeho ovlivnění jiným prostředím či prostředím výraznější (biologická rodina, ústavní zařízení, pěstounská rodina atd.). Dítě již získalo řadu návyků a zkušeností, které mohou být pro osvojitelskou rodinu cizí či problematické, a totéž platí obráceně. Čím déle bylo dítě vychováno v jiném prostředí, tím obtížnější pro něj nyní bude přizpůsobit se pravidlům a návykům v rodině osvojitelské. Sžití rodiny a vytvoření pevných vztahů tedy komplikuje prvek „cizorodosti“, který je třeba překonávat s vynaložením vyššího úsilí, vyšší míry tolerance a vzájemného pochopení. Tento prvek cizorodosti může mít zanedbatelný vliv, může být ale i dosti výrazný, a to zejména u dětí starších či dětí pocházejících z odlišného sociálního prostředí.

Stát proto vytváří nástroje, prostřednictvím kterých by osvojitelským rodinám poskytl podporu, zvýšenou ochranu a pomoc při překonávání méně výhodné „startovní pozice“. Tato podpora je představována zejména činnostmi prováděnými v rámci sociálně-právní ochrany dětí podle zákona o SPOD.⁴⁶⁷ Garanci této podpory obsahuje i občanský zákoník, který počítá s poskytováním poradenství a služeb spojených s péčí o osvojené dítě jak prostřednictvím orgánů SPOD, tak případně i jiných subjektů (půjde zejména o různé neziskové organizace a centra v oblasti podpory rodiny).⁴⁶⁸

Pokud se však v osvojitelské rodině vyskytují závažnější problémy, jako např. výchovné problémy osvojeného dítěte, specifické potřeby dítěte, které vyžadují zvláštní přístup a péči, problémy mezi osvojencem a ostatními dětmi osvojitelů atd., umožňuje občanský zákoník nově soudu, aby stanovil dohled nad úspěšností osvojení. Jedná se o opatření podpůrné, jehož účelem je pomoci rodině problémy v počátcích překonat, nikoliv o opatření, kterým by měla být rodina nějak sankcionována. O stanovení dohledu rozhoduje soud i bez návrhu, a to buď přímo v rozsudku o osvojení, nebo posléze v rozsudku

---

⁴⁶⁶ MATĚJČEK, Z., in MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 45

⁴⁶⁷ Srov. § 10 – 12 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁶⁸ Srov. § 839 odst. 1 OZ

samostatném,⁴⁶⁹ v nichž musí vymezit dobu, po kterou bude dohled trvat. Maximální dobu trvání dohledu ani to, zda je možné dohled opakovaně prodlužovat, zákon nestanoví. Stanoví pouze, že dohled má trvat po dobu nezbytně nutnou.⁴⁷⁰ Je tak ponecháno na zvážení soudu, aby na základě znalostí konkrétní rodiny a její situace rozhodl, zda je dohled k podpoře rodiny potřebný či nikoliv, a to při plném respektování jejího rodinného života. Dohled bude soud zpravidla vykonávat prostřednictvím orgánu SPOD,⁴⁷¹ příp. prostřednictvím jiné vhodné organizace.

3.2.14 Zrušení osvojení

I přes závažné statusové účinky, které se s osvojením pojí, právní úprava vždy připouštěla ve výjimečných případech jeho zrušení. Jak již bylo shora popsáno, novelou zákona o právu rodinném z roku 1958⁴⁷² byly rozlišeny dva druhy osvojení, a to osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Nezrušitelné osvojení bylo založeno výrokem soudu (na žádost osvojitele či osvojitelů) o tom, že osvojitel bude zapsán v matrice jako otec nebo matka osvojence místo rodičů. V důsledku tohoto výroku nejen, že došlo k zániku rodičovské moci původních rodičů dítěte, ale též ke vzniku příbuzenského poměru mezi osvojencem, osvojitelem i jeho příbuznými.⁴⁷³ V případě nezrušitelného osvojení zanikla nevratně též vyživovací povinnost mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou.⁴⁷⁴

Při této koncepci dvou typů osvojení setrval i zákon o rodině, který umožňoval nezrušitelné osvojení zpravidla pouze manželskému páru nebo manželu rodiče, příp. pozůstalému manželu po rodiči nebo po osvojiteli dítěte. Jen výjimečně mohla takto osvojit dítě i osamělá osoba, jestliže v ostatním byly naplněny předpoklady, že osvojení bude plnit svoje společenské poslání.⁴⁷⁵ Nezrušitelně bylo možno osvojit jen nezletilé dítě starší jednoho roku.⁴⁷⁶

Občanský zákoník sice ponechal rozlišení dvou typů osvojení, avšak nově zavedl automatickou konverzi osvojení zrušitelného na osvojení nezrušitelné samotným uplynutím času, bez potřeby soudního rozhodnutí (viz dále).

---

⁴⁶⁹ Srov. § 435 ZŘS

⁴⁷⁰ Srov. § 429 odst. 3 ZŘS

⁴⁷¹ Srov. § 19 odst. 1 písm. d) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁷² Zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení

⁴⁷³ Srov. § 63 odst. 2 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení

⁴⁷⁴ Srov. § 69a tamtéž

⁴⁷⁵ Srov. § 74 zákona 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁷⁶ Srov. § 75 tamtéž

Nadále platí, že soud osvojení na návrh osvojitele nebo osvojence zruší, jsou-li pro to důležité důvody.⁴⁷⁷ Za důležité důvody lze považovat např. „vážné a trvalé narušení citového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, které je zpravidla provázeno stavem vylučujícím možnost dalšího příznivého výchovného působení osvojitele na osvojence; vznik trvalé duševní poruchy na straně osvojitele či osvojence; hrubé zanedbávání, či dokonce zneužívání práv a povinností, které tvoří součást rodičovské odpovědnosti ze strany osvojitele; závažné závadné chování osvojence vůči osobě osvojitele, resp. vůči blízkým členům rodiny, nebo projevené jiným způsobem, jestliže za těchto okolností nelze spravedlivě žádat ani na osvojiteli, aby v osvojeneckém poměru nadále setrval.“⁴⁷⁸

Pokud byl osvojenec adoptován jako společné dítě manželů, je možné osvojení zrušit i jen ve vztahu k jednomu z nich, ať už na návrh tohoto manžela, který zrušení navrhuje, nebo na návrh osvojence.⁴⁷⁹

Vyhoví-li soud návrhu na zrušení osvojení, povede takové rozhodnutí k zániku příbuzenských vztahů založených osvojením, a to jak mezi osvojencem a osvojitelem, tak mezi osvojencem a ostatními příbuznými osvojitele. Právní důsledky osvojení jsou *ex nunc* anulovány, což má za následek obnovení vztahů osvojence k jeho původní rodině. Rodičům se obnovuje rodičovská odpovědnost, pokud jsou naživu a pokud jí nebyly před rozhodnutím o osvojení zbaveni (v takovém případě by bylo nezbytné jmenovat dítěti poručníka),⁴⁸⁰ i vyživovací povinnost k dítěti. Nedotčeny zůstanou pouze majetkové vztahy osvojence, které vznikly před tím, než bylo osvojení zrušeno (např. nárok na vyplacení dlužného výživného vůči osvojitelům za dobu, kdy osvojení trvalo apod.).⁴⁸¹ Osvojenec se zrušením osvojení vrací též ke svému původnímu příjmení, které bude v rozsudku o zrušení osvojení určeno,⁴⁸² ledaže prohlásí, že si stávající příjmení ponechá.⁴⁸³

Zrušit osvojení lze pouze před uplynutím tří let od rozhodnutí o osvojení, po uplynutí této lhůty jej již zrušit nelze.⁴⁸⁴ Ačkoliv důvodová zpráva se k této lhůtě a jejímu účelu nijak nevyjadřuje, lze předpokládat, že zákonodárce pokládal dobu tří let za dostatečně dlouhou pro

---

⁴⁷⁷ Srov. § 840 odst. 1 OZ

⁴⁷⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 754

⁴⁷⁹ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 755

⁴⁸⁰ Srov. § 928 odst. 1 OZ

⁴⁸¹ Srov. § 841 OZ

⁴⁸² Srov. § 443 ZŘS

⁴⁸³ Srov. § 842 OZ

⁴⁸⁴ Srov. § 840 odst. 2 OZ

to, aby se vytvořil a upevnil rodičovský vztah mezi osvojenцем a osvojitelem, příp. aby se ukázaly nepřekonatelné problémy, pro které osvojení neplní svoji funkci a bude v zájmu zúčastněných osob jej zrušit.

Uplynutím lhůty tří let *ex lege* dojde k přeměně osvojení na nezrušitelné a všechny problémy, které se poté v rodině vyskytnou, již budou řešeny jako u každé jiné, přirozeně vzniklé rodiny (např. výchovnými opatřeními), nikoliv však cestou zrušení osvojení. Jedinou výjimkou, kdy lze osvojení zrušit i po uplynutí této lhůty, je případ nezákonného osvojení. Je-li osvojení v rozporu se zákonem, nemohou se na něj vztahovat ani ustanovení o nemožnosti jeho zrušení.⁴⁸⁵ Jednalo by se přitom o případy, kdy již v řízení o osvojení byl závažným způsobem porušen zákon, např. nebyly získány souhlasy rodičů ani naplněny podmínky, za nichž není jejich souhlasu k osvojení třeba.

Nová právní úprava přinášející automatickou přeměnu osvojení uplynutím zákonné lhůty tří let je částí odborné veřejnosti kritizována, neboť pouhým uplynutím času dojde k závažné statusové změně u všech zúčastněných osob, tj. osvojitelů, dítěte, i jeho původních rodičů. Kritici této koncepce poukazují na to, že o tak zásadní změně by mělo být v každém jednotlivém případě rozhodováno soudem při posouzení konkrétního rodinného vztahu založeného osvojením, jeho kvality a stability. Dále je poukazováno na to, že závažné důvody pro zrušení osvojení mohou nastat i kdykoliv později, po uplynutí tří let již ale nebude možno osvojení zrušit, a to ani tehdy, kdyby si to přáli všichni zúčastnění, jak dítě, tak osvojitelé.⁴⁸⁶

Ač nelze zpochybňovat váhu těchto námitek, je třeba vidět i druhou stranu téže mince. V rodinách přirozených také dochází ke krizím a zvrátům, které mohou vést až k rozpadu rodiny, umístění dítěte mimo ni či k odchodu dospívajícího dítěte z domova, jakmile je to možné. Ani v těchto případech se rodič nemůže zříci svého dítěte, resp. dítě svých rodičů a rodičovský vztah mezi nimi nadále trvá. Navíc kdykoliv v budoucnu může i nemusí nastat situace, která povede k obnovení zpretrhaných vztahů. A totéž platí i pro vztahy v rodinách, do nichž bylo dítě osvojeno.

Na okraj lze uvést srovnání se slovenskou právní úpravou, která umožňuje zrušit osvojení rozhodnutím soudu na návrh osvojenце, osvojitele nebo i bez takového návrhu pouze do šesti měsíců od právní moci rozhodnutí o osvojení.⁴⁸⁷ Po uplynutí lhůty šesti měsíců se

---

⁴⁸⁵ Srov. § 840 odst. 2 věta druhá OZ

⁴⁸⁶ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 415 - 416

⁴⁸⁷ Srov. § 107 odst. 1 zákona č. 36/2005 Z.z., o rodině a o změně a doplnění některých zákonů

osvojení stane nezrušitelným. I přes delší dobu trvání preadopční péče, která je na Slovensku minimálně devítiměsíční,⁴⁸⁸ je celková doba trvání vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, po jejímž uplynutí již nelze osvojení zrušit (minimálně 15 měsíců), podstatně kratší, než v ČR (minimálně 3 roky a šest měsíců).

Pro změnu osvojení na nezrušitelné není třeba obligatorního soudního rozhodnutí, fakultativně však soud vyslovit nezrušitelnost osvojení může, a to pokud to navrhnou osvojitelé před uplynutím lhůty tří let. Soud může návrhu vyhovět pouze tehdy, je-li taková změna v souladu se zájmy dítěte.⁴⁸⁹ Jinou podmínku, než zájem dítěte, zákon na tuto změnu neklade. Na rozdíl od zákona o rodině nestanoví ani požadavek minimálního věku jednoho roku dítěte, nicméně ze shora popsaného průběhu řízení o osvojení je zřejmé, že dříve soud o změně osvojení na nezrušitelné ani rozhodovat nemůže, neboť ani první rozhodnutí o osvojení soud zpravidla nestihne vydat dříve, než dítě dosáhne jednoho roku věku. Teprve poté, co je o osvojení pravomocně rozhodnuto, mohou osvojitelé podat návrh na jeho přeměnu na osvojení nezrušitelné, když lhůtu, která mezi prvním rozhodnutím a návrhem musí uplynout, zákon nestanoví. Bude tedy vždy na zvážení soudu, zda shledá vzájemný vztah mezi osvojencem a osvojitelem natolik pevným a stabilním, aby mohl dospět k závěru, že přeměna osvojení na svazek nezrušitelný je v zájmu dítěte. K přeměně osvojení na nezrušitelné se nevyžaduje souhlasu původních rodičů dítěte a není s nimi jednáno jako s účastníky řízení.⁴⁹⁰ Tím spíše proto musí být rodiče již na samém počátku osvojovacího procesu poučeni o automatické přeměně zrušitelné adopce na adopci nezrušitelnou. Tohoto poučení by se mělo rodiči dostat od soudu (při udělení souhlasu s osvojením,⁴⁹¹ resp. při výslechu rodiče v řízení⁴⁹²) i od orgánu SPOD⁴⁹³ tak, aby si byl bez jakýchkoliv pochybností vědom toho, že osvojení dítěte se nejpozději po třech letech stane stavem nezvratným.

3.2.15 Opětovné osvojení

Ačkoliv případy dětí, které budou v průběhu svého života vícekrát osvojeny, nebudou příliš časté, nejsou vyloučené. Je-li dítě osvojeno doposud pouze zrušitelně, umožňuje zákon readopci jen v taxativně stanovených případech, kdy předchozí osvojení zaniklo, a to

---

⁴⁸⁸ Srov. § 103 odst. 1 zákona č. 36/2005 Z.z., o rodině a o změně a doplnění některých zákonů

⁴⁸⁹ Srov. § 844 OZ

⁴⁹⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 760 - 761

⁴⁹¹ Srov. § 810 odst. 2 OZ

⁴⁹² Srov. § 437 odst. 1 ZŘS

⁴⁹³ Srov. § 820 odst. 1 OZ, § 19 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

zrušením nebo smrtí osvojitele či osvojitelů. Zvláštní případ readopce připadá v úvahu tehdy, pokud je dítě osvojeno manželským párem nebo přiosvojeno manželem rodiče a jeden z manželů zemře. Pokud pozůstalý manžel uzavře nové manželství, může i nový manžel jeho dítě posléze přiosvojit.⁴⁹⁴

Přestože rozhodnutím soudu o osvojení dítěte (které je zprvu vždy osvojením zrušitelným), vzniká mezi osvojencem a osvojiteli příbuzenský poměr a osvojitelé se z právního hlediska stávají rodiči dítěte, činí zákon rozdíl mezi osvojiteli v osvojení zrušitelném a nezrušitelném. Dle důvodové zprávy teprve „rozhodnutím o tom, že osvojení je nezrušitelné (nebo automatickou přeměnou v osvojení nezrušitelné uplynutím času – pozn. aut.), nastává stav, který je plně srovnatelný se stavem rodičovským.“⁴⁹⁵ Tento rozdíl v postavení osvojitelů se projevuje právě v ustanovení o možné readopci dítěte a spočívá v tom, že jen tehdy, je-li osvojení nezrušitelné, mají osvojitelé právo dát souhlas s osvojením svého dítěte tak, jako toto právo mají biologičtí rodiče.⁴⁹⁶ Dokud lze osvojení zrušit, osvojitelé nemají právo udělit k osvojení souhlas a readopce připadá v úvahu pouze ve shora vyjmenovaných případech zrušení osvojení či smrti rodičů, resp. osvojitelů.⁴⁹⁷

Na tomto místě je třeba připomenout, že dítě může být osvojeno také postupně, nejprve jedním osvojitelem (ať už jako osobou osamělou nebo jediným z manželů) a poté jeho manželem. Na toto sukcesivní osvojení se však nevztahuje ustanovení zákona o readopci, ale obecná ustanovení o přiosvojení dítěte manželem rodiče (resp. v tomto případě manželem osvojitele).⁴⁹⁸

3.2.16 Anonymita osvojení a právo dítěte znát svůj původ

„Potřeba pozitivní identity je jednou ze základních psychických potřeb, které musí být uspokojovány v náležité míře a ve vhodné době, má-li se lidská osobnost vyvíjet zdravě. Výsledkem uspokojení této potřeby je pozitivní přijetí sebe sama, což se mezi jiným pokládá za jednu ze základních podmínek pro pozitivní přijímání druhých lidí a pro uspokojivé společenské zařazení daného lidského jedince. Identita je naše společenské „já“, naše vnitřní

---

⁴⁹⁴ Srov. § 843 OZ

⁴⁹⁵ Důvodová zpráva k § 845 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidované znění. Dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁴⁹⁶ Srov. § 845 OZ

⁴⁹⁷ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 763

⁴⁹⁸ Srov. § 800 a 833 odst. 2 OZ

odpověď na otázku, kdo jsem, co znamenám pro sebe a pro druhé, jaké místo zaujímám v předivě vztahů ve svém sociálním světě.“⁴⁹⁹

Ve sféře právní je právo dítěte na vlastní identitu zakotveno v čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, neboť každé dítě má být registrováno ihned po narození, má právo na jméno, na státní příslušnost, a pokud je to možné, má právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Právo na identitu je zároveň součástí práva na ochranu soukromí v širším smyslu, a proto je chráněno též čl. 10 Listiny, jakož i čl. 8 EÚLP.

Proces osvojení se však nedotýká pouze osobnostních práv osvojovaného dítěte, ale též práv jeho biologických rodičů a budoucích osvojitelů. Práva a oprávněné zájmy jednotlivých subjektů, které se procesu osvojení účastní, se přitom mohou lišit a navzájem spolu kolidovat. Nejvýrazněji se střetává právo dítěte znát svůj původ s právem biologických rodičů na ochranu svého soukromého a rodinného života. V případě této kolize dvou základních práv je jedním z kritérií pro její posouzení porovnání závažnosti obou v kolizi stojících základních práv.⁵⁰⁰

Na jedné straně je to právo dítěte vědět, kdo jsou jeho rodiče, komu se narodilo, z jaké rodiny pochází, kdo jsou jeho předci, kde má kořeny, zda se v jeho rodině vyskytla dědičná genetická zátěž v podobě tělesného či duševního onemocnění atd. Na straně druhé stojí právo biologických rodičů, resp. častěji samotné matky, která neuvědla otce dítěte, chránit svoji identitu, tj. své soukromí, před okolím, před osvojiteli, ale i před samotným dítětem tak, aby se s ním nikdy v budoucnu nemusela setkat a aby jí fakt, že dala dítě k osvojení, nikdo a nic nepřipomínalo. Třetím subjektem, do jehož statusových práv se osvojení promítá, jsou osvojitelé, neboť i ti mají právo na ochranu svého soukromého a rodinného života a vyvstává tak otázka, zda mají právo na utajení osvojení a pokud ano, před kým. Před veřejností, před biologickými rodiči, před samotným dítětem...?

Ve spletnosti shora popsaných vztahů a mnohdy protichůdných zájmů by jednoznačně měl převážet zájem dítěte a ochrana jeho práva na vlastní identitu, neboť absence vědomí o vlastním původu může mít pro život a zdraví dítěte nesrovnatelně závažnější dopad, než případný odsudek rodiny a předsudky společnosti pro dospělého jedince, tj. pro biologickou matku nebo pro osvojitele.

---

⁴⁹⁹ MATĚJČEK, Z., In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 67

⁵⁰⁰ K tomu srov. nález ÚS ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94

Občanský zákoník se k této výzvě postavil dosti rozpačitě, když na jedné straně zavedl povinnost osvojitelů seznámit dítě se skutečností osvojení⁵⁰¹ a na straně druhé nově upravil možnost utajení osvojení, a to nejen ve vztahu k biologické rodině osvojitele, ale i ve vztahu k dítěti samotnému.⁵⁰²

Sdělit dítěti pravdu o tom, že se do rodiny nenarodilo, ale že bylo rodiči adoptováno, vyžaduje jistě určitou osobnostní vyzrálost a odpovědný přístup rodičů k výchově osvojeného dítěte. Nezanedbatelnou roli zde hraje i vliv společenského mínění a reakce okolí na skutečnost, že dítě bylo osvojeno, resp. absence takových reakcí, které rozlišují mezi dětmi vlastními a osvojenými. Počátky požadavku osvojitelů na utajení osvojení před veřejností i před dítětem samotným lze spatřovat v roce 1958, kdy novelou zákona o právu rodinném⁵⁰³ byla zavedena možnost nezrušitelného osvojení. Při nezrušitelném osvojení byl proveden zápis osvojitelů do matriky na místo biologických rodičů, čímž byla dosti podpořena snaha velké části osvojitelů o utajení skutečnosti, že dítě bylo osvojeno.⁵⁰⁴ Názor, že dítěti je lépe vše utajit, převládl a stal se u dětí osvojených v kojeneckém věku normou. Míra tabuizace osvojení ve společnosti přesahovala únosnou mez. Rodiče byli ochotni se přestěhovat přes půl republiky, změnit zaměstnání a přerušit styky s přáteli a někdy i s rodinou, jen aby se jim podařilo osvojení utajit. Nervozita a obavy z prozrazení a následné reakce dítěte pak vedly k nárůstu napětí v rodině, které bylo navíc mnohdy zbytečné, neboť dítě se o svém původu zpravidla stejně dozvědělo. Ať už náhodou, nebo od svých vrstevníků ve škole, kteří se rádi pochlubili tím, co slyšeli doma od rodičů. K prozrazení tak zpravidla došlo v nejméně vhodnou dobu a nejméně vhodným způsobem, který mohl znamenat silnou traumatizaci dítěte a závažné ohrožení vybudovaného rodinného vztahu. Dítě v takové situaci ztrácí důvěru ke svým rodičům, ale nejen to, hroutí se jeho dosavadní identita, jeho dosavadní příslušnost k rodině je narušena. Zejména v dětství a v pubertě je dítě na jakékoliv zmínky o své rodině velice citlivé. Otřes, který mu způsobí vyjevení pravdy kýmkoliv jiným, než samotnými rodiči, může být pro další vztah mezi nimi, jakož i pro další vývoj dítěte fatální. V tomto věku nelze očekávat, že dítě pohnutky dospělých pochopí, že bude rozumnější než oni a dokáže se nad předsudky okolí povznést a vložit do svých rodičů a vzájemného láskyplného vztahu více důvěry, než dokázali oni sami. Nehledě na to, že zatajením skutečného původu dítěte před lékaři a dalšími odborníky, např. psychology, může znamenat přímé ohrožení zdraví a vývoje

---

⁵⁰¹ Srov. § 836 OZ

⁵⁰² Srov. § 837 OZ

⁵⁰³ Zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení

⁵⁰⁴ K tomu blíže RADVANOVA, S., ZUKLINOVA, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 128

dítěte, neboť bez rodinné anamnézy a znalosti možné genetické zátěže dítěti nemůže být poskytnuta odpovídající péče. Snaha rodičů „ochránit dítě“ před okolím, tak může dítě přímo ohrožovat na zdraví. Tato snaha je navíc zejména projevem jejich vlastní nejistoty a obav, že by je dítě nemělo rádo, kdyby vědělo, že nejsou jeho biologickými rodiči. Do role těchto rodičů se snaží za každou cenu stylizovat, aniž by přijali svou pravou identitu rodičů náhradních, avšak o nic méně důležitých.⁵⁰⁵

Vzhledem k psychologickým poznatkům o dopadu zatajování skutečnosti osvojení na vývoj dítěte zakotvil občanský zákoník výslovně povinnost osvojitelů informovat dítě o tom, že bylo osvojeno, a to jakmile to bude vhodné, nejpozději však před zahájením školní docházky.⁵⁰⁶ Nalézt vhodný okamžik i způsob, jakým dítěti vše sdělit, je na osvojitelích. Podporu a pomoc osvojitelským rodinám poskytují orgány SPOD či jimi pověřené organizace, a to již při přípravě osvojitelů k přijetí dítěte do rodiny,⁵⁰⁷ kde se budoucí osvojitelé seznamují s tím, jak důležité je dítěti v budoucnu říci pravdu, i s vhodnými způsoby, jak dítěti jeho původ vysvětlit. Za nejvhodnější dobu je považován předškolní věk, „kdy se dá dítěti zcela prostě a bez rozpaků vysvětlit, že si je (*osvojitelé – pozn. aut.*) vzali, hned když bylo maličké, protože nemělo maminku, jim se líbilo, chtěli se o něj starat, a už je a stále bude jejich.“⁵⁰⁸ V souladu s těmito poznatky je i požadavek zákonodárce, aby osvojitelé informovali dítě o osvojení dříve, než zahájí školní docházku. Tento požadavek odráží i to, že s nástupem dítěte do školy se riziko nevhodného prozrazení skutečnosti osvojení významně zvyšuje a dítě by před nástupem do školy mělo být připraveno na to, že od spolužáků může být s okolnostmi o vlastním původu konfrontováno. Pokud je osvojováno dítě starší, které již chodí do školy, měli by osvojitelé splnit svoji informační povinnost vůči němu co nejdříve, obvykle to však ani nebude třeba. Starší děti zpravidla budou samy vědět o tom, že jsou svými rodiči osvojeny, neboť soud bude zjišťovat jejich názor,⁵⁰⁹ resp. u dětí starších dvanácti let je podmínkou realizace osvojení i jejich osobní souhlas.⁵¹⁰

---

⁵⁰⁵ K tomu blíže MATĚJČEK, Z.: Otázka identity. In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 67 – 71. a dále KOLUCHOVÁ, J., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 49 - 50

⁵⁰⁶ Srov. § 836 OZ

⁵⁰⁷ Srov. § 11 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁰⁸ KOLUCHOVÁ, J., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 50

⁵⁰⁹ Srov. § 807 odst. 2 OZ

⁵¹⁰ Srov. § 806 OZ

Nesplnění informační povinnosti osvojiteli není v rovině právní nijak sankcionováno a jedná se tak o povinnost morální, k jejímuž splnění by rodiče měla vést jejich vlastní odpovědnost za dítě i respekt k jeho osobnosti. Rodiče jsou ze zákona povinni dítěti říci o tom, že bylo osvojeno, nikoliv již o tom, kdo jsou jeho biologičtí rodiče. V zájmu zachování a budování důvěry ve vzájemných vztazích by však adoptivní rodiče měli být k dítěti upřímní i ohledně této informace, a pokud se jich dítě zeptá, měli by ji dítěti poskytnout, je-li jim totožnost rodičů známa. Ostatně, dítě starší dvanácti let, má právo nahlédnout do sbírky listin vedené matričním úřadem a identitu svých rodičů zjistit, pokud je známa.⁵¹¹ Toto právo má dítě starší dvanácti let i tehdy, pokud jeho matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem.⁵¹² Po nabytí svéprávnosti má navíc osvojenec právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení.⁵¹³

Pravděpodobně vždy budou existovat nalezené děti, jejichž původ se nepodaří zjistit. S tímto faktem se nelze než smířit a nalezeným dětem poskytnout zvýšenou podporu a péči k překonání jejich životního hendikepu. Avšak vzhledem k naprosto zásadní důležitosti dítěte znát svůj původ, by stát neměl přispívat ke zvyšování počtu těchto dětí vytvářením překážek, které znemožňují dítěti zjistit svůj původ a poznat své rodiče. Za takovou překážku lze považovat institut utajení osvojení, který byl do našeho právního řádu nově zaveden občanským zákoníkem.⁵¹⁴ Dle důvodové zprávy sice celosvětově sílí přesvědčení, že anonymitu osvojení je třeba potlačit, nicméně dle přesvědčení zákonodárce je třeba ponechat na vůli zúčastněných osob, aby se samy rozhodly, zda požádají soud o utajení osvojení a jeho okolností.⁵¹⁵

Podle platné právní úpravy může osvojitel nebo osvojenec navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny před rodinou původu dítěte.⁵¹⁶ V tomto případě se tedy jedná o utajení skutečnosti, kým bylo dítě osvojeno, před jeho biologickými rodiči. Lze si přitom představit závažné situace, kdy takový krok bude odůvodněn zajištěním

---

⁵¹¹ Srov. § 8a odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁵¹² Srov. § 8a odst. 4 tamtéž. Dále § 37 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

⁵¹³ Srov. § 838 OZ

⁵¹⁴ Srov. § 837 OZ

⁵¹⁵ K tomu blíže Důvodová zpráva k § 837 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidované znění. Dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁵¹⁶ Srov. § 837 odst. 1 věta první OZ

bezpečnosti dítěte, resp. osvojitelské rodiny (např. pokud se rodič dopustil závažné úmyslné trestné činnosti vůči dítěti apod.).⁵¹⁷

Kromě toho nelze přehlédnout, že i bez využití tohoto ustanovení o utajení budou velmi časté případy, kdy osvojení bude vůči biologickému rodiči anonymní, a to vzhledem k procesní úpravě účastenství v řízení o osvojení. Rodič osvojenec totiž není účastníkem řízení, pokud a) byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení, b) jeho svéprávnost byla ve věci udělení souhlasu k osvojení omezena, c) udělil souhlas k osvojení před podáním návrhu na osvojení, popř. d) přestává být účastníkem dnem právní moci rozhodnutí o tom, že není třeba k osvojení jeho souhlasu.⁵¹⁸ Vzhledem k tomu, že v případě udělení blanketního souhlasu je osvojení zprostředkováno až poté, co je souhlas udělen, nebudou rodiče účastníky žádného z řízení, které poté proběhne, tj. o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 823 odst. 1 věta první OZ, do preadopční péče dle § 826 OZ, ani o osvojení dle § 829 OZ. Jedinou výjimkou, kde takto nebude pro osvojitele anonymita zajištěna, je případ převzetí dítěte budoucím osvojitelem do péče, jakmile to jeho zdravotní stav dovolí, ještě předtím, než bude dán souhlas k osvojení (§ 823 odst. 1 věta druhá OZ). K takovému postupu totiž musí dát rodiče souhlas a zároveň budou účastníky řízení.

Problematická je druhá část cit. ustanovení § 837 OZ, která umožňuje žádat o utajení své osoby také pokrevnímu rodiči.⁵¹⁹ To znamená, že identita biologického rodiče bude utajena před osvojitelskou rodinou i před jeho dítětem. V tomto případě dochází ke kolizi práva na ochranu soukromí biologického rodiče s právem dítěte znát svůj původ. Důvodová zpráva se k důvodům přijetí této úpravy, ani k realizaci tohoto ustanovení v praxi blíže nevyjadřuje. Soud však v obou případech utajení osvojení může rozhodnout o odtajnění utajených skutečností, pokud to odůvodňuje velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo na zdraví.⁵²⁰

Teprve poté, co osvojenec nabude plné svéprávnosti, nebude mu už ve zjištění jeho identity bráněno a bude moci nahlédnout do sbírky listin vedené matričním úřadem⁵²¹ a rovněž tak se seznámit s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení.⁵²² Toto

---

⁵¹⁷ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 409 - 410

⁵¹⁸ Srov. § 432 ZŘS

⁵¹⁹ Srov. § 837 odst. 1 věta druhá OZ

⁵²⁰ Srov. § 837 odst. 2 OZ, § 429 odst. 2 ZŘS

⁵²¹ Srov. § 8a odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁵²² Srov. § 838 OZ

právo má pouze osvojenec a spis bude nadále veden v režimu utajeného osvojení. Podmíněnost práva dítěte seznámit se s okolnostmi jeho osvojení a zjistit, kdo jsou jeho biologičtí rodiče, nabytím plné svéprávnosti, tj. v naprosté většině případů dosažením věku osmnácti let, může být pro dítě velmi omezující a frustrující. Dítě se od svých osvojitelů má nejpozději před nástupem do školy dozvědět, že je osvojené, více informací mu však poskytnuto nebude, neboť osvojitelé tyto informace nemají a stát, který jimi sice disponuje, je dítěti odmítne sdělit, dokud nenabude plné svéprávnosti. Většina dospívajících přitom hledá své kořeny v období puberty a získání informací o svém původu, biologické rodině, o nezájmu rodičů či dalších příbuzných atd., může být velice důležitou součástí vývoje osobnosti a identity osvojeného dítěte. Proto také zákon dává dětem starším dvanácti let osvojeným v nikoliv utajeném režimu právo se s těmito skutečnostmi seznámit.⁵²³ Pokud však rodič požádal o utajení osvojení, bude výkon práva znát svůj původ dítěti odpírán o šest let déle, až do doby, kdy nabude plné svéprávnosti. Činit takové rozdíly mezi osvojenými dětmi pouze v závislosti na tom, zda jejich biologičtí rodiče kdysi požádali o utajení či nikoliv, se nejvíce jako souladné s požadavkem rovnosti před zákonem a s nejlepším zájmem dítěte.

Z procesního hlediska je právní úprava utajení osvojení dosti stručná a nedostatečná. ZŘS stanoví pouze požadavek neveřejnosti jednání, pokud soud vyhověl návrhu na utajení osvojení. Kromě toho má soud činit další vhodná opatření k tomu, aby bylo osvojení utajeno.⁵²⁴ Půjde zejména o anonymizace veškerých utajovaných údajů v rozhodnutích a vedení spisu takovým způsobem, aby z něho nemohly být utajované skutečnosti zjištěny, tzn. ta část spisu, která se bude týkat utajovaných skutečností, bude vedena odděleně a nahlédnout do ní bude moci pouze osvojenec, a to teprve po nabytí plné svéprávnosti.

3.3 Osvojení zletilého

Jak již bylo shora uvedeno, možnost osvojení zletilého znovuzavedl do našeho právního řádu občanský zákoník s účinností k 1. 1. 2014. Na principy právní úpravy vyplývající z ABGB a zákona o osvojení z roku 1928 však v mnohém nenavázal, neboť i osvojení zletilého je svěřeno do rozhodovací pravomoci soudů a k jeho vzniku ani zániku tak nepostačuje uzavření adopční smlouvy mezi osvojitelem a osvojenecem. O osvojení zletilého rozhoduje soud na návrh osvojitele, k němuž se připojí ten, kdo má být osvojen.⁵²⁵ Právní

---

⁵²³ Srov. § 8a odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁵²⁴ Srov. § 444 ZŘS

⁵²⁵ Srov. § 796 odst. 2 OZ

úprava osvojení zletilého se vztahuje nejen na osvojení toho, kdo již dosáhl věku osmnácti let,⁵²⁶ ale rovněž na nezletilého, který nabyl plné svéprávnosti.⁵²⁷

Základním předpokladem vyhovění návrhu osvojitele je skutečnost, že osvojení není v rozporu s dobrými mravy.⁵²⁸ Korektiv dobrých mravů tak plní v případě osvojení zletilého obdobnou roli jako korektiv nejlepšího zájmu dítěte v případě osvojení nezletilého a zároveň odkazuje na jeden ze stěžejních principů soukromého práva.⁵²⁹ Za rozporné s dobrými mravy by bylo považováno např. osvojení zastírající uzavření manželství či směřující k získání státního občanství či trvalého pobytu.⁵³⁰

Ostatní zákonné předpoklady osvojení se odvíjí od toho, o který ze dvou typů osvojení se jedná, zda o osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého⁵³¹ nebo o osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého.⁵³²

3.3.1 Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého

Tato forma osvojení je připuštěna pouze pro případy taxativně stanovené zákonem, v nichž je sledován zájem na zachování a posílení existujících rodinných vazeb i poté, co dítě nabylo zletilosti. Jedná se o případy, kdy (a) přirozený sourozenec osvojovaného byl již osvojen tímž osvojitelem, (b) v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný ještě nezletilý, (c) osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti (např. jako poručník, pěstoun, příbuzný apod.) nebo (d) osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela.⁵³³

K osvojení zletilého není třeba souhlasu jeho rodičů, neboť právo udělit souhlas k osvojení dítěte je jedním z ryze osobních práv rodiče, které zaniká dnem, kdy dítě nabude zletilosti.⁵³⁴ Avšak zákonodárce i poté reflektuje práva rodičů zletilého dítěte, když zakotvuje nepřípustnost osvojení tam, kde by bylo v rozporu s odůvodněným zájmem pokrevních rodičů osvojence.⁵³⁵ Tyto odůvodněné zájmy zákon blíže nevymezuje a ponechává je tak na uvážení soudu v každém jednotlivém případě. Samotný zájem rodičů na plnění vyživovací povinnosti

---

⁵²⁶ Srov. § 30 OZ

⁵²⁷ Srov. § 30 odst. 2 a § 854 OZ

⁵²⁸ Srov. § 846 OZ

⁵²⁹ Srov. § 1 odst. 2, § 547 OZ

⁵³⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 768

⁵³¹ Srov. § 847 OZ

⁵³² Srov. § 848 OZ

⁵³³ Srov. § 847 OZ

⁵³⁴ Srov. § 856 ve spojení s § 873 OZ

⁵³⁵ Srov. § 847 odst. 2 OZ

dítěte k nim v budoucnu by však neměl být jediným důvodem pro zamítnutí žádosti o osvojení jejich zletilého dítěte, neboť tato vyživovací povinnost zůstává v subsidiární rovině zachována i po osvojení.⁵³⁶ „Zájem pokrevních rodičů by měl být vždy reflektován především v kontextu s dobrými mravy, sociální realitou, v níž osvojenec žije, a odůvodněným zájmem pokrevních rodičů osvojence.“⁵³⁷

Na osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, se použijí ustanovení upravující osvojení nezletilého obdobně.⁵³⁸ Výslovně je pro nadbytečnost vyloučeno použití ustanovení o právu osvojence seznámit se po nabytí plné svéprávnosti se spisem, který byl veden o jeho osvojení,⁵³⁹ stejně jako použití institutu dohledu nad úspěšností osvojení.⁵⁴⁰ Z povahy věci však bude vyloučeno i použití řady dalších ustanovení týkajících se nezletilého. Kromě již shora uvedeného souhlasu zákonných zástupců, resp. rodičů dítěte k osvojení, půjde např. o ustanovení ukládající povinnost osvojiteli informovat osvojence o skutečnosti osvojení⁵⁴¹ a další. Aplikovatelná naopak vždy budou např. ustanovení vyžadující přiměřený věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem⁵⁴² či vylučující osvojení mezi blízkými příbuznými.⁵⁴³

Mezi osvojencem a jeho potomky na straně jedné a osvojitelem a členy jeho rodiny na straně druhé vzniká osvojením vzájemný příbuzenský poměr.⁵⁴⁴ Pro potomky osvojencovy má tyto právní následky osvojení pouze tehdy, pokud se narodili až poté, co byl jejich rodič osvojen. Na potomky dříve narozené se tyto právní důsledky budou vztahovat jen tehdy, pokud dali k osvojení souhlas.⁵⁴⁵

3.3.2 Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého

Tuto formu osvojení zákon upravuje jako institut výjimečný, přípustný pouze z důvodů zvláštního zřetele hodných, za předpokladu, že toto osvojení bude přínosné pro osvojence a pro osvojitele nebo alespoň pro jednoho z nich, a zároveň nebude působit újmu na důležitých zájmech potomkům osvojitele či osvojence.⁵⁴⁶

---

⁵³⁶ Srov. § 853 odst. 1 OZ

⁵³⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 775

⁵³⁸ Srov. § 847 odst. 3 OZ

⁵³⁹ Srov. § 838 OZ

⁵⁴⁰ Srov. § 839 OZ

⁵⁴¹ Srov. § 836 OZ

⁵⁴² Srov. § 803 OZ

⁵⁴³ Srov. § 804 OZ. K tomu blíže též HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 769 - 780

⁵⁴⁴ Srov. § 849 OZ a *contrario*

⁵⁴⁵ Srov. § 852 OZ

⁵⁴⁶ Srov. § 848 OZ

Důvodová zpráva shledává důvody zvláštního zřetele hodné např. u osob, které nemají vlastní potomky či pokračovatele ve svém díle (vědeckém, uměleckém, řemeslném...), ale i u těch, jimž jejich potomci neposkytují náležitou pomoc v nemoci nebo ve stáří, jsou nedosažitelní, pobývají neznámo kde atd. Může jít také o případy, kdy mezi osvojitelem a osvojovaným existuje blízký vztah jako mezi rodičem a dítětem, o důvody zdravotní, sociální atd.⁵⁴⁷ Osvojení se v tomto případě více blíží svému původnímu historickému pojetí, kdy směřovalo zejména k zajištění pokračovatele rodu a nástupnického vlastníka rodového jmění, a je podmíněno přínosností pro oba zúčastněné nebo alespoň pro jednoho z nich.

Ustanovení upravující osvojení nezletilého se na osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, použijí přiměřeně.⁵⁴⁸ Příbuzenský poměr se osvojením v tomto případě zakládá pouze mezi osvojencem a osvojitelem, nikoliv též mezi osvojencem a rodinou osvojitele. Rovněž osvojitel nenabývá žádných majetkových práv vůči osvojenci ani jeho potomkům.⁵⁴⁹ Vzhledem k výslovnému ustanovení zákona, dle něž osvojenec ani jeho potomci nepozbývají práv ve své vlastní rodině,⁵⁵⁰ není zřejmé, jaký příbuzenský vztah mezi osvojencem a osvojitelem tedy vzniká. Osvojenec má nadále v matriční knize, resp. rodném listě zapsané své rodiče, zároveň by sem však měl být připsán též osvojitel či osvojitelé. K zpřehlednění situace nepřispívá ani matriční zákon,⁵⁵¹ který ustanovení pro případ osvojení zletilého, jež není obdobou osvojení nezletilého, neobsahuje. *De lege ferenda* je tedy nezbytné uvedené nejasnosti odstranit přijetím odpovídající právní úpravy, která by umožňovala vydání matričního dokladu, do něž by v případě osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, byl vedle zápisu o otci a matce proveden zápis o osvojiteli, resp. osvojitelích.⁵⁵²

Pro oba typy osvojení zletilého, který uzavřel manželství, je vyžadován souhlas manžela s tímto osvojením, ledaže by jej manžel nemohl dát pro nedostatek svéprávnosti nebo by jeho opatření bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou. V takovém případě by soud sám posoudil, zda osvojení není v rozporu s oprávněnými zájmy tohoto manžela či jiných

---

⁵⁴⁷ K tomu blíže Důvodová zpráva k § 848 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidované znění. Dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁵⁴⁸ Srov. § 848 odst. 2 OZ

⁵⁴⁹ Srov. § 849 odst. 1 OZ

⁵⁵⁰ Srov. § 849 odst. 2 OZ

⁵⁵¹ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁵² K tomu blíže též HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 788 - 789

osob.⁵⁵³ Osvojenec si i po svém osvojení ponechává dosavadní příjmení, se souhlasem osvojitele však ke svému příjmení může připojit též příjmení osvojitelovo.⁵⁵⁴

3.4 Řízení ve věcech osvojení

Řízení ve věcech osvojení je upraveno jako jedno ze zvláštních řízení soudních v ZŘS, který upravuje jak osvojení nezletilého, tak osvojení zletilého.⁵⁵⁵

3.4.1 Řízení ve věcech osvojení nezletilého

Řízení ve věcech osvojení nezletilého je upraveno jako souhrnné řízení, v rámci kterého se vedou dílčí řízení, jejichž předmět je demonstrativně vymezen tak, že soud zejména: přijímá prohlášení o udělení souhlasu k osvojení; rozhoduje o předání dítěte do péče před osvojením; o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení; o návrhu rodičů, kteří již dali souhlas s osvojením, aby jim dítě bylo vydáno zpět; o osvojení; o utajení osvojení a o nařízení dohledu nad úspěšností osvojení.⁵⁵⁶

Jedná se o řízení nesporné ovládané zásadou vyšetřovací, která se uplatňuje zejména v souvislosti se zjišťováním skutečností rozhodných pro posouzení, zda bude osvojení v zájmu dítěte.⁵⁵⁷ Jestliže je nezletilý schopen pochopit smysl řízení, které se jej týká, je soud povinen mu poskytnout potřebné informace o řízení a o možných důsledcích pro nezletilého tak, aby si mohl učinit vlastní názor a tento názor sdělit. Soud přitom bere zřetel na vyjádření dítěte s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje.⁵⁵⁸

Pro řízení je příslušný obecný soud osvojenec,⁵⁵⁹ kterým je soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popř. jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.⁵⁶⁰ Výjimkou je výlučná příslušnost Městského soudu v Brně pro řízení ve věcech mezinárodního osvojení založená sídlem Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.⁵⁶¹ Naopak k sepsání prohlášení rodiče o udělení souhlasu s osvojením je příslušný kterýkoliv okresní soud. Sepsaný protokol se posléze zašle tomu soudu, který vede řízení ve věci osvojení nebo je k tomuto řízení příslušný.⁵⁶²

---

⁵⁵³ Srov. § 850 OZ

⁵⁵⁴ Srov. § 851 OZ

⁵⁵⁵ Srov. § 427 a násl. ZŘS

⁵⁵⁶ Srov. § 427 ZŘS

⁵⁵⁷ Srov. § 20 odst. 1 ZŘS

⁵⁵⁸ Srov. § 20 odst. 4 ZŘS, § 807 odst. 2 OZ

⁵⁵⁹ Srov. § 428 odst. 1 ZŘS

⁵⁶⁰ Srov. § 4 odst. 2 ZŘS

⁵⁶¹ Srov. § 428 odst. 2 ZŘS

⁵⁶² Srov. § 436 odst. 2 ZŘS

Řízení ve věcech osvojení je řízením návrhovým,⁵⁶³ i bez návrhu však soud může zahájit řízení o odtajnění osvojení nebo o nařízení dohledu nad osvojitelem a osvojencem.⁵⁶⁴

Účastníkem řízení je osvojenec, který je pro řízení zastoupen kolizním opatrovníkem, tím soud zpravidla jmenuje orgán SPOD.⁵⁶⁵ Dále zákonný zástupce osvojence, tj. rodič nebo poručník, přičemž rodiče jsou účastníky řízení i tehdy, nejsou-li zákonnými zástupci osvojovaného dítěte, ledaže zákon stanoví něco jiného (viz následující odstavec). Plnou procesní způsobilost v řízení má i rodič, který je starší šestnácti let. S výjimkou řízení o tom, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení, jsou účastníkem řízení také osvojitelé či osvojitel. Účastníkem je také manžel osvojitele, je-li třeba k osvojení jeho souhlasu.⁵⁶⁶ Tohoto manžela soud v řízení obligatorně vyslechne.⁵⁶⁷

Rodič osvojence není účastníkem řízení, pokud (a) byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení, (b) jeho svéprávnost byla ve věci udělení souhlasu k osvojení omezena, (c) udělil souhlas k osvojení před podáním návrhu na osvojení, popř. (d) přestává být účastníkem dnem právní moci rozhodnutí o tom, že není třeba k osvojení jeho souhlasu.⁵⁶⁸ Pokud však v průběhu řízení odpadne důvod, pro který rodič nebyl účastníkem řízení, je soud povinen s ním od tohoto okamžiku jako s účastníkem řízení opět jednat. Jedná se o případy, kdy rodič souhlas k osvojení účinně odvolal, nebo bylo změněno rozhodnutí o určení, že není třeba jeho souhlasu k osvojení či rozhodnutí o omezení jeho svéprávnosti, příp. mu byla znovu přiznána rodičovská odpovědnost nebo alespoň právo dát souhlas k osvojení. Byl-li rodičem, který dal souhlas s osvojením, podán návrh na vydání dítěte,⁵⁶⁹ je rodič účastníkem jen v té části řízení, v níž se rozhoduje o tomto návrhu.⁵⁷⁰

Bez ohledu na to, zda rodiče jsou či nejsou účastníky řízení, je soud povinen je v rámci řízení o osvojení alespoň jedenkrát vyslechnout, není-li naplněna některá ze zákonem stanovených výjimek, jako je neschopnost projevu vůle rodiče, nemožnost zjištění jeho pobytu apod.⁵⁷¹ Je ponecháno na úvaze soudu, ve kterém z řízení rodiče ohledně osvojení jeho dítěte vyslechne. Ve snaze o zachování anonymity mezi osvojitelem a rodičem, kdy

---

⁵⁶³ Srov. § 796 odst. 1 OZ

⁵⁶⁴ Srov. § 429 ZŘS

⁵⁶⁵ Srov. § 434 ZŘS, § 17 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁶⁶ Srov. § 431 ZŘS

⁵⁶⁷ Srov. § 437 odst. 2 ZŘS

⁵⁶⁸ Srov. § 432 ZŘS

⁵⁶⁹ Srov. § 817 odst. 2 písm. b) OZ

⁵⁷⁰ Srov. § 433 ZŘS

⁵⁷¹ Srov. § 437 ZŘS

osvojitelé se zpravidla nechtějí v řízení s rodičem setkat a *vice versa*, soud obvykle vyslechne rodiče k osvojení v řízení o svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, v řízení o nařízení ústavní výchovy nebo o stanovení výživného na dítě svěřené do pěstounské péče. Tedy v řízeních, jejichž účastníky nejsou budoucí osvojitelé. Tento výsledek je pak podkladem pro rozhodování i v ostatních řízeních ve věcech osvojení.

Co se týče formy rozhodnutí soudu v řízení ve věcech osvojení, platí obecné pravidlo zakotvené pro všechna řízení upravená ZŘS, a sice, že soud rozhoduje ve věci samé usnesením, nestanoví-li zákon jinak.⁵⁷² Forma rozsudku je ve věcech osvojení vyhrazena pro rozhodnutí o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení, o dohledu nad úspěšností osvojení a pro rozhodnutí o osvojení samotném.⁵⁷³ V rozsudku, jímž soud vysloví osvojení dítěte osvojiteli, uvede rovněž příjmení, které osvojenec bude mít. Totéž platí i pro rozsudek, kterým by soud osvojení zrušil, i v něm uvede, jaké příjmení bude osvojenec po zrušení osvojení nadále užívat.⁵⁷⁴

Na základě pravomocného rozsudku soudu o osvojení bude provedena evidenční změna v matričních záznamech osvojení.⁵⁷⁵ Občanský zákoník pro tyto účely nerozlišuje mezi osvojením zrušitelným, které je vždy prvotním rozhodnutím, a osvojením nezrušitelným, v němž se osvojení přemění *ex lege* uplynutím doby⁵⁷⁶ nebo rozhodnutím soudu.⁵⁷⁷ Aby bylo možno osvojení do matriční knihy zapsat, musí rozsudek o osvojení obsahovat kromě výroku o osvojení, také výrok o stanovení budoucího příjmení osvojení, o zápisu osvojitelů do matriky a v případě osvojení osamělou osobou též výrok o vypuštění zápisu jednoho z rodičů.⁵⁷⁸

3.4.2 Řízení o osvojení zletilého

Řízení o osvojení zletilého je zákonem upraveno jako výlučně návrhové řízení, pro které je místně příslušným soudem obecný soud osvojení.⁵⁷⁹ Aktivně legitimován k podání návrhu je ten, kdo chce zletilého osvojit.⁵⁸⁰ Obligatorní náležitostí takového návrhu

---

⁵⁷² Srov. § 25 odst. 1 ZŘS

⁵⁷³ Srov. § 435 ZŘS

⁵⁷⁴ Srov. § 443 ZŘS, § 835 a § 842 OZ

⁵⁷⁵ Srov. § 797 OZ, dále § 5 odst. 1 písm. b) a § 29 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁷⁶ Srov. § 840 odst. 2 OZ

⁵⁷⁷ Srov. § 844 OZ

⁵⁷⁸ Srov. § 800 odst. 1 věta druhá za středníkem OZ. K tomu blíže také HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 624

⁵⁷⁹ Srov. §§ 445 – 446 ZŘS

⁵⁸⁰ Srov. § 796 odst. 2 OZ

je vyjádření souhlasu osvojované osoby s osvojením, a to připojením se k návrhu. Pokud se ten, kdo má být osvojen, k návrhu nepřipojí, soud návrh odmítne.⁵⁸¹ Účastníkem řízení jsou vždy osvojitel a osvojenec. Pokud je osvojenec sám rodičem, jsou účastníkem řízení též jeho děti a dále také manžel osvojitele, pokud je třeba jeho souhlasu k osvojení.⁵⁸² Jestliže je osvojenec omezen ve svéprávnosti, je v řízení zastoupen svým opatrovníkem,⁵⁸³ v případě kolize (např. pokud je opatrovník zároveň návrhovátelem) je zastoupen opatrovníkem jmenovaným mu soudem pro řízení.⁵⁸⁴

Kromě výslechu osvojenec a osvojitele soud v řízení vyslechne též děti osvojitele, jsou-li schopny svůj názor k věci sdělit, a dále manžela osvojitele. Pokud jde o osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého,⁵⁸⁵ vyslechne soud také rodiče osvojenec.⁵⁸⁶

O osvojení rozhoduje soud rozsudkem, v němž může, ale nemusí, rozhodovat o příjmení osvojenec.⁵⁸⁷ Osvojení zpravidla nemá vliv na příjmení zletilého osvojenec, avšak pokud o to osvojenec požádá a osvojitel souhlasí, může soud rozhodnout o tom, že osvojenec bude nadále ke svému příjmení připojovat též příjmení osvojitelovo. K takovému kroku se vyžaduje rovněž souhlasu manžela osvojitele i osvojenec, mají-li manželé společné příjmení.⁵⁸⁸ Nedostatek právní úpravy a pochybnosti ohledně zápisu do matriční knihy v případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, byl již popsán shora.⁵⁸⁹

3.5 Zhodnocení nové právní úpravy osvojení

Ze shora uvedeného vyplývá, že právní úprava obsažená v občanském zákoníku a v zákoně o zvláštních řízeních soudních, není v mnoha ohledech komplexní ani kompatibilní, což v praxi způsobuje nemalé potíže. OZ obsahuje celou řadu procesních ustanovení a ZŘS naopak v některých ohledech nepřímou novelizuje právě občanský zákoník, což vzhledem k jeho povaze základního hmotněprávního kodexu soukromého práva nelze považovat za stav žádoucí. Hmotněprávní a procesní ustanovení by měla být v souladu tak, aby procesní formy plně umožňovaly uplatnění práv zaručených adresátům hmotněprávních norem. Nekompatibilita obou úprav a řada mezer v nich pak způsobuje mnoho nejasností,

---

⁵⁸¹ Srov. § 447 ZŘS

⁵⁸² Srov. § 448 ZŘS

⁵⁸³ Srov. § 62 OZ

⁵⁸⁴ Srov. § 449 ZŘS

⁵⁸⁵ Srov. § 847 OZ

⁵⁸⁶ Srov. § 450 ZŘS

⁵⁸⁷ Srov. § 451 ZŘS

⁵⁸⁸ Srov. § 851 OZ

⁵⁸⁹ K tomu blíže také HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 624 - 625

keré u tak závažného statusového institutu jakým je osvojení, nelze považovat za vhodné a překlenutelné soudním výkladem. Jde například o problematiku udělování souhlasů skrze jmenované poručníky či opatrovníky nebo o důsledky nesouhlasu manžela osvojitele či dítěti zletilého osvojence s osvojením. Soudcům mnohdy nezbývá, než nedodržet právní úpravu, ať už procesní nebo hmotněprávní, aby řízení mohlo být vedeno v zájmu dítěte k dosažení účelu osvojení. Kromě toho se jeví jako nezbytné lépe provázat veřejnoprávní předpisy, zejm. matriční zákon, s předpisy soukromoprávními.

De lege ferenda je třeba odstranit nedostatky v hmotněprávní i procesní úpravě, obě úpravy od sebe pokud možno oddělit a zajistit jejich vzájemnou kompatibilitu a úplnost. Nicméně vzhledem k tomu, že jde o předpisy nové, v případě institutu osvojení do značné míry průkopnické, lze očekávat, že řešení problémů vyvstalých v praxi bude cestou legislativních změn prováděno až s určitým odstupem a s ohledem na získané zkušenosti odborníků.

3.6 Osvojení registrovanými partnery

Jak již popsáno shora, občanský zákoník umožňuje osvojení dítěte manžely, jedním z manželů nebo, výjimečně, osvojení jinou osobou. Jako společné dítě mohou osvojit osvojence pouze manželé.⁵⁹⁰

Jedná-li se o individuální osvojení, může se osvojitelem stát tzv. osamělá osoba, která žije mimo manželské soužití. Do července r. 2016 mohlo jít navíc pouze o osobu, která neuzavřela registrované partnerství, neboť trvání registrovaného partnerství bránilo tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.⁵⁹¹ Zákon tak explicitně zakládal nerovnost mezi těmi, kdo uzavřeli registrované partnerství a všemi ostatními, kdo tak, bez ohledu na svoji sexuální orientaci, neučinili. Registrovaní partneři byli tímto ustanovením znevýhodněni jak v porovnání s manželi, resp. jedním z nich, tak v porovnání s osobami osamělými, neboť pouhá existence trvajících registrovaného partnerství je z možnosti osvojení vylučovala. Nálezem Ústavního soudu bylo toto ustanovení zákona zrušeno ke dni 22. 7. 2016,⁵⁹² a proto o individuální osvojení může nyní žádat i člověk žijící v registrovaném partnerství. Předmětné ustanovení, které bylo součástí zákona o registrovaném partnerství od jeho přijetí v roce 2006,

---

⁵⁹⁰ Srov. § 800 OZ

⁵⁹¹ Srov. § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění účinném do 22. 7. 2016

⁵⁹² Srov. nález ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15, ve Sbírce zákonů vyhlášen dne 22. 7. 2016 pod č. 234/2016 Sb.

však platilo deset let, neboť deset let trvalo, než bylo předloženo Ústavnímu soudu k posouzení.⁵⁹³

V období několika posledních desetiletí se k otázce adopce homosexuálními partnery z pohledu práv garantovaných EÚLP mnohokrát vyjádřil i Evropský soud pro lidská práva, jehož rozhodovací činnost bezprostředně ovlivnila nejen judikaturu národních soudů, ale přispěla též k přijetí řady legislativních změn v právních řádech mnoha evropských zemí.⁵⁹⁴

Článek 12 EÚLP přímo garantuje právo uzavřít manželství a založit rodinu pouze osobám opačného pohlaví a privileguje tak heterosexuální manželství a tradiční formu rodiny. Každému bez rozdílu však čl. 8 EÚLP a obdobně též čl. 10 odst. 2 Listiny přiznává právo na respektování svého rodinného života. Rodinný život přitom není pouze institutem právním založeným manželstvím, nýbrž faktickou sociální realitou, v níž žijí pohromadě biologičtí i sociální rodiče se svými přirozenými, osvojenými či jinak do péče přijatými dětmi, které navzájem pojí trvalé citové vazby. Formy současných rodin tak zdaleka přesahují její tradiční podobu založenou na manželském svazku.⁵⁹⁵ V judikatuře Ústavního soudu „rodina představuje společenství blízkých osob, mezi nimiž existují úzké vazby příbuzenské, psychosociální, emoční, ekonomické a další.“⁵⁹⁶ Článek 14 EÚLP a obdobně též čl. 3 odst. 1 Listiny zakazuje jakoukoliv diskriminaci v přístupu k právům v nich zaručeným.⁵⁹⁷

Česká republika podepsala, dosud však neratifikovala, protokol č. 12 k EÚLP, který zakotvil obecný zákaz diskriminace a tedy rovnost jako samostatné základní právo každého

---

⁵⁹³ K tomu blíže TRNKOVÁ, L.: Homoparentální rodina jako vývojový rys. *Rodinné listy*. 2016. roč. 5, č. 9, str. 26 – 29.

⁵⁹⁴ K tomu blíže např. SANDERS, A. E. H.: When, if not Now? An Update on Civil Partnership in Germany. In: *German Law Journal*. 2016. Vol. 17, no. 3, s. 488 – 508. Dostupný na: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/57688ad1e4fcb58e1ae0f8fb/1466469101397/PDF_Vol_17_No_03.07_Sanders.pdf. Dále také FICHERA, M.: Same-Sex Marriage and the Role of Transnational Law: Changes in the European Landscape. In: *German Law Journal*. 2016. Vol. 17, no. 3, s. 383 – 420. Dostupný na: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/57688a99e4fcb58e1ae0f7ce/1466469019836/PDF_Vol_17_No_03.04_Fichera.pdf.

⁵⁹⁵ K tomu srov. např. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Marckx proti Belgii (stížnost č. 6833/74) ze dne 13.6.1979, Johnston a další proti Irsku (stížnost č. 9697/82) ze dne 18.12.1986, Keegan proti Irsku (stížnost č. 16969/90) ze dne 26.5.1994, Kroon a další proti Nizozemí (stížnost č. 18535/91) ze dne 27.10.1994, Oliari a další proti Itálii ze dne 21. 7. 2015 (stížnost č. 18766/11 and 36030/11), dále také nálezy Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, a ze dne 15.12.2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15. Srov. též RAGONE, S., VOLPE, V.: An Emerging Right to a “Gay” Family Life? The Case Oliari v. Italy in a Comparative Perspective. In: *German Law Journal*. 2016. Vol. 17, no. 3, s. 451 - 485. Dostupný na: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/57688abae4fcb58e1ae0f872/1466469054073/PDF_Vol_17_No_03.06_Ragone+%26+Volpe.pdf.

⁵⁹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. II.ÚS 4160/12

⁵⁹⁷ K pojmům akcesorická / neakcesorická rovnost srov. WINTR, Jan: Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách [online]. [cit. 2016-10-14]. Dostupné na [http://poradna-prava.cz/www/old/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni_ditete_gayi%20\(4\).pdf](http://poradna-prava.cz/www/old/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni_ditete_gayi%20(4).pdf)

člověka. Dle čl. 1 odst. 2 tohoto protokolu platí obecný zákaz diskriminace, neboť „nikdo nesmí být diskriminován žádným orgánem veřejné moci z jakéhokoliv důvodu (...)“. Přestože Česká republika protokol č. 12 dosud neratifikovala, je třeba na diskriminaci v přístupu k možnosti osvojení dítěte nahlížet skrze judikaturu ESLP i Ústavního soudu. Ústavní soud „(...) chápe rovnost nikoliv absolutně, nýbrž relativně: zásadě rovnosti v právech je třeba rozumět tak, že právní rozlišování mezi subjekty v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle (...)“.⁵⁹⁸

Stejně tak i z judikatury ESLP jednoznačně vyplývá požadavek objektivně ospravedlnitelných důvodů pro rozdílné zacházení.⁵⁹⁹ Významnou roli v dalším posunu vnímání adopce homosexuály sehrálo rozhodnutí Soudu ve věci X. a ostatní proti Rakousku ze dne 19. 2. 2013 vydané na základě stížnosti žen žijících ve stabilním partnerském svazku, v němž společně vychovávaly syna jedné z nich.⁶⁰⁰ Stěžovatelky se obrátily na Soud poté, co rakouské soudy zamítly jejich žádost o osvojení dítěte partnerkou matky. Stěžovatelky namítaly porušení čl. 14 ve spojení s čl. 8 EÚLP spočívající v diskriminaci z důvodu jejich sexuální orientace. Rakouské soudy rozhodovaly o žádosti v době, kdy ABGB v tehdy platném znění umožňoval osvojení dítěte nejen manžely, resp. manželem rodiče dítěte, ale rovněž nesezdaným heterosexuálním párem či heterosexuálním partnerem žijícím s rodičem dítěte v nesezdaném stabilním svazku. S možností adopce homosexuálním partnerem však zákon nepočítal, a proto byla žádost stěžovatelek zamítnuta.

ESLP v první řadě konstatoval, že vztah mezi oběma partnerkami a dítětem je vztahem rodinným a jako takový požívá právní ochrany ve smyslu čl. 8 EÚLP. Do výkonu práva na rodinný život přitom může stát zasahovat pouze v případech nezbytných a v souladu se zákonem. ESLP v daném případě provedl porovnání vnitrostátní právní úpravy osvojení manžely, nesezdanými heterosexuálními partnery a registrovanými partnery. Stejně jako v řadě svých dřívějších rozhodnutí, vyzdvihl Soud zvláštní povahu manželství muže a ženy jako tradičního rodinného uspořádání, jehož primárním účelem je řádná výchova dětí, a potvrdil tak svůj konstantní názor, že z EÚLP nevyplývá povinnost členských států poskytnout stejný přístup k adopci, jaký mají manželé, též nesezdaným pářům či

---

⁵⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03

⁵⁹⁹ K tomu např. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci E.B. proti Francii (stížnost č. 43546/02) ze dne 22. 1. 2008

⁶⁰⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci X. a ostatní proti Rakousku ze dne 19. 2. 2013 (stížnost č. 19010/07). [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2013/absolutni-zakaz-osvojeni-ditete-druhym-registrovanym-partnerem-je-diskriminacni-vyslovil-e/>

registrovaným partnerům. O porušení uvedených článků EÚLP by se tedy nejednalo tehdy, pokud by právo žádat o osvojení bylo přiznáno výlučně manželskému páru.

Pokud však vnitrostátní legislativa umožňuje osvojení též nesezdaným heterosexuálním párům, resp. heterosexuálnímu partnerovi rodiče dítěte, pak je diskriminací z důvodu sexuální orientace, je-li toto právo odepřeno párům se stejnou sexuální orientací. „Vzhledem k tomu, že rozdílné zacházení v možnosti adopce dítěte nesezdaným heterosexuálním párem a homosexuálním párem je založeno pouze na sexuální orientaci žadatelů, musí toto rozdílné zacházení sledovat legitimní cíl a musí být přiměřené tomuto cíli – jinak je diskriminační.“⁶⁰¹

Rozlišování založené na sexuální orientaci vyžaduje závažné důvody, které by opodstatnily různou zákonnou úpravu pro různé žadatele o osvojení. Objektivní a ospravedlnitelné zdůvodnění takového postupu však nebylo ve věci předloženo. ESLP tak nepodpořil vědecky nepodložený argument, že výchova dítěte ve stejnopohlavní rodině může mít negativní dopad na jeho vývoj a být pro něj škodlivá.

V reakci na tento rozsudek Soudu přijal rakouský parlament novelu zákona o registrovaném partnerství, která s účinností od 1. 8. 2013 umožnila osvojit dítě registrovaným partnerem rodiče. Rakouský ústavní soud posléze shledal protiústavním z důvodu diskriminace též samotný zákaz osvojení dítěte stejnopohlavním párem. V důsledku tohoto rozhodnutí došlo v Rakousku s účinností od 1. 1. 2016 též k uzákonění možnosti společného osvojení dítěte registrovanými partnery.⁶⁰²

Rozhodnutí v případě X. a ostatní proti Rakousku je zásadním posunem v posuzování diskriminace vyplývající ze sexuální orientace jedince. Jeho závěry lze shrnout tak, že právní úprava obsahující výluky či omezení v přístupu k osvojení nemající oporu v privilegovaném postavení manželů, je diskriminační a tedy v rozporu s čl. 14 ve spojení s čl. 8 EÚLP.

Z premisy přípustnosti privilegování manželství, resp. manželů jakožto žadatelů o osvojení, vycházel ve svém rozhodnutí ze dne 22. 7. 2016 též Ústavní soud.⁶⁰³ Pokud by zákon přiznával právo žádat o osvojení dítěte pouze manželům, resp. jednomu z nich,

---

⁶⁰¹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci X. a ostatní proti Rakousku ze dne 19. 2. 2013 (stížnost č. 19010/07). [cit. 2016-10-14] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2013/absolutni-zakaz-osvojeni-dite-druhym-registrovanym-partnerem-je-diskriminacni-vyslovi-e/>

⁶⁰² K tomu blíže srov. TRNKOVÁ, L.: příspěvek na téma „Osvojení dítěte partnerem rodiče *de lege lata a de lege ferenda*“, přednesený v rámci X. ročníku mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny 2016, pořadatel Právnická fakulta Univerzity Palackého, sekce rodinného práva.

⁶⁰³ Srov. náleží ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15

a nikomu dalšímu, nebyla by taková úprava soudem považována za diskriminační, neboť je odůvodněna zvláštní povahou manželství jakožto přirozeného biologického a právního svazku muže a ženy, jenž vede k založení tradiční formy rodiny jako základní jednotky společnosti. Ústavní soud ve svém nálezu několikrát privilegované postavení a zvýšenou ochranu tradiční heterosexuální rodiny zdůraznil a odmítl jakkoliv přispívat k rozmělnění jejího postavení. Pokud ale zákon přiznává právo osvojit dítě též jiným osobám, než manželům, tj. osamělé osobě, zatímco osobám žijícím v registrovaném partnerství jej zapovídá, je nezbytné zabývat se tím, zda je pro takový postup rozumný důvod, jinak se jedná o libovůli a diskriminaci jednotlivce z důvodu jeho sexuální orientace.

Vzhledem k tomu, že § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství explicitně zakazoval osvojení za trvání registrovaného partnerství osvojitele, ačkoliv občanský zákoník přiznává právo osvojit dítě nejen výhradně manželům, ale též samotnému jednomu z manželů či osamělé osobě, bylo lze jednoznačně dospět k závěru, že ustanovení § 13 odst. 2 cit. zákona je diskriminační. Pouhý fakt uzavření a trvání registrovaného partnerství vylučoval jednotlivce z možnosti osvojit dítě. Není přitom pochyb, že zjišťoval-li by kterýkoliv orgán veřejné moci sexuální orientaci osamělé osoby jakožto žadatele o osvojení a z důvodu homosexuální orientace by její žádost zamítl, dopustil by se tím diskriminace na základě sexuální orientace. Pokud však žadatel o osvojení uzavřel registrované partnerství, byl z osvojení vyloučen nikoliv fakticky pro svou orientaci, ale dokonce přímo a výslovně ustanovením zákona. Zákon sám byl tedy diskriminační, neboť takový přístup nebylo lze opřít o objektivní a ospravedlnitelné důvody.

Ústavní soud proto posuzované ustanovení zrušil pro rozpor s právem na lidskou důstojnost, s právem na ochranu soukromého života a se zákazem diskriminace,⁶⁰⁴ neboť z práva žádat o osvojení dítěte „vylučuje určitou skupinu osob jen proto, že se rozhodly uzavřít registrované partnerství, činí z nich de facto jakési osoby "druhého řádu" a dává jim bezdůvodně určité stigma, které evokuje představu o jejich méněcennosti, zásadní odlišnosti od ostatních (zřejmě "normálních") a zřejmě i o neschopnosti se - oproti osobám jiným - náležitě postarat o děti.“⁶⁰⁵

Důsledkem tohoto nálezu je však pouze odstranění diskriminace osob žijících v registrovaném partnerství oproti osamělým osobám a možnost jednoho z registrovaných partnerů žádat o individuální osvojení dítěte. Nic víc. Pokud k takovému osvojení dojde,

---

⁶⁰⁴ Srov. čl. 1, čl. 3 odst. 1, čl. 10 odst. 1, 2 Listiny, čl. 8 odst. 1 a čl. 14 EÚLP

⁶⁰⁵ Nález ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15

zůstane osvojenec dítětem pouze tohoto partnera, neboť jeho přiosvojení druhým partnerem není možné. Přiosvojit dítě svého druha totiž může pouze jeho manžel.⁶⁰⁶

Vzhledem k tomu, že právní úprava v možnosti přiosvojení privileguje svazek manželský, není takový postup v rozporu s EÚLP ve smyslu shora popsaném. Úmluva uzákonění osvojení registrovanými partnery ponechává na vůli jednotlivých smluvních států za podmínky nediskriminačního přístupu k osobám s homosexuální orientací.⁶⁰⁷

Rovněž čl. 7 odst. 1 revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí,⁶⁰⁸ kterou však Česká republika dosud nepodepsala, ponechává na vůli členským státům, zda rozšíří možnost osvojení dítěte z heterosexuálních manželů též na stejnopohlavní manželské nebo registrované páry či na nesezdané heterosexuální či homosexuální páry žijící spolu ve stabilním soužití.⁶⁰⁹

De lege ferenda tak přichází na řadu úvahy o dalším posunu právní úpravy směrem k reálné společenské situaci, která je taková, že počet dětí žijících v homoparentálních rodinách (tj. rodinách, v nichž dítě vychovávají partneři téhož pohlaví) roste.

V České republice bylo v souvislosti s přijetím zákona o registrovaném partnerství v r. 2006 osvojení registrovanými partnery nebo jedním z nich výslovně vyloučeno. Důvodová zpráva k ustanovení § 13 cit. zákona uvádí, že „[o]svojení dítěte registrovanými partnery, resp. kterýmkoliv z partnerů, v době trvání partnerství, bude zakázáno. Důvodem je preference náhradní výchovy dítěte v heterosexuální rodině.“⁶¹⁰

Ačkoliv účel tohoto ustanovení sledovaný zákonodárcem je zřejmý, tj. eliminace výchovy dětí homosexuálními partnery, zvolený postup není v převážné míře způsobilý tohoto účelu dosáhnout. Jak již bylo popsáno výše, přiosvojení není formou náhradní péče o dítě, neboť dítě žije a nadále bude žít ve své stávající rodině bez ohledu na to, zda bude nebo nebude partnerem rodiče osvojeno. Argumentace odmítající připustit přiosvojení dítěte partnerem s tím, že je pro dítě lepší, pokud bude vyrůstat v heterosexuální rodině, je tedy nepřiléhavá a značně zavádějící, neboť na tom, kde bude dítě vyrůstat, se jeho osvojením, resp. neosvojením, nic nezmění. Sexuální orientace rodiče dítěte zůstává tatáž a dítě i nadále

---

⁶⁰⁶ Srov. § 800 OZ

⁶⁰⁷ Srov. čl. 14 EÚLP

⁶⁰⁸ European Convention on the Adoption of Children (Revised) ze dne 27. 11. 2008. [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/202>

⁶⁰⁹ Srov. čl. 7 tamtéž

⁶¹⁰ Srov. důvodovou zprávu k § 13 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (sněmovní tisk 969/0 ze IV. volebního období)

bude vyrůstat v rodině homoparentální. Skutečnost, že nebude partnerem rodiče osvojeno, povede jen a pouze k jeho znevýhodnění ve sféře právní. Nadále potrvá oslabené postavení dítěte dané tím, že má zpravidla jen jednoho rodiče, event. má-li oba, druhý rodič buď souhlasí s tím, aby dítě bylo osvojeno, anebo jsou u něj splněny předpoklady pro rozhodnutí, že jeho souhlasu k osvojení není třeba. Ani v jednom z těchto případů nelze usuzovat na blízký vztah dítěte a druhého rodiče. Pokud by zde totiž takový vztah byl, nemohlo by dojít k nahrazení tohoto biologického rodiče registrovaným partnerem rodiče druhého. Zároveň platí, že i v případě přiosvojení soud v každém jednotlivém případě posuzuje, zda je osvojení v zájmu dítěte, a to i s ohledem na stabilitu partnerského soužití biologického a sociálního rodiče a naplnění všech ostatních podmínek osvojení.

V případě povolení přiosvojení by šlo tedy o pouhé narovnání postavení dětí z rodin registrovaných partnerů, kdy sám zákon o registrovaném partnerství ukládá partnerovi žijícímu ve společné domácnosti se svým partnerem a jeho dítětem povinnost podílet se na výchově tohoto dítěte.⁶¹¹ Partner rodiče se pro dítě zpravidla stává druhým rodičem, ačkoliv není rodičem biologickým, je rodičem sociálním, a společně tvoří rodinu dítěte. Zákon však sociálnímu rodiči možnost stát se rodičem též *de iure* neposkytuje,⁶¹² neboť osvojení tímto partnerem jako osamělou osobou rovněž není řešením. V takovém případě by totiž osvojením zanikl příbuzenský vztah mezi dítětem a jeho biologickým rodičem. Dítě by nezískalo postavení společného dítěte partnerů, nýbrž by se stalo dítětem pouze svého osvojitele.⁶¹³

Děti, které vyrůstají ve stejnopohlavních rodinách, ať už do nich přišly s rodičem z jeho předchozího heterosexuálního vztahu, nebo se v nich přímo narodily (cestou umělého oplodnění, využitím náhradního mateřství apod.) stále přibývá.⁶¹⁴ Vzhledem k tomu, že se jedná o rodiny, v nichž vyrůstají nezletilé děti, kterým je ústavně zaručena zvláštní ochrana a péče,⁶¹⁵ neměla by jim být dále upírána možnost právně institucionalizovat faktické vztahy, které v rodině homoparentální panují stejně tak, jako v rodinách heterosexuálních. Tyto děti by mohly mít oba rodiče nejen z hlediska sociálního, ale též právního, pokud by jim zákon přiznal možnost být osvojeny registrovanými partnery svých biologických rodičů. Sociálním rodičům by tak byla poskytnuta plná práva a povinnosti k dítěti zahrnující rodičovskou

---

⁶¹¹ Srov. § 13 odst. 3 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁶¹² TRNKOVÁ, L.: Homoparentální rodina jako vývojový rys. *Rodinné listy*. 2016. roč. 5, č. 9, str. 26 – 29.

⁶¹³ Srov. § 800 odst. 1 věta druhá OZ

⁶¹⁴ Dle analýzy Českého statistického úřadu „Partnerské svazky osob stejného pohlaví v České republice a v Evropě“ ze dne 24. 10. 2013 vyplývající ze sčítání lidu v roce 2011 žilo ve stejnopohlavních rodinách 879 dětí.

⁶¹⁵ Srov. článek 32 Listiny základních práv a svobod

odpovědnost i vyživovací povinnost, a to jak za trvání registrovaného partnerství, tak i v případě jeho zrušení a rozchodu rodičů. Dítě by se zařadilo mezi nepominutelné dědice osvojitele⁶¹⁶ a v neposlední řadě by se zvýšila jistota jeho postavení v případě, kdy biologický rodič zemře nebo z jiného důvodu přestane být schopen svá práva a povinnosti k dítěti vykonávat. Nehledě na to, že by homoparentálním rodinám odpadla řada problémů, s nimiž se v praxi potýkají na denní bázi, jako je komunikace sociálního rodiče se školním či předškolním zařízením, návštěva lékaře, ošetřování nemocného dítěte, kontakt s úřady, cestování do zahraničí apod.⁶¹⁷

Pro restriktivní postup a bránění možnosti přiosvojení partnerem přitom nelze shledat žádné racionální zdůvodnění. „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.“⁶¹⁸ Děti žijící v rodinách registrovaných partnerů mají stejná práva na ochranu rodinného života a svých zájmů, jako děti žijící v rodinách heterosexuálních párů. Představa, že lze tímto způsobem „chránit tradiční formu rodiny“, je přitom iluzorní. Jako kdyby snad zákonný zákaz osvojit dítě partnera vedl ke změně rodiny z homosexuální na heterosexuální. Nehledě na to, že žádný z prováděných výzkumů neprokázal, že by děti bylo třeba před životem ve stejnopohlavní rodině chránit a že by vývoj dětí vyrůstajících v těchto rodinách byl ohrožen.⁶¹⁹

Snahou o právní reflexi skutečného stavu jsou vedeny i návrhy novel zákona o registrovaném partnerství, které zavádí možnost osvojení dítěte registrovaným partnerem rodiče či pozůstalým partnerem po rodiči dítěte. V důsledku tohoto osvojení by dítě získalo postavení společného dítěte partnerů. V ostatním by se na osvojení obdobně použila ustanovení občanského zákoníku o osvojení.⁶²⁰ Politický konsenzus k přijetí některého z předložených návrhů se však dosud, tj. ke dni uzavření této práce, nenašel.

---

⁶¹⁶ Srov. § 1643 OZ

⁶¹⁷ K tomu např. BURKERTOVÁ, E., KREJČÍKOVÁ, H., VÁŇOVÁ, L.: Homosexuálové a právo na rodinný život. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2015. roč. 5, č. 2. [online] [cit. 2016-11-13]. Dostupné na <http://www.ilaw.cas.cz/>. Dále též BUREŠOVÁ, K.: Stejnopohlavní pár v nejlepší zájmu dítěte. Právní rozhledy. 2016. roč. 24, č. 9.

⁶¹⁸ Čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

⁶¹⁹ K tomu srov. KUTÁLKOVÁ, P.: Duhové rodiny ve stínu státu – situace homoparentálních rodin s malými dětmi. [online] [cit. 2016-10-14]. Dostupné na https://www.praguepride.cz/wp-content/uploads/2015/10/Duhove_rodiny.pdf, str. 11. Dále též BUREŠOVÁ, K.: Homoparentalita v aspektech práva. Brno 2012/2013. 159 s. Rigorózní práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnícká fakulta, Katedra právní teorie.

⁶²⁰ Srov. sněmovní tisk č. 320/0 - návrh předložený skupinou poslanců v roce 2014. A dále sněmovní tisk č. 957/0 – vládní návrh předložený v roce 2016. Oba tisky předloženy v VII. volebním období PSP ČR. Informace dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/sntisk.sqw>.

4. Osvojení s cizím prvkem

Tato kapitola je věnována případům osvojení, v nichž hraje svou roli cizí prvek. Ať už v podobě mezinárodního osvojení, kdy se obvyklé bydliště osvojitelů liší od obvyklého bydliště osvojovaného dítěte, nebo v podobě uznávání cizích rozhodnutí ve věcech osvojení tuzemskými soudy.

4.1 Uznání cizího rozhodnutí o osvojení

Rozhodnutí ve věcech osvojení vydané soudem nebo jiným úřadem cizího státu (dále jen „cizí rozhodnutí“)⁶²¹ lze na našem území uznat jen na základě zvláštního rozhodnutí vydaného tuzemským soudem v samostatném řízení.⁶²² Soudem příslušným pro takové řízení je okresní soud navrhovatele, přičemž o uznání soud rozhoduje formou rozsudku.⁶²³ Cizí rozhodnutí o osvojení může být uznáno tehdy, jestliže v době osvojení byl osvojitel, některý z osvojitelů nebo osvojenec státním občanem České republiky a zároveň za podmínky, že se rozhodnutí nepříčí veřejnému pořádku, nebrání tomu výlučná pravomoc českých soudů a osvojení by bylo přípustné i podle hmotněprávních ustanovení českého práva. Pokud byli všichni účastníci řízení v rozhodné době cizinci, uznávají se cizí rozhodnutí o osvojení v České republice bez dalšího řízení, jestliže se to nepříčí veřejnému pořádku a uznávají-li se taková rozhodnutí v domovských státech všech účastníků.⁶²⁴

Významným rozhodnutím v oblasti uznávání cizích rozhodnutí o osvojení podle nového ZMPS i v oblasti práva homosexuálů na rodinný život je rozsudek prostějovského okresního soudu z listopadu 2014, kterým bylo uznáno rozhodnutí kalifornského soudu o osvojení dvou nezletilých sourozenců homosexuálním manželským párem.⁶²⁵

Manželé se obrátili na soud s návrhem na uznání rozhodnutí kalifornského soudu poté, co správní orgány odmítly vydat osvědčení o státním občanství České republiky pro nezletilé děti.⁶²⁶ Manželé, z nichž jeden je státním občanem ČR a druhý státním občanem Francie, se domáhali vydání tohoto osvědčení pro své osvojené děti s odkazem na příslušné ustanovení zákona o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky. Dle tohoto zákona totiž dítě, jehož alespoň jedním osvojitelem je státní občan ČR, nabyvá právní mocí rozsudku

⁶²¹ Srov. § 14 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (dále jen „ZMPS“)

⁶²² Srov. § 16 odst. 2 ve spojení s § 63 odst. 1 ZMPS

⁶²³ Srov. § 16 odst. 2 ZPMS

⁶²⁴ Srov. § 63 ZMPS

⁶²⁵ Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 5. 11. 2015, sp. zn. 0 Nc 4714/2015, který nabyl právní moci dne 5. 11. 2015

⁶²⁶ Rozhodnutí Úřadu městské části Praha 1, odboru matrik, ze dne 18. 10. 2011, čj. ÚMČP1 91150/2010/I a Magistrátu hlavního města Prahy ze dne 17. 8. 2012, čj. S-MHMP 1100025/2011

o osvojení státní občanství ČR.⁶²⁷ Správní orgány však dospěly k závěru, že rozhodnutí kalifornského soudu o osvojení nezletilých nelze na území České republiky uznat pro jeho rozpor s veřejným pořádkem.

S tímto názorem se ale neztotožnil ani Okresní soud v Prostějově, který v civilním řízení rozhodoval o uznání předmětného cizího rozhodnutí, ani Městský soud v Praze, který v soudním řízení správním zrušil rozhodnutí prvostupňového i odvolacího správního orgánu pro nezákonnost a věc vrátil k dalšímu řízení.⁶²⁸

Oba jmenované soudy rozhodovaly dříve, než Ústavní soud zrušil ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství pro rozpor s ústavním pořádkem,⁶²⁹ přesto dospěly ke shodnému závěru, když shledaly, že uznání cizího rozhodnutí o osvojení nezletilých dětí homosexuálním manželským párem není v rozporu s veřejným pořádkem ČR, ani s hmotněprávními ustanoveními českého práva. Co se týče tohoto druhého kritéria, tj. rozporu s hmotným právem, dospěl soud na základě oddacího listu manželů k závěru, že tito neuzavřeli registrované partnerství ve smyslu českého práva, nýbrž stejnopohlavní manželství. Společné osvojení manžely přitom občanský zákoník umožňuje.⁶³⁰

Co se týče překážky uznání rozhodnutí pro rozpor s veřejným pořádkem ČR, naznaly oba soudy, že zákaz osvojení registrovaným partnerem obsažený v té době v § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství není součástí základních principů českého právního řádu, které představují veřejný pořádek a na jejichž zachování je nutno bez výhrady trvat,⁶³¹ a proto bylo lze uznat předmětné rozhodnutí i přes dosavadní platnost cit. ustanovení. Naopak, za součást veřejného pořádku byl shledán požadavek ochrany blaha a nejlepšího zájmu dítěte zakotvený ÚPD i Listinou. Nadto sám zákon o registrovaném partnerství ve svém § 13 odst. 1 a 3 výslovně uvádí, že existence partnerství není překážkou výkonu rodičovské odpovědnosti partnera vůči jeho dítěti ani překážkou svěřením dítěte do jeho výchovy, a pokud jeden z partnerů pečuje o dítě a partneři žijí ve společné domácnosti, podílí se na výchově dítěte i druhý partner.

„Smyslem rozhodnutí Vrchního soudu Kalifornie o osvojení totiž bylo založení právního vztahu mezi osvojitelem a nezletilým obdobně, jako je tomu mezi rodiči a dítětem,

---

⁶²⁷ Srov. § 3a zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů

⁶²⁸ Srov. rozsudky Městského soudu v Praze ze dne 4. 4. 2016, č.j. 5A 185/2012-58 a č.j. 5A 186/2012-61

⁶²⁹ Srov. náleží ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15

⁶³⁰ Srov. § 800 OZ

⁶³¹ K tomu srov. usnesení NS ze dne 22. 8. 2014, sp. zn. 30 Cdo 3157/2013

příčemž základem takového vztahu je právě péče o dítě, kterou i v České republice mohou partneri běžně vykonávat. (...) I pokud by soud připustil, že uznání rozhodnutí o osvojení bylo v rozporu s veřejným pořádkem, což však soud nečiní, byl by žalovaný (*správní orgán – pozn. aut.*) v rámci rozhodování o vydání či nevydání osvědčení státního občanství nezletilému povinen posuzovat nejlepší zájem dítěte. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte totiž musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, tím spíše v otázkách týkajících se státního občanství dítěte, jímž mezi občanem a státem vzniká úzký osobní a trvalý právní vztah. Podle odst. 2 téhož ustanovení se smluvní státy Úmluvy o právech dítěte, a tedy i Česká republika, zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.⁶³²

„Vnitrostátní právní úprava, která nedovoluje osvojení dítěte osobám ve formalizovaném partnerství osob stejného pohlaví, nemůže tedy rozhodně být dostatečným východiskem pro učinění závěru o tom, že již existujícímu osvojení, resp. osvojení založenému cizozemským rozhodnutím, bude odepřena ochrana ve formě uznání takového rozhodnutí pro rozpor s veřejným pořádkem, resp. de facto pro tvrzený rozpor se zákonně regulovanými morálními hodnotami. Takové hodnoty nelze totiž považovat za základní právní principy, resp. dovozovat jejich rozpor s morálkou či základními právními principy za situace, kdy neexistuje jakási široká a kvalifikovaná společenská shoda o amorálnosti adopcí ze strany homosexuálně orientovaných osob (...).“⁶³³

Ze shora popsanych důvodů bylo cizí rozhodnutí o osvojení nezletilých dětí v ČR uznáno. Jedná se o dosti průkopnické rozhodnutí, které již skutečně reflektuje realitu, tj. existenci nezanedbatelného počtu homoparentálních rodin, a na prvním místě respektuje zájem nezletilého dítěte, které v takové rodině vyrůstá a má právo na stejnou ochranu a péči, jako všichni jeho vrstevníci vyrůstající v rodinách heterosexuálních, sezdaných i nesezdaných.

4.2 Mezinárodní osvojení

Právní úpravu osvojení lze nalézt v několika mezinárodněprávních dokumentech, jejichž smluvní stranou je též Česká republika. Všechny tyto dokumenty s ohledem na nejlepší zájem dítěte upřednostňují zajištění náhradní rodinné péče o dítě v zemi jeho původu,

⁶³² Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 4. 2016, č.j. 5A 186/2012-61, str. 9

⁶³³ Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 5. 11. 2015, sp. zn. 0 Nc 4714/2015

kteří je prioritní. Osvojení dítěte do jiného státu je považováno za subsidiární řešení situace dítěte, kterou se nepodařilo vyřešit v zemi původu.⁶³⁴

Nejstarším dokumentem regionální povahy v oblasti osvojení je Evropská úmluva o osvojení dětí přijatá na půdě Rady Evropy v r. 1967 (dále také jen „EÚOD“),⁶³⁵ jež v ČR vstoupila v platnost v roce 2000 a která za účelem zvýšení ochrany dětí zakotvila základní požadavky kladené na proces osvojení nezletilého dítěte.⁶³⁶ Zpřesnění a rozšíření textu úmluvy přinesla v roce 2008 její revize,⁶³⁷ kterou však ČR dosud neratifikovala.⁶³⁸ Přesto se revidované znění EÚOD promítlo i do řady ustanovení nového občanského zákoníku, jehož tvůrci s novou podobou úmluvy již pracovali. Jedná se např. o zákaz nepřiměřeného finančního zisku plynoucího ze zprostředkování osvojení, o stanovení minimálního věkového rozdílu mezi osvojencem a osvojitelem či zavedení obligatorního vyžádání souhlasu dítěte s osvojením, jde-li o dítě schopné pochopit význam tohoto institutu.⁶³⁹

Je-li ve vztahu zprostředkování osvojení přítomen cizí prvek, bude se jednat o mezinárodní osvojení, při jehož realizaci je Česká republika vázána Haagskou úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z roku 1993 (dále také je „Haagská úmluva“).⁶⁴⁰ Cizí prvek přitom spočívá v rozdílném bydlišti osvojence a osvojitele či osvojitelů. V rámci mezinárodní adopce je dítě přemístěno ze státu svého původu, kde má své obvyklé bydliště, do státu přijímajícího, v němž mají své obvyklé bydliště jeho osvojitelé.⁶⁴¹ Za účelem ochrany dětí před zneužíváním institutu osvojení k únosům dětí a obchodování s nimi, jakož i k zajištění, že osvojení uskutečňena v souladu s úmluvou budou v ostatních smluvních státech uznávána, upravuje Haagská úmluva postupy spolupráce a kooperace mezi příslušnými orgány státu původu a přijímajícího státu tak, aby byla

---

⁶³⁴ Srov. čl. 21 ÚPD a Preambuli Haagské úmluvy

⁶³⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m. s., o Evropské úmluvě o osvojení dětí

⁶³⁶ Srov. čl. 3 tamtéž. K tomu blíže HRUBÁ, M.: Principy osvojení pro novou právní úpravu. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 38 - 55.

⁶³⁷ European Convention on the Adoption of Children (Revised) ze dne 27. 11. 2008. [online].[cit. 2016-11-13]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/202>.

⁶³⁸ Seznam členských států Rady Evropy, které revidované znění EÚOD ratifikovaly, resp. neratifikovaly je dostupný na:

https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/202/signatures?p_auth=CRGYuzTY [online].[cit. 2016-11-13].

⁶³⁹ K tomu blíže též SEDLÁK, P.: Důsledky revize evropské úmluvy o osvojení dětí na novelu občanského zákoníku. In: EUROPEANIZATION OF THE NATIONAL LAW, THE LISBON TREATY AND SOME OTHER LEGAL ISSUES - Sborník příspěvků z konference Cofola 2008 konané na PrF MU 13. – 14.5.2008. Brno. Masarykova univerzita. 2008. s. 1327 – 1334.

⁶⁴⁰ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s., o Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Úmluvu dosud ratifikovalo 98 států – viz <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=69> [online].[cit. 2016-11-13]

⁶⁴¹ Srov. čl. 2 Haagské úmluvy

realizovaná mezinárodní osvojení v nejlepším zájmu dítěte.⁶⁴² Ve vztahu k cizině lze zprostředkovat pouze osvojení, tj. takovou formu náhradní péče, která vede ke vzniku poměru mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nikoliv např. pěstounskou péči či jinou formu náhradní výchovy.⁶⁴³

Ústředním orgánem ve věcech mezinárodního osvojení dle Haagské úmluvy je v ČR Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně (dále také jen „ÚMPOD“ či „Úřad“),⁶⁴⁴ který má výlučnou pravomoc zprostředkovat osvojení dítěte z ČR do ciziny nebo z ciziny do ČR.⁶⁴⁵ Za účelem zprostředkování mezinárodních osvojení vede Úřad jak evidenci dětí, jimž je třeba osvojení zprostředkovat, tak českých žadatelů, kteří jsou vhodní pro přijetí dítěte ze zahraničí a zahraničních žadatelů vhodných pro přijetí dítěte z ČR.⁶⁴⁶

Spisovou dokumentaci těchto dětí a žadatelů o osvojení postupují Úřadu krajské úřady, pokud je ze všech okolností zřejmé, že dítěti se ani po uplynutí šesti měsíců od jeho zařazení do evidence nepodařilo zprostředkovat osvojení ani pěstounskou péči v ČR, ani nelze předpokládat, že by v budoucnu mohla převzít dítě do péče osoba dítěti příbuzná nebo blízká. A v případě žadatelů o osvojení tehdy, pokud tito žadatelé žádají výlučně o zprostředkování osvojení dítěte z ciziny nebo pokud se jim nepodaří zprostředkovat vnitrostátní osvojení dítěte do tří let od jejich zařazení do evidence žadatelů.⁶⁴⁷ Děti, resp. žadatelé jsou po uplynutí těchto lhůt vedeni souběžně v evidencích krajských úřadů i ÚMPOD.

Při zprostředkování osvojení se Úřad řídí nejen příslušnou vnitrostátní legislativou a Haagskou úmluvou, ale též řadou norem metodického a doporučujícího charakteru.⁶⁴⁸ K osvojení je třeba splnit podmínky stanovené právním řádem státu, jehož občanem je osvojenec, i státu, jehož občanem je osvojitel či osvojitelé,⁶⁴⁹ neboť kumulativní naplnění

---

⁶⁴² Srov. čl. 1 a čl. 4 Haagské úmluvy

⁶⁴³ Srov. důvodovou zprávu k § 25 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

⁶⁴⁴ Srov. odst. II sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s., o Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Dále též § 3, § 35 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁴⁵ Srov. § 20 odst. 2 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁴⁶ Srov. § 25 odst. 1 tamtéž

⁶⁴⁷ Srov. § 22 odst. 8, 9 tamtéž

⁶⁴⁸ Zejména jde o tyto dokumenty: Metodické doporučení pro zprostředkování osvojení do ciziny ze dne 15. 4. 2016 od ÚMPOD. [online]. [cit. 2016-11-13]. Dostupné z:

http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Metodicke_doporuceni_pro_mezinarodni_osvojeni.pdf.

Dále též: The implementation and operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to good practice. Hague Conference on Private International Law 2008. 216 s. Dostupné z: https://assets.hcch.net/upload/adoguide_e.pdf. A dále: Guidelines on post-adoption services. Child On Europe. 2007. Dostupné z: http://www.childoneurope.org/issues/adoption/post_adoption_seminar/post-adoption_def2.pdf

⁶⁴⁹ Srov. § 61 odst. 1 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

těchto podmínek obou zúčastněných právních řádů je nezbytné pro to, aby osvojení mohlo být posléze uznáno v obou státech, mezi nimiž ke zprostředkování mezinárodního osvojení dochází.⁶⁵⁰

4.2.1 Zprostředkování osvojení dítěte z ČR do zahraničí

Podmínkou zprostředkování osvojení dítěte do zahraničí je splnění podmínek jeho osvojitelnosti dle českého právního řádu a stejně tak naplnění všech ostatních zákonných podmínek osvojení (příslušné souhlasy rodičů a dítěte k osvojení, požadavky kladené na osvojitele atd., viz shora popsaná právní úprava osvojení obsažená v OZ). Teprve poté může český soud rozhodnout o svěřeni dítěte do preadopční péče zahraničním osvojitelům.

Proces zprostředkování osvojení dítěte do zahraničí se zahajuje na základě žádosti žadatelů podané u ústředního orgánu státu, v němž mají žadatelé své obvyklé bydliště. Pokud tento orgán dospěje k závěru, že žadatelé jsou způsobilí stát se vhodnými osvojiteli, vypracuje o tom zprávu a tuto zašle příslušnému orgánu státu původu dítěte, v případě ČR Úřadu.⁶⁵¹

K žádosti o osvojení žadatelé přikládají následující dokumenty:

1. žádost o osvojení schválenou k tomu příslušným orgánem přijímajícího státu obsahující výslovně potvrzení, že žadatelé jsou vhodní a způsobilí k osvojení dítěte, jakož i bližší charakteristiku dítěte, o které jsou žadatelé schopni kvalifikovaně pečovat;

2. rodné listy žadatelů,
3. doklady o státním občanství žadatelů,
4. osvědčení o bezúhonnosti žadatelů;
5. oddací list, jsou-li žadateli manželé;
6. zprávu o sociálním šetření uskutečněném v domácím prostředí žadatelů vypracovanou k tomu oprávněným sociálním pracovníkem;
7. zprávu o posouzení osobnosti žadatele psychologem včetně vyšetření zaměřeného na odhalení případné psychopatologie;
8. zprávu o zdravotním stavu žadatelů vypracovanou praktickým lékařem;
9. doklad o zaměstnání žadatelů;
10. doklad o příjmech žadatelů;
11. souhlas žadatelů s prováděním kontrol osvojovaného dítěte;
12. vyplněný dotazník pro žadatele o osvojení;

---

⁶⁵⁰ Srov. čl. 1 písm. c), a čl. 26 Haagské úmluvy

⁶⁵¹ Srov. čl. 14 a 15 Haagské úmluvy

13. fotodokumentace obsahující fotografie žadatelů, jejich dětí či jiných osob žijících s nimi v domácnosti, fotografie širší rodiny a bytových podmínek žadatelů.⁶⁵²

Před rozhodnutím o zařazení žadatele do evidence provádí Úřad odborné posouzení dle zákona o SPOD,⁶⁵³ v rámci kterého je Úřad oprávněn doplnit podklady, které žadatel a ústřední orgán přijímajícího státu předložily. Poté Úřad rozhodne o tom, zda se žadatel zařazuje do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli či nikoliv. Proti rozhodnutí Úřadu je přípustné odvolání k MPSV.⁶⁵⁴

V rámci procesu zprostředkování pak ÚMPOD vyhledává pro děti vedené v evidenci vhodné osvojitelé z řad žadatelů o osvojení.⁶⁵⁵ Na tomto výběru se poradním hlasem podílí též poradní sbor Úřadu pro náhradní rodinnou péči složený z pediatrů, psychologů, zástupců Úřadu, MPSV a nevládních organizací.⁶⁵⁶ Je-li třeba zajistit osvojitelskou rodinu pro několik sourozenců současně, připadají zásadně do úvahy pouze ti žadatelé, kteří jsou schopni a ochotni je přijmout společně, neboť zachování sourozeneckých vztahů v cizí zemi je pro tyto děti elementárně důležité. Pokud se mladší sourozenec narodí biologickým rodičům až poté, co byl starší z nich osvojen do ciziny, a i tomuto sourozenci je třeba zajistit náhradní péči, je vždy kontaktována zahraniční osvojitelská rodina, zda by byla ochotna a schopna přijmout další dítě. Není-li to v možnostech rodiny, bude ÚMPOD vyhledávat osvojitelskou rodinu v tomto státě tak, aby děti hovořily stejným jazykem a měly možnost se v budoucnu stýkat.⁶⁵⁷

Jsou-li vhodní žadatelé pro dítě nalezení, zašle ÚMPOD příslušnému orgánu přijímajícího státu zprávu o vybraném dítěti obsahující informace o jeho zdravotním stavu a sociálním prostředí, psychologický posudek dítěte, sdělení důvodů, pro které je dítě osvojitelné, a fotografii dítěte. Orgán přijímajícího státu následně sám vyrozumí o výběru

---

⁶⁵² Srov. Metodické doporučení pro zprostředkování osvojení do ciziny ze dne 15. 4. 2016 od ÚMPOD, str. 3. [online]. [cit. 2016-11-13]. Dostupné z:

http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Metodicke_doporuceni_pro_mezinarodni_osvojeni.pdf

⁶⁵³ Srov. § 27 odst. 2 písm. b) ve spojení s § 25 odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁵⁴ K tomu blíže MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 25, bod 7 – 8.

⁶⁵⁵ Srov. § 26 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁵⁶ K tomu blíže KOPECKÁ, S.: Mezinárodní osvojení – zkušenosti třinácti let, aktuální situace a změny. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26. 9. 2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 45 – 47. A dále BISKUP, P., SEDLÁK, P.: Monitoring dítěte v náhradní rodinné péči. In: Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost. Kolokvium II. Sborník č. 45. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2009, str. 7-11.

⁶⁵⁷ K tomu blíže PÁVKOVÁ, E.: Děti osvojované do zahraničí. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26.9.2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 48 – 50.

přímo žadatele.⁶⁵⁸ Pokud se žadatelé rozhodnou pro seznámení s dítětem, je ze strany ÚMPOD zprostředkováno vzájemné setkání,⁶⁵⁹ jakož i poskytnuta odborná právní a psychologická podpora celému procesu vzájemné interakce mezi dítětem a žadatelem. Rozhodnou-li se žadatelé podat návrh k soudu na svěřeni dítěte do preadopční péče, je jim Úřad nápomocen s jeho podáním. Obligatoří součástí návrhu je souhlas příslušného orgánu přijímajícího státu s provedením osvojení.⁶⁶⁰

Po podání návrhu k soudu zůstanou žadatelé zpravidla v ČR s dítětem a vyčkají rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do své preadopční péče. Pro řízení o předání dítěte do péče před osvojením do ciziny je příslušný Městský soud v Brně.⁶⁶¹ Po právní moci tohoto rozhodnutí žadatelé obdrží doklady dítěte (cestovní doklad, rodný list, očkovací průkaz, průkaz zdravotní pojišťovny, výpis se zdravotní dokumentace atd.)⁶⁶² a mohou s ním odcestovat do přijímajícího státu.

Tím však dohled orgánů ČR nad dítětem nekončí a spolupráce příslušných ústředních orgánů pokračuje zasiláním informačních zpráv o dítěti v pravidelných intervalech stanovených metodikou ÚMPOD (tzv. follow-up reports).⁶⁶³ Informační zprávy vypracovává příslušný orgán přijímajícího státu a mapuje v nich především adaptaci dítěte v nové rodině, rozvoj vzájemného vztahu mezi ním a budoucími osvojiteli, jakož i jejich širší rodinou. Za tímto účelem zaměstnanci příslušného orgánu dítě v osvojitelské rodině osobně navštěvují. Součástí podávaných zpráv je také aktuální lékařská zpráva a fotografie dítěte spolu s ostatními členy rodiny.⁶⁶⁴ Pokud by v rámci výkonu dohledu orgán přijímajícího státu zjistil, že umístění dítěte u budoucích osvojitelů není v nejlepším zájmu dítěte, je povinen o tom bezodkladně informovat ústřední orgán státu původu a učinit opatření potřebná k ochraně

---

⁶⁵⁸ Srov. čl. 16 Haagské úmluvy. K tomu blíže Metodické doporučení pro zprostředkování osvojení do ciziny ze dne 15. 4. 2016 od ÚMPOD. [online].[cit. 2016-11-13]. Dostupné z:

http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Metodicke_doporuceni_pro_mezinarodni_osvojeni.pdf

⁶⁵⁹ Srov. § 24 odst. 3 ve spojení s § 26 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁶⁰ Srov. čl. 17 písm. c) Haagské úmluvy

⁶⁶¹ Srov. § 428 odst. 2 ZŘS

⁶⁶² K tomu blíže Metodické doporučení pro zprostředkování osvojení do ciziny ze dne 15. 4. 2016 od ÚMPOD. [online].[cit. 2016-11-13]. Dostupné z:

http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Metodicke_doporuceni_pro_mezinarodni_osvojeni.pdf

⁶⁶³ Srov. čl. 20 Haagské úmluvy

⁶⁶⁴ K tomu blíže Metodické doporučení pro zprostředkování osvojení do ciziny ze dne 15. 4. 2016 od ÚMPOD. [online].[cit. 2016-11-13]. Dostupné z:

http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Metodicke_doporuceni_pro_mezinarodni_osvojeni.pdf

dítěte, jako je zajištění náhradní dočasné péče v přijímajícím státě a navrácení dítěte do státu původu.⁶⁶⁵

V prvním roce umístění dítěte u budoucích osvojitelů obdrží ÚMPOD celkem čtyři zprávy zaslané po prvním, třetím, šestém a dvanáctém měsíci pobytu dítěte v zahraničí. Dále mu budou zasilány zprávy poté, co dítě dosáhne věku 3, 7, 12, 15 a 18 let.⁶⁶⁶ Díky tomu je zajištěn dohled orgánů ČR a vzájemná interakce ústředních orgánů až do doby, kdy dítě dosáhne zletilosti.

Po šesti měsících od umístění dítěte v osvojitelské rodině v přijímajícím státě a po zpracování prvních tří informačních zpráv, mohou budoucí osvojitelé podat k Úřadu žádost o udělení souhlasu s osvojením dítěte do ciziny.⁶⁶⁷ Úřad žádosti vyhoví a rozhodne o udělení souhlasu tehdy, pokud z dosavadní interakce mezi osvojencem a osvojiteli zachycené zejména v informačních zprávách vyplývá, že osvojení je v nejlepším zájmu dítěte.⁶⁶⁸ Po vydání souhlasného rozhodnutí může dojít k osvojení dítěte, o němž bude rozhodovat příslušný orgán v přijímajícím státě dle vnitrostátní právní úpravy. Přijímající stát pak o této skutečnosti vyrozumí ÚMPOD a zároveň potvrdí, že osvojení bylo provedeno v souladu s Haagskou úmluvou.⁶⁶⁹

4.2.2 Zprostředkování osvojení dítěte ze zahraničí do ČR

Zprostředkovat osvojení dítěte ze zahraničí do ČR je rovněž oprávněn pouze ÚMPOD za podmínek stanovených Haagskou úmluvou, tzn. pouze ze států, které jsou jejími signatáři. V takovém případě pak má ÚMPOD postavení a povinnosti orgánu přijímajícího státu shora popsané a podává pravidelné zprávy o adaptaci osvojovaného dítěte v ČR v intervalech a za podmínek stanovených ústředním orgánem státu původu.

Ačkoliv je proces mezinárodního osvojení za podmínek stanovených Haagskou úmluvou časově i finančně náročný, poskytuje dostatečné záruky úspěšnosti osvojení, tedy osvojení, které povede k vytvoření nové fungující rodiny. Vyskytují se však případy osvojitelů, kteří usilují o adopci dítěte z nesmluvních států Haagské úmluvy, tedy bez zprostředkování ÚMPOD se obrací přímo na místní orgány státu, z nějž chtějí dítě osvojit.

---

⁶⁶⁵ Srov. čl. 21 Haagské úmluvy. K tomu blíže též MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KRÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 25, bod 14.

⁶⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁶⁷ Tamtéž. Dále srov. § 796 věta druhá OZ a § 35 odst. 2 písm. i) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁶⁸ Srov. čl. 16 odst. 1 písm. d) Haagské úmluvy

⁶⁶⁹ Srov. čl. 23 Haagské úmluvy

Jsou-li úspěšní, žádají poté v ČR o uznání cizího rozhodnutí o osvojení (viz shora kapitolu o uznávání cizích rozhodnutí). Tento postup nejen, že sleduje obcházení zákona, který pověřuje zprostředkováním osvojení dítěte z ciziny do ČR výlučně ÚMPOD, ale nese s sebou též mnohá rizika pro dítě i osvojitele (obchodování s dětmi, sexuální zneužívání, únos dítěte z biologické rodiny, nepravdivé informace o totožnosti dítěte, jeho původu a rodinné anamnéze, traumatizace dítěte jeho převozem do cizího prostředí bez odborné přípravy a podpory, odmítnutí dítěte rodinou při nenavázání vztahu mezi ní a dítětem atd.).⁶⁷⁰

4.2.3 Statistika mezinárodních adopcí za roky 2000 - 2015

Jak již shora uvedeno, mezinárodní osvojení je *ex lege* subsidiárním institutem, před nímž má přednost nejen vnitrostátní adopce, ale též umístění dítěte do pěstounské péče v ČR.⁶⁷¹ Prostřednictvím mezinárodní adopce jsou tedy umísťovány do rodin pouze ty děti, pro které se v ČR nepodaří najít vhodnou osvojitelkou či pěstounskou rodinu, tj. zejména děti se speciálními potřebami a zvýšenými nároky na výchovu a péči, jakož i děti minoritního etnika. Celkový počet dětí osvojených za dobu platnosti Haagské úmluvy v ČR (tj. od roku 2000), jejich původ, věk a pohlaví ukazují následující grafy.

Zatímco z ČR do zahraničí bylo předáno k osvojení za období let 2000 – 2015 celkem 572 dětí, z ciziny do ČR byla osvojena pouze jediná dívka ve věku necelých dvou let z Filipín. Tento fakt svědčí o tom, že spolupráce s těmi rozvojovými zeměmi, které jsou smluvními státy Haagské úmluvy a v nichž vyrůstá vysoký počet dětí, kterým by bylo třeba zajistit náhradní rodinné prostředí, se dosud příliš nedaří.⁶⁷² V současné době je možné žádat o osvojení dítěte z Filipín a Bulharska, kde již byli zařazeni první čeští žadatelé do evidencí žadatelů o osvojení. Z afrických zemí lze uvažovat o Burkině Faso či Burundi, které jsou též připraveny přijímat žádosti českých žadatelů.⁶⁷³

Naopak osvojení dětí neosvojitelných v ČR do zahraničí probíhá na základech velmi dobré spolupráce mezi ÚMPOD a příslušnými orgány států jako jsou Německo, Dánsko, Švédsko, Rakousko, Island a další, v nichž obecně žadatelé o osvojení vykazují podstatně vyšší míru tolerance k případným specifikům dítěte, než čeští žadatelé preferující osvojení

---

⁶⁷⁰ K tomu blíže CEJUCHOVÁ, K.: Mezinárodní osvojení. Olomouc 2014. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra občanského práva a pracovního práva, str. 28 - 29

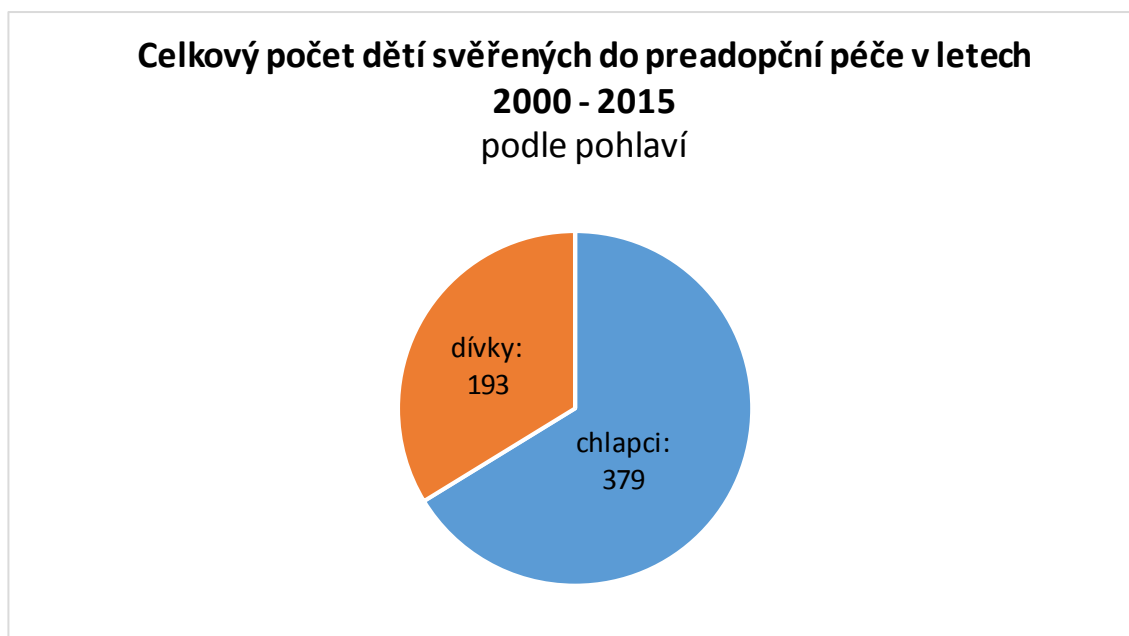
⁶⁷¹ Srov. § 22 odst. 9 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁷² K tomu blíže PÁVKOVÁ, E.: Děti osvojované do zahraničí. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů.: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26.9.2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 48 – 50.

⁶⁷³ Informace poskytnutá ÚMPOD na webových stránkách: <http://www.umpod.cz/osvojeni/> [online]. [cit. 2016-11-17].

kojence majoritního etnika.⁶⁷⁴ Ve vyjmenovaných státech dle dosavadních zkušeností ÚMPOD velmi dobře funguje navazování přátelských vztahů mezi rodinami, které osvojily děti ze stejné cizí země, před dětmi není jejich původ zatajován a naopak je mnohdy podporován.⁶⁷⁵

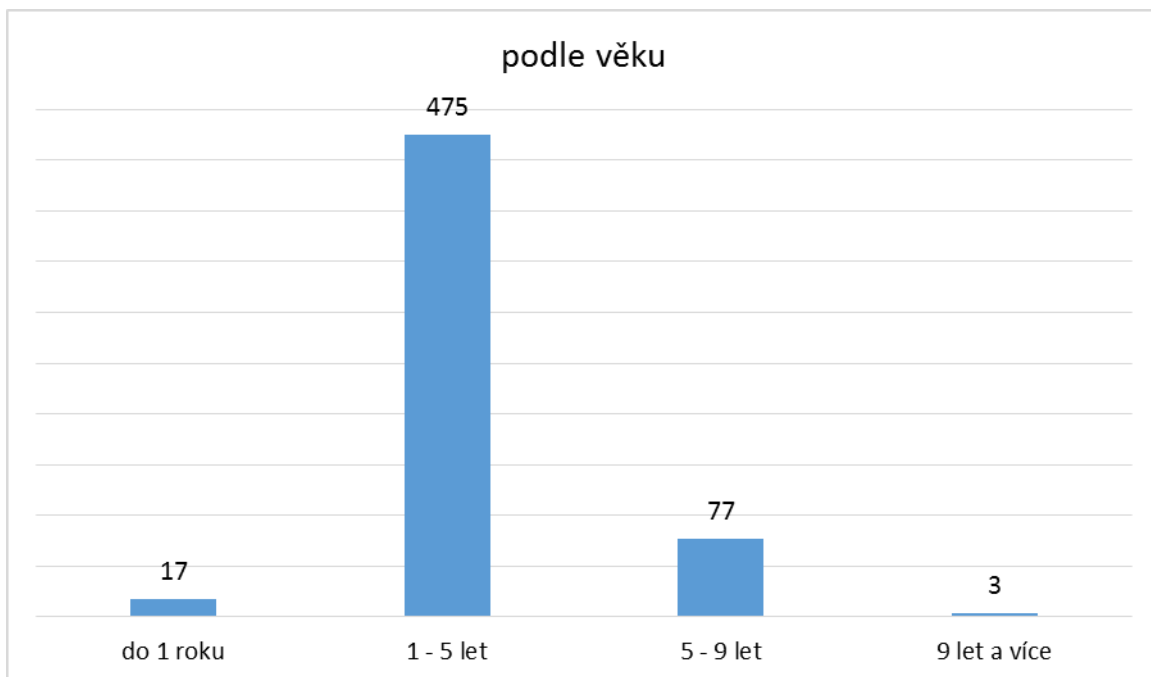
Na závěr je třeba dodat, že náklady na zprostředkování osvojení nesou žadatelé, přičemž tyto náklady mohou být i velice vysoké (překlady listinných důkazů, přítomnost tlumočnicka při návštěvách dítěte a úřadu přijímajícího státu, pobyt v přijímajícím státě po dobu potřebnou pro adaptaci dítěte na osvojitele atd.).⁶⁷⁶

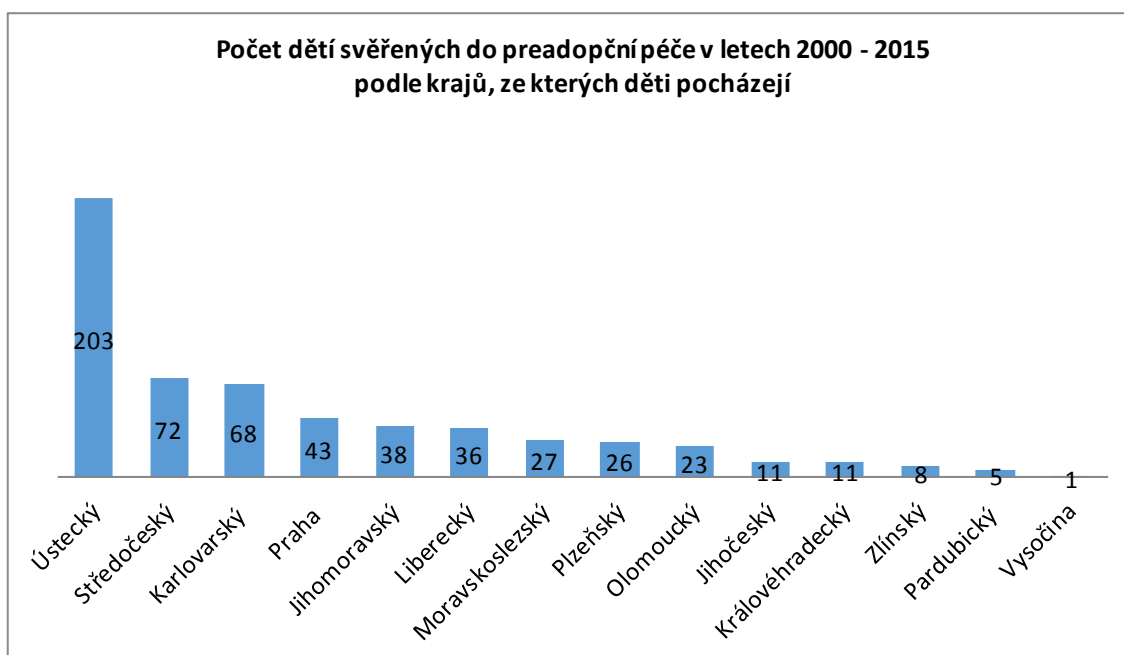
⁶⁷⁴ Tamtéž. K tomu blíže také KOPECKÁ, S.: Mezinárodní osvojení – zkušenosti třinácti let, aktuální situace a změny. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů.: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26.9.2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 45 – 47.

⁶⁷⁵ K tomu blíže PÁVKOVÁ, E.: Děti osvojované do zahraničí. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů.: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26.9.2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 48 – 50.

⁶⁷⁶ K tomu blíže KOPECKÁ, S.: Mezinárodní osvojení – zkušenosti třinácti let, aktuální situace a změny. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů.: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26.9.2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 45 – 47.

Zdroj: ÚMPOD⁶⁷⁷

Zdroj: ÚMPOD⁶⁷⁸

⁶⁷⁷ Informace poskytnuté dne 7. 10. 2016 vedoucí oddělení mezinárodních adopcí ÚMPOD JUDr. Stanislavou Kopeckou, Ph.D., na základě žádosti o poskytnutí informace dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

⁶⁷⁸ Informace poskytnuté dne 7. 10. 2016 vedoucí oddělení mezinárodních adopcí ÚMPOD JUDr. Stanislavou Kopeckou, Ph.D., na základě žádosti o poskytnutí informace dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

5. Pěstounství

5.1 Vývoj právní úpravy pěstounské péče

Počátky vývoje institutu pěstounské péče shledává odborná nauka v existenci placených kojných, o nichž se dochovaly první zmínky již ze starověkého Řecka a Říma. K využívání jejich služeb se uchýlovaly ženy z patricijských rodů ve snaze vyhnout se negativním dopadům kojení na svůj tělesný vzhled. Touha po dosažení ideálu krásy i neochota vzdát se na nějakou dobu zapojení do společenského života motivovala k témuž jednání i ženy ze šlechtických stavů ve středověku, které po porodu odkládaly děti placeným chůvám. V době renesance se pak tato praxe stala běžnou i mezi měšťanskými rodinami. V období osvícenství docházelo pod vlivem idejí humanitních k intenzivnímu zakládání nalezinců a sirotčinců, kde kojné, vzhledem k tehdejší nezastupitelnosti mateřského mléka, rovněž sehrály nenahraditelnou úlohu. Tentokrát již jako placené pěstounky působily buď přímo v ústavu, nebo z něj přebíraly dítě do své domácnosti, kde o něj za plat pečovaly do šesti let věku a poté jej vracely zpět do ústavu.⁶⁷⁹

Děti oddělené od matky krátce po porodu a odchované kojnou zpravidla ve velmi nuzných a hygienicky i výchovně nevhodných podmínkách, si nesly důsledky této výchovy po zbytek života. Zákonitě u nich docházelo k zaostávání ve vývoji a těžké citové deprivaci, kterou obvykle nebylo možno napravit po návratu k rodičům, neboť na obou stranách, jak u dítěte, tak i u rodičů, již došlo ke značnému citovému odcizení. Vzhledem k tomu, že příčiny a důsledky psychické deprivace u nás byly popsány teprve ve 20. stol. profesory Langmeierem a Matějčkem (1963),⁶⁸⁰ vysvětlovali si lidé tyto neblahé důsledky pobytu dítěte u kojné různě, a to i pověrou, že dítě s mlékem přejímá její povahu. Nekompromisním kritikem odkládání dětí k placeným kojným byl i J. A. Komenský, který tuto praxi odsoudil ve svém Informatoriu školy mateřské (1632) jako praxi škodlivou dětem i matkám samým.⁶⁸¹

V období první Československé republiky zastávaly stěžejní roli v systému náhradní péče Zemské a Okresní péče o mládež, které na základě zákona o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských⁶⁸² vykonávaly z pověření soudu dozor nad individuální pěstounskou péčí i péčí ústavní.

---

⁶⁷⁹ BUBLEOVÁ, V. In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 25-26

⁶⁸⁰ LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: Psychická deprivace v dětství. Praha. Avicenum, Zdravotnické nakladatelství, 3. vydání, 1974. První vydání vyšlo v roce 1963.

⁶⁸¹ BUBLEOVÁ, V. In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 25-26

⁶⁸² Zákon č. 256/1912 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, provedený Vládním nařízením č. 29/1930 Sb., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

Základem právní úpravy pěstounství bylo ustanovení § 186 ABGB, které pro něj *promiscue* používalo pojem schovanství a rozlišovalo jej od osvojení, když stanovilo: „Práva a povinnosti osvojitelů a osvojenců nelze vztahovati na děti, které byly vzaty jen ve schovanství. Toto schovanství je každému volným, chtějí-li však strany sjednati o něm smlouvu, musí tato býti, pokud mají býti schovancova práva ztenčena nebo témuž zvláštní závazky uloženy, soudně potvrzena. Na náhradu schovaneckých výloh nemají pěstounové nároku.“⁶⁸³ Schovanstvím se tedy rozumělo převzetí osoby nesvéprávné do výživy a výchování.⁶⁸⁴

Ohledně trvalé pěstounské péče o děti mladší 14 let pak bylo toto ustanovení ABGB rozvedeno zákonem ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských⁶⁸⁵ a jeho prováděcím nařízením.⁶⁸⁶ Tyto předpisy již používaly výlučně pojem pěstounství a zavedly výrazný prvek veřejnoprávní regulace pěstounské péče spočívající v udělování úředního povolení k převzetí dítěte do pěstounské péče, jakož i v úředním dozoru nad jejím výkonem a v neposlední řadě též ve financování části pěstounské péče z veřejných zdrojů. I přes tyto veřejnoprávní prvky však vlastní právní vztah pěstounství zakládala smlouva,⁶⁸⁷ jejímiž stranami byl na straně jedné zákonný zástupce dítěte (tj. rodič či poručník) a pěstoun či pěstouni na straně druhé.

Pěstounem mohla být fyzická osoba nebo ústav (tzn. sirotčinec, výchovna, dětský domov, útulek apod.).⁶⁸⁸ Fyzická osoba, která chtěla trvale přijmout dítě do své péče, si musela vyžádat povolení dozorcího úřadu (tj. poručenského soudu či Okresní péče o mládež) místně příslušného dle svého bydliště. Úřední povolení nepotřeboval poručník či příbuzný dítěte, který převzal dítě do péče se souhlasem poručenského soudu.⁶⁸⁹

Pěstoun byl povinen pečovat o dítě s péčí svědomitých rodičů, poskytovat mu výživu, tj. byt, stravu, oděv a přiměřené léčebné prostředky, a zajišťovat mu náležitou domácí výchovu jako doplněk výchovy školní.⁶⁹⁰ Hrazení nákladů na tuto péči se odvíjelo od toho, co

---

⁶⁸³ § 186 ABGB

⁶⁸⁴ K tomu blíže KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014. str. 98

⁶⁸⁵ Zákon č. 256/1921 Sb. z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

⁶⁸⁶ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

⁶⁸⁷ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999, str. 142

⁶⁸⁸ Srov. § 1 odst. 3 vládního nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

⁶⁸⁹ K tomu blíže ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 916

⁶⁹⁰ Tamtéž. Dále také srov. § 9 vládního nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

bylo mezi pěstounem a zákonným zástupcem dítěte ujednáno v pěstounské smlouvě. Převzal-li pěstoun dítě do péče „zadarmo“, pak neměl právo na náhradu nákladů na dítě vynaložených. Pokud se pěstoun zavázal k péči za náhradu výloh, uplatňoval svůj nárok vůči tomu, kdo se k jejich úhradě zavázal, zpravidla tedy vůči příbuzným dítěte výživou povinných. Nebylo-li takových osob, byla pěstounská péče hrazena z prostředků veřejných, ať už z obecního chudinského fondu či zemského sirotčího fondu (zejména u dětí svěřovaných do pěstounské péče ze zemských ústavů).⁶⁹¹ Dozor nad plněním povinností pěstounů prováděly okresní soudy zpravidla prostřednictvím Okresních péčí o mládež, které tuto úlohu pomocného soudního orgánu vykonávaly svými dozorcími důvěrníky (zejm. osoby v místě vážené, které vykonávaly tuto funkci zpravidla bezplatně).⁶⁹² Dozor nad péčí ústavní vykonával jednak soud a dále též zemské úřady prostřednictvím zemských ústředí pro mládež.⁶⁹³

V roce 1932 zajišťovaly Okresní péče o mládež individuální pěstounskou péči více než patnácti tisícům dětí. Vedle toho Okresní péče zakládaly a spravovaly také tzv. pěstounské kolonie, kde žily pěstounské rodiny s vyšším počtem dětí v pěstounské péči. I této podobě náhradní péče se velmi dařilo, neboť v roce 1937 bylo takových rodinných kolonií již 24.⁶⁹⁴

Kromě toho i nadále existovala pěstounská péče tzv. „nalezenecká“, nahrazující alespoň po určitou dobu dítěti pobyt v ústavním zařízení. Děti byly za plat svěřovány pěstounům, nejčastěji manželským párům na venkov, odkud se po dosažení určitého věku vracely zpět do ústavu. Děti umístěné v Zemském ústavu pro péči o dítě v Praze byly z ústavu do pěstounské péče umisťovány do věku deseti let, později až do šestnácti let. Dohled nad pěstounskou péčí vykonával i nadále ústav, resp. jeho ředitel, prostřednictvím tzv. ústavního poručenství (k tomu blíže viz kapitolu o vývoji právní úpravy poručenství).⁶⁹⁵

---

⁶⁹¹ K tomu blíže ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 915. Dále též TŮMA, A.: Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé. Praha. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách. 1925, str. 82 a násl.

⁶⁹² Srov. § 2 – 4 vládního nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

⁶⁹³ Srov. § 5 tamtéž a dále též ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 916

⁶⁹⁴ BUBLEOVÁ, V. In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 29

⁶⁹⁵ Tamtéž

Do rámce pěstounské péče pak v neposlední řadě patřily také soukromé dohody mezi rodiči a pěstouny, na základě kterých byly děti svěřovány zpravidla do péče prarodičů či dalších příbuzných se souhlasem poručenského soudu.⁶⁹⁶

Ačkoliv pěstounská péče měla na našem území dlouhou historii a byla tradiční formou náhradní péče o dítě, nedokázala ustát nástup socialismu a ideové změny, jimiž byly neseny nově přijaté zákony jednoznačně protěžující kolektivní péči o dítě. Tzv. právnická dvouletka přinesla v roce 1949 zákon o právu rodinném,⁶⁹⁷ na který navázal v roce 1952 nový zákon o sociálně-právní ochraně mládeže.⁶⁹⁸ Ochrana mládeže dle těchto předpisů byla vedena v duchu socialistické výchovy v uvědomělé a pracující občany⁶⁹⁹ a jednoznačně prosazovala kolektivní výchovu dětí pod dohledem třídně uvědomělé společnosti.⁷⁰⁰ Pěstounská péče, s výjimkou péče příbuzenské, byla ze zákona vypuštěna. Rovněž tak pěstounská péče na smluvním podkladě byla vyloučena. Děti, které v té době vyrůstaly u pěstounů, buď byly svými pěstouny osvojeny, nebo od nich byly přemístěny do ústavních zařízení.

Až do dne 1. 6. 1973, kdy nabyl účinnosti zákon o pěstounské péči,⁷⁰¹ tak mohla mít náhradní péče na našem území pouze podobu osvojení, svěřeni dítěte do výchovy jiného občana podle § 45 odst. 1 zákona o rodině⁷⁰² či individuálního opatrovnictví v případě, že opatrovník o dítě osobně pečoval.⁷⁰³

K přijetí zákona o pěstounské péči vedla dlouhá a nelehká cesta, komplikovaná ideou prospěšnosti kolektivní péče plně způsobilé nahradit péči v rodinném prostředí, zarputile prosazovaná zejména představiteli vládnoucí garnitury. Za rozhodující pro prospívání dítěte bylo považováno uspokojení jeho materiálních potřeb – zajištění stravy, zdravotní péče, ubytování v hygienicky odpovídajícím prostředí a poskytnutí školní výuky dle kolektivně přijatých osnov a plánů. Individuální potřeby dítěte, dostatek rozmanitých přirozených podnětů, lásky, pocitu jistoty a bezpečí, jakož i trvalá přítomnost blízkých osob, k nimž se dítě vztahuje, nebyly dostatečně reflektovány a nebyly považovány za faktor významný pro další vývoj dítěte. Kolektivizace v padesátých letech 20. stol. zasáhla všechny oblasti hospodářského i společenského života a přinesla též kolektivizaci péče o děti, které však

---

⁶⁹⁶ Tamtéž

⁶⁹⁷ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

⁶⁹⁸ Zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže

⁶⁹⁹ Srov. § 1 zákona č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže

⁷⁰⁰ Srov. § 9 tamtéž

⁷⁰¹ Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷⁰² Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

⁷⁰³ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 116

pro svůj normální vývoj bytostně potřebují naopak individuální přístup „své“ osoby, která je vychovává.

Význam uspokojování psychických potřeb dítěte a důsledky jeho dlouhodobého duševního strádání se staly předmětem odborného výzkumu psychologů, psychiatrů a dětských lékařů v průběhu padesátých a šedesátých let 20. století. Zlomem v odborné osvětě a v chápání důležitosti saturace psychických potřeb dítěte u nás bylo vydání publikace profesorů Langmeiera a Matějčka „Psychická deprivace v dětství“ v roce 1963, v níž byly popsány důsledky nenaplňování základních psychických potřeb dětí vyrůstajících bez „své“ osoby, k níž by se mohly ve svém vývoji vztahovat.

„Psychickou deprivací je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“⁷⁰⁴ Deprivační syndrom popisuje prof. Matějček jako „soubor nedostatků, obtíží nebo nápaditostí v chování dítěte, které vznikly na podkladě citového strádání v nejčasnějším dětství, v prvních letech života.“⁷⁰⁵

Jednalo se o dílo, které ovlivnilo nejen vývoj dětské psychologie, ale mělo široký dopad mezioborový, a to i do oblasti právní. Pod vlivem nových poznatků o důsledcích psychické deprivace dětí v ústavní výchově byly postupně přijaty nové právní předpisy obnovující význam náhradní péče rodinného typu a rovněž došlo k posunu v chápání a postupech těch státních institucí, které fakticky o volbě konkrétní formy náhradní péče pro konkrétní dítě rozhodovaly.

Prvním krokem k obnovení náhradní rodinné výchovy bylo přijetí zákona o rodině,⁷⁰⁶ který ve svém § 45 odst. 1 umožnil svěření dítěte do výchovy jiného občana než rodiče, vyžadoval-li to zájem dítěte a pokud tento občan poskytoval záruku jeho řádné výchovy. O svěření do péče rozhodoval soud, který zároveň vymezil rozsah práv a povinností pečující osoby k dítěti. Tehdejší právní nauka si nebyla podstatou tohoto institutu, který se v rámci platné právní úpravy nejvíce blížil institutu opatrovnictví, nikterak jista. Dospívala k závěru, že na rozdíl od opatrovnictví v tomto případě nedochází právně k omezení rodičovských práv a povinností, rovněž tak vyživovací povinnost rodičů zůstává zachována. Proto bylo svěření

---

⁷⁰⁴ LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: Psychická deprivace v dětství. Praha. Avicenum, Zdravotnické nakladatelství, 3. vydání, 1974, str. 22

⁷⁰⁵ Úryvek z promluvy prof. Matějčka ve filmu „Děti bez lásky“ (režie Kurt Goldberger, 1963)

⁷⁰⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v původním znění

dítěte do výchovy jiného občana než rodičů považováno za „...rodinněprávní institut svého druhu, razící jednu z forem účasti společnosti při uskutečňování její péče o nezletilé dítě.“⁷⁰⁷

Fungování pěstounské péče, a to jak individuální, tak kolektivní, u nás bylo ještě před jejím legislativním znovuzavedením nejprve experimentálně ověřováno. Výsledky desetiletého pozorování celkem třiceti dětí umístěných do individuální pěstounské péče jednoznačně prokázaly její přínos. Děti vyrůstající u pěstounů ve všech ohledech, a to i ve svém citovém rozvoji a společenském zapojení, mnohem lépe prospívaly a jejich vývoj byl výrazně úspěšnější.⁷⁰⁸ O správnosti preference náhradní péče rodinného charakteru a o silném pozitivním vlivu podnětného rodinného prostředí na vývoj dítěte svědčí i příběhy jednotlivých dětí popsané psychology, kteří je po přechodu do náhradní rodiny sledovali. Jedná se např. o děti sledované prof. Matějčkem či prof. Koluchovou, jejichž intelektuální i motorický vývoj byl na počátku často silně opožděn. Pediatři tyto děti označovali za mentálně zaostalé a nevzdělatelné. Trpělivá individuální práce s nimi v obětavých náhradních rodinách však dokázala tento deficit napravit. Výzkumným sledováním dětí v pěstounských rodinách byla prokázána značná míra možností nápravy hluboké psychické deprivace vzniklé již v novorozeneckém věku, a to jak v oblasti kognitivní, tak v oblasti emoční a sociální.⁷⁰⁹

Dalším experimentem v této oblasti byl také vznik velkých pěstounských rodin či tzv. rodinných buněk na Ostravsku v 60. letech 20. století. Hmotné zajištění těmto rodinám poskytovala zejména zařízení pro výkon ústavní výchovy, při kterých rodiny vznikaly. Postup byl zpravidla takový, že zařízení vybralo vhodný manželský pár a zajistilo mu podmínky pro bydlení s větší skupinou dětí, které jim byly svěřeny do osobní péče.⁷¹⁰

Podobná iniciativa v oblasti zavádění kolektivní pěstounské péče probíhala i v Čechách. V roce 1967 přijal pozvání Československé pediatrické společnosti zakladatel SOS dětských vesniček v Rakousku filantrop Hermann Gmeiner a o rok později byl založen přípravný výbor Sdružení přátel SOS dětské vesničky, které vybralo a odborně proškolovalo

---

⁷⁰⁷ GLOS, J. a kol.: Rodinné právo. Praha. Orbis, 1965, str. 209

⁷⁰⁸ K tomu blíže KOLUCHOVÁ, J., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 55 a 61

⁷⁰⁹ KOLUCHOVÁ, J.: Výsledky využívání psychologie v pěstounské péči. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 63

⁷¹⁰ MATĚJČEK, Z., In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 47

13 žen – pěstunek pro přijetí celkem 118 dětí do první české SOS vesničky v Doubí u Karlových Varů. Vesnička zahájila svoji činnost v roce 1970 a funguje dodnes.⁷¹¹

Vzhledem k úspěšnosti experimentů v oblasti individuálního i kolektivního pěstounství dostatečně prokazujících přínos této formy náhradní péče pro vývoj dítěte, došlo k jejímu znovuzavedení zákonem č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, o jehož zpracování i prosazení se výrazně zasadila doc. Senta Radvanová.

Zákon vymezoval pěstounskou péči jako zvláštní formu dlouhodobé, státem řízené, kontrolované a finančně zajišťované náhradní výchovy dítěte v rodině, ev. v zařízení pro výkon pěstounské péče. Z hlediska zařazení institutu pěstounské péče do rámce práva soukromého či veřejného, lze shledat rysy jak veřejnoprávní, zejm. její zprostředkování, kontrola a hmotné zabezpečení, tak soukromoprávní reflektující pěstounství jako poměr mezi pěstounem a dítětem, jehož obsah tvoří vzájemná práva a povinnosti v zákoně vymezená.⁷¹²

Do pěstounské péče jiného občana – pěstouna, mohlo být svěřeno dítě, jehož výchova u rodičů nebyla zajištěna z příčin zřejmě dlouhodobých, jestliže zájem dítěte svěřením do takové péče vyžadoval.⁷¹³ A zároveň, jestliže nebylo možno zajistit jeho řádnou výchovu osvojením a ústavní výchova nebyla vhodná.⁷¹⁴ Pozornost okresních národních výborů se zaměřovala především na děti osiřelé, na děti, jejichž výchovu rodiče nemohli dlouhodobě řádně zabezpečit vzhledem ke svému tělesnému, duševnímu či morálnímu stavu, a ty, jejichž soudem ustanovený opatrovník neměl povinnost osobně o dítě pečovat.⁷¹⁵

Důvodová zpráva k zákonu o pěstounské péči uvádí: „Jak ukazují dosavadní zkušenosti, ústavní výchova není vhodná u dětí, které vyžadují zvýšenou individuální péči, kterou ústavy nemohou poskytnout. Řada z těchto dětí, u kterých by byla vhodná individuální péče, zůstává v ústavech.“⁷¹⁶ Vzhledem k nižší adaptační náročnosti pěstounské péče pro dítě i pro pěstouny, se tak alespoň pro část dětí v ústavech, pro které se nepodařilo nalézt osvojitele, otevřela cesta do rodinné péče v podobě pěstounské rodiny.

---

⁷¹¹ MATĚJČEK, Z., In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 13. Dále též <http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/historie/> [online]. [cit. 2016-10-29].

⁷¹² K tomu blíže RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999, str. 143

⁷¹³ Srov. § 2 odst. 1 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷¹⁴ Srov. § 1 tamtéž

⁷¹⁵ Srov. § 1 vyhlášky ministerstva práce a sociálních věcí České socialistické republiky č. 52/1973 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pěstounské péči

⁷¹⁶ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 117

Pěstounem se mohli stát jednotlivci či manželé, jejichž osobní předpoklady, zejména morální a zdravotní, skýtaly záruku zajištění řádné výchovy dítěte, a kteří způsobem svého života i života své rodiny, zaručovali, že pěstounská péče bude vykonávána ku prospěchu dítěte a v souladu se zájmy socialistické společnosti.⁷¹⁷ O zápisu osoby do seznamu pěstounů rozhodovaly okresní národní výbory, po posouzení všech okolností významných pro hodnocení způsobilosti občana k výkonu pěstounské péče (zejm. osobní, rodinné a bytové poměry, bezúhonnost, poměr k práci a ke společnosti, schopnosti k výchově dětí, zdravotní stav jeho a rodinných příslušníků) a po úspěšném absolvování psychologického vyšetření žadatelem.⁷¹⁸

Pěstounská péče mohla být vykonávána též ve zvláštních zařízeních zřízených a spravovaných pro tento účel národními výbory.⁷¹⁹ Jednalo se o zařízení, v nichž jedna pěstounka či pěstounský manželský pár přijímal do péče větší počet dětí, často též sourozenecké skupiny, s nimiž žil v jedné domácnosti zpravidla v domku či bytě poskytovaném zřizovatelem (např. již zmiňované SOS dětské vesničky). Z hlediska procesního i hmotněprávního však nebyl žádný rozdíl mezi tímto pěstounstvím a pěstounstvím individuálním. I v případě, kdy žil pěstoun s dětmi v zařízení, mu každé jednotlivé dítě bylo do péče svěřeno rozhodnutím soudu při splnění týchž podmínek, jaká zákon stanovil pro přijetí dítěte do pěstounské péče obecně. Určité rozdíly existovaly pouze ve sféře hmotné podpory těchto rodinných skupin a jejich pěstounů.⁷²⁰

Předpokladem vzniku právního vztahu pěstounství, bylo rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče konkrétnímu pěstounovi či pěstounskému manželskému páru. Pokud se měl stát pěstounem jen jeden z manželů, vyžadoval se zpravidla souhlas druhého z nich, pokud manželé žili ve společné domácnosti.⁷²¹ V tomto případě byl druhý z manželů povinen pomáhat při výchově svěřeného dítěte.⁷²²

Obsahem pěstounského vztahu byla vzájemná práva a povinnosti mezi pěstounem a svěřeným dítětem, zejména povinnost pěstouna o dítě osobně pečovat.⁷²³ Pěstoun měl při výchově dítěte práva a povinnosti rodičů, co se týče zastupování dítěte a správy jeho

---

⁷¹⁷ Srov. § 2 odst. 2, § 3 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷¹⁸ Srov. § 7 vyhlášky ministerstva práce a sociálních věcí České socialistické republiky č. 52/1973 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pěstounské péči

⁷¹⁹ Srov. § 12 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷²⁰ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 123

⁷²¹ Srov. § 2 odst. 2 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷²² Srov. § 4 odst. 1 tamtéž

⁷²³ Srov. § 4 odst. 1 tamtéž

záležitostí, mohl však za dítě jednat pouze v běžných věcech.⁷²⁴ Pěstoun tedy nebyl zákonným zástupcem dítěte, ani správcem jeho jmění. Tím i nadále zůstávali rodiče, příp. soudem ustanovený opatrovník. Rozhodnutí o pěstounské péči tak nemělo za následek statusové změny ani u dítěte a jeho rodičů, ani u pěstounů. Příbuzenské vztahy dítěte k jeho rodině zůstaly, na rozdíl od případů osvojení, zachovány. Pokud se pěstoun rozhodl svěřené dítě později osvojit, byl privilegován v tom ohledu, že již nebylo vyžadováno splnění předchozí tříměsíční preadopční péče, pokud pěstounská péče trvala alespoň po dobu tří měsíců.⁷²⁵ I dítě mělo vůči pěstounovi některé povinnosti obdobné povinnostem dítěte v biologické rodině, a to povinnost podle svých schopností pomáhat v domácnosti pěstouna a mělo-li příjem, tak přispívat na úhradu potřeb ve společné domácnosti.⁷²⁶

Pěstoun vůči dítěti neměl vyživovací povinnost, ta zůstávala i nadále zachována rodičům, příp. prarodičům. Vzhledem k tomu, že na její plnění nebylo možno ani v socialistické, třídně uvědomělé společnosti spoléhat, převzal finanční zajištění pěstounské péče stát, který poskytoval dětem v pěstounské péči příspěvek na úhradu jejich potřeb. Na stát pak přecházel regresní nárok na výživné vůči rodičům dítěte svěřeného do pěstounské péče.⁷²⁷ Příspěvek dítěti v pěstounské péči vyplácený státem činil 500,- Kčs měsíčně, u dítěte staršího deseti let pak 600,- Kčs měsíčně (průměrná hrubá měsíční mzda v ČSSR v roce 1973 byla 2.164,- Kčs).⁷²⁸

Příspěvek byl dítěti poskytován do skončení povinné školní docházky. Poté, až do jeho zletilosti, mu náležel tento příspěvek za podmínek stanovených zákonem, zejména po dobu soustavné přípravy na budoucí povolání nebo po dobu, po kterou není schopen se na něj připravovat ze zdravotních důvodů.⁷²⁹ Za těchto podmínek mohlo dítě čerpat příspěvek i po dosažení zletilosti, nejdéle do 26. roku věku, pokud žilo ve společné domácnosti s dosavadním pěstounem.⁷³⁰ I když pěstounská péče zanikla dosažením zletilosti dítěte, vytvořilo-li se mezi pěstounem a dítětem takové pouto, že i po jejím zániku zůstalo dítě žít v jeho domácnosti, přiznal stát dítěti nárok na příspěvek a dosavadnímu pěstounovi nárok

---

⁷²⁴ Srov. § 4 odst. 2 tamtéž

⁷²⁵ Srov. § 4 odst. 4 tamtéž

⁷²⁶ Srov. § 4 odst. 3 tamtéž

⁷²⁷ Srov. § 7 tamtéž

⁷²⁸ Viz graf Českého statistického úřadu. [online]. [cit. 2016-10-29]. Dostupný na: http://csugeo.i-server.cz/csu/dyngrafy.nsf/graf/mzdy_1960_

⁷²⁹ Srov. § 5 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷³⁰ Srov. § 5 odst. 3 tamtéž

na odměnu.⁷³¹ Odměna se poskytovala pěstounovi či pěstounskému manželskému páru ve výši 200,- Kčs měsíčně za každé dítě přijaté do péče, a to po dobu, po kterou byl dítěti zachován nárok na příspěvek.⁷³²

Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče prarodičům, na které přešla vyživovací povinnost (nebyli-li schopni ji plnit rodiče), náležel dítěti příspěvek pouze ve výši rozdílu mezi soudem stanoveným výživným prarodičů a zákonem určenou výší příspěvku (taktéž i v případě, že dítě pobíralo sirotčí důchod, náležel mu pěstounský příspěvek jen ve výši rozdílu mezi výší příspěvku a důchodu). Pokud byl pěstounem ustanoven prarodič dítěte, zpravidla mu nenáležela odměna pěstouna. Z důvodů zvláštního zřetele hodných však i jemu mohla být přiznána (např. byl-li sám pěstoun odkázán na invalidní či starobní důchod apod.).⁷³³

Pěstounská péče jako právní vztah mezi pěstounem a svěřeným dítětem zanikla dosažením zletilosti dítěte, smrtí dítěte či pěstouna nebo rozhodnutím soudu o jejím zrušení. Šlo-li o společnou pěstounskou péči, zanikla také rozvodem nebo úmrtím jednoho z manželů. V případě úmrtí zůstal pěstounem druhý z manželů, v případě rozvodu však zaniklo pěstounství oběma a chtěl-li některý z nich v pěstounské péči pokračovat, musel být znovu soudem ustanoven.⁷³⁴ O zrušení pěstounské péče soud rozhodl, byl-li proto důležitý důvod (např. navrácení dítěte do péče rodičům). Vždy ji však soud zrušil, požádal-li o to pěstoun.⁷³⁵

Právní úprava pěstounské péče zůstala po dobu platnosti zákona č. 50/1973 Sb. prakticky nezměněna, pouze docházelo k postupnému navyšování příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna, a to směrem k vyšší diferenciaci dávek s ohledem na věk dítěte. Novelou z roku 1992 byla ze zákona také vypuštěna ustanovení o zájmech socialistického státu na výchově dítěte.⁷³⁶

V souvislosti s přijetím nového zákona o sociálně-právní ochraně dětí⁷³⁷ byl zákon o pěstounské péči zrušen ke dni 1. 4. 2000 a právní úprava pěstounské péče rozdělena

---

⁷³¹ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 120

⁷³² Srov. §§ 8 – 9 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷³³ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., In RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J.: *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979, str. 119-120

⁷³⁴ Srov. § 2 odst. 3 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷³⁵ Srov. § 2 odst. 3 tamtéž

⁷³⁶ Srov. novelizace zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, a to zákony č. 68/1980 Sb., 58/1984 Sb., 112/1984 Sb., 118/1992 Sb., 154/1993 Sb., 307/1993 Sb., 336/1993 Sb., 245/1994 Sb., 118/1995 Sb., 160/1995 Sb.

⁷³⁷ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

do několika právních předpisů.⁷³⁸ Do zákona o sociálně-právní ochraně dětí byla zakotvena právní úprava zprostředkování pěstounské péče,⁷³⁹ výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna byla upravena zákonem o státní sociální podpoře⁷⁴⁰ a v ostatním byla pěstounská péče vložena do zákona o rodině.⁷⁴¹

Tento legislativní stav doznal výrazných změn v souvislosti s rekodifikací soukromého práva, tzn. s přijetím nového občanského zákoníku,⁷⁴² a s přijetím tzv. velké novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí.⁷⁴³ Výsledkem těchto změn je právní úprava pěstounské péče obsažená ve dvou právních předpisech, a to v občanském zákoníku⁷⁴⁴ a v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí.⁷⁴⁵ Tato právní úprava jako v současné době platná a účinná bude na následujících stranách též rozebírána.

5.2 Současná právní úprava pěstounství

Soukromoprávní základ právní úpravy pěstounství jakožto osobního vztahu mezi pěstounem a dítětem je obsažen v občanském zákoníku v rámci ustanovení o náhradních formách péče o dítě.⁷⁴⁶ Zákon o SPOD pak upravuje zprostředkování, pěstounskou péči na přechodnou dobu a další, převážně veřejnoprávní aspekty pěstounské péče, jako jsou dohody o jejím výkonu, dohled nad jejím fungováním, provázení pěstounské rodiny nebo dávky pěstounské péče a její finanční zajištění.⁷⁴⁷

Předpokladem svěřením dítěte do pěstounské péče je skutečnost, že o dítě nemůže osobně pečovat žádný z rodičů ani jeho poručník, byl-li dítěti jmenován. V takovém případě může soud svěřit dítě do osobní péče pěstounovi, přičemž zákon výslovně stanoví prioritu této formy péče před péčí v ústavní výchově.⁷⁴⁸ Ačkoliv zákon naopak výslovně nestanoví,

---

⁷³⁸ Zákon č. 360/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálně-právní ochraně dětí

⁷³⁹ Srov. §§ 20 – 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v původním znění

⁷⁴⁰ Srov. §§ 37 – 38 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁴¹ Srov. §§ 45a -50 zákona ač. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁴² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷⁴³ Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Účinný od 1. 1. 2013

⁷⁴⁴ Srov. §§ 958 – 970 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷⁴⁵ Srov. §§ 19a – 27a, §§ 47a – 47za zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁴⁶ Srov. §§ 958 - 970 OZ

⁷⁴⁷ Srov. zejména § 19 odst. 4, § 27a, §§ 47a – 47za zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁴⁸ Srov. § 958 odst. 1, 2 OZ

že takový postup musí být v souladu se zájmem dítěte, jedná se stejně, jako při všech ostatních činnostech, jichž je nezletilé dítě účastno, o *conditio sine qua non*.⁷⁴⁹

V nové koncepci občanského zákoníku se zdůrazňuje role pěstouna v životě dítěte jako jeho náhradního pečovatele, nikoliv náhradního rodiče, neboť pěstounská péče má trvat jen tak dlouho, dokud trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě, event. dokud není dítěti zajištěna nová rodina v podobě té osvojitelské. Rodič může požadovat dítě zpět do své osobní péče, přičemž soud takovému návrhu vyhová tehdy, je-li to v zájmu dítěte.⁷⁵⁰

Pěstounská péče u nás dlouhou dobu byla považována a v praxi též fungovala jako jakási „quasiadopce“, vedoucí k trvalému svěření dítěte do péče pěstounů jako náhradních rodičů.⁷⁵¹ Zákon o pěstounské péči výslovně předpokládal svěření dítěte do pěstounské péče v případech, kdy příčina, pro kterou rodiče nemohou výchovu dítěte zajistit, bude zřejmě dlouhodobá.⁷⁵² Dítě u pěstounů zůstávalo často do své dospělosti a odcházelo od nich teprve po svém osamostatnění tak, jako je to běžné u dětí vyrůstajících ve fungujících rodinách.⁷⁵³ Mnohdy i dnes část pěstounských rodin takto funguje a nemá-li dítě rodinu, která by se o něj zajímala a vztahy s ním udržovala, je nová rodina v podobě té pěstounské uspokojující všechny jeho potřeby to nejlepší, co mohlo dítě v původně nepříznivě nastavené životní konstelaci potkat.

Se zavedením a postupným rozvojem profesionální pěstounské péče (tj. pěstounské péče na přechodnou dobu – viz dále) a s přijetím nového občanského zákoníku, se pojetí pěstounské péče proměnilo. Pěstounská péče je chápána jako dočasná forma péče o dítě, dokud ji nepřevzou zpět rodiče, příp. dokud dítě nebude osvojeno. Pěstounům se ukládá jak zákonem, tak dohodami o výkonu pěstounské péče, aby prohlubovali sounáležitost dítěte s rodiči či dalšími blízkými osobami a umožňovali styk dítěte s nimi, pokud je takový kontakt

---

⁷⁴⁹ K tomu blíže ZUKLÍNOVÁ, M., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 683

⁷⁵⁰ Srov. § 959 OZ

⁷⁵¹ FRINTA, O., MELICHAROVÁ, D.: Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 31

⁷⁵² Srov. § 2 odst. 1 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁷⁵³ KOLUCHOVÁ, J.: Výsledky využívání psychologie v pěstounské péči. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 68

podle individuálního plánu⁷⁵⁴ v souladu se zájmem dítěte a nerozhodl-li soud jinak (o omezení nebo zákazu styku).⁷⁵⁵

I při tomto zákonném nastavení pěstounské péče je zde však mnoho dětí, u nichž je zajištění dlouhodobé pěstounské péče tou nejlepší volbou. Jedná se převážně o děti starší, již školního věku, mnohdy též o sourozenecké skupiny, jejichž společné umístění do osvojitelské rodiny se nepodaří realizovat, příp. o děti, které nejsou tzv. právně volné, to znamená, že předpoklady pro osvojení u nich nejsou naplněny (např. rodič o dítě projevuje zájem, avšak každodenní péči o dítě nedokáže zajistit). S rostoucím věkem dítěte též klesá schopnost jeho spontánního přilnutí k novým „rodičům.“ Přijetí takového dítěte, i s jeho prožitou minulostí, pěstouny, kteří mají zpravidla mnohem nižší očekávání ve vztahu k dítěti a přijímají jej takové, jaké je, je pro toto dítě nejlepší možností.

Pěstounství je v platné právní úpravě tedy vnímáno jako opatření, které by mělo být vůči výchově dítěte v jeho přirozené rodině subsidiární a které má povahu překlenovacího řešení krize v biologické rodině trvajícím do té doby, než bude rodina sanována.⁷⁵⁶ Souběžně s umístěním dítěte do pěstounské péče by měla probíhat intenzivní sociální práce s rodinou tak, aby byly narušené funkce rodiny obnoveny a dítě se do ní mohlo vrátit.⁷⁵⁷ Toto nazírání pěstounské péče odpovídá též konstantní judikatuře ESLP, který zdůrazňuje, že jakákoliv náhradní řešení ve vztahu k péči rodičů jsou dočasná a mají trvat jen po dobu, po kterou rodiče nejsou schopni péči o dítě zabezpečovat.⁷⁵⁸ „(...) tam, kde vznikly rodinné vazby, musí stát v zásadě jednat způsobem, který umožní další rozvíjení takových vazeb, a podnikat opatření, která dovolí opětovné spojení rodiče a dítěte. (...) Pěstounská péče by tedy obecně měla být pojímána jako institut garantující zachování a rozvíjení přirozených vazeb dítě – nukleární rodina, rodiče, a to zejména prostřednictvím pravidelného styku. Proto by měla být pravidlem pěstounská péče za účasti rodičů, nikoli naopak.“⁷⁵⁹

---

⁷⁵⁴ Srov. § 10 odst. 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁵⁵ Srov. § 47a odst. 2 písm. h) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a dále § 967 OZ

⁷⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Z.: PĚSTOUNSKÁ PÉČE: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 77

⁷⁵⁷ Srov. § 1 odst. 1 písm. c), § 9a, § 10 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁵⁸ Srov. rozsudek ESLP ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. 2. 2002 (stížnost č. 46544/99)

⁷⁵⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Z.: PĚSTOUNSKÁ PÉČE: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 78

K tomu, aby mohly být vazby dítěte s biologickou rodinou zachovány, ponechává zákon výslovně rodičům právo osobního styku s dítětem, jakož i právo na informace o něm, ledaže by soud v tomto ohledu práva rodičů omezil nebo jich je ze závažných důvodů v zájmu dítěte zbavil.⁷⁶⁰ Tím subjektem, který je povinen rodičům informace o dítěti poskytovat, je pěstoun, jemuž zákon zároveň ukládá nejen povinnost umožnit styk dítěte s jeho rodiči, ale též povinnost pozitivně jejich vzájemný vztah podporovat, rozvíjet a prohlubovat, a to jak vztah dítěte s rodiči, tak s dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými.⁷⁶¹

O svěřeni dítěte do péče pěstouna rozhoduje soud. Souhlas rodičů k umístění dítěte do pěstounské péče se nevyžaduje, neboť tento krok nemá dopad do statusových práv dítěte a jeho rodičů, ti jsou nadále nositeli rodičovské odpovědnosti, pokud jí nebyli rozhodnutím soudu zbaveni.⁷⁶² Právně tedy dítě zůstává spojeno se svou pokrevní rodinou a pěstoun za rodiče vykonává pouze tu část povinností a práv, které představují osobní péči o dítě. Rozhodovat o dítěti, zastupovat jej a spravovat jeho jmění smí pěstoun pouze v běžných záležitostech. V záležitostech nikoliv běžných dítě zastupují jeho zákonní zástupci, kterými jsou zpravidla rodiče, příp. soudem jmenovaný poručník.⁷⁶³

Dojde-li mezi pěstounem a rodiči k neshodě v podstatné záležitosti týkající se dítěte (např. výběr školy, volba povolání, podstoupení lékařského zákroku, zastupování dítěte při právním jednání apod.), může dítě, rodič nebo pěstoun navrhnout soudu změnu práv a povinností pěstouna, popřípadě zrušení pěstounské péče. Ačkoliv pěstoun ze zákona není oprávněn o podstatných záležitostech dítěte rozhodovat, soud mu toto oprávnění může svěřit, je-li to v zájmu dítěte, příp. sám svým rozhodnutím nahradit souhlas rodiče v určité záležitosti nebo jinak rozhodnout o změně práv a povinností pěstouna či rodičů. V krajním případě může soud rozhodnout též o zrušení pěstounské péče.⁷⁶⁴ Nezřídka se vyskytují případy rodičů, kteří se o své děti umístěné u pěstounů nezajímají a s pěstouny ani s orgánem SPOD při rozhodování o podstatných záležitostech nespolupracují. V takovém případě je na místě zvážit podání návrhu na omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti a ustanovení opatrovníka či poručníka dítěti, který bude s pěstouny v zájmu dítěte spolupracovat.

Stejně tak trvá vyživovací povinnost rodičů, příp. vzdálenějších příbuzných, k dítěti umístěnému do pěstounské péče. Rozsah výživného soud stanoví s ohledem na jejich

---

⁷⁶⁰ Srov. § 960 odst. 2 ve spojení s § 891 odst. 2 OZ

⁷⁶¹ Srov. § 966 odst. 2 věta třetí a § 967 OZ

⁷⁶² Srov. § 960 odst. 1 OZ

⁷⁶³ Srov. § 966 OZ

⁷⁶⁴ Srov. § 969 OZ

možnosti, schopnosti a majetkové poměry, jakož i se zřetelem na odůvodněné potřeby dítěte.⁷⁶⁵ Vzhledem k tomu, že plnění vyživovací povinnosti je u mnoha rodičů velmi nejisté, resp. výživné je jim často stanoveno jen v minimální výši, která by nemohla pokrýt potřeby dítěte, přebírá stát riziko neplacení výživného i odpovědnost za zajištění potřeb dítěte v pěstounské péči na sebe. Stát vyplácí dítěti příspěvek na úhradu jeho potřeb, a to k rukám pěstouna,⁷⁶⁶ přičemž právo na výživné vůči rodičům přechází na stát.⁷⁶⁷ Pokud by rodiče poskytovali na potřeby dítěte vyšší výživné, než kolik činí příspěvek na úhradu potřeb, náležel by tento rozdíl dítěti a rodiče by jej platili nikoliv státu, nýbrž k rukám pěstouna.⁷⁶⁸ Orgánem, který za stát ve věci výživného v tomto případě jedná, je krajská pobočka Úřadu práce, která dítěti příspěvek vyplácí. Tato pobočka je aktivně legitimována k podání návrhu na stanovení výživného pro dítě svěřené do pěstounské či předpěstounské péče, jakož i k podání návrhu na výkon rozhodnutí, nebude-li výživné rodiči placeno.⁷⁶⁹

5.2.1 Příbuzenská pěstounská péče

Přednost před zprostředkováním pěstounské péče pěstounům vedeným v evidenci žadatelů vhodných stát se pěstouny⁷⁷⁰ má tzv. příbuzenská péče, při níž je dítě svěřeno do péče příbuzné či blízké osoby, a to buď za využití institutu pěstounství či svěřenectví (k rozdílu obou institutů viz dále kapitolu o svěření dítěte do péče jiné osoby).⁷⁷¹ Pakliže se péče o dítě ujme jeho příbuzný či jiná osoba blízká dítěti nebo jeho rodině, nebude orgán sociálně-právní ochrany provádět zprostředkování pěstounské péče⁷⁷² a soud svěří dítě do péče této osobě, avšak pouze za předpokladu, že to odpovídá nejlepšímu zájmu dítěte.⁷⁷³ Ve prospěch této péče hovoří zejména kontinuita rodinného prostředí, v němž dítě bude nadále vyrůstat i větší pravděpodobnost bezproblémového styku dítěte se svými biologickými rodiči. Na druhou stranu, pokud celá širší rodina v péči o dítě nefungovala, příp. byla pod vlivem rodičů, kteří péči o dítě zanedbávali či ji jinak řádně nevykonávali nebo toho nebyli schopni, může být kontinuita výchovného prostředí naopak nežádoucí. V takovém případě bude v nejlepším zájmu dítěte jeho umístění mimo biologickou rodinu při souběžné

---

⁷⁶⁵ Srov. § 961 odst. 1 OZ

⁷⁶⁶ Srov. § 47f zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁶⁷ Srov. § 961 odst. 2 OZ

⁷⁶⁸ Srov. § 961 odst. 2 OZ

⁷⁶⁹ Srov. § 19 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷⁰ Srov. § 22 tamtéž

⁷⁷¹ Srov. § 962 OZ a § 15 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷² Srov. § 20 odst. 3 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷³ Srov. § 962 odst. 2 OZ

sociální práci s rodinou a udržování kontaktu dítěte s ní, pakliže selhání rodiny nebylo natolik závažné, že by soud styk rodičům zakázal.⁷⁷⁴

I pro řízení o pěstounské péči platí obecné pravidlo participace dítěte na tomto procesu, z něž vyplývá povinnost orgánů SPOD a soudu poskytovat dítěti potřebné informace tak, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento názor svobodně vyjádřit. Jeho názorům a přáním je pak nezbytné věnovat patřičnou pozornost s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje.⁷⁷⁵

I na příbuzné dítěte, kteří se se souhlasem rodiče fakticky ujali péče o dítě s úmyslem přijmout jej do své trvalé péče, se vztahuje zákonná povinnost neprodleně oznámit tuto skutečnost obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.⁷⁷⁶ Pakliže osoba, která dítě do péče přijala, nepodá bezodkladně návrh na svěřením dítěte do své péče k soudu, je tento orgán povinen učinit potřebná opatření směřující k ochraně dítěte, zejm. podat soudu příslušný návrh na úpravu poměrů dítěte.⁷⁷⁷

5.2.2 Požadavky kladené na osobu pěstouna

Pěstounem se může stát pouze osoba, která skýtá záruky řádné péče o dítě, má bydliště na území České republiky a se svěřením dítěte do své péče souhlasí.⁷⁷⁸ Tyto předpoklady přitom musí splňovat jak pěstoun „cizí“, jehož péče je pro dítě zprostředkována orgánem SPOD,⁷⁷⁹ tak pěstoun, který je příbuznou či blízkou osobou dítěte. V případě, že je pěstounská péče zprostředkována orgánem SPOD, provádí odborné posuzování žadatelů o pěstounskou péči tento orgán (blíže viz kapitolu o zprostředkování osvojení a pěstounské péče)⁷⁸⁰ a jeho vyjádření je pro soud jedním z hlavních důkazů pro posouzení, zda žadatel skýtá záruky řádné péče o dítě. Jde-li o příbuzenskou pěstounskou péči, zjišťuje soud rozhodné skutečnosti zpravidla též prostřednictvím orgánu SPOD, který provede šetření u těchto příbuzných. Soud dále zjišťuje další skutečnosti významné pro posouzení, zda bude pěstounská péče těchto osob v zájmu dítěte, zejm. plnou svéprávnost žadatele, jeho

---

⁷⁷⁴ Srov. § 967 OZ

⁷⁷⁵ Srov. čl. 12 ÚPD, § 8 odst. 2, 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 867 OZ

⁷⁷⁶ Srov. § 10a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷⁷ Srov. § 16a odst. 1, § 14 odst. 1 a § 16 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷⁸ Srov. § 962 odst. 1 OZ

⁷⁷⁹ Srov. §§ 19a – 24d zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁸⁰ Srov. § 27 tamtéž

bezúhonnost,⁷⁸¹ rodinné zázemí, výchovné schopnosti a předpoklady, věk a zdravotní stav či motivaci k přijetí dítěte do pěstounské péče.⁷⁸²

Pěstoun musí mít bydliště na území ČR, to znamená, že zde trvale žije,⁷⁸³ přičemž státní občanství ČR není podmínkou. Požadavek trvalého faktického bydliště zákon stanoví zejména s ohledem na výkon dohledu státních orgánů (OSPOD) nad výchovou a prosperitou dítěte v pěstounské péči,⁷⁸⁴ jakož i s ohledem na poskytování dávek pěstounské péče.⁷⁸⁵

5.2.3 Předpěstounská péče

Před rozhodnutím soudu o pěstounské péči může být dítě svěřeno do předpěstounské péče budoucích pěstounů, a to na dobu, kterou soud ve svém rozhodnutí sám určí.⁷⁸⁶ Na rozdíl od preadopční péče je péče předpěstounská pouze fakultativním opatřením, které soud využívá zejména v případech nepříbuzenské pěstounské péče, kdy dítě přichází do cizího nového prostředí – domova pěstouna a je třeba nejprve zjistit, zda se bude v tomto prostředí dobře adaptovat. Délku předpěstounské péče soud stanoví dle uvážení konkrétního případu, delší bude pravděpodobně např. u sourozenecké skupiny umístěné do té doby v ústavním zařízení, u níž může adaptace na nové prostředí trvat delší dobu.⁷⁸⁷ Po dobu trvání pěstounské péče vykonává soud dohled nad jejím průběhem a úspěšností,⁷⁸⁸ a to zpravidla prostřednictvím orgánu SPOD, jehož zaměstnanci rodinu navštěvují nejméně jednou za tři měsíce.⁷⁸⁹ Osoba, které bylo dítě svěřeno do předpěstounské péče má z hlediska povinností a práv k dítěti obdobné postavení, jako pěstoun.⁷⁹⁰ Předpěstounská péče se nevyužívá u pěstounské péče na přechodnou dobu, neboť ta sama má dočasnou povahu směřující k aktuálnímu zajištění potřeb dítěte do té doby, než bude nalezeno jiné vhodné řešení (bližší viz kapitolu o pěstounské péči na přechodnou dobu).

5.2.4 Společná pěstounská péče

Dítě může být svěřeno do společné pěstounské péče pouze manželům (nikoliv nesezdanému páru nebo registrovaným partnerům), kteří se tak stávají společnými pěstouny.

---

⁷⁸¹ Srov. § 27 odst. 1 písm. e) tamtéž

⁷⁸² K tomu blíže ZUKLÍNOVÁ, M., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 693 - 694

⁷⁸³ Srov. § 80 OZ

⁷⁸⁴ Srov. § 19 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁸⁵ Srov. § 47e a násl. tamtéž

⁷⁸⁶ Srov. § 963 OZ

⁷⁸⁷ K tomu blíže ZUKLÍNOVÁ, M., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 696

⁷⁸⁸ Srov. § 963 OZ

⁷⁸⁹ Srov. § 19 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁹⁰ Srov. § 966 odst. 3 OZ

Dojde-li k rozvodu jejich manželství, musí být nejprve opatrovnickým soudem upraveny povinnosti a práva pěstounů pro dobu po rozvodu, neboť rozvodem společná pěstounská péče manželů zaniká.⁷⁹¹ Soud proto musí určit, který z manželů bude nadále výlučným pěstounem za předpokladu, že je v zájmu dítěte, aby setrvalo v péči některého z nich. Je-li to v zájmu dítěte, může soud upravit styk druhého, tedy v budoucnu již bývalého pěstouna, s dítětem.⁷⁹² Zanikne-li manželství společných pěstounů smrtí jednoho z nich, stává se pozůstalý manžel jediným pěstounem dítěte *ex lege*.⁷⁹³

Pakliže o svěření dítěte do pěstounské péče žádá pouze jeden z manželů, vyžaduje se souhlas druhého manžela. Tohoto souhlasu není třeba jen tehdy, jestliže druhý manžel není plně svéprávný nebo je-li opatření jeho souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Důvodem, pro který zákon na udělení souhlasu až na výjimky trvá, je skutečnost, že na osobní péči o dítě se manžel pěstouna rovněž bude podílet, pakliže manželé žijí v rodinné domácnosti.⁷⁹⁴ Přijetí dítěte do rodiny bez jeho souhlasu by tak jistě nevedlo k vytvoření takového rodinného prostředí, které by bylo vhodné pro výchovu svěřeného dítěte.

Taktéž dítě, které žije společně s pěstouny v jejich rodinné domácnosti, zde pomáhá podle svých možností a schopností tak, jako je to běžné v biologických rodinách. Má-li dítě již svůj vlastní příjem, podílí se na úhradě společných potřeb pěstounské rodiny.⁷⁹⁵

Současná právní úprava zná pouze pěstounství individuální, kdy je dítě svěřeno do pěstounské péče jednotlivce nebo manželského páru, ať už bude se svým pěstounem žít v jeho domácnosti nebo v prostorách jiného subjektu jako zřizovatele. Tím mohou být např. SOS dětské vesničky, z.s. nebo jiná bývalá zařízení pro výkon pěstounské péče, která byla jako zvláštní zařízení sociálně-právní ochrany dítěte zrušena k 1. 1. 2013.⁷⁹⁶ Pěstouni v nich žijící a zajišťující pěstounskou péči pro jim svěřené děti uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče a pobírají tutéž odměnu, jako pěstouni, kteří pečují o dítě ve své domácnosti.

---

⁷⁹¹ Srov. § 964 OZ

⁷⁹² K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. str. 1285

⁷⁹³ Srov. § 964 odst. 3 OZ

⁷⁹⁴ Srov. § 965 OZ

⁷⁹⁵ Srov. § 968 a § 886 OZ

⁷⁹⁶ Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

5.2.5 Zánik pěstounské péče

Pěstounská péče zanikne dnem, kdy dítě nabude plné svéprávnosti, zpravidla tedy dosažením zletilosti, příp. uzavřením manželství či přiznáním svéprávnosti soudem.⁷⁹⁷ Na tom se nemění nic ani v případech, kdy dítě zůstane i poté bydlet s dosavadními pěstouny. Ačkoliv zákon nadále přiznává příspěvek takovému dítěti (je-li nezaopatřený), i odměnu jeho pěstounovi,⁷⁹⁸ na trvání pěstounské péče to vliv nemá. Ta z hlediska soukromoprávního zanikne vždy nabytím plné svéprávnosti dítěte. Další právní událostí, která povede k zániku pěstounství je smrt dítěte či pěstouna. Pěstounská péče může být rovněž zrušena rozhodnutím soudu na návrh dítěte, jeho rodiče či pěstouna.⁷⁹⁹

5.2.6 Profesionalizace pěstounské péče

Přestože znovuzavedení pěstounství do systému náhradní péče o dítě v roce 1973⁸⁰⁰ bylo významným krokem vpřed, tj. směrem k rozvoji individuálních a rodinných forem náhradní péče o děti, počty dětí umístovaných do ústavních zařízení zůstaly stále vysoké.⁸⁰¹ Česká republika je za tyto počty opakovaně kritizována Výborem pro práva dítěte OSN, a to naposledy v závěrečném doporučení Výboru ze dne 17. 6. 2011 k třetí a čtvrté periodické zprávě předložené Českou republikou v roce 2011.⁸⁰²

Výbor vyjádřil znepokojení nad rozšířeným akceptováním ústavní péče jako primární alternativy pro rodinné prostředí; nad velkým množstvím dětí, zvláště dětí se zdravotním postižením anebo romského původu, umístěným do ústavní péče, přičemž ve většině těchto případů je hlavním důvodem jejich umístění materiální a finanční situace rodiny; nad nedostatkem existence komunitních služeb rodinného typu a pěstounské péče, aby bylo vyloučeno umístování dětí do ústavů; nad dlouhodobostí nařízené ústavní výchovy u jednotlivých dětí, z nichž většina opouští ústav až po dosažení zletilosti; nad nedostatečným úsilím k tomu, aby děti mohly udržovat kontakty se svými rodiči za účelem jejich

---

⁷⁹⁷ Srov. § 30 OZ

⁷⁹⁸ Srov. § 47f odst. 2 a § 47i odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁹⁹ Srov. § 969 OZ, § 475 odst. 2 ZŘS

⁸⁰⁰ Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

⁸⁰¹ Např. v roce 2010 byl celkový počet dětí s nařízenou ústavní výchovou 8277. K tomu srov. „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2010.“ V roce 2015 bylo těchto dětí 6394. K tomu srov. „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015.“ Výkazy dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>. [online]. [cit. 2016-10-29].

⁸⁰² ČR jako smluvní strana Úmluvy o právech dítěte předkládá tyto zprávy Výboru pro práva dítěte 1 x za sedm let; další zpráva tedy bude předkládána v roce 2018.

znovuzačlenění do rodiny a nad absencí centrálního mechanismu koordinujícího poskytování ústavní péče, což vede k nedůsledným standardům poskytované péče.⁸⁰³

Ačkoliv se jedná o vážné výtky, Česká republika si již v době vydání doporučení Výboru byla řady těchto nedostatků vědoma. Vláda ČR se v roce 2010 ve svém Programovém prohlášení zavázala k profesionalizaci pěstounské péče a motivaci zájemců o její výkon za účelem zvýšení počtu pěstounských rodin.⁸⁰⁴ Odrazem tohoto úsilí bylo přijetí tzv. velké novely zákona o SPOD,⁸⁰⁵ která nabyla účinnosti ke dni 1. 1. 2013 a do systému sociálně-právní ochrany dětí přinesla zásadní změny směrem k zavedení standardů kvality výkonu sociální práce, k podpoře náhradní rodinné péče i k posílení preventivní práce s ohroženými dětmi.

V oblasti pěstounské péče novela zrušila zvláštní postavení zařízení pro výkon pěstounské péče a sjednotila podmínky výběru, přípravy i finančního ohodnocení pěstounů. Dohody o výkonu pěstounské péče, které do té doby byly uzavírány právě a pouze pro její výkon v zařízeních, byly upraveny a zavedeny obecně pro všechny typy pěstounské péče. Směrem ke zvýšení profesionality pěstounské péče byly zákonem výslovně upraveny povinnosti a práva pěstounů, které jsou pak blíže specifikovány právě v předmětné dohodě o výkonu pěstounské péče, ev. v rozhodnutí orgánu SPOD, které ji nahrazuje.⁸⁰⁶

5.2.7 Dohoda o výkonu pěstounské péče, doprovázení a pomoc pěstounovi

Pro účely vymezení práv a povinností při péči o svěřené dítě (jak dítě nezletilé, tak dítě zletilé nezaopatřené) zákon zavádí legislativní zkratku „pečující osoba,“ kterou se rozumí pěstoun, dále ten, kdo má dítě svěřeno do péče předpěstounské, i poručník, který o dítě osobně pečuje.⁸⁰⁷ Stejná práva a povinnosti má navíc i tzv. „osoba v evidenci“, tedy ten, kdo

---

⁸⁰³ Závěrečné doporučení pro ČR od Výboru pro práva dítěte přijaté v rámci jeho 50. zasedání ve dnech 30. 5. – 17. 6. 2011. Dostupné na

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:dhFzaqD411cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/do-kumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/material.doc+%&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=cz> [online]. [cit. 2016-10-29].

⁸⁰⁴ Programové prohlášení Vlády České republiky ze dne 4. 8. 2010. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlasieni_vlady.pdf [online]. [cit. 2016-10-29].

⁸⁰⁵ Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

⁸⁰⁶ K tomu blíže FABIANOVÁ, Z.: Komparace náhradní péče o děti v České republice a Slovenské republice. Praha 2013. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, str. 140 – 145. A dále Tisková zpráva MPSV ze dne 9. 3. 2011. Dostupná na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/10493/09032011.pdf> [online]. [cit. 2016-10-29].

⁸⁰⁷ Srov. § 4a písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

je veden v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu (pro účely této práce též „profesionální pěstoun“ či „pěstoun na přechodnou dobu“).⁸⁰⁸

Mezi základní práva těchto osob pečujících o svěřené děti (dále souhrnně označování též jako „pěstoun“ či „pěstouni“) patří právo na pomoc při zajištění osobní péče o svěřené dítě po dobu nemoci pěstouna nebo člena jeho rodiny, při narození dítěte pěstounovi, při vyřizování nezbytných osobních záležitostí nebo při úmrtí osoby blízké. Každý pěstoun pečující o dítě starší dvou let má dále právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené děti v rozsahu alespoň 14 dnů v kalendářním roce; právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců či právo na zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě.⁸⁰⁹

S výkonem funkce pěstouna se však pojí také celá řada povinností. Pěstoun je povinen zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích; dále má povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem OSPOD pověřeným sledovat vývoj dětí v jeho péči; v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte má pěstoun povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak. V tomto ohledu má však pěstoun rovněž právo na pomoc při zajištění místa pro uskutečňování styku, neboť po něm není možno požadovat, aby tyto osoby vpouštěl do své vlastní domácnosti, i když mnozí pěstouni jsou v případě fungujícího vztahu dítěte s jeho příbuznými ochotni tak činit. Je-li to třeba, má pěstoun právo žádat též asistenci při styku dítěte s oprávněnými osobami, např. přítomnost psychologa, který se zúčastněnými osobami při navazování vzájemného kontaktu pracuje.⁸¹⁰

Podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností shora popsanych jsou upraveny v již zmiňované dohodě o výkonu pěstounské péče.⁸¹¹ Dohodu s pěstounem může uzavřít příslušný orgán SPOD, kterým je obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má pěstoun, resp. osoba pečující nebo osoba v evidenci, trvalý pobyt. Mnohem častěji však pěstouni uzavírají dohodu s tzv. doprovázející organizací, kterou si sami vyberou. Tato

---

⁸⁰⁸ Srov. § 4a písm. c) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁰⁹ Srov. § 47a tamtéž

⁸¹⁰ Srov. § 47a tamtéž

⁸¹¹ Srov. § 47b odst. 1 tamtéž

organizace má postavení pověřené osoby⁸¹² a je oprávněna nejen uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče, ale též poskytovat výchovnou a poradenskou pomoc při péči o svěřené dítě, sledovat její výkon, zajišťovat povinné vzdělávání pěstounů a poskytovat shora popsané respitní (oddechové) služby pěstounským rodinám.⁸¹³ V dohodě je určen tzv. klíčový pracovník, který je zaměstnancem doprovázející organizace a který bude s konkrétní pěstounskou rodinou spolupracovat. Tento klíčový pracovník musí být minimálně jednou za dva měsíce v osobním kontaktu s rodinou. Pokud by dohodu o výkonu pěstounské péče uzavíral s pěstounem příslušný orgán SPOD, plní úkoly klíčového pracovníka pověřený zaměstnanec tohoto orgánu.⁸¹⁴

Jesliže by nebyla dohoda o výkonu pěstounské péče uzavřena do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu o svěření prvního dítěte do péče osoby pečující nebo rozhodnutí o zařazení osoby v evidenci do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má osoba pečující nebo osoba v evidenci trvalý pobyt, upraví podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností svým rozhodnutím.⁸¹⁵

Subjekt, který uzavřel s pečující osobou, resp. osobou v evidenci dohodu o výkonu pěstounské péče, má nárok na státní příspěvek ve výši 48.000,- Kč, který je určen na pokrytí nákladů vynaložených na poskytování pomoci a podpory pěstounské rodině, jakož i na provádění dohledu nad pěstounskou péčí a na plnění dalších, zákonem stanovených úkolů.⁸¹⁶

5.2.8 Dávky pěstounské péče

S účinností k 1. 1. 2013 byla právní úprava dávek pěstounské péče vyjmuta ze zákona o státní sociální podpoře⁸¹⁷ a vložena přímo do zákona o SPOD.⁸¹⁸ Zákon upravuje celkem pět druhů těchto dávek, a to příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče.

---

⁸¹² Srov. § 4 odst. 2 písm. d) a § 48 odst. 2 písm. d) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸¹³ Srov. § 48 odst. 2 písm. f) tamtéž

⁸¹⁴ Srov. § 47b odst. 5 tamtéž. Vzorovou dohodu o výkonu pěstounské péče vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a lze je dostupná na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14684/prikklad_vykon_PP.pdf. [online]. [cit. 2016-10-29].

⁸¹⁵ Srov. § 47b odst. 2 tamtéž

⁸¹⁶ Srov. § 47d tamtéž

⁸¹⁷ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁸¹⁸ Srov. §§ 47e – 47n zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Príspevek na úhradu potrieb dieťa je pravidelnou mesačnou dávkou, ktorá slouží k úhrade potrieb dieťa vyrústajúciho v pěstounské péči. Podmínkou jeho vyplácaní je nezaopatrenosť dieťa dle zákona o štátní sociální podpoře. Tedy jde o dieť mladší 26 let věku, které se soustavně připravuje na budoucí povolání, příp. se pro nemoc či úraz na toto povolání připravovat nemůže atp.⁸¹⁹ Dokud je dieť nezletilý, je příspěvek vyplácan k rukám pěstouna, po dosažení zletilosti přímo dieťti. Výše příspěvku se odvíjí od věku dieťa, příp. též od stupně jeho závislosti na pomoci jiné osoby, a pohybuje se v rozmezí od 4.500,- Kč do 8.600,- Kč měsíčně.⁸²⁰

Odměna pěstouna je rovněž vyplácaná měsíčně, a to přímo osobě pečující, resp. osobě v evidenci osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu. Jsou-li pěstouny či poručníky dieťa manželé, vyplácí se odměna pouze jednomu z nich.⁸²¹ Výše odměny závisí na počtu svěřených dětí, resp. na tom, zda některé z nich je osobou závislou na pomoci jiné osoby. Osoby vedené v evidenci osob vhodných stát se pěstouny (profesionální pěstouni) mají nárok na vyplácaní příspěvku i v době, kdy zrovna nepečují o žádné dieť.⁸²² Odlišně je upraveno odměňování pěstounů, kteří jsou prarodiči či praprarodiči dieťa, neboť těm odměna zásadně nenáleží. I jim však může být přiznána z důvodů zvláštního zřetele hodných, zejména s ohledem na sociální a majetkové poměry rodiny a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dieťa.⁸²³

Odměna pěstounovi náleží až do nabytí zletilosti dieťa, a to i tehdy, je-li již dieť samo výdělečně činné a nesplňuje kritérium nezaopatrenosti. Po nabytí zletilosti dieťa má však pěstoun nárok na odměnu jen tehdy, je-li dieť nezaopatřený. Pokud tedy pěstoun a nezaopatřený dieť i po dosažení zletilosti, tzn. po zániku pěstounské péče, trvale žijí ve společné domácnosti a společně hradí náklady na své potřeby, pobírá dieť nadále příspěvek na úhradu svých potrieb a pěstoun odměnu pěstouna, a to nejdéle do 26 let věku dieťa.

Odměna pěstouna se pro účely daně z příjmu, pojistného na sociální zabezpečení a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění považuje za příjem pěstouna ze závislé činnosti.⁸²⁴

---

⁸¹⁹ Srov. §§ 11 – 16 zákona č. 117/1995 Sb., o štátní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁸²⁰ Srov. § 47f odst. 3, 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸²¹ Srov. § 47i odst. 2, § 47n tamtéž

⁸²² Srov. § 47i odst. 1, 2 tamtéž

⁸²³ Srov. § 47j odst. 3 tamtéž

⁸²⁴ Srov. § 47k tamtéž

Ostatní dávky pěstounské péče mají povahu jednorázových příspěvků, které se buď vyplácí pěstounovi, jako příspěvek při převzetí dítěte (nárok na něj nemá profesionální pěstoun)⁸²⁵ a příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla (při převzetí nejméně tří dětí do pěstounské péče),⁸²⁶ nebo přímo dítěti, jako příspěvek při ukončení pěstounské péče. Nárok na tento příspěvek má dítě, které dosáhne zletilosti v pěstounské péči, a to poté, co mu zanikne nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.⁸²⁷

5.2.9 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu (dále také jen „PPPD“) je jedním z institutů přijatých za účelem profesionalizace pěstounské péče a snížení počtu dětí v ústavních zařízeních, a to zejména malých dětí v dětských domovech pro děti do tří let (dříve „kojenecké ústavy“). Do našeho právního řádu byla zavedena novelou zákona o rodině s účinností od 1. 6. 2006.⁸²⁸ Velkou novelou zákona o SPOD pak byla tato právní úprava vtělena do zákona o SPOD, kde ji lze nalézt i v současné době.⁸²⁹

Institut PPPD slouží ke krátkodobému umístění dítěte do náhradní rodinné péče školených pěstounů v zákonem předvídaných případech, a to na dobu:

- (a) po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- (b) po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat,
- (c) do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodiče k osvojení není třeba.

PPPD může trvat nejdéle 1 rok, přičemž jedinou výjimkou, kterou zákon připouští, je případ, kdy jsou později do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni též sourozenci dříve umístěného dítěte. Pak i toto dítě může setrvat u pěstouna po dobu delší než jeden rok spolu se svými sourozenci a doba jednoho roku se počítá ode dne svěřeni posledního z nich.⁸³⁰ Z důvodů, pro které je možné dítě do PPPD umístit vyplývá, že jde o institut zacílený na děti, u nichž je předpoklad návratu do původní rodiny, anebo předpoklad budoucího osvojení. Nejčastěji je PPPD využívána pro děti, o které rodič dočasně nemůže pečovat (nemoc,

---

⁸²⁵ Srov. § 471 tamtéž

⁸²⁶ Srov. § 47m tamtéž

⁸²⁷ Srov. § 47h tamtéž

⁸²⁸ Zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

⁸²⁹ Srov. § 27a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸³⁰ Srov. § 27a odst. 9 tamtéž

odvykací léčba, výkon trestu atd.); pro děti, které se ocitly v krizové situaci a umístění do PPPD poskytne čas pro ujasnění, zda je možný návrat dítěte do rodiny nebo vyhledání jiné formy náhradní rodinné péče; pro děti týrané, opuštěné či nalezené, pro které se hledá trvalé řešení; a dále pro děti, jejichž rodiče vyjádřili úmysl předat dítě k osvojení a dosud nebyla nalezena vhodná rodina, resp. neuplynula doba potřebná pro udělení či odvolání souhlasu.⁸³¹

O svěřeni dítěte do PPPD rozhoduje soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí⁸³² usnesením o nařízení předběžného opatření. O návrhu na předběžné opatření musí soud rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od jeho podání.⁸³³ Předběžné opatření trvá 3 měsíce od jeho vykonatelnosti,⁸³⁴ pokud však bylo před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé (např. řízení ve věcech osvojení, o svěřeni dítěte zpět do péče rodičů, příp. o umístění dítěte do klasické pěstounské péče), trvá předběžné opatření až do doby, než se stane vykonatelným rozhodnutí, kterým se toto řízení končí.⁸³⁵ Reálná praxe soudů je však taková, že neprodleně po vydání předběžného opatření zahájí řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu a dítě svěří přechodným pěstounům rozsudkem, neboť řízení o svěřeni dítěte do preadopční péče je zpravidla zahájeno až po uplynutí lhůty pro odvolání souhlasu rodičů s osvojením a lhůta zahájení řízení ve věci samé do 3 měsíců od vydání předběžného opatření by tedy nebyla zachována. Každé tři měsíce je soud povinen přezkoumat, zda důvody pro umístění dítěte v PPPD trvají.⁸³⁶

Dítě může být svěřeno do PPPD pouze osobám zapsaným ve zvláštní evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu (dále v této kapitole také jen „přechodný pěstoun“, „pěstoun na přechodnou dobu“ či „osoba v evidenci“). Do této evidence vedené krajským úřadem se zařazují na základě odborného posouzení ty osoby, které o zařazení do evidence přechodných pěstounů výslovně požádají a které skýtají předpoklady pro výkon takové péče o dítě, a to i s ohledem na fluktuaci dětí, krátkodobost péče o ně i fakt, že jde často o děti novorozené vyžadující nepřetržitou péči (tzv. raná pěstounská péče).⁸³⁷ Údaje o charakteristice a počtu dětí, kterým je pěstoun schopen poskytnout pěstounskou péči na přechodnou dobu jsou uvedeny v evidenci u každého

---

⁸³¹ K tomu blíže MACELA, M.: Informace o postupech spojených s umístěním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. Praha. MPSV, 2013, str. 6.

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14851/umistovani_deti_PPPD.pdf [online]. [cit. 2016-10-29].

⁸³² Srov. § 14 odst. 1 písm. f) a 27a odst. 7 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸³³ Srov. § 452 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁸³⁴ Srov. § 457 a § 459 odst. 2 tamtéž

⁸³⁵ Srov. § 459 odst. 2 tamtéž

⁸³⁶ Srov. § 27a odst. 8 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸³⁷ Srov. § 27a odst. 2 tamtéž

z pěstounů spolu s dalšími zákonem požadovanými údaji,⁸³⁸ přičemž zprostředkování této formy pěstounské péče se neprovádí.

Postup je zpravidla takový, že jakmile se obecní úřad obce s rozšířenou působností dozví o dítěti, kterému je třeba zajistit pěstounskou péči na přechodnou dobu, nahlédne do evidence osob, které ji mohou vykonávat,⁸³⁹ a poté osloví doprovázející organizaci aktuálně volné pěstounské rodiny, zda by rodina mohla dítě přijmout. Klíčový pracovník organizace kontaktuje rodinu a ověří situaci v ní. Přechodní pěstouni mohou z vážných důvodů přijetí dítěte odmítnout (např. z důvodu jejich aktuálně nepříznivého zdravotního stavu nebo z důvodu potřeby času na vyrovnání se s odchodem předchozího svěřeného dítěte), pokud by jej však odmítli přijmout bezdůvodně, jednalo by se o důvod pro vypovězení dohody o výkonu pěstounské péče.⁸⁴⁰ Pokud se nepodaří najít vhodného pěstouna na přechodnou dobu v obvodu příslušného kraje, lze se prostřednictvím mezikrajské spolupráce obrátit i na pěstounskou rodinu z kraje jiného. Teprve tehdy, nepodaří-li se pro konkrétní dítě či sourozeneckou skupinu vhodnou pěstounskou péči na přechodnou dobu zajistit, připadá do úvahy nařízení ústavní výchovy a umístění dítěte do zařízení pro její výkon.⁸⁴¹

Specifika této formy pěstounské péče, jimiž se liší od klasického pěstounství, je třeba zohledňovat již při výběru osob vhodných pro zápis do evidence přechodných pěstounů ve fázi jejich odborného posuzování.⁸⁴² Dle metodického doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí je nezbytné mít na paměti zejména následující aspekty zohledňující skutečnost, že mnohé děti přicházející do PPPD si přináší řadu traumat, a proto by jim náhradní dočasná rodina měla nabídnout co nejstabilnější a nejklidnější prostředí.

U žadatelů o zařazení do evidence přechodných pěstounů je proto třeba zvláště pečlivě zkoumat jejich rodinnou situaci, stabilitu partnerského soužití či vyrovnání se s životem bez partnerského vztahu. Pokud v pěstounské rodině žijí další děti, ať už přirozené či přijaté, nesmí být případným svěřením dalšího dítěte do rodiny ohroženo uspokojování potřeb těchto dětí, které by zároveň již měly být staršího věku, aby byly schopny pochopit smysl PPPD a vyrovnat se s fluktuací dalších dětí v rodině. Bytové podmínky a materiální zázemí rodiny

---

⁸³⁸ Srov. § 27a odst. 3 tamtéž

⁸³⁹ Srov. § 27a odst. 6 tamtéž

⁸⁴⁰ Srov. § 47c odst. 2 písm. c) tamtéž

⁸⁴¹ K tomu blíže MACELA, M.: Informace o postupech spojených s umístěním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. Praha. MPSV, 2013, str. 6 - 7

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14851/umistovani_deti_PPPD.pdf [online]. [cit. 2016-10-29].

⁸⁴² Srov. § 27 odst. 1 písm. f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

musí být dostatečné pro zajištění řádné péče o dítě. Jde-li o ranou pěstounskou péči, tzn. přijetí novorozeného dítěte, je nezbytné, aby byl žadatel připraven opustit zaměstnání a zůstat doma s přijatým dítětem. V neposlední řadě je třeba říci, že péče o děti přijaté na přechodnou dobu vyžaduje dostatečnou osobnostní zralost, vyrovnanost a životní zkušenosti, jakož i dobrý zdravotní stav a fyzickou kondici. Od pěstounů na přechodnou dobu se též vyžaduje flexibilní kooperace jak s odborníky (s doprovázející organizací, orgány SPOD, s lékaři atp.), tak s přirozenou rodinou dítěte, resp. s rodinou budoucích osvojitelů.⁸⁴³

Pěstouni na přechodnou dobu musí být schopni přijmout svoji roli náhradních dočasných pečovatелů, jejichž význam spočívá v poskytnutí pomoci dítěti, které se přechodně ocitlo v nouzi. Pěstoun by mu měl dokázat dát lásku a pochopení, vytvořit mu zázemí, navázat s ním důvěrný vztah, avšak neupínat se na dítě jako na vlastní a ani neupínat dítě na svoji osobu. Mělo by jít spíše než o vztah rodičovský, o vztah, jaký je mezi vnoučetem a prarodičem či mezi neteří nebo synovcem a tetou či strýcem. Dítěti, je-li již takového věku, aby bylo schopno věc chápat, by měl pěstoun vysvětlovat situaci, tzn. co se děje v jeho rodině, proč z ní dítě bylo odebráno, zda se do ní vrátí, kam půjde, když návrat nebude možný. Pokud jde o dítě, které má být předáno do osvojení, měl by pěstoun jednoznačně vnímat svoji roli jako osoby, která dítě připravuje na novou rodinu, těší se na ni společně s dítětem a jeho přechod do rodiny se snaží co nejvíce usnadnit. Pěstoun by měl být v každém případě vůči dítěti otevřený, měl by mu naslouchat, odpovídat na jeho dotazy, zmírňovat prožitá traumata a pozitivně jej připravovat na to, co dítě čeká v budoucnu.

Častým argumentem odpůrců profesionální pěstounské péče je tvrzení, že má-li trvat péče o dítě jen po omezenou dobu a nemá-li se pěstoun na dítě vázat, nedokáže mu ani dát potřebnou lásku. Zkušenosti těch, kdo pěstounství na přechodnou dobu vykonávají, však vypovídají o opaku.⁸⁴⁴ Jedná se nejčastěji o manželské páry či ženy středního a staršího věku s již odrostlými vlastními dětmi, které jsou ochotné a schopné věnovat svůj čas a energii, a to zpravidla veškerý čas a veškerou energii, na pomoc dítěti, které přechodně nemůže být ve své rodině, a proto by muselo být umístěno do ústavního zařízení. Tito lidé hovoří o tom, že dítě milují, věnují mu tolik péče, anebo ještě více, než kolik věnovali vlastním dětem, a přesto nepřestávají vnímat své poslání v jeho životě, tj. pomoci mu překlenout současnou krizi, která

---

⁸⁴³ K tomu blíže MACELA, M.: Informace o postupech spojených s umístěním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. Praha. MPSV, 2013, str. 2 - 5

⁸⁴⁴ Zkušenosti pěstounů s fungováním PPPD byly prezentovány např. na parlamentním semináři na téma „Náhradní rodinná péče očima odborníků, aneb rozbíjíme mýty o pěstounství“ konaném dne 10. 10. 2016 v PSP ČR. Dále viz např. příběhy pěstounských rodin zveřejněné na webových stránkách věnovaných PPPD <https://www.rpp.cz/>

v jeho životě bez jeho zavinění nastala, a předat jej posléze dál do fungující rodiny, ať už jeho vlastní nebo nové, osvojitelské či pěstounské. Zároveň tito pěstouni ani nemají ambice či odhodlání pečovat o dítě po zbytek svého života, neboť ví, že dítě bude potřebovat rodiče dalších dvacet let a že oni mu již zpravidla nebudou schopni plnohodnotný život zajistit, anebo by to pro ně bylo příliš náročné. Jsou „jen“ těmi, kdo se o dítě nyní postará, než bude nalezeno stabilní řešení. A na jeho nalezení se pěstouni často velmi zásadně podílejí. Spolupracují s biologickou rodinou dítěte (často jde o mladou matku, která se od pěstounky postupně učí, jak se o dítě postarat a zajistit uspokojení jeho potřeb poté, co jí bude svěřeno zpět do péče) nebo pomáhají vybraným osvojitelům poznat dítě a navázat s ním bezproblémový vztah. Právě v domácnosti pěstouna budoucí osvojitelé dítě zpravidla poprvé navštíví a rozhodnou-li se pro jeho osvojení, začnou sem pravidelně docházet a stýkat se s ním. Postupně tak dochází k navázání dítěte na nové rodiče, kteří nejprve, v ideálním případě, chodí za dítětem k pěstounce, a ta posléze začne vodit dítě k nim, aby si zde přivyklo. Po rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů zde již zůstane a spolu s ním tu zůstanou i jeho hračky, oblečení, i kniha dítěte, kterou přechodní pěstouni dítěti vedou. Obsahuje fotografie a popisky dokumentující, jak dítě rostlo a co v období, kdy bylo u pěstounů, prožilo. Vytváří se tak historie dítěte, které bude mít informace o svém raném dětství, neboť absence jakýchkoliv fotek a informací z této doby je tím, co ústavní děti později velmi těžce nesou a co jim komplikuje jejich život i v období dospělosti. Pěstouni jsou poté mnohdy zváni na oslavy narozenin dítěte a další podobné příležitosti, během kterých se rodiny stýkají a pěstouni i nadále tvoří širší rodinu dítěte.

Jak již bylo shora řečeno, pěstounům na přechodnou dobu náleží odměna pěstouna i po dobu, kdy nepečují o žádné dítě.⁸⁴⁵ Jedná se o další ze změn, které přinesla tzv. velká novela zákona o SPOD s účinností k 1. 1. 2013 a kterou lze kladně hodnotit. Nelze totiž požadovat od pěstounů, aby byli kdykoliv připraveni přijmout dítě do péče, a přitom jim neposkytnout hmotné zajištění. Těžko by pěstoun mohl pokaždé, když od něj dítě odejde, okamžitě sehnat práci, aby si zajistil obživu, a v této práci ze dne na den skončit, jakmile mu bude oznámeno, že je třeba, aby přijal dítě a zajistil mu celodenní péči.

I v souvislosti s odměnou pěstouna, která činí 20.000,- Kč měsíčně hrubého za práci vykonávanou 24 hodin / 7 dní v týdnu, často čelí pěstouni kritice s tím, že děti přijímají jen pro peníze. Zde je na místě zdůraznit, že i zaměstnanci ústavních zařízení pobírají za práci

---

⁸⁴⁵ Srov. § 47j odst. 1 písm. c) bod 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

mzdu a u dětí se střídají po směnách, žádný z nich nepracuje nepřetržitě. Pěstounská péče je sice činností vykonávanou za peníze, v naprosté většině případů však jistě ne pro peníze. Je třeba nezapomínat, že takové přijetí novorozence zpravidla není idylickou rodičovskou dovolenou pro pěstouna, neboť mnohdy jde o děti těžce poznamenané, vyžadující nepřetržitou a namáhavou péči (dětí matek užívajících v průběhu těhotenství drogy, děti nedonošené, děti stížené vrozenou vývojovou nebo genetickou vadou apod.).⁸⁴⁶

Pokud však postižení dítěte není takové, že by vyžadovalo nepřetržitou hospitalizaci dítěte ve zdravotnickém zařízení, není důvodu, proč by i takto zdravotně hendikepované dítě mělo být umístěno do ústavního zařízení a nikoliv do pěstounské péče. Právě tyto děti naopak potřebují vysoce individuální přístup, který mu nemůže personál zařízení poskytnout. Potřebují ještě mnohem více, než děti zdravé, citové zázemí, které jim pomůže bolesti a zdravotní znevýhodnění překonat.⁸⁴⁷ Díky podnětnému rodinnému prostředí tyto děti navíc dosahují mnohem lepších výsledků, než kterých by dosáhly v nepodnětném prostředí nemocničním či ústavním.⁸⁴⁸

O postupném rozvoji pěstounské péče i PPPD svědčí i statistické údaje, z nichž jednoznačně vyplývá pokles dětí umístěných v ústavních zařízeních a rostoucí počet dětí vyrůstajících v rodinných formách náhradní péče. Zatímco ke konci roku 2007 byly do PPPD umístěny celkem 4 děti, v klasické pěstounské péči vyrůstalo 5174 dětí a dětí s nařízenou ústavní výchovou bylo 9064, ke konci roku 2015 bylo do PPPD umístěno již 543 dětí, do klasické pěstounské péče 10380 dětí a do ústavní výchovy 6394 dětí.⁸⁴⁹

V současné době je do evidence osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu zapsáno celkem 619 pěstounů nabízejících místo pro 770 dětí. Z této kapacity je aktuálně volných 55 pěstounů schopných přijmout 66 dětí.⁸⁵⁰

---

⁸⁴⁶ K tomu blíže: ROSENFELD, A. A., PILOWSKY, D., FINE, P., et al.: Foster care: an update. 1997. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry. str. 448–457

⁸⁴⁷ K tomu blíže: AMERICAN ACADEMY OF PEDIATRICS - Committee on Early Childhood, Adoption and Dependent Care: Developmental Issues for Young Children in Foster Care. Illinois. 2000.

⁸⁴⁸ K tomu blíže BOWLBY, J.: The nature of the child's tie to his mother. International Journal of Psychoanalysis; 1958. 39. pg. 350– 373. A dále též BOWLBY, J.: Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. Tavistock Institute of Human Relations 1982.

⁸⁴⁹ K tomu srov. „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2007“ a „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015.“ Výkazy dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>. [online]. [cit. 2016-10-30].

⁸⁵⁰ Seznam pěstounů na přechodnou dobu dostupný na https://urad.krolomoucky.cz/pestouni/Lists/Seznam%20pstoun%20na%20pechodnou%20dobu/Vsechny_kraje.aspx [online]. [cit. 2016-10-30].

6. Svěření dítěte do péče jiné osoby

Svěření dítěte do péče jiné osoby (v odborné literatuře zkráceně označováno též jako „svěřenectví“) je další formou náhradní péče o dítě. Předpokladem volby tohoto opatření je, stejně jako v případě pěstounství, absence rodičů či poručníka, kteří by o dítě mohli osobně pečovat.⁸⁵¹ Právě institutu pěstounské péče se svěřenectví nejvíce blíží, neboť ani v případě svěřenectví nedochází ke statusové změně v postavení dítěte a jeho přirozené rodiny. Hlavním účelem této formy péče je zajistit dítěti náhradního pečovatele, který bude o dítě osobně pečovat. Ačkoliv to zákon výslovně nestanoví, půjde nejčastěji o příbuzného dítěte či jinou osobu blízkou, která se ujme péče po dobu, po kterou rodiče nejsou schopni, zpravidla z objektivních příčin, o dítě osobně pečovat.

Aby se předešlo možnému zneužití tohoto institutu, stanoví zákon výslovně, že svěření dítěte do osobní péče pečující osoby nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči ani péči předadopční. Jako forma náhradní individuální péče rodinného typu má svěřenectví přednost před péčí o dítě v ústavní výchově.⁸⁵²

Svěřenectví není, na rozdíl od pěstounské péče, zprostředkováváno orgány SPOD, neboť se předpokládá, že péče o dítě se v tomto případě ujme osoba blízká. Odpovídá-li to zájmu dítěte, dá jí soud přednost před jinými osobami.⁸⁵³ Stejně jako pěstoun musí mít i pečující osoba své faktické bydliště na území ČR. Ačkoliv, na rozdíl od většiny pěstounů (při zprostředkovaném pěstounství), neprochází pečující osoba odborným posuzováním a přípravou na novou roli, musí i ona skýtat tytéž záruky řádné péče a se svěřením dítěte souhlasit.⁸⁵⁴ Stejně, jako v případě dítěte umístěného do pěstounské péče, vykonává stát prostřednictvím orgánů SPOD dohled i nad prosperitou dítěte svěřeného do péče jiné osoby.⁸⁵⁵

Povinnosti a práva pečující osoby vymezí soud v rozhodnutí o svěření dítěte do péče této konkrétní osoby, a to i s ohledem na situaci v rodině dítěte a důvody, pro které rodič, příp. poručník, nemůže o dítě osobně pečovat. V těch aspektech, které soud výslovně neupraví, se přiměřeně použijí ustanovení o pěstounství.⁸⁵⁶

---

⁸⁵¹ Srov. § 953 OZ

⁸⁵² Srov. § 953 odst. 2 OZ

⁸⁵³ Srov. § 954 odst. 2 OZ

⁸⁵⁴ Srov. § 954 OZ

⁸⁵⁵ Srov. § 19 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁵⁶ Srov. § 955 OZ

Vyživovací povinnost rodičů, příp. vzdálenějších předků k dítěti trvá nadále, a proto soud v rozhodnutí o svěření dítěte do péče jiné osoby stanoví osobám výživou povinným výživné v rozsahu dle jejich možností, schopností a majetkových poměrů.⁸⁵⁷ Vzhledem k tomu, že tato forma péče není státem podporována vyplácením dávek tak, jako systém pěstounské péče, jsou potřeby dítěte hrazeny právě z výživného, které je placeno přímo k rukám pečující osoby. Tato osoba je zároveň oprávněna k hospodaření s výživným v zájmu dítěte dle jeho potřeb a aktivně legitimována k vymáhání splatného výživného vůči povinným osobám.⁸⁵⁸ Nárok na odměnu za poskytovanou péči pečující osoba, na rozdíl od pěstouna, nemá.

Vzhledem k tomu, že péče o dítě se nejčastěji ujímá prarodič dítěte, který jako jeho příbuzný v linii přímé vůči němu má sám zákonnou vyživovací povinnost, nejsou-li schopni ji plnit jeho rodiče,⁸⁵⁹ může soud stanovit rozsah výživného přímo tomuto prarodiči jako pečující osobě.

Pokud není možné rodičům nebo vzdálenějším předkům uložit vyživovací povinnost k dítěti, nelze dítě do této formy náhradní péče svěřit, neboť by nebylo nijak hmotně zajištěno. V takovém případě bude dítě svěřeno vybrané osobě jako pěstounovi do pěstounské péče a půjde tedy o tzv. příbuzenskou pěstounskou péči vykonávanou osobou dítěti příbuznou či blízkou, které budou náležet dávky pěstounské péče. Pokud je tímto pěstounem prarodič či praprarodič dítěte, tzn. osoba, která má vůči dítěti zákonnou vyživovací povinnost, náleží mu odměna pěstouna pouze v případech hodných zvláštního zřetele, a to zejména s ohledem na sociální a majetkové poměry pěstouna a jeho rodiny, jakož i s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu svěřeného dítěte.⁸⁶⁰

Vzhledem k tomu, že zákon důvody zániku svěřenectví neupravuje, lze analogicky dovodit použití ustanovení o zániku pěstounské péče.⁸⁶¹

---

⁸⁵⁷ Srov. § 956 OZ

⁸⁵⁸ Srov. § 956 odst. 2 OZ

⁸⁵⁹ Srov. § 910 a násl. OZ

⁸⁶⁰ Srov. § 47j odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶¹ Srov. § 955 OZ

7. Hostitelství

Pojem hostitelství či hostitelská péče je užíván k označení institutu, který je upraven v § 30 zákona o SPOD a vychází z oprávnění ředitele ústavního zařízení se souhlasem příslušného orgánu SPOD povolit dítěti, které je v ústavním zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, pobyt mimo ústav, a to buď u rodičů či dalších příbuzných (tzv. propustka) nebo u jiných fyzických osob (tzv. hostitelství).⁸⁶² Tento pobyt mimo ústav může, jde-li o první návštěvu, trvat nejvýše 30 kalendářních dnů, avšak při dalších pobytech jej může při splnění zákonných podmínek ředitel ústavu prodloužit, a to již bez dalšího časového omezení. Výjimkou jsou děti s uloženou ochrannou výchovou, u nichž může být pobyt prodloužen vždy nejvýše o 30 dní.⁸⁶³ Písemný souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností má povahu závazného stanoviska⁸⁶⁴ a je tak obligatorním předpokladem pro vyhovění žádosti o propustku či návštěvu hostitelské rodiny. V případě vyhovění žádosti nevydává ředitel ústavu písemné rozhodnutí. Rozhodnutí je povinen vyhotovit, pokud žádost zamítne.⁸⁶⁵

Kontroverze, které tento institut vzbuzuje, nevychází z návštěv povolovaných dítěti u jeho rodičů či jiných příbuzných, ale z pobytů ústavních dětí u nepříbuzných, cizích fyzických osob v tzv. hostitelských rodinách. Tyto pobyty totiž stojí zcela mimo systém náhradní péče a mohou být, a praxe ukázala, že v některých případech také bývají, zneužívány jako jakési „předpěstounské“ či dokonce „předopční“ péče na zkoušku. Potenciální zájemci o pěstounskou péči či o osvojení si v ústavu vyberou dítě, ohledně nějž požádají, aby si jej mohli brát např. na víkend k sobě domů na návštěvy podle § 30 zákona o SPOD. Teprve poté se rozhodnou, zda budou žádat o jeho svěřeni do předpěstounské či pěstounské péče, příp. jde-li o dítě „právně volné“, do péče předopční. A to mimo systém zprostředkování těchto forem náhradní péče orgány SPOD, neboť žadatelé těží z již vzniklého faktického vztahu mezi nimi a vybraným dítětem. Tímto způsobem však mohou být obcházena ustanovení sloužící k ochraně dítěte před nepříznivými následky, které by mohlo mít jeho svěřeni do rodiny nevhodné, odborně neprověřené a nepřipravené, či dokonce pro dítě ohrožující a nebezpečné. Nehledě na dopad, jaký může mít na psychický vývoj dítěte nevhodné chování

---

⁸⁶² K tomu blíže MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KRÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 30.

⁸⁶³ Srov. § 30 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. K tomu blíže MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KRÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 30, bod 15.

⁸⁶⁴ Srov. § 149 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶⁵ Srov. § 67 odst. 2 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s § 23 odst. 1 písm. a) a § 24 odst. 3 písm. e) zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

rodiny, která v něm nejprve vzbuzuje naděje, že si ho vezme z ústavu domů a poté si vše rozmyslí a s dítětem se stýkat přestane.⁸⁶⁶

Z uvedených důvodů zákon požaduje, aby příslušný orgán SPOD, kterým je v tomto případě obecní úřad obce s rozšířenou působností, posoudil alespoň bezúhonnost fyzické osoby, u níž má být pobyt dítěte povolen, nejde-li o jeho rodiče, prarodiče nebo sourozence.⁸⁶⁷ Tento orgán SPOD si před udělením souhlasu může též vyžádat provedení odborného posouzení jiné fyzické osoby, než rodiče, u níž má dítě pobývat, krajským úřadem v zásadě ve stejném rozsahu, jako je prováděno odborné posouzení žadatelů o zápis do evidence.⁸⁶⁸ Tento požadavek lze jednoznačně doporučit a trvat na odborném posouzení osoby, k níž má být dítě pouštěno z ústavu na návštěvu, a to včetně její motivace, která ji k přijímání návštěv dítěte vede.

Ačkoliv hostitelská péče není zákonem blíže upravena a právní řád tento pojem vůbec nezná, mnoho neziskových organizací ji představuje a propaguje jako jednu z forem pomoci dětem, které vyrůstají v dětských domovech a pro které se nepodaří najít vhodné pěstouny. Tak například organizace „Děti patří domů“ uvádí na svých webových stránkách následující: „Hostitelskou péči (HP) vymezujeme jako dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte. Je realizovaná u dětí, které mají objektivně nižší šance na pěstounskou péči, tedy u dětí starších 10 let, z velké sourozenecké skupiny, majoritního etnika (myšleno spíše minoritního etnika – *pozn. aut.*), apod. Účelem HP je poskytnout dítěti možnost navázat citový vztah, možnost zažít fungování běžné rodiny a vztahů v ní, zažít úspěch a rozšířit společenské zázemí dítěte.“⁸⁶⁹

I přes přínos těchto pobytů dětí v tzv. hostitelských rodinách umožňujících jim poznat přirozený chod věcí a navázat kontakt s lidmi mimo ústav, jsou možná rizika spontánního hostitelství příliš vysoká a jednoznačně je třeba trvat na odborném posuzování i přípravě těchto osob předtím, než se začnou s dítětem stýkat. Je nezbytné je nejen prověřit, ale také je připravit na specifika chování těchto dětí, na situace, které mohou nastat, jakož i odborně vést navázání vztahu mezi rodinou a dítětem tak, aby dítě neutrpělo citovou újmu vznikem nekontrolovatelné emoční vazby na hostitelskou rodinu. *De lege ferenda* by bylo jistě vhodné

---

⁸⁶⁶ K tomu blíže RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 127

⁸⁶⁷ Srov. § 30 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶⁸ Srov. tamtéž

⁸⁶⁹ <https://www.detipatridomu.cz/hostitelska-pece/> [online]. [cit. 2016-10-28].

blíže tento institut upravit, pokud se ovšem zákonodárce rozhodne jej do systému náhradní péče o dítě zapracovat.

8. Poručenství a opatrovnictví

Poručenství a opatrovnictví nepatří mezi formy náhradní péče o dítě v pravém slova smyslu, neboť jejich podstatou není primárně zajištění osobní péče o dítě, ale správa všech nebo některých jeho záležitostí. V určitých případech se však poručenství pod pojem náhradní rodinné péče řadí, a to tehdy, je-li poručníkem dítěte fyzická osoba, která o něj osobně pečuje. Z hlediska hmotného zabezpečení má takový poručník stejné postavení jako pěstoun⁸⁷⁰ a za stejných podmínek mu vzniká nárok na dávky pěstounské péče.⁸⁷¹ Vzhledem k blízké souvislosti institutů opatrovnictví a poručenství s ochranou dítěte nacházejícího se v systému náhradní péče, je těmto institutům věnována samostatná kapitola.

8.1 Vývoj právní úpravy poručenství a opatrovnictví

Poručenství (*tutela*) i opatrovnictví (*cura*) patří mezi klasické římskoprávní instituty právně zakotvené již v Zákoně dvanácti desek.⁸⁷² Poručenství bylo vykonáváno nad ženami (*tutela mulierum*) a nad nedospělci, kteří neměli svého otce (*tutela impuberum*). Úkolem poručníka byla zejména správa poručencova majetku, pro kterou byla stanovena striktní pravidla ukládající poručníkovi celou řadu povinností směřujících k udržení či rozmnožení poručencova majetku, zatímco péče o něj a jeho výchova náležely zpravidla matce, příp. dalším příbuzným. Poručník býval do funkce povoláván testamentem otce a nezanechal-li otec závěť, pak se jím ze zákona stal nejbližší příbuzný dítěte. Nebyl-li tu ani jeden z nich, byl dítěti určen poručník úředně, přičemž přijetí funkce poručníka bylo občanskou povinností, kterou bylo možno odmítnout jen ze závažných důvodů.⁸⁷³

S opatrovníkem počítalo římské právo v celé řadě případů, a to nejen nad nezletilci, ale také nad osobami duševně či tělesně chorými nebo marnotratnými. Opatrovník nezletilce (*cura minorum*) se ustanovoval zejména k poskytnutí souhlasu s určitým právním jednáním tam, kde sám nezletilý neměl dostatek zkušeností.⁸⁷⁴

Na římskoprávních základech byl založen institut poručníka i v ABGB,⁸⁷⁵ který podřizoval jeho ochraně nezletilé nepodléhající moci otcovské. Moc otcovskou tvořila práva,

---

⁸⁷⁰ Srov. § 939 OZ a dále § 4a písm. b) bod 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁷¹ Srov. § 47e a násl. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a § 939 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁸⁷² KINCL, J.; URFUS, V.; SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha. C. H. Beck, 2. vydání, 1995. str. 149

⁸⁷³ Tamtéž, str. 150

⁸⁷⁴ Tamtéž, str. 152

⁸⁷⁵ Srov. §§ 187 – 268 ABGB

kteřá zvláště přísluřela otci jako hlavě rodiny,⁸⁷⁶ a představovala moc otce nad osobou dítěte a nad jeho jměním.⁸⁷⁷ Otcí tak náležela volba povolání dítěte,⁸⁷⁸ správa jeho jměním,⁸⁷⁹ zastoupení dítěte při právních jednáních,⁸⁸⁰ zákonné zastoupení dítěte,⁸⁸¹ oprávnění povolat dítěti poručníka ve své závěti či určité osoby z poručenství vyloučit.⁸⁸² Rovněž tak důvody zániku moci otcovské byly zákonem taxativně vymezeny a byly spojeny s dosažením zletilosti dítěte (v 24 letech),⁸⁸³ propuštěním z moci otcovské (nejdříve v 18ti letech a s přívolením soudu, popř. povolením synovi staršimu 20ti let vést samostatnou domácnost),⁸⁸⁴ provdáním dcery,⁸⁸⁵ odnětím otcovské moci soudem⁸⁸⁶ a samozřejmě též smrtí otce.

Nepodléhalo-li dítě manželské otcovské moci pro některý ze zákonných důvodů, bylo třeba mu ustanovit poručníka.⁸⁸⁷ A rovněž tak dětem nemanželským, neboť na ně se moc otcovská nevztahovala, a to ani tehdy, pokud bylo otcovství nemanželského otce k nim určeno (na základě uznání otce nebo rozsudkem soudu). Matriční úřady měly povinnost vést evidenci o všech porodech nemanželských dětí a pravidelně ji předkládat okresnímu soudu ve svém obvodu,⁸⁸⁸ neboť dítěti bylo třeba ustanovit poručníka.⁸⁸⁹

Povinnost učinit oznámení místně příslušnému soudu o tom, že nastaly důvody pro jmenování poručníka dítěti, ať už manželskému či nemanželskému, zákon ukládal všem osobám dítěti příbuzným a blízkým, jakož i orgánům politické správy, orgánům obecním či církevním.⁸⁹⁰ O zřízení poručníka rozhodoval z moci úřední soud, jakmile se o jeho potřebě dozvěděl⁸⁹¹ a jmenoval jím v první řadě toho, koho za něj označil v testamentu otec, popř. nemanželská matka.⁸⁹² Pokud poručník takto označen nebyl nebo z důležitých důvodů přijetí funkce odmítl, ev. nesplňoval zákonné předpoklady pro výkon funkce, byl zpravidla

---

⁸⁷⁶ Srov. § 147 ABGB

⁸⁷⁷ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 765

⁸⁷⁸ Srov. § 148 ABGB

⁸⁷⁹ Srov. §§ 149 – 151 ABGB

⁸⁸⁰ Srov. §§ 152 – 153 ABGB

⁸⁸¹ Srov. § 152 ABGB

⁸⁸² Srov. § 196 ABGB

⁸⁸³ Srov. § 21, §§ 172 – 173 ABGB

⁸⁸⁴ Srov. § 174 ABGB

⁸⁸⁵ Srov. § 175 ABGB

⁸⁸⁶ Srov. § 177 ABGB

⁸⁸⁷ Srov. § 176 – 177 ABGB

⁸⁸⁸ KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014. str. 81

⁸⁸⁹ Srov. § 166 ABGB

⁸⁹⁰ Srov. § 189 ABGB

⁸⁹¹ Srov. § 190 ABGB

⁸⁹² Srov. § 196 ABGB

jmenován poručníkem příbuzný dítěte.⁸⁹³ Pokud byla poručníkem jmenována matka, zpravidla jí byl „k ruce“ jmenován též mužský spoluporučník.⁸⁹⁴ Nebylo-li možno ani takto poručenství dítěti zříditi, povolal soud za poručníka jinou vhodnou osobu, pokud splňovala zákonné předpoklady a funkci neodmítla.⁸⁹⁵ Nezpůsobilí k ustanovení do poručenského úřadu byli zjednodušeně řečeno ti, od nichž nebylo možno očekávat slušnou výchovu poručenice a užitečnou správu jeho jmění.⁸⁹⁶ Funkce se poručník ujímal (nešlo-li o matku či prarodiče poručenčovi) složením slibu u poručenského soudu.⁸⁹⁷ Poručníkovi náležela stejná práva a povinnosti jako otci dítěte, především tedy dbal na jeho výchovu a spravoval poručenčovo jmění.⁸⁹⁸ Péče o dítě nadále náležela matce a nebylo-li jí, pak dalším příbuzným. Pokud dítě ani jiné příbuzné nemělo, neměl poručník povinnost o dítě osobně pečovat ve své domácnosti, musel však zajistit jeho vychování u cizích osob či institucí a pokud na to jmění dítěte nepostačovalo, pak v ústavu veřejném.⁸⁹⁹

Při výkonu své funkce podléhal poručník dohledu poručenského soudu, který byl povinen zpravit o všech významných změnách týkajících se poručenice a každoročně též předkládat soudu vyúčtování ze správy jeho jmění.⁹⁰⁰ Pilným poručníkům mohl soud z uspořené příjmy poručenice přiznat přiměřenou roční odměnu.⁹⁰¹ Pokud nebyl k dispozici vhodný poručník ochotný ujmout se poručenství nad dítětem, mohl soud určit poručníkem orgán veřejné správy nebo sdružení na ochranu mládeže (zpravidla Okresní péči o mládež).⁹⁰² Jednalo se o tzv. hromadné poručenství vykonávané poručníky z povolání s odbornou kvalifikací, jimiž byly zejména územní korporace a spolky na ochranu mládeže. Jejich vznik si vyžádal rostoucí počet osiřelých a bezprizorních dětí v době po první světové válce a v době hospodářské krize, neboť pro tyto děti nebylo možno nalézt poručníky individuální ochotné se poručenství ujmout a zároveň splňující požadavek řádného zajištění péče o dítě.⁹⁰³

---

⁸⁹³ Srov. § 198 ABGB

⁸⁹⁴ KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014. str. 107

⁸⁹⁵ Srov. § 199 ABGB

⁸⁹⁶ K tomu blíže viz komentář k § 191 a § 199 in ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 927, 941.

⁸⁹⁷ KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014, str. 112

⁸⁹⁸ Srov. § 188 ABGB

⁸⁹⁹ KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014, str. 113

⁹⁰⁰ Tamtéž, str. 117

⁹⁰¹ Srov. §§ 266 – 267 ABGB

⁹⁰² Srov. § 208 ABGB

⁹⁰³ K tomu blíže viz komentář k § 208 in ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku

Pokud šlo o dítě zcela nemajetné vyrůstající v ústavním zařízení, ať už v ústavu veřejném nebo soukromém, v polepšovně, v donucovací pracovně či ústavu pro ochranu výchovu, vykonával práva a povinnosti poručníka přednosta tohoto ústavu (poručenství ústavní).⁹⁰⁴ Ředitelství ústavu vstupovalo do poručenství nad dítětem dnem jeho přijetí do ústavu a zůstávalo jím i v případě, že dítě bylo umístěno do pěstounské péče mimo ústav, neboť v takovém případě to byl právě ústav, kdo nad péčí o dítě vykonával dozor.⁹⁰⁵ Poručenství končilo smrtí poručenice,⁹⁰⁶ pominutím překážky výkonu moci otcovské,⁹⁰⁷ nabytím zletilosti (ve 24 letech),⁹⁰⁸ nabytím zletilosti prominutím let (přiznáním soudu, nejdříve v 18 letech)⁹⁰⁹ či úředním nebo vyžádaným propuštěním poručníka.⁹¹⁰

Co se týče institutu **opatrovníka**, počítal s ním zákon v celé řadě různých případů (např. opatrovník pro nezletilce, pro šílené nebo blbé, pro marnotratníky, pro hluchoněmé, pro nenarozené, pro nepřítomné atd.).⁹¹¹ Rozdíl mezi poručenstvím a opatrovnictvím spočíval především v tom, že zatímco poručník měl pečovat o osobu nezletilce a spravovat jeho jmění, opatrovník se užíval tehdy, měl-li se starat o záležitosti osob, které byly zpravidla z jiné příčiny než pro nezletilost nezpůsobilé, aby je samy obstaraly.⁹¹² Jednalo se tedy zejména o osoby zbavené svéprávnosti či osoby těžce tělesně postižené.⁹¹³ Osobám nezletilým, které podléhaly moci otcovské či měly svého poručníka, se ustanovoval nejčastěji tzv. kolizní opatrovník pro ty případy, kdy zájmy dítěte a jeho zástupce byly nebo hrozily být v rozporu, případně když si odporovaly zájmy dětí zastoupených tímž rodičem či poručníkem.⁹¹⁴ Opatrovnictví zaniklo, když skončily obchody opatrovníkovi svěřené nebo když zanikly důvody, pro které chráněncem nemohl své záležitosti sám obstarávat.⁹¹⁵

---

a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 952 - 959

⁹⁰⁴ Srov. § 207 ABGB

⁹⁰⁵ K tomu blíže viz komentář k § 207 in ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 948 - 952

⁹⁰⁶ Srov. § 249 ABGB

⁹⁰⁷ Srov. § 250 ABGB

⁹⁰⁸ Srov. § 251 ABGB

⁹⁰⁹ Srov. § 252 ABGB

⁹¹⁰ Srov. § 253 ABGB

⁹¹¹ Srov. §§ 270 – 279 ABGB

⁹¹² K tomu blíže viz komentář k § 188 in ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935. str. 921

⁹¹³ K tomu blíže KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014, str. 131

⁹¹⁴ Srov. §§ 271 – 272 ABGB

⁹¹⁵ Srov. § 283 ABGB

Krátce po skončení II. světové války, v roce 1946, byl přijat nový zákon o hromadném poručení, který ještě počítal se zapojením okresních pěstí o mládež, které mohly být soudně pověřeny hromadným poručenstvím. Kromě nich mohly být nositelem hromadného poručení okresy či obce prostřednictvím svých správ pro mládež.⁹¹⁶ Výkon poručenského úřadu pak tito nositelé prováděli prostřednictvím veřejných poručníků, jimiž byly osoby plně způsobilé k poručení, o kterých bylo možno dle jejich vzdělání, zaměstnání a životních zkušeností očekávat, že budou úkoly veřejného poručníka úspěšně plnit. Přijetí funkce veřejného poručníka bylo dobrovolné. K ustanovení veřejného poručníka byl vyžadován souhlas soudu, v jehož obvodu nositel hromadného poručení působil.⁹¹⁷

Zásadní novelizace rodinného práva a reorganizace péče o mládež provedené zákonem o právu rodinném⁹¹⁸ a zákonem o sociálně právní ochraně mládeže⁹¹⁹ přinesly změny též do právní úpravy poručení. Poručník byl z moci úřední dítěti ustanoven soudem tehdy, jestliže žádný z rodičů neměl rodičovskou moc (rodiče zemřeli, byli zbaveni svéprávnosti nebo moci rodičovské).⁹²⁰ Vzhledem k zrovnoprávnění postavení muže a ženy náležela rodičovská moc stejně oběma rodičům.⁹²¹ Pokud jeden z nich zemřel, nebyl znám, byl zbaven svéprávnosti či rodičovské moci, náležela v celém rozsahu druhému rodiči, nehledě na pohlaví.⁹²² Byla-li tímto jediným rodičem matka, nebylo již třeba ustanovovat dítěti poručníka.

Poručníkem dítěte byl ustanoven zpravidla ten, koho naznačili rodiče, jimž náležela moc rodičovská. Nebyl-li takto nikdo naznačen, soud ustanovil poručníkem někoho z příbuzných nebo z osob blízkých dítěti či jeho rodině.⁹²³ Přijetí poručení zákon označil za čestnou povinnost a jeho nepřijetí tak mohly omlouvat jen důležité důvody.⁹²⁴ Pokud se nenašla fyzická osoba vhodná a ochotná stát se individuálním poručníkem dítěte, pověřil soud poručenstvím hromadného poručníka. Výkon hromadného poručení byl zařazen do širší

---

⁹¹⁶ Srov. §§ 1 – 4 zákona č. 7/1946 Sb., o hromadném poručení

⁹¹⁷ Srov. § 11 tamtéž

⁹¹⁸ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

⁹¹⁹ Zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže

⁹²⁰ Srov. § 56 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

⁹²¹ GLOS, J. a kol.: Rodinné právo. Praha. Orbis, 1965, str. 190

⁹²² Srov. § 56 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

⁹²³ Srov. § 80 odst. 1 tamtéž

⁹²⁴ Srov. § 81 tamtéž

kategorie sociálně právní ochrany a svěřen úřadovněm ochrany mládeže při lidových soudech, které ji vykonávaly prostřednictvím hromadných poručníků.⁹²⁵

S opatrovníkem zákon o právu rodinném počítal pouze pro zastoupení dítěte v těch případech, kdy nemohlo být z důvodu kolize zájmů zastoupeno některým z rodičů.⁹²⁶ Rovněž tak soud mohl dítěti ustanovit opatrovníka pro správu jeho majetku, pokud rodiče neplnili řádně povinnosti plynoucí z rodičovské moci.⁹²⁷

Shora popsaná právní úprava platila až do 1. 4. 1964, kdy nabyt účinnosti zákon o rodině,⁹²⁸ který smazal terminologicky rozdíl mezi poručenstvím a opatrovnictvím, neboť mezi nimi přestal rozlišovat a zavedl jednotné označení „opatrovnictví“,⁹²⁹ s vysvětlením, že „v socialistické společnosti se nikomu neporoučí.“⁹³⁰ Tento krok byl z hlediska srozumitelnosti právní úpravy značně matoucí, a to zejména ve vztazích s mezinárodním prvkem, neboť většina zahraničních právních řádů oba instituty rozlišovala nejenom obsahově, ale i terminologicky.⁹³¹

Zákon zahrnul pod opatrovnictví jak případy opatrovníka nezletilého dítěte, jehož rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovských práv anebo neměli způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (tj. materiálně funkce poručníka),⁹³² tak opatrovníka *ad hoc* pro jednotlivé právní úkony v případě hrozící kolize zájmů⁹³³ nebo pro řízení o osvojení.⁹³⁴ Na přehlednosti právní úpravě nepřidal ani občanský zákoník upravující institut opatrovníka občana, který byl rozhodnutím soudu zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost byla omezena.⁹³⁵

Ke klasickému rozlišení opatrovnictví a poručenství vrátila zákon o rodině až tzv. velká novela z roku 1998.⁹³⁶

---

⁹²⁵ Srov. § 3, § 16, § 17 zákona č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže a § 80 odst. 2 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

⁹²⁶ Srov. § 57 odst. 2, odst. 3 tamtéž

⁹²⁷ Srov. § 60 tamtéž

⁹²⁸ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v původním znění

⁹²⁹ GLOS, J. a kol.: Rodinné právo. Praha. Orbis, 1965, str. 191

⁹³⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. str. 1187

⁹³¹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Praha, C. H. Beck. 4. vydání, 2009. str. 376

⁹³² Srov. § 78 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v původním znění

⁹³³ Srov. § 37 odst. 2, odst. 3 tamtéž

⁹³⁴ Srov. § 68 odst. tamtéž

⁹³⁵ Srov. § 27 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění

⁹³⁶ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

Soud ustanovoval nezletilému dítěti poručníka tehdy, jestliže jeho rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo pokud neměli způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.⁹³⁷ Úkolem poručníka bylo nezletilé dítě vychovávat, zastupovat jej a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.⁹³⁸ Na vztahy poručníka a dítěte se přiměřeně aplikovala ustanovení upravující vzájemná práva a povinnosti rodičů s tím rozdílem, že poručník neměl k dítěti vyživovací povinnost.⁹³⁹ Naopak však měl řadu povinností, k nimž samotní rodiče zavázáni nebyli. Jednalo se zejména o povinnosti vyplývající ze soudního dohledu nad výkonem poručnické funkce. Poručník byl povinen podávat soudu pravidelné zprávy o osobě poručence a skládat účty ze správy jeho jmění.⁹⁴⁰ Činil-li poručník rozhodnutí týkající se podstatné záležitosti dítěte, vyžadovalo se chválení tohoto rozhodnutí soudem, a to pod sankcí neplatnosti.⁹⁴¹ Poručník neměl povinnost o dítě osobně pečovat a mohl tak, stejně jako rodiče dítěte, zajistit tuto péči prostřednictvím jiné osoby či instituce (např. pěstounská péče; péče jiné osoby; ústavní výchova; péče rodiče, který není nositelem rodičovské zodpovědnosti apod.). Ostatně, byl-li poručníkem ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí, musela být péče o dítě již ze své podstaty zajištěna některým z náhradních způsobů. Při výběru vhodné osoby poručníka soud v první řadě ustanovil toho, koho doporučili rodiče, nebylo-li to v rozporu se zájmem dítěte. Pokud zde takto určená osoba nebyla, byl jím jmenován zpravidla příbuzný nebo jiná osoba dítěti blízká.⁹⁴² Poručníky bylo možno jmenovat též dvě osoby, a to výhradně manželský pár.⁹⁴³ Jen tehdy, nepodařilo-li se najít vhodnou fyzickou osobu způsobilou k výkonu poručnické funkce, ustanovil soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí.⁹⁴⁴

Zatímco zákon o rodině ve svém původním znění vylučoval odměnu za výkon (v tehdejší terminologii ještě „opatrovnické“) funkce a stanovil, že funkce opatrovníka je čestnou povinností,⁹⁴⁵ novelizované znění již připustilo, aby soud přiznal poručníkovi na jeho žádost přiměřenou odměnu, a to vyplácenou ročně či při skončení správy poručencova jmění, byla-li jeho správa spojena se značnou námahou.⁹⁴⁶

---

⁹³⁷ Srov. § 78 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁹³⁸ Tamtéž

⁹³⁹ Srov. § 81 tamtéž

⁹⁴⁰ Srov. § 80 odst. 1 tamtéž

⁹⁴¹ Srov. § 80 odst. 4 tamtéž a dále § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁴² Srov. § 79 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁴³ Srov. § 79 odst. 2 tamtéž

⁹⁴⁴ Srov. § 79 odst. 4 tamtéž a dále § 17 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁴⁵ Srov. § 78 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v původním znění

⁹⁴⁶ Srov. § 80 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o rodině od počátku počítal s tím, že funkce poručníka je funkcí dobrovolnou, s níž musí ten, kdo do ní má být jmenován, vyslovit souhlas. Zákonodárce tak vycházel z přesvědčení, že osoba, která by se zdráhala funkci přijmout nebo by ji přímo odmítla, by ji jen těžko mohla vykonávat v nejlepším zájmu dítěte. Nicméně vysvětlení, proč byl opuštěn koncept povinného převzetí poručenství, resp. zrušen výčet možných omluvných důvodů, bylo poplatné době a politickému režimu, v nichž byl zákon přijat. „ (...) na otázku, zda může nezletilcův příbuzný odmítnout funkci opatrovníka, není třeba odpovídat ani kladně, ani záporně, nýbrž lze podat vysvětlení, že v podmínkách naší společnosti k problémům tohoto druhu, dříve obvyklým a dosud snad běžným ve společnosti buržoazní, nedochází.“⁹⁴⁷

Opatrovník byl dětem ustanovován v zákonem předvídaných případech,⁹⁴⁸ zejména v případě střetu zájmů zákonných zástupců a dítěte nebo dětí týchž rodičů (kolizní opatrovník),⁹⁴⁹ z důvodu ohrožení majetkových zájmů dítěte (opatrovník pro správu jmění),⁹⁵⁰ při omezení rodičovské zodpovědnosti,⁹⁵¹ pro řízení o osvojení⁹⁵² a v dalších případech *ad hoc*, v nichž to bylo třeba v zájmu dítěte (např. rodiče neznámého pobytu apod.). Práva a povinnosti opatrovníka vymezil soud v rozhodnutí, kterým jej ustanovil, a to s ohledem na sledovaný účel. Opatrovníkem byl zpravidla ustanovován orgán sociálně-právní ochrany dětí, a to místně příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností.⁹⁵³

8.2 *Současná právní úprava poručenství*

Občanský zákoník navázal na právní úpravu poručenství a opatrovnictví zákona o rodině ve znění později přijatých novel a do značné míry ji převzal.⁹⁵⁴ Diskontinuita právní úpravy se projevila v některých aspektech rodičovské odpovědnosti (zejm. v rozlišení nositele a vykonavatele rodičovské odpovědnosti),⁹⁵⁵ jejíž absence, omezení či absence jejího výkonu se promítá i do výběru konkrétního opatření k ochraně nezletilého dítěte, tj. zda soud jmenuje dítěti poručníka či opatrovníka.

Rodičovská odpovědnost i nadále zahrnuje tři oblasti, v nichž se realizuje výkon rodičovských práv a povinností ve vztahu k nezletilému dítěti, jež dosud nenabylo plné

---

⁹⁴⁷ GLOS, J. a kol.: Rodinné právo. Praha: Orbis, 1965, str. 198

⁹⁴⁸ Srov. § 83 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁴⁹ Srov. § 37 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁵⁰ Srov. § 37b tamtéž

⁹⁵¹ Srov. § 44 odst. 2 tamtéž

⁹⁵² Srov. § 68b tamtéž

⁹⁵³ Srov. § 17 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁵⁴ Srov. §§ 928 – 952 OZ

⁹⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. str. 1188

svéprávnosti. Jedná se o povinnosti a práva spočívající v péči o dítě, v jeho zastupování při těchto právních jednáních, k nimž dosud není způsobilé a ve správě jeho jmění.⁹⁵⁶ Stranou rodičovské odpovědnosti stojí vyživovací povinnost k dítěti⁹⁵⁷ a ryze osobnostní práva rodičů, jako právo dát souhlas s osvojením dítěte, určit mu jméno a příjmení či k němu určit otcovství souhlasným prohlášením.⁹⁵⁸ Má-li dítě v rodném listě zapsány oba rodiče, náleží rodičovská odpovědnost každému z nich ve stejném rozsahu,⁹⁵⁹ resp. nenáleží pouze tomu rodiči, který jí byl soudem zbaven.⁹⁶⁰ Z toho vyplývá, že nositelem rodičovské odpovědnosti je každý rodič, který jí nebyl zbaven soudně. Nikoliv každý rodič je však zároveň jejím vykonavatelem.⁹⁶¹ Tak například rodič nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti,⁹⁶² má výkon rodičovské odpovědnosti *ex lege* pozastaven s výjimkou té její části, která spočívá v péči o dítě.⁹⁶³ Nerozhodne-li soud jinak, je výkon rodičovské odpovědnosti pozastaven také u toho rodiče, který je v této oblasti omezen ve svéprávnosti.⁹⁶⁴ Ve výkonu rodičovské odpovědnosti může být soudem omezen i ten, kdo své povinnosti k dítěti neplní řádně.⁹⁶⁵

8.2.1 Důvody jmenování poručníka

Důvodem jmenování poručníka nezletilému dítěti je skutečnost, že zde není žádný z jeho rodičů, který má a v plném rozsahu vykonává rodičovskou odpovědnost.⁹⁶⁶ Jedná se především o děti, jejichž oba rodiče zemřeli; jsou nezletilí a nenabyl plné svéprávnosti;⁹⁶⁷ jsou neznámí (nalezené děti, u nichž se nepodaří zjistit totožnost) nebo byli rodičovské odpovědnosti zbaveni. Vykonavateli rodičovské odpovědnosti pak nejsou ani ti rodiče, u nichž byl výkon rodičovské odpovědnosti pozastaven,⁹⁶⁸ či byli omezeni ve svéprávnosti v rozsahu zasahujícím do výkonu rodičovské odpovědnosti.⁹⁶⁹

Totéž platí i tehdy, nastane-li některá z uvedených skutečností u jediného rodiče, kterého má dítě zapsaného v rodném listě. V těchto případech je tedy nezbytné jmenovat dítěti poručníka. Do té doby, než se tak stane, vykonává *ex lege* poručenství veřejný poručník,

---

⁹⁵⁶ Srov. § 858 OZ

⁹⁵⁷ Srov. § 859 OZ

⁹⁵⁸ Srov. § 856, § 873 OZ

⁹⁵⁹ Srov. § 865 OZ

⁹⁶⁰ Srov. § 865, § 871 OZ

⁹⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. str. 894

⁹⁶² Srov. § 30 OZ

⁹⁶³ Srov. § 868 odst. 1 OZ

⁹⁶⁴ Srov. § 686 odst. 2 OZ

⁹⁶⁵ Srov. § 870 OZ

⁹⁶⁶ Srov. § 928 odst. 1 OZ

⁹⁶⁷ Srov. § 30 OZ

⁹⁶⁸ Srov. § 870 OZ

⁹⁶⁹ Srov. § 868 odst. 2 OZ

kterým je orgán sociálně-právní ochrany dětí.⁹⁷⁰ Soud by měl postupovat co nejrychleji a jakmile se dozví o dítěti, u nějž nastaly skutečnosti odůvodňující jmenování poručníka (zpravidla z podnětu OSPOD), měl by řízení neprodleně⁹⁷¹ zahájit a vhodného poručníka jmenovat.⁹⁷²

8.2.2 Požadavky kladené na osobu poručníka

Co se týče výběru osoby poručníka, bude jím, je-li to v zájmu dítěte, jmenován ten, koho naznačili sami rodiče (např. ve své závěti, v dopise, neformálním prohlášením před rodinou, přáteli apod.).⁹⁷³ Rodiče nejen, že mohou označit osobu, kterou si přejí za poručníka pro své dítě, ale mohou též jmenování určitého člověka výslovně vyloučit.⁹⁷⁴ Neprojeví-li rodiče své přání, bude soud vhodnou osobu hledat mezi příbuznými dítěte či osobami jemu či jeho rodině blízkými.⁹⁷⁵ Pokud soud takovou osobu nenalezne a nepodaří se mu najít ani jinou fyzickou osobu vhodnou pro výkon poručnické funkce, bude poručníkem jmenován OSPOD⁹⁷⁶ (tzv. hromadné poručenství).⁹⁷⁷

Fyzická osoba, která má být jmenována poručníkem, musí splňovat několik zákonem vymezených kritérií. V první řadě musí jít o osobu plně svéprávnou,⁹⁷⁸ která svým způsobem života skýtá záruky řádného výkonu funkce poručníka a jejíž jmenování do funkce není v rozporu se zájmem dítěte.⁹⁷⁹ Zároveň tato osoba musí se svým jmenováním vyslovit souhlas.⁹⁸⁰

Zákon připouští, aby do funkce poručníka byly jmenovány i dvě osoby současně jako spoluporučníci. Zpravidla přitom půjde o manžele,⁹⁸¹ může však jít např. i o druhu a družku či o registrované partnery. Pokud byl poručníkem jmenován jen jeden z manželů a tento

---

⁹⁷⁰ Srov. § 929 OZ, dále též § 17 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁷¹ Srov. § 471 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁹⁷² Srov. § 930 OZ, dále též § 13 odst. 1, § 466 písm. f) zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁹⁷³ K tomu srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, komentář k § 931. Dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁹⁷⁴ K tomu blíže FRINTA, O., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 630

⁹⁷⁵ Srov. § 931 OZ

⁹⁷⁶ Srov. § 930 odst. 3 OZ

⁹⁷⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1190

⁹⁷⁸ Srov. § 30, § 55 OZ a *contrario*

⁹⁷⁹ Srov. § 932 odst. 1 OZ

⁹⁸⁰ Srov. § 931 odst. 2 OZ

⁹⁸¹ Srov. § 932 odst. 2 OZ

poručník o dítě osobně pečuje ve své domácnosti, bude se na péči o dítě a na jeho výchově podílet i manžel poručníka, pokud s ním a s dítětem žije v rodinné domácnosti.⁹⁸²

Jakmile by poručník za trvání poručenství ztratil způsobilost k výkonu funkce, tj. byl by omezen ve svéprávnosti nebo by ztratil schopnost funkci řádně vykonávat (např. pro závažné onemocnění, nutnost dlouhodobého odcestování do zahraničí atd.), jednalo by se nejen o důvod zproštění poručníka jeho funkce,⁹⁸³ ale zároveň o důvod, pro který se *ex lege* aktivuje veřejné poručenství orgánu SPOD. Pokud by poručnickou funkci začal poručník zanedbávat či jinak porušovat své povinnosti (např. zneužíváním návykových látek, týráním dítěte, zpronevěrou jeho majetku apod.), jednalo by se o důvod jeho odvolání z funkce.⁹⁸⁴ V obou případech, aniž by bylo třeba vyčkávat soudního rozhodnutí o zproštění nebo odvolání poručníka z funkce, je veřejný opatrovník povinen od okamžiku, kdy u poručníka fakticky došlo k pozbytí schopnosti poručenství vykonávat, jednat v zájmu dítěte.⁹⁸⁵

8.2.3 Povinnosti a práva poručníka

Poručník dnem svého jmenování do funkce nabývá vůči dítěti zásadně všech povinností a práv, které náleží rodičům⁹⁸⁶ a které spadají do rodičovské odpovědnosti.⁹⁸⁷ Je to totiž právě absence rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu na straně rodičů, která má být jmenováním poručníka zhojena. Poručníkovi tak náleží péče o dítě, o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, ochrana dítěte, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, náleží mu rozhodovat o určení jeho bydliště, zastupovat jej a spravovat jeho jmění.⁹⁸⁸ Poručník není povinen o dítě osobně pečovat ve své domácnosti, pokud tak činí má z hlediska hmotného zabezpečení stejné postavení jako pěstoun⁹⁸⁹ a za stejných podmínek mu vzniká nárok na dávky pěstounské péče.⁹⁹⁰ Poručník z titulu své funkce nemá vůči dítěti vyživovací povinnost,⁹⁹¹ ta nadále zůstává zachována rodičům, ev. předkům vzdálenějším.⁹⁹² V případě, že by poručníky dítěte byli jmenováni prarodiče či jen jeden z nich, mohli by mít

---

⁹⁸² Srov. § 940 a § 885 OZ

⁹⁸³ Srov. § 936 OZ

⁹⁸⁴ Srov. § 937 OZ

⁹⁸⁵ K tomu blíže FRINTA, O., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 627 - 628

⁹⁸⁶ Srov. 928 odst. 2 OZ

⁹⁸⁷ K tomu blíže FRINTA, O., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 622

⁹⁸⁸ Srov. § 858 OZ

⁹⁸⁹ Srov. § 939 OZ, dále srov. § 4a písm. b) bod 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁹⁰ Srov. § 47e a násl. tamtéž zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁹¹ Srov. § 928 odst. 2 OZ

⁹⁹² Srov. § 910 a násl. OZ

vůči němu zákonnou vyživovací povinnost jako předci dítěte,⁹⁹³ nikoliv však z titulu poručenství.

Poručníkovi nenáleží ani ryze osobností práva rodičů shora uvedená, která stojí mimo rámec rodičovské odpovědnosti (k zvláštnímu postavení poručníka dítěte pro osvojení viz dále v této kapitole).

Výše popsané povinnosti a práva poručníka budou obsahem jeho funkce ve většině případů, nemusí tomu však být nutně pokaždé. Občanský zákoník poskytuje soudu možnost, aby povinnosti a práva poručníka výjimečně vymezil jinak, a to s ohledem na osobu poručníka, poměry dítěte nebo důvody, pro které sami rodiče nemají všechny povinnosti a práva.⁹⁹⁴ Půjde zejména o případy dětí nezletilých rodičů, kteří sami vykonávají osobní péči o dítě. Dále může jít o rodiče omezené ve svéprávnosti i v jejich rodičovské odpovědnosti, kteří však zvládají o dítě osobně pečovat. Může jít také o odlišné vymezení povinností a práv poručníka ve vztahu ke správě jmění poručence. Pokud je správa poručencova jmění značně obtížná a není v silách poručníka, který o dítě osobně pečuje, ji vykonávat (např. poručníkem ustanoven prarodič dítěte), může soud pro tuto oblast jmenovat opatrovníka pro správu jmění⁹⁹⁵ a upravit vzájemné postavení tohoto opatrovníka a poručníka dítěte.⁹⁹⁶ Pokud opatrovník pro správu jmění není jmenován, náleží správa jmění poručníkovi, který je povinen řídit se stejnými pravidly, jaká zákon stanoví pro opatrovníka jmění. Za stejných podmínek má též právo odečíst si z výnosu jmění dítěte potřebně vynaložené náklady a právo na přiměřenou odměnu (k tomu blíže viz kapitolu o opatrovníkovi pro správu jmění).⁹⁹⁷

Ze znění tohoto zákonného ustanovení i z důvodové zprávy k němu vyplývá, že takto doplněn opatrovníkem pro správu jmění může být jen ten poručník, který o dítě osobně pečuje, nikoliv tedy orgán SPOD, u něhož se předpokládá, že řádnou správu poručencova jmění bude schopen zajistit ať už sám nebo prostřednictvím smluvně zajištěného externího odborníka.⁹⁹⁸

Na rozdíl od rodičů samotných podléhá poručník stálému dozoru soudu, kterému se z řádného výkonu své funkce zodpovídá.⁹⁹⁹ Je povinen podávat soudu každoroční zprávy

---

⁹⁹³ Srov. § 910 a násl. OZ

⁹⁹⁴ Srov. § 928 odst. 2 OZ

⁹⁹⁵ Srov. § 948 a násl. OZ

⁹⁹⁶ Srov. § 941 OZ

⁹⁹⁷ Srov. § 942 OZ

⁹⁹⁸ K tomu srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, komentář k § 928. Dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁹⁹⁹ Srov. § 933 OZ

o osobě poručenice a jeho vývoji (zdravotní stav poručenice, jeho školní prospěch, adaptace na nové prostředí, vztahy s vrstevníky, s biologickými rodiči apod.) a vyúčtování ze správy jeho jmění.¹⁰⁰⁰ Soud může uložit poručníkovi, aby podával tyto zprávy i častěji, než jen jednou ročně.¹⁰⁰¹ Soupis jmění dítěte je poručník povinen soudu zaslat do devadesáti dnů poté, co je do funkce jmenován. Pokud byl však jmenován opatrovník pro správu jmění dítěte, bude to on a nikoliv poručník, kdo bude patřičná vyúčtování soudu podávat.¹⁰⁰² V odůvodněných případech, např. pro značnou rozsáhlost či různorodost jmění dítěte, může soud na žádost poručníka tuto lhůtu prodloužit, nejvýše o šedesát dnů.¹⁰⁰³

Soudní dohled nad poručníkem se dále uplatňuje tehdy, činí-li poručník rozhodnutí týkající se nikoliv běžné záležitosti dítěte. Za takové záležitosti lze považovat zejména nikoliv běžné léčebné zákroky, určení místa bydliště, volbu vzdělání či pracovního uplatnění dítěte,¹⁰⁰⁴ změnu jeho jména či příjmení, souhlas s osvojením dítěte apod. Dále půjde o nakládání se jměním dítěte v nikoliv běžných záležitostech, resp. záležitostech týkajících se nikoliv zanedbatelné majtkové hodnoty, pro které potřebují souhlas soudu i samotní rodiče.¹⁰⁰⁵ Taková rozhodnutí podléhají schválení soudu, jinak se k nim nepřihlíží, tj. půjde o jednání zdánlivé.¹⁰⁰⁶ Souhlas soudu se naopak nevyžaduje tam, kde je nezletilý již schopen jednat sám,¹⁰⁰⁷ tedy při těch právních jednáních, která jsou přiměřená rozumové a volní vyspělosti nezletilého.¹⁰⁰⁸ Za účelem zvýšení dohledu nad ochranou a uplatňováním práv poručenice, je možné ustavit též opatrovnickou radu stejným postupem, jako v případě opatrovnictví zletilého člověka,¹⁰⁰⁹ avšak s tím rozdílem, že vznik rady a volba jejích členů se stanou účinné jen tehdy, pokud je schválí soud.¹⁰¹⁰ Soud tak učiní jen za předpokladu, že toto opatření bude v souladu se zájmy dítěte.¹⁰¹¹

---

¹⁰⁰⁰ Srov. § 934 odst. 2 OZ

¹⁰⁰¹ Srov. § 934 odst. 2 OZ

¹⁰⁰² Srov. § 950 odst. 3 OZ

¹⁰⁰³ Srov. § 933 odst. 3 OZ

¹⁰⁰⁴ Srov. § 877 odst. 2 OZ

¹⁰⁰⁵ Srov. § 898 OZ

¹⁰⁰⁶ Srov. § 554, § 898 odst. 3, § 934 odst. 1 OZ

¹⁰⁰⁷ K tomu srov. HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1203

¹⁰⁰⁸ Srov. § 31 OZ

¹⁰⁰⁹ Srov. § 472 a násl. OZ

¹⁰¹⁰ Srov. § 3022 odst. 2 OZ

¹⁰¹¹ Srov. § 3022 odst. 2 OZ

8.2.4 Zánik poručenství

Co se týče ukončení poručenství, rozlišuje nauka jeho absolutní a relativní zánik.¹⁰¹² K absolutnímu zániku poručenství dojde tehdy, odpadne-li důvod dalšího trvání poručenství. K zániku poručenství tak dojde *ex lege*, aniž by bylo třeba soudního rozhodnutí.¹⁰¹³ Jedná se o případy, kdy alespoň jeden z rodičů poručenice nabude rodičovskou odpovědnost, případně nabude-li schopnost ji vykonávat (typickým příkladem bude dosažení zletilosti rodičem). Poručenství rovněž zaniká, nabude-li plné svéprávnosti samo dítě¹⁰¹⁴ nebo je-li osvojeno. I když to zákon výslovně neuvádí, k absolutnímu zániku poručenství dojde též v případě smrti dítěte. V těchto případech již není poručníka pro dítě třeba.

Naopak, nastane-li některá ze zákonem předvídaných skutečností vedoucích k zániku poručenské funkce, avšak důvody poručenství nadále trvají, půjde o relativní zánik poručenství, tj. zánik funkce konkrétního poručníka k dítěti, které však nadále poručníka potřebuje. Tato situace nastává v případě úmrtí poručníka nebo jeho odvoláním či zproštěním rozhodnutím soudu.¹⁰¹⁵ Důvodem zproštění poručnické funkce, je žádost samotného poručníka, případně pozbytí způsobilosti k výkonu poručnické funkce (dojde-li u poručníka k omezení svéprávnosti nebo ke ztrátě schopnosti řádně vykonávat poručnickou funkci např. z důvodu nepříznivého zdravotního stavu).¹⁰¹⁶ Naproti tomu odvolání z funkce je ve vztahu k poručníkovi opatřením sankčním, které je následkem porušování jeho poručnických povinností.¹⁰¹⁷ Může jít o zanedbávání správy jmění dítěte, zanedbání péče o jeho zdraví, o jeho výchovu či vzdělávání apod.

Jak již poukázáno shora, v okamžiku, kdy nastanou relativní důvody zániku poručnické funkce, *ex lege* se aktivuje veřejné poručenství orgánu sociálně-právní ochrany dětí, které potrvá, dokud nebude soudem jmenován dítěti nový poručník.¹⁰¹⁸

Po skončení poručnické funkce je poručník povinen vydat soudu vše, co měl z titulu své funkce u sebe, a to ve lhůtě šesti měsíců.¹⁰¹⁹ Vzhledem k tomu, že půjde především o doklady dítěte, rodný list, smlouvy týkající se správy poručenčova jmění apod., tedy důležité doklady, které nový poručník či sám zletilý poručenec nutně potřebují, jeví se

---

¹⁰¹² K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1205

¹⁰¹³ Srov. § 935 odst. 1 OZ

¹⁰¹⁴ Srov. § 30 OZ

¹⁰¹⁵ Srov. § 935 odst. 2 OZ

¹⁰¹⁶ Srov. § 936 OZ

¹⁰¹⁷ Srov. § 937 OZ

¹⁰¹⁸ Srov. § 929 OZ

¹⁰¹⁹ Srov. § 938 odst. 1 OZ

zákonná lhůta šesti měsíců jako příliš dlouhá.¹⁰²⁰ V téže lhůtě je poručník povinen předložit soudu závěrečnou zprávu o výkonu své funkce a závěrečný účet ze správy poručencova jmění.¹⁰²¹ Zaniklo-li poručenství smrtí poručníka, přechází tyto povinnosti na poručníkovi dědice. Není-li jich, pak má ediční povinnost každý, kdo má k poručencovým věcem přístup.¹⁰²²

Na závěr je třeba připomenout též zvláštní případ poručenství dítěte, u něž byl dán souhlas k osvojení.¹⁰²³ Po uplynutí tří měsíců od udělení tohoto souhlasu dojde u rodičů *ex lege* k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti. Je přitom nerozhodné, zda byl tento souhlas dán přímo rodiči dítěte, anebo opatrovníkem k tomu soudem jmenovaným poté, co soud rozhodl, že k osvojení není třeba souhlasu rodiče osvojovaného dítěte.¹⁰²⁴

Dítěti je třeba od okamžiku, kdy uplynutím tří měsíců dojde u rodičů k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, jmenovat poručníka, kterým v tomto případě vždy bude orgán sociálně-právní ochrany dětí.¹⁰²⁵ Poručníka nebude třeba jmenovat jen tehdy, byl-li dítěti jmenován už dříve (např. rodiče zemřeli, jsou neznámí, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti apod.). Poručník bude vykonávat povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti až do právní moci rozsudku o osvojení a tímto dnem jeho funkce zanikne.¹⁰²⁶ Osobní péči o dítě však po dobu trvání preadopční péče vykonávají sami budoucí osvojitelé, a to na svůj vlastní náklad.¹⁰²⁷

8.3 Současná právní úprava opatrovnictví dítěte

Na institut opatrovníka pamatuje občanský zákoník v několika různých situacích. Kromě opatrovnictví dítěte,¹⁰²⁸ upravuje též opatrovnictví zletilého člověka, jemuž soud jmenuje opatrovníka tehdy, je-li to třeba k ochraně jeho zájmů, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem.¹⁰²⁹ Dle § 465 odst. 1 OZ soud jmenuje opatrovníka zejména tomu, koho ve svéprávnosti omezil, tomu, o kom není známo, kde pobývá, neznámému člověku zúčastněnému při určitém právním jednání nebo tomu, jehož zdravotní stav mu působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv.

¹⁰²⁰ K tomu blíže FRINTA, O., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 644-645

¹⁰²¹ Srov. § 938 odst. 1 OZ

¹⁰²² Srov. § 938 odst. 2 OZ

¹⁰²³ Srov. § 809 a násl. OZ

¹⁰²⁴ Srov. §§ 818 – 819 OZ

¹⁰²⁵ Srov. § 825 OZ

¹⁰²⁶ Srov. § 935 odst. 1 OZ

¹⁰²⁷ Srov. § 829 OZ

¹⁰²⁸ Srov. § 943 a násl. OZ

¹⁰²⁹ Srov. § 465 a násl. OZ

Jde-li o nezletilého, zákon demonstrativně uvádí případy, v nichž soud jmenuje dítěti opatrovníka, v § 943 OZ. Nejčastěji půjde o tzv. kolizního opatrovníka jmenovaného v případě, kdy hrozí střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby, zpravidla rodiče, poručníka nebo dalších dětí týchž rodičů, na straně druhé.¹⁰³⁰ Jmenování opatrovníka je dále na místě tehdy, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte a svou nečinností dítě poškozují. Tak tomu bude např. tehdy, pokud rodič nezajistí dítěti potřebnou zdravotní péči, neuplatní nároky dítěte na sociální dávky, nedbá o zajištění jeho školních povinností apod. V závislosti na závažnosti zanedbávání rodičovských povinností by soud měl také zvážit, zda není na místě přijmout opatření zasahující do rodičovské odpovědnosti, např. ji rodičům omezit.¹⁰³¹ Soud jmenuje opatrovníka také tehdy, je-li to v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon. V prvním případě půjde o jmenování opatrovníka ad hoc pro určité právní jednání v zájmu dítěte, jehož jediný rodič je např. hospitalizován nebo nastoupil léčbu závislosti apod.¹⁰³² V druhém případě jde o zvláštní případy opatrovnictví, které upravuje občanský zákoník na několika místech pro různé případy. Půjde o opatrovníka jmenovaného dítěti při omezení rodičovské odpovědnosti jeho rodičů, příp. při omezení jejího výkonu.¹⁰³³ Dále je i zde třeba zmínit opatrovníky v řízení o osvojení, jimž je věnována bližší pozornost shora v kapitole o osvojení.

Podstata rozdílu mezi poručenstvím a opatrovnictvím tkví především v tom, že zatímco poručník je vykonavatelem (a v případě smrti obou rodičů či jejich zbavení rodičovské odpovědnosti i nositelem) rodičovské odpovědnosti zpravidla v celém rozsahu, opatrovník zastupuje dítě jen pro určitou část rodičovské odpovědnosti (tu, v níž rodiče byli omezeni nebo tu, v níž poručník nevykonává správu jmění apod.), pro určité právní jednání nebo řízení. Na postavení opatrovníka, opatrovance i samotný institut opatrovnictví se přiměřeně použijí ustanovení o poručenství¹⁰³⁴ s tím, že základem právního vztahu opatrovnictví je rozhodnutí soudu o jmenování opatrovníka, které jeho práva a povinnosti stanoví.¹⁰³⁵ Soud v tomto rozhodnutí uvede zejména důvod, pro který je opatrovník jmenován, zda a jak je omezena doba, po níž má funkci vykonávat, dále vymezí, jaká jsou jeho práva a povinnosti, zda k některému právnímu jednání jménem opatrovance potřebuje

---

¹⁰³⁰ Srov. § 434 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁰³¹ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1216

¹⁰³² K tomu blíže tamtéž

¹⁰³³ Srov. § 878 odst. 3 OZ

¹⁰³⁴ Srov. § 944 OZ

¹⁰³⁵ Srov. § 945 OZ

opatrovník souhlas soudu, zda a jak má opatrovník podávat soudu zprávy o záležitostech opatrovance a zda má právo na náhradu všech nebo některých nákladů a právo na odměnu.¹⁰³⁶

Jmenovaný opatrovník je ze zákona aktivně legitimován k podání návrhu na zahájení řízení v určité záležitosti nezletilého, ať již k soudu či jinému orgánu veřejné moci.¹⁰³⁷ A je k tomu nejen oprávněn, ale vyžaduje-li to ochrana zájmů dítěte, je též povinen takový návrh podat.

Vzhledem k tomu, že opatrovník plní úkol, k němuž byl dítěti jmenován, za současné existence zastoupení dítěte jeho rodiči nebo poručníkem, je zpravidla v zájmu dítěte třeba, aby s nimi kooperoval. Proto zákon opatrovníkovi ukládá povinnost zjistit stanovisko rodiče či poručníka a je-li to možné, tak také samotného dítěte¹⁰³⁸ dříve, než přistoupí k jednání, které má v zastoupení dítěte vykonat.¹⁰³⁹ Aby opatrovník mohl odpovědně jednat v zájmu dítěte, je třeba získat znalost věci, poměrů dítěte apod., za tím účelem může zjišťovat též stanoviska dalších osob (např. pěstounů na přechodnou dobu, doprovázející organizace atd.).

Funkce opatrovníka jmenovaného dítěti *ad hoc* pro určité právní jednání (např. udělení souhlasu k osvojení) zaniká vykonáním tohoto jednání. V případě dlouhodobého opatrovníka rozhodne soud o zproštění opatrovnícké funkce, jestliže již netrvá potřeba jeho ustanovení (např. odpadne omezení výkonu rodičovské odpovědnosti u rodiče dítěte).¹⁰⁴⁰ V ostatním platí pro zánik opatrovnictví ustanovení o zániku poručenství.¹⁰⁴¹ V případě smrti opatrovníka nebo jeho odvolání z funkce však opatrovnictví nezaniká, pokud jeho potřeba nadále trvá. *Ex lege* se této funkce ujímá orgán sociálně-právní ochrany dětí, a to až do doby, kdy soud jmenuje dítěti opatrovníka nového.¹⁰⁴²

8.3.1 Opatrovník pro správu jmění dítěte

Specifickým případem opatrovníka je již shora zmiňovaný opatrovník pro správu jmění dítěte.¹⁰⁴³ Jak ze samotného označení vyplývá, je účelem tohoto institutu

---

¹⁰³⁶ Srov. § 945 OZ

¹⁰³⁷ Srov. § 943 věta druhá OZ

¹⁰³⁸ Srov. čl. 12 ÚPD, § 867 NOZ a § 20 odst. 4 ZŘS, k participačním právům dítěte blíže také ZUKLÍNOVÁ, M., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 462

¹⁰³⁹ Srov. § 946 OZ

¹⁰⁴⁰ Srov. § 947 OZ

¹⁰⁴¹ Srov. §§ 935 – 937 ve spojení s § 944 OZ

¹⁰⁴² Srov. § 468 ve spojení s § 3022 odst. 1 tamtéž, k tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1227

¹⁰⁴³ Srov. §§ 948 – 952 OZ. K tomu blíže též PLECITÝ, V., VRABEC, J., SALAČ, J.: Základy občanského práva. 5. vydání. Praha: Aleš Čeněk. 2010.

znovuzavedeného do našeho právního řádu tzv. velkou novelou zákona o rodině,¹⁰⁴⁴ ochrana a náležitá správa jmění dítěte v těch případech, kdy dítě nějaké jmění má a toto jmění může být ohroženo nesprávným či nedostatečným hospodařením, ať už rodiči nebo poručníkem.

Jsou to v první řadě právě rodiče, jimž náleží v rámci jejich rodičovské odpovědnosti též povinnost pečovat o jmění dítěte a spravovat jej s péčí řádného hospodáře.¹⁰⁴⁵ Pokud rodiče nejsou takové péče schopni, ať už z důvodů objektivních (např. pro značnou rozsáhlost či rozmanitost jmění, jehož správa vyžaduje odborné znalosti v oblasti podnikání na kapitálových trzích apod.) či subjektivních (zanedbávání řádné správy, zpronevěra prostředků dítěte, čerpání prostředků pro osobní potřeby rodičů apod.) či z důvodu kolize majetkových zájmů rodičů a dítěte nebo dětí týchž rodičů,¹⁰⁴⁶ jmenuje soud dítěti pro správu jeho jmění opatrovníka.¹⁰⁴⁷

Zvláštním případem je prohlášení úpadku na majetek rodiče.¹⁰⁴⁸ Prohlášením úpadku *ex lege* zaniká rodiči oprávnění spravovat jmění dítěte a není-li tu druhý rodič, kterému by byla zachována rodičovská odpovědnost co do správy jmění, příp. jsou-li úpadci oba rodiče, je nezbytné dítěti jmenovat opatrovníka pro správu jmění.¹⁰⁴⁹

Jsou-li dány subjektivní důvody pro jmenování opatrovníka, zejména závažné zanedbávání správy jmění dítěte rodiči, soud zpravidla rozhodne o omezení rodičovské odpovědnosti v tomto rozsahu.¹⁰⁵⁰ Pokud bude opatrovník jmenován z objektivních důvodů, kdy rodiče se o jmění dítěte snaží pečovat řádně, není však v jejich možnostech maximálně zhodnocovat jmění dítěte nebo je zde kolize jejich vlastních majetkových zájmů se zájmy dítěte, jmenuje soud opatrovníka, aniž by současně rozhodoval o sankčním omezení rodičovské odpovědnosti. K tomuto omezení však jmenováním opatrovníka *ex lege* dojde právě ve vztahu ke správě jmění dítěte.¹⁰⁵¹ S jmenováním tohoto opatrovníka, jak již shora

---

¹⁰⁴⁴ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

¹⁰⁴⁵ Srov. § 896 OZ

¹⁰⁴⁶ Srov. § 905 OZ

¹⁰⁴⁷ K tomu blíže FRINTA, O., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014, str. 661

¹⁰⁴⁸ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1228

¹⁰⁴⁹ Srov. § 901 OZ

¹⁰⁵⁰ Srov. § 870 OZ

¹⁰⁵¹ Srov. § 905 odst. 1 OZ

blíže rozepsáno, počítá zákon též v případě, kdy poručník, jenž o dítě osobně pečuje, není schopen pro značnou obtížnost řádně hospodařit se jměním poručenice.¹⁰⁵²

Rozsah jmění, které bude opatrovník spravovat, vymezí soud v rozhodnutí o jeho jmenování, stejně tak soud zpravidla určí, jakým způsobem má či nemá opatrovník s jednotlivými částmi jmění nakládat (např. určitý majetek zpeněžit a výnos z něj použít k zachování jiného, zřídit spořicí účet na jméno dítěte apod.).¹⁰⁵³ Co se týče osoby opatrovníka, platí tatáž kritéria, jako pro poručníka. Opatrovník, bude-li fyzickou osobou, musí být plně svéprávný a svým způsobem života zaručovat řádný výkon funkce opatrovníka.¹⁰⁵⁴ Vzhledem k povinnostem opatrovníka při správě jmění budou nezbytné též odborné znalosti v této oblasti, a to v závislosti na skladbě jmění dítěte v konkrétním případě (např. umělecké a starožitné předměty, obchodování s investičními nástroji, správa nemovitého majetku, zemědělských pozemků apod.). V některých případech tak bude na místě jmenovat například finančního či daňového poradce, advokáta, agronoma apod., přičemž může jít i osobu právnickou (např. veřejná obchodní společnost advokátů či daňových poradců, zemědělské družstvo apod.). V úvahu připadá též jmenování orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který má ze zákona povinnost funkci přijmout.¹⁰⁵⁵ Zpravidla ji však nebude vykonávat sám, ale prostřednictvím smluvně zajištěné odborně způsobilé osoby.¹⁰⁵⁶

Opatrovník je povinen spravovat opatrovancovo jmění s péčí řádného hospodáře, tj. s nezbytnou loajalitou, s potřebnými znalostmi a pečlivostí¹⁰⁵⁷ a zároveň nepodstupovat nepřiměřená rizika.¹⁰⁵⁸ Z výkonu své funkce je opatrovník odpovědný soudu, kterému pravidelně předkládá zprávy a účty ze správy jmění, a to nejméně jedenkrát ročně.¹⁰⁵⁹ K právním jednáním týkajícím se existujícího i budoucího jmění dítěte, které přesahují rámec běžných záležitostí, potřebuje opatrovník souhlas soudu.¹⁰⁶⁰

Z výnosu jmění dítěte má opatrovník právo si sám odečíst potřebné náklady, které při správě opatrovancova jmění vynaložil (jejich vyúčtování ovšem musí být rovněž zahrnuto

---

¹⁰⁵² Srov. § 941 OZ

¹⁰⁵³ Srov. § 948 OZ

¹⁰⁵⁴ Srov. § 932 ve spojení s § 944 OZ

¹⁰⁵⁵ Srov. § 17 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁵⁶ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1232

¹⁰⁵⁷ Srov. § 159 odst. 1 OZ

¹⁰⁵⁸ Srov. § 949 OZ

¹⁰⁵⁹ Srov. § 950 OZ

¹⁰⁶⁰ Srov. § 950 odst. 2 ve spojení s § 898 OZ

do zpráv podávaných soudu). Pokud by výnos k pokrytí těchto nákladů nepostačoval, může soud přiznat opatrovníkovi jejich úhradu z majetku dítěte.¹⁰⁶¹

Co se týče odměny za výkon správy jmění, má opatrovník nárok na odměnu přiměřenou, a to vzhledem k povaze výnosu jmění dítěte. Její výši i dobu, za kterou bude odměna přiznána, určí soud. I zde platí, že pokud nebude k pokrytí přiměřené odměny postačovat výnos jmění, může ji soud přiznat i z majetku dítěte.¹⁰⁶² Přiměřenost odměny vzhledem k povaze výnosu jmění bude soud vždy posuzovat zejména dle obtížnosti správy a míry, v jaké k dosažení výnosu přispěl sám opatrovník.¹⁰⁶³

Pro zánik funkce opatrovníka pro správu jmění platí totéž, co již bylo shora řečeno k zániku poručenství. Opatrovník, příp. jeho dědici, jsou povinni ve lhůtě šesti měsíců splnit zákonnou ediční povinnost a předložit závěrečný účet ze správy jmění opatrovance.¹⁰⁶⁴

---

¹⁰⁶¹ Srov. § 951 odst. 1 OZ

¹⁰⁶² Srov. § 951 odst. 2 OZ

¹⁰⁶³ K tomu blíže FRINTA, O., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 666-667

¹⁰⁶⁴ Srov. § 952 OZ

9. Ústavní výchova

9.1 Vývoj právní úpravy ústavní výchovy

Počátky vývoje ústavní péče, tj. zakládání prvních sirotčinců a nalezinců financovaných zejména z občanské či církevní dobročinnosti, byly popsány již v úvodní kapitole. Ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století nabývala tato péče postupně organizovaný a institucionalizovaný charakter kladoucí si za cíl více, než zajistit pouhé přežití dítěte a jeho tělesné zdraví. Čím dál více vystupovala do popředí nejen péče o tělesné potřeby dítěte, ale též jeho výchova, vzdělání a příprava pro další, soběstačný život. Omezené možnosti v uspokojování vývojových a emočních potřeb dítěte v ústavu si uvědomovala odborná společnost již dlouho předtím, než byly provedeny a publikovány odborné studie o deprivacním syndromu ústavních dětí.

Uvést lze na tomto místě například publikační činnost dr. Antonína Tůmy, zaměstnance Ministerstva sociální péče republiky Československé, který doporučoval, bylo-li to možné, svěřovat opuštěné děti především do péče pěstounů. „Zaopatření a výchova dítěte v rodinách (u pěstounů) doporučuje se obyčejně hlavně proto, že bývá lacinější než péče ústavní a také účelnější, poněvadž lépe dovede nahraditi péči vlastních rodičů, poskytující dětem možnost, aby měly účast v radostech i starostech rodiny, které jsou svěřeny, čímž se v nich budí a prohlubuje cit a porozumění pro praktické potřeby života. (...) dítě vyvíjí se přirozeně a volně podle vlastní své individuality. Děti připravují se tu účelněji pro budoucí život zpravidla i proto, že mají příležitost obstarávati v rodině různé drobnější práce domácí a že navykají i jinak poměrům, ve kterých jim jednou, až dorostou, bude dále žiti a samostatně působiti.“¹⁰⁶⁵ Autor zde poukazuje též na nezbytnost takového finančního zajištění pěstounské péče, které bude přiměřené výši výloh spojených s řádnou výchovou dítěte, neboť příliš nízké příspěvky vedou k tomu, že se děti ujímají jako pěstouni lidé z nejchudších vrstev společnosti, kteří používají pěstounský příspěvek pro svoji vlastní výživu a dítě mnohdy zneužívají k práci, žebrotě či krádežím.¹⁰⁶⁶

Dr. Tůma však současně připouští, že existence ústavních zařízení je nezbytná, neboť nikoliv všem dětem se podaří zajistit vhodnou pěstounskou rodinu, a vyjadřuje doporučení velmi pokroková:

---

¹⁰⁶⁵ TŮMA, A.: Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé. Praha. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách. 1925, str. 92

¹⁰⁶⁶ Tamtéž, str. 93

Ústav by měl v první řadě sloužit k zajištění zatímní, přechodné péče pro ty děti, které se náhle ocitnou v nouzi, jsou bez pomoci a bez přístřeší, dokud o ně nebude postaráno jiným způsobem, zejm. navrácením do rodiny, svěřením pěstounům či příbuzným dítěte. V každém okrese by proto měl být zřízen takový ústav poskytující ochranu dětem ohroženým, opuštěným či osiřelým. V roce 1924 bylo v českých zemích celkem 282 takových ústavů pro péči o mládež osiřelou a opuštěnou, tj. dětských domovů, sirotčinců, útulen apod. Tento počet však potřebě zajištění péče o všechny děti v nouzi nepostačoval.¹⁰⁶⁷

Vzhledem k tomu, že ústavy by měly té části dětí, které se nepodařilo umístit do rodin, nahradit nedostatek života v jejich rodině, měly by být zařízeny tak, aby toho byly schopny. Zejména by se mělo jednat o ústavy malé, pro nižší počet dětí, které umožní individuální péči o děti. Zřizovány by měly být zejména na venkově v jednoduchých a vyhovujících prostorech a nikoliv ve velkých budovách uprostřed měst. Ústavy na venkově by měly být opatřeny malým hospodářstvím, kde by se děti přirozeně seznamovaly s běžným venkovským životem a postupně se naučily v hospodářství pomáhat. To je považováno za velice důležité u dětí méně nadaných, které se nebudou schopny vyučit řemeslu či provozovat živnost nebo dělnickou profesi, neboť prací v zemědělství získají obživu a samostatnost a neupadnou na dno společnosti do závislosti na sociálním systému.¹⁰⁶⁸

Děti zůstávaly v ústavech zpravidla do čtrnácti let, kdy z nich odcházely do učení nebo jako dělníci do továren či do zemědělství, v případě děvčat do služby. Pouze děti duševně či tělesně zaostalé zůstávaly v ústavu déle. Avšak odchodem dítěte z ústavu by neměla jeho role v životě chovance zcela skončit a ústav by i nadále měl o dítě dbát, sledovat, jak se mu daří, pomáhat mu při hledání pracovního uplatnění, ubytování apod.¹⁰⁶⁹ Tyto úkoly vykonával ústav, resp. jeho představený skrze institut ústavního poručenství (k tomu blíže v kapitole o poručenství).

Rovněž příprava nového zákona o péči o mládež ve 30. letech 20. století byla vedena přesvědčením, že „(...) veřejná péče o mládež má být vždy jen doplňkem péče rodinné, a je tudíž tím lepší, čím více má do sebe z intimních vztahů rodinných (...)“¹⁰⁷⁰ Zákon však vlivem válečných událostí nebyl nikdy přijat a obnovení prvorepublikového systému péče o mládež po II. světové válce nemělo dlouhého trvání.

---

¹⁰⁶⁷ Tamtéž, str. 95

¹⁰⁶⁸ Tamtéž, str. 97

¹⁰⁶⁹ Tamtéž, str. 97

¹⁰⁷⁰ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999., str. 190

Diskontinuitu ve vývoji náhradní péče o dítě a velký krok zpět přinesla po II. světové válce změna režimu a změna právních předpisů v rámci právníkové dvouletky, zavádějící kolektivizaci výchovy dětí. Kromě zrušení pěstounské péče a zakládání nových ústavních zařízení pro děti bez vlastních rodin, byly zakládány denní a týdenní jesle a mateřské školy, do nichž byly odkládány k celodenní či celotýdenní (!) výchově i děti z rodin úplných a fungujících. Přístup státu k výchově dětí a dobové souvislosti v letech padesátých a na počátku let šedesátých více než výmluvně ilustruje krátkometrážní dokument nazvaný „Děti bez lásky“ (režie Kurt Goldberger, 1963), na jehož tvorbě se podíleli prof. Matějček a MUDr. Gamborská a který vycházel z jejich desetiletého výzkumného pozorování dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních. Výsledky tohoto výzkumu i vyznění dokumentu bylo jednoznačné – „ústavní“ děti byly v porovnání s dětmi vychovávanými v rodinách výrazně zaostalé pohybově, rozumově i citově. V témže roce, tj. v roce 1963, poprvé vyšla již zmiňovaná publikace prof. Langmeiera a Matějčka „Psychická deprivace v dětství.“ A i přes počáteční snahy režimu o zákaz uvedení filmu, nebylo možno neúprosné výsledky výzkumů déle ignorovat. Ještě v témže roce byl přijat nový zákon o rodině¹⁰⁷¹ a zahájeno experimentální zavádění pěstounské péče, které o deset let později vedlo k jejímu znovuoobnovení.¹⁰⁷²

„(...) po zveřejnění nepříznivých zkušeností s ústavní kolektivní výchovou (...) byla zákonem o rodině z r. 1963 rodina znovu uvedena na první místo mezi výchovnými institucemi, otevřela se nová perspektiva adopci a pak i pěstounské péči a dalším formám náhradní péče o dítě.“¹⁰⁷³

K úplnému zrušení ústavů však nedošlo a pravděpodobně nikdy nedojde, neboť zde vždy bylo a bude určité procento dětí, kterým se nepodaří najít náhradní rodinu, resp. jejich umístění do rodiny nebude možné (zejm. děti staršího školního věku a děti vyžadující specializovanou zdravotní péči). I prof. Matějček nabádal k tomu, aby otázka ústavní péče nebyla zjednodušována na pouhé rušení ústavů, ale aby se hledaly způsoby, jak ústavní péči zlepšit a nežádoucí účinky pobytu na dítě minimalizovat. Je nezbytné nejen přijímat opatření

---

¹⁰⁷¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

¹⁰⁷² Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

¹⁰⁷³ MATĚJČEK, Z., In MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál 1999, str. 21

směřující ke snížení počtu dětí v ústavech, ale též nepřetržitě zlepšovat podmínky těch dětí, které v nich vyrůstají.¹⁰⁷⁴

9.2 Organizace ústavní výchovy

Organizace ústavní výchovy byla již od 50. let 20. století založena na rozdělení mezi několik resortů, a to mezi resort zdravotnictví, školství a resort práce a sociálních věcí (ministerstvo práce a sociálních věcí bylo znovu zřízeno v r. 1968). Vzhledem k tomu, že toto dělení odráží specifické potřeby dětí různých věkových kategorií a zdravotních dispozic, zůstalo zachováno do současnosti, nicméně je předmětem stále sílící kritiky pro svoji roztržitost, neefektivitu a finanční nákladnost. Navrhováno je proto sjednocení celého systému služeb sociální prevence, služeb poskytujících pobytovou péči dětem, služeb sociálně zdravotních nebo výchovných a dalších služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny pod jeden rezort, a to rezort Ministerstva práce a sociálních věcí.¹⁰⁷⁵

9.2.1 Dětské domovy pro děti do tří let

Současný právní stav je takový, že do kompetence Ministerstva zdravotnictví ČR (dále jen „MZdr“) náleží dětské domovy pro děti do tří let, které jsou poskytovatelem zdravotních služeb dle zákona o zdravotních službách.¹⁰⁷⁶ Dětem, které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, a to zejména dětem týraným, zanedbávaným, zneužívaným a ohroženým ve vývoji nevhodným sociálním prostředím nebo dětem zdravotně postiženým, jsou zde poskytovány zdravotní služby a zaopatření (stravování, ubytování, ošacení a výchova). Do domova jsou přijímány děti buď na základě žádosti jejich zákonných zástupců, a to nejčastěji z důvodů zdravotních (pokud nároky na péči o dítě se zdravotním postižením přesahují možnosti či schopnosti rodiny), z důvodů sociálních (pokud rodiče, nebo častěji osamělá matka, nejsou schopni péči o dítě zajistit) nebo na základě soudního rozhodnutí o předběžném opatření či ústavní výchově. Ubytování zde může být poskytnuto i ženě v průběhu těhotenství, jejíž zdraví je z důvodů nepříznivé životní situace ohroženo.¹⁰⁷⁷ Na úhradu zaopatření dítěte

---

¹⁰⁷⁴ FRINTA, O., MELICHAROVÁ, D.: Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 32 - 33

¹⁰⁷⁵ Podnět Výboru pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva ke sjednocení služeb pro ohrožené děti a k úpravě podmínek pro poskytování pobytových služeb těmto dětem, zejména služeb rané péče v kolektivní formě. [online]. [cit. 2016-11-28]. Dostupný na:

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Sb8wk0w_J3cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/sjednoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti_Podnet.doc+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

¹⁰⁷⁶ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

¹⁰⁷⁷ Srov. § 43 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

umístěném v domově jsou povinny přispívat osoby, které vůči němu mají vyživovací povinnost.¹⁰⁷⁸

9.2.2 Školská zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy

Do kompetence Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen „MŠMT“) spadají zařízení zřizovaná dle zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (dále jen „zákon o výkonu ústavní výchovy“),¹⁰⁷⁹ který s účinností od 1. 7. 2002 nahradil dosavadní, již nedostatečnou a nevyhovující právní úpravu, která byla z velké části obsažena v pouhé vyhlášce,¹⁰⁸⁰ což se hrubě neslučovalo s požadavky Listiny základních práv a svobod.¹⁰⁸¹

Přijetí zákona o výkonu ústavní výchovy přineslo moderní právní úpravu této formy náhradní péče o dítě reflektující nové poznatky a postupy v oblasti výchovy a vzdělávání dětí, a to při plném respektování práv dítěte i jeho rodičů v souladu s Listinou základních práv a svobod, jakož i s Úmluvou o právech dítěte. Umístění dítěte do kteréhokoliv typu zařízení bez souhlasu zákonných zástupců je možné pouze na základě rozhodnutí soudu. Jasně jsou v zákoně vymezeny pravomoci a povinnosti školských zařízení vzhledem k dítěti i jeho zákonným zástupcům, jakož i práva a povinnosti dítěte s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou. Zákon umožňuje zřídit široké spektrum zařízení s rozdílnými výchovnými přístupy specifikovanými podle věku dětí, mentální úrovně, stupně zdravotního postižení, obtížnosti výchovy i pohlaví dětí a výrazně snižuje počty dětí v jednotlivých zařízeních. Dětem má být v zařízeních poskytována komplexní péče hmotná, výchovná, vzdělávací i péče o jejich emoční a osobnostní rozvoj. Zákon upravil též oblast poskytování preventivně výchovných služeb problémovým dětem, které jsou dosud v péči své rodiny, a to zejména prostřednictvím středisek výchovné péče.¹⁰⁸²

Školská zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy zákon dělí na diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.¹⁰⁸³ Jejich zřizovatelem

---

¹⁰⁷⁸ Srov. § 44 tamtéž a dále vyhlášku č. 56/2012 Sb., o příspěvku na úhradu zaopatření dítěte a jeho průvodce v dětském domově pro děti do 3 let věku

¹⁰⁷⁹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

¹⁰⁸⁰ Zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních a předškolních zařízeních a vyhlášku č. 64/1981 Sb., o školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy

¹⁰⁸¹ Srov. zejména čl. 4 a čl. 32 Listiny základních práv a svobod

¹⁰⁸² K tomu blíže Důvodová zpráva k zákonu č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

¹⁰⁸³ Srov. § 1 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

jsou kraje, resp. v případě diagnostických ústavů je zřizovatelem přímo MŠMT. Vedle těchto zařízení upravuje zákon také existenci středisek výchovné péče poskytujících preventivně výchovnou péči dítěti a jeho rodině.¹⁰⁸⁴

Společným účelem všech čtyř typů zařízení je zajišťovat nezletilému dítěti, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření, náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení zároveň spolupracují s rodinou dítěte a poskytují jí potřebnou pomoc, včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských dovedností nezbytných pro výchovu a péči o dítě v rodině. Zařízení poskytují dítěti podporu i po jeho návratu do původního rodinného prostředí nebo po jeho přemístění do náhradní rodinné péče.¹⁰⁸⁵ Úkoly jednotlivých typů zařízení při naplňování tohoto účelu zákon podrobně upravuje.

Diagnostické ústavy provádí především komplexní vyšetření dítěte formou pedagogických a psychologických postupů a zpracovávají komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb v podobě individuálního programu rozvoje jeho osobnosti. Smyslem diagnostiky je mj. také zjistit, zda dítě trpí poruchou chování a pokud ano, jaká je její závažnost, a to za účelem jeho dalšího umístění a nastavení výchovného, příp. výchovně léčebného režimu.¹⁰⁸⁶ Diagnostické ústavy přijímají děti na základě nařízeného předběžného opatření soudu či rozsudku o nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy. Za účelem provedení diagnostiky se dítě umísťuje do diagnostického ústavu zpravidla na dobu osmi týdnů, její provedení však není vyžadováno u všech dětí. Komplexní vyšetření není třeba provádět u dětí bez závažných výchovných problémů a poruch chování. V takovém případě rozhodne soud o umístění dítěte do dětského domova nebo dětského domova se školou. Vyjde-li později najevo potřeba diagnostického vyšetření, provede jej dodatečně diagnostický ústav, v jehož obvodu se nachází zařízení, ve kterém je dítě umístěno. Získá-li diagnostický ústav údaje o dítěti vhodném k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče, sdělí tuto informaci příslušnému orgánu SPOD. Diagnostické ústavy jsou dále pověřeny vedením evidence dětí umístěných v zařízeních ve svém územním obvodu a rovněž evidují volná místa v těchto zařízeních.¹⁰⁸⁷

---

¹⁰⁸⁴ Srov. § 16 tamtéž

¹⁰⁸⁵ Srov. § 1 odst. 2 tamtéž

¹⁰⁸⁶ Srov. §§ 9 - 11 vyhlášky č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

¹⁰⁸⁷ K tomu blíže §§ 5 – 11 tamtéž

Dle znění zákona účinného do konce října 2012 poskytovaly diagnostické ústavy, stejně jako střediska výchovné péče, též preventivní výchovnou péči dětem na žádost jejich rodičů (tzv. dobrovolné pobyty). Tato praxe však nebyla považována za vyhovující, neboť zatímco úkolem diagnostických ústavů byla a je diagnostika dítěte za účelem jeho zařazení do vhodného zařízení rozhodnutím, preventivně výchovná péče je zacílena na prevenci negativních jevů v chování dítěte, což značně přesahuje diagnostické činnosti. Dobrovolné pobyty v diagnostickém ústavu se však obsahově často nelišily od pobytů dětí, které zde byly umístěny na základě rozhodnutí soudu o předběžném opatření, ústavní výchově nebo ochranné výchově, a proto preventivní péče těchto pobytů nebyla naplňována.¹⁰⁸⁸ Od 1. 11. 2012 je svěřeno poskytování preventivně výchovné péče pouze střediskům výchovné péče,¹⁰⁸⁹ nicméně v přechodném období, a to do 31. 8. 2017 mohou ještě i diagnostické ústavy poskytovat péči dětem, o jejichž umístění v důsledku jejich poruch chování požádali zákonní zástupci. Průměrný měsíční počet takto přijatých dětí smí odpovídat nejvýše 10 % kapacity diagnostického ústavu.¹⁰⁹⁰

Ve svém původním znění počítal zákon o výkonu ústavní výchovy též s existencí tzv. smluvních rodin, do nichž by diagnostický ústav mohl v odůvodněných případech umísťovat děti svěřené mu rozhodnutím soudu do ústavní výchovy.¹⁰⁹¹ Zákon počítal s tím, že vztah mezi diagnostickým ústavem a smluvní rodinou by byl upraven smlouvou mezi nimi uzavřenou a smluvní rodina by dítěti poskytovala péči ve stejném rozsahu, v jakém mu je zajišťována v zařízení. Výběr a přípravu smluvních rodin, způsob spolupráce i kontroly těchto rodin měl stanovit diagnostický ústav podle vyhlášky MPSV.¹⁰⁹²

Jednalo se o obdobný institut, jaký byl již v roce 1993 zaveden na Slovensku v podobě tzv. profesionálních rodičů, i když právní úprava obsažená v českém zákoně byla velmi nedokonalá a neúplná. Dle slovenské právní úpravy jsou profesionálními rodiči manželské páry či jednotlivci, kteří jsou zaměstnanci dětského domova a kteří ve svém vlastním rodinném prostředí pečují o děti s nařízenou ústavní výchovou. O svěření dítěte do

---

¹⁰⁸⁸ K tomu blíže Důvodová zpráva k zákonu č. 333/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

¹⁰⁸⁹ Srov. §§ 16 – 17 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁹⁰ Srov. přechodná ustanovení k zákonu č. 333/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

¹⁰⁹¹ Srov. § 5 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v původním znění

¹⁰⁹² Srov. § 8 odst. 4 tamtéž

profesionální rodiny rozhoduje ředitel daného zařízení, stejně jako o určení výše mzdy náležející profesionálnímu rodiči. Do péče profesionální rodiny by zásadně mělo být umístěno každé dítě mladší šesti let s nařízenou ústavní výchovou.¹⁰⁹³

Institut smluvních rodin si v české právní úpravě však své místo nenašel, neboť příslušná ustanovení byla zrušena nálezem Ústavního soudu pro rozpor s čl. 4 Ústavy a s čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny. Ústavní soud shledal právní úpravu zavádějící do našeho právního řádu zcela nový institut smluvních rodin za nedostatečnou, neurčitou a obsahující ústavně nepřípustnou delegaci bližší úpravy do podzákoného předpisu, vyhlášky MPSV. Zákon nedefinoval smluvní rodinu, neobsahoval úpravu práv a povinností dítěte a jeho biologických rodičů, ani vymezení rozsahu odpovědnosti smluvní rodiny. Diagnostický ústav měl sám rodinu vybrat a uzavřít s ní smlouvu o výchově dítěte, aniž by k této změně výchovy dítěte dal souhlas soud. Vzhledem k tomu, že je to jen soud, který rozhoduje o odebrání dítěte z rodiny a o jeho umístění do ústavního zařízení, do pěstounské péče, péče jiné osoby či do péče osvojitelů, nesledal Ústavní soud žádný důvod, proč by tak závažné rozhodnutí o dalším životě dítěte, jako je jeho umístění do náhradní rodiny, mělo být svěřeno ředitelům diagnostických ústavů.¹⁰⁹⁴

Není bez zajímavosti připomenout, že slovenská Listina základních práv a svobod obsahuje totožné znění čl. 32, připouštějící odloučení nezletilého dítěte od rodičů proti jejich vůli pouze rozhodnutím soudu. Předmětné ustanovení o svěřování dětí do profesionálních rodin rozhodnutím ředitele dětského domova však dosud nebylo kontrole ústavnosti slovenským Ústavním soudem podrobeno.¹⁰⁹⁵

Dětské domovy zajišťují péči o děti ve věku od tří do osmnácti let s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Děti zde umístěné se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu se svými dětmi.¹⁰⁹⁶

---

¹⁰⁹³ K tomu blíže FABIANOVÁ, Z.: Komparace náhradní péče o děti v České republice a Slovenské republice. Praha 2013. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, str. 166 - 174

¹⁰⁹⁴ Nález ÚS ze dne 30. 6. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 23/02

¹⁰⁹⁵ K tomu blíže FABIANOVÁ, Z.: Komparace náhradní péče o děti v České republice a Slovenské republice. Praha 2013. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, str. 171

¹⁰⁹⁶ Srov. § 12 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Dětské domovy se školou jsou určeny pro péči o děti ve věku od šesti let do ukončení povinné školní docházky s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování, nebo které pro svou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Dále jsou sem umísťovány děti s uloženou ochrannou výchovou, u nichž nejsou dány podmínky pro umístění do výchovného ústavu.¹⁰⁹⁷

Výchovné ústavy pečují o děti starší patnácti let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Pokud se v chování dítěte staršího dvanácti let s uloženou ochrannou výchovou projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou, bude rovněž umístěno do výchovného ústavu, i když dosud nedosáhlo věku patnácti let. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě starší dvanácti let s nařízenou ústavní výchovou.¹⁰⁹⁸

9.2.3 Ochranná výchova

Ochranná výchova je jedním z ochranných opatření upravených zákonem o soudnictví ve věcech mládeže,¹⁰⁹⁹ které může soud pro mládež uložit v trestním řízení mladistvému pachateli za spáchané provinění při splnění zákonných podmínek. A to tehdy, pokud

(a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině,

(b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo

(c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy,

a zároveň k nápravě mladistvého pachatele nepostačuje uložení některého z výchovných opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže či nařízení ústavní výchovy dle občanského zákoníku. Soudem uložená ochranná výchova trvá, dokud to vyžaduje její účel, tj. převýchova mladistvého, nejdéle však do osmnácti let věku. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud ochrannou výchovu prodloužit až do dovršení jeho devatenáctého roku.¹¹⁰⁰

---

¹⁰⁹⁷ Srov. § 13 tamtéž

¹⁰⁹⁸ Srov. § 14 tamtéž

¹⁰⁹⁹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

¹¹⁰⁰ Srov. § 22 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Ochranná výchova je zároveň nejpřísnějším opatřením, které lze uložit dítěti mladšímu patnácti let, tj. dosud trestně neodpovědnému, jež se dopustilo činu jinak trestného.¹¹⁰¹ Obligatorně soud pro mládež uloží ochrannou výchovu dítěti, které spáchalo čin, za nějž trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a bylo mladší patnácti let. Fakultativně může soud uložit ochrannou výchovu též dítěti, které v době spáchání činu bylo mladší patnácti let, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.¹¹⁰²

V zařízeních, v nichž jsou umístěny děti s uloženou ochrannou výchovou, je připuštěno použití stavebně technických prostředků, např. mříží, k zabránění útěku těchto dětí. Ředitel zařízení zároveň může rozhodnout pro zajištění bezpečnosti dětí, zaměstnaných osob a ochrany majetku o instalaci audiovizuálního systému, který však smí snímat pouze okolí budovy zařízení a ty vnitřní prostory, kam nemají přístup děti, event. chodby v zařízení. Nikoliv však prostory sloužící osobním potřebám dětí.¹¹⁰³

9.2.4 Průběh ústavní a ochranné výchovy

Co se týče počtu dětí umístěných v zařízení a práce s nimi, vymezuje zákon jako základní organizační jednotku výchovnou skupinu (v diagnostickém a ve výchovném ústavu) či rodinnou skupinu (v dětském domově a v dětském domově se školou). Počty dětí v těchto skupinách jsou omezeny, a to na osm dětí. V jednom zařízení může být zpravidla nejvýše šest takových skupin. Do výchovných skupin se děti zařazují s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby, často jsou rozděleny dle pohlaví dětí. Rodinné skupiny jsou obvykle tvořeny dětmi různého věku a pohlaví a nebrání-li tomu výchovné důvody, jsou sourozenci zařazováni společně do jedné rodinné skupiny.¹¹⁰⁴ Děti bydlí v ložnicích po dvou až třech dětech, sourozenci zpravidla společně.¹¹⁰⁵ Některé dětské domovy disponují byty v běžné zástavbě, v nichž bydlí jedna rodinná skupina, u níž se střídají vychovatelé –

---

¹¹⁰¹ Srov. § 89 tamtéž

¹¹⁰² Srov. § 93 odst. 2, odst. 3 tamtéž

¹¹⁰³ Srov. § 15 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁰⁴ Srov. § 4 tamtéž

¹¹⁰⁵ K tomu blíže vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

pedagogičtí pracovníci, kteří společně s dětmi vaří, uklízí, perou, píší úkoly do školy, ukládají je ke spánku a po všech stránkách se dětem snaží vytvořit běžnou rodinnou domácnost.¹¹⁰⁶

Práva a povinnosti dětí s nařízenou ústavní výchovou zákon podrobně upravuje. Děti mají zejména právo na plné přímé zaopatření; na všestranný rozvoj svých schopností a dovedností; na respektování své lidské důstojnosti; na to být umístěny společně se svými sourozenci, pokud tomu nebrání závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců; na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na budoucí povolání v souladu se svými schopnostmi, nadáním a potřebami; na svobodu náboženství; v neposlední řadě právo udržovat kontakt s osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dalšími blízkými osobami, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv (jejich návštěva nemůže být v rámci opatření ve výchově dítěti zakázána); právo na vycházky a návštěvy, jakož i právo na podporu a pomoc po ukončení pobytu dítěte v zařízení.¹¹⁰⁷

Z hlediska svých povinností jsou děti povinny zejména dodržovat stanovený pořádek a kázeň; plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení; šetrně zacházet se svěřenými věcmi a nepoškozovat cizí majetek; dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází dítě do styku; udržovat pořádek a čistotu; dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví; poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech; předat do úschovy předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost či se podrobit na výzvu ředitele vyšetření, zda nejsou ovlivněny alkoholem nebo jinou návykovou látkou.¹¹⁰⁸ Za porušení těchto povinností může být dítěti uloženo některé z opatření ve výchově v podobě trestu, a to snížení kapesného, zákaz pobytu mimo zařízení, účasti na atraktivní akci nebo činnosti apod. Naopak za příkladné úsilí či výsledky při plnění povinností může být dítěti poskytnuta odměna v podobě zvýšení kapesného, věcného dárku, mimořádné vycházky či návštěvy kulturní akce atd.¹¹⁰⁹

Do zařízení v gesci MŠMT mohou být umístovány i děti s mentálním, tělesným či smyslovým postižením, s vadami řeči, popřípadě s kombinovanými vadami, u kterých byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova, pokud jejich zdravotní postižení nedosahuje

---

¹¹⁰⁶ K tomu blíže KOHOUTOVÁ, J.: Stručný vývoj ústavní výchovy od roku 1990 do dneška. In RADVANOVÁ, S.: Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 56 - 61

¹¹⁰⁷ Srov. § 20 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁰⁸ Srov. § 20 odst. 2 tamtéž

¹¹⁰⁹ Srov. § 21 tamtéž

takového stupně, pro který by bylo nutné je umístit do zařízení sociálních služeb¹¹¹⁰ nebo do specializovaného zdravotnického zařízení. Pro tyto děti je třeba v zařízení zajistit odpovídající podmínky co se týče denního režimu, vybavenosti zařízení i kvalifikace pedagogických pracovníků.¹¹¹¹ Do zařízení se naopak nepřijímají děti, které jsou pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky a dle hodnocení lékaře vyžadují odbornou zdravotní péči, ani děti s psychiatrickým onemocněním, jako jsou schizofrenie, bipolární porucha a těžké depresivní a úzkostné stavy vyžadující psychiatrickou léčbu.¹¹¹²

Dosáhlo-li dítě umístěné v zařízení zletilosti a ústavní či ochranná výchova u něj skončila, může i přesto v zařízení nadále setrvat, a to až do věku 26 let, pokud o to samo požádá a pokud je „nezaopatřeným dítětem“ ve smyslu zákona o státní sociální podpoře, např. se soustavně připravuje na budoucí povolání.¹¹¹³ Zákon tak dává možnost dětem, které v ústavu dosáhnou zletilosti, aby v něm mohly setrvat, dokud nedokončí studium a nebudou schopni si najít práci.¹¹¹⁴

Dětem se v zařízeních dostává plného přímého zaopatření, které pokrývá stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky a další nezbytně nutné náklady na vzdělávání, náklady na zdravotní služby, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, kapesné, náklady na dopravu do školy, osobní dary i věcnou pomoc při odchodu zletilých dětí ze zařízení. Dle možností zařízení jsou dětem hrazeny také potřeby pro využití volného času, náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost, náklady na soutěžní akce, na rekreační pobyty, popř. i cestovní náklady dětí spojené s návštěvami u rodičů či dalších osob.¹¹¹⁵ Zařízení pořádají pro děti prázdninové pobyty, výlety, návštěvy kulturních akcí, podporují sportovní či umělecké aktivity dětí.¹¹¹⁶

Rodiče umístěných dětí jsou povinni přispívat na úhradu péče, která je dítěti v zařízení poskytována, a to částkou stanovenou ředitelem zařízení. Pokud však rodič doloží, že je

---

¹¹¹⁰ Srov. § 34 odst. 1 písm. d) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹¹¹¹ Srov. § 2 odst. 12 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

¹¹¹² Srov. § 38 tamtéž

¹¹¹³ Srov. § 11 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

¹¹¹⁴ Srov. § 2 odst. 6 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

¹¹¹⁵ Srov. § 2 odst. 7 – 9 tamtéž

¹¹¹⁶ K tomu blíže KOHOUTOVÁ, J.: Stručný vývoj ústavní výchovy od roku 1990 do dneška. In RADVANOVA, S.: Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, str. 56 - 61

příjemcem dávky pomoci v hmotné nouzi,¹¹¹⁷ bude od této povinnosti osvobozen. Příspěvek ve snížené výši bude stanoven též rodičům s nízkými příjmy.¹¹¹⁸

9.2.5 Zařízení sociálních služeb

Do kompetence Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále jen „MPSV“) náleží zařízení sociálních služeb zřizovaná dle zákona o sociálních službách,¹¹¹⁹ která legislativně nahradila ústavy sociální péče pro mládež tělesně či mentálně postiženou.¹¹²⁰ Pobytové služby v domovech pro osoby se zdravotním postižením jsou poskytovány dětem, u nichž stupeň postižení neumožňuje jejich umístění do některého ze školských zařízení pro výkon ústavní výchovy spadajících do kompetence MŠMT. Na ty děti, které jsou v zařízení umístěny na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy, se však přiměřeně užití ustanovení zákona o výkonu ústavní výchovy.¹¹²¹ Nezaopatřeným dětem se v zařízeních sociálních služeb poskytuje plné zaopatření stejně tak jako další služby spočívající v poskytnutí ubytování, stravy, v pomoci při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, při osobní hygieně, dále činnosti výchovné, vzdělávací a aktivizační, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti i pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.¹¹²²

9.2.6 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Do působnosti MPSV patří též zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc upravená zákonem o sociálně-právní ochraně dětí.¹¹²³ Zřizovateli těchto zařízení mohou být kraje, obce i osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí.¹¹²⁴ Mezi nejznámější patří zařízení „Klokánek“ zřizovaná Fondem ohrožených dětí, z.s. Úkolem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je poskytovat ochranu dětem, které se ocitly bez jakékoliv péče nebo jejichž život či příznivý vývoj je vážně ohrožen. Dále též dětem, které se ocitly bez péče přiměřené jejich věku, dětem tělesně nebo duševně týraným či zneužívaným anebo dětem,

---

¹¹¹⁷ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

¹¹¹⁸ Srov. § 28 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

¹¹¹⁹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

¹¹²⁰ Upraveny ve vyhlášce ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

¹¹²¹ Srov. § 48 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

¹¹²² Srov. § 48 odst. 2 tamtéž

¹¹²³ Srov. §§ 42 – 42n zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹¹²⁴ Osoby dle § 4 odst. 2 písm. d) tamtéž

kteří se ocitly v prostředí či situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jejich základní práva.¹¹²⁵

Dítě může být umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu; na základě žádosti zákonného zástupce dítěte; na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností anebo samotného dítěte.¹¹²⁶ V případě žádosti obecního úřadu či samotného dítěte je třeba vyžádat souhlas zákonných zástupců a není-li to možné, musí obecní úřad neprodleně podat k soudu návrh na nařízení předběžného opatření o svěřeni dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.¹¹²⁷

Zákonné podmínky, za nichž rozhoduje soud o svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, upravuje jak občanský zákoník,¹¹²⁸ tak zákon o sociálně-právní ochraně dětí.¹¹²⁹

Dle ustanovení § 971 odst. 2 OZ může soud svěřit dítě do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nejdéle na dobu šesti měsíců, jestliže rodiče nemohou po přechodnou dobu z vážných důvodů zabezpečit výchovu dítěte. Půjde tedy o objektivní důvody na straně rodičů, např. náhlá hospitalizace, podstoupení odvykací léčby, vzetí do vazby, či jiné krizové situace v rodině, u nichž lze předpokládat, že potrvají jen po přechodnou dobu a že rodiče budou schopni se po jejich překonání znovu ujmout péče o své dítě.

Dle ustanovení § 13a ZSPOD může soud přikročit k odejmutí dítěte z péče rodičů a k jeho umístění do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (příp. do střediska výchovné péče, do zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo do domova pro osoby se zdravotním postižením), jako k jednomu z možných výchovných opatření, jde-li o dítě, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo bez péče přiměřené jeho věku; jeho život nebo zdraví jsou vážně ohroženy; je tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo které se ocitlo v prostředí nebo situaci, jež závažným způsobem ohrožuje jeho základní práva. Jedná se o krajní prostředek, k němuž soud může přistoupit jen tehdy, pokud to vyžaduje zájem dítěte, méně závažná výchovná opatření nevedla k nápravě a zároveň není možné zajistit péči o dítě některou z forem náhradní péče rodinného typu (zejm. pěstounskou péčí na přechodnou

---

¹¹²⁵ Srov. § 42 odst. 1 tamtéž

¹¹²⁶ Srov. § 52 odst. 2 tamtéž

¹¹²⁷ Srov. § 452 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹¹²⁸ Srov. § 971 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹¹²⁹ Srov. § 13a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

dobu).¹¹³⁰ Výchovné opatření může být soudem nařízeno nejdéle na tři měsíce. Výjimečně však lze jeho trvání prodloužit až na šest měsíců celkem, a to zejména tehdy, pokud rodiče usilují o úpravu svých poměrů tak, aby mohli převzít dítě zpět do své péče.¹¹³¹

V obou případech soud dbá na to, aby bylo dítě umístěno co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých.¹¹³²

V zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zásadně nesmí pobývat více než 28 dětí současně, výjimka pro překročení tohoto počtu se vztahuje na případ umístění sourozenců do zařízení. Každý z odborně způsobilých zaměstnanců zařízení smí poskytovat osobní péči nejvýše čtyřem dětem současně.¹¹³³ Rodiče mají povinnost hradit příspěvek na úhradu pobytu a péče poskytované v zařízení dítěti.¹¹³⁴ Na děti umístěné v zařízení na základě rozhodnutí soudu nebo na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností zřizovatel zároveň pobírá státní příspěvek ve výši 22.800,- Kč měsíčně na dítě.¹¹³⁵

9.3 Předběžné opatření dle § 924 OZ

Hmotněprávní základ pro vydání tzv. rychlého předběžného opatření je obsažen v § 924 OZ, který je v rovině procesní proveden v § 452 ZŘS. Předpokladem pro jeho vydání je skutečnost, že se dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče, a to bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o něj pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen.¹¹³⁶

Aktivně legitimován k podání návrhu je pouze obecní úřad obce s rozšířenou působností, který v návrhu musí vylíčit rozhodné skutečnosti odůvodňující vydání předběžného opatření a určit osobu či zařízení, kam má být dítě přechodně umístěno.¹¹³⁷ K rozhodnutí o návrhu je příslušný okresní soud, v jehož obvodu má návrhovatel sídlo.¹¹³⁸ Vzhledem k akutnímu ohrožení dítěte a nezbytnosti rozhodnout s nejvyšším urychlením, není požadováno zastoupení dítěte v řízení¹¹³⁹ a soud je povinen o návrhu rozhodnout

---

¹¹³⁰ K tomu blíže MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KRÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015, komentář k § 13a.

¹¹³¹ Srov. § 13 a odst. 5 tamtéž

¹¹³² Srov. § 971 odst. 4 o.z., § 13a odst. 3 ZSPOD

¹¹³³ Srov. § 42 odst. 3, odst. 4 ZSPOD

¹¹³⁴ Srov. §§ 42b – 42 f ZSPOD

¹¹³⁵ Srov. § 42g ZSPOD

¹¹³⁶ Srov. § 924 OZ a § 452 ZŘS

¹¹³⁷ Srov. § 454 ZŘS

¹¹³⁸ Srov. § 453 ZŘS

¹¹³⁹ Srov. § 455 ZŘS

bezodkladně, nejvýše do 24 hodin od jeho podání.¹¹⁴⁰ Předběžným opatřením soud určí vhodné prostředí, do kterého má být dítě umístěno. Může se jednat o prostředí u vhodné osoby, např. druhého rodiče či příbuzného dítěte, a není-li takové osoby, popř. stav dítěte vyžaduje specializovanou péči nebo neutrální prostředí, bude dítě umístěno do vhodného zařízení (např. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zařízení pro výkon ústavní výchovy, dětský domov pro děti do tří let věku apod.). V takovém případě je doba trvání předběžného opatření jeden měsíc od jeho vykonatelnosti, která nastává vydáním předběžného opatření.¹¹⁴¹ Toto může být soudem opakovaně, vždy o jeden měsíc, prodlužováno, pokud již bylo zahájeno řízení ve věci samé. Celková doba trvání předběžného opatření však nesmí být delší než šest měsíců.¹¹⁴²

Soud má též možnost rozhodnout předběžným opatřením o umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, v takovém případě trvá předběžné opatření tři měsíce od jeho vykonatelnosti, a pokud bude před jeho uplynutím zahájeno řízení ve věci samé, trvá až do skončení tohoto řízení (např. dítě je svěřeno do preadopční péče, do pěstounské péče, do péče příbuzných, či vráceno zpět o péče rodičů apod.).¹¹⁴³

9.4 Rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy dle § 971 OZ

Důvody pro nařízení ústavní výchovy vymezuje občanský zákoník v § 971 odst. 1. Pro všechny případy platí, že ústavní výchova je krajním opatřením, k němuž soud přikročí jen tehdy, je-li to v zájmu dítěte nezbytné. Jedná se zároveň o opatření subsidiární povahy, k němuž soud přistoupí zpravidla až poté, co dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Může se přitom jednat o výchovná opatření uložená dle ustanovení občanského zákoníku,¹¹⁴⁴ zákona o sociálně-právní ochraně dětí¹¹⁴⁵ nebo o jiná preventivně-výchovná opatření prováděná v rámci sanace rodiny.¹¹⁴⁶ V mimořádně závažných a naléhavých případech však soud může přistoupit k nařízení ústavní výchovy bez dalšího, aniž by jiná, méně omezující opatření předcházela.¹¹⁴⁷

---

¹¹⁴⁰ Srov. § 456 ZŘS

¹¹⁴¹ Srov. § 457 ZŘS

¹¹⁴² Srov. § 460 ZŘS

¹¹⁴³ Srov. § 27a odst. 7 ZSPOD, § 452 odst. 2 ve spojení s § 459 odst. 2 ZŘS

¹¹⁴⁴ Srov. § 925 OZ

¹¹⁴⁵ Srov. § 13 – 13a OZ

¹¹⁴⁶ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1300

¹¹⁴⁷ Srov. § 971 odst. 1 OZ, k tomu blíže též stanovisko Nejvyššího soudu České socialistické republiky, ze dne 29. 12. 1984, zn. Cpj 51/84, [R 45/1986 civ.]

Subsidiarita nařízení ústavní výchovy spočívá též v povinnosti soudu zjišťovat a provádět dokazování, zda není možné namísto do ústavu svěřit dítě do péče fyzické osoby. Výslovně je tedy zdůrazněna přednost náhradní rodinné péče o dítě, v tomto případě se nejčastěji bude jednat o svěřenectví či pěstounskou péči.¹¹⁴⁸ Na rozdíl od zákona o rodině nepovažuje občanský zákoník za rodinnou péči takovou, která je poskytována v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a neupřednostňuje tato zařízení před ostatními zařízeními pro výkon ústavní výchovy.¹¹⁴⁹ Tuto legislativní změnu je třeba jednoznačně považovat za správnou, neboť péče o děti je v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc rovněž zajišťovaná zaměstnanci, kterým děti nejsou svěřovány do individuální náhradní rodinné péče tak, jako je tomu například v případě pěstounské péče (např. pěstounské rodiny v SOS vesničkách apod.).¹¹⁵⁰

Vzhledem k tomu, že ústavní výchova není opatřením sankčním, ale opatřením sloužícím k ochraně dítěte, je soud nejen oprávněn, ale též povinen o tomto opatření rozhodnout, jsou-li splněny podmínky nařízení ústavní výchovy a nelze-li řádnou péči a výchovu dítěte zajistit jinak. Na tomto místě lze uvést rozhodnutí Krajského soudu v Brně již z roku 1964, dle kterého „Soud nemůže zrušit z podnětu ředitelství dětského domova ústavní výchovu dítěte jen proto, že toto ukončí školní docházku a nemůže být nadále v dětském domově tohoto typu umístěno. Není-li převýchova dítěte dosud skončena, nebo je-li rodinné prostředí, do kterého by se dítě vrátilo tak závadné, že by ohrožovalo zdravý duševní i tělesný a mravní vývoj dítěte, pak nelze ústavní výchovu zrušit. Dětský domov se ve spolupráci s národními výbory musí postarat o to, aby byla zajištěna další řádná výchova takového dítěte v jiném vhodném kolektivním zařízení, (...)“¹¹⁵¹

Předpokladem nařízení ústavní výchovy je vážné ohrožení nebo již narušení výchovy dítěte, jeho tělesného, rozumového či duševního stavu nebo řádného vývoje, a to do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte. V případě ohrožení zájmů dítěte bude soud sledovat nařízením ústavní výchovy účel preventivní, aby jeho další výchova nebyla nenapravitelně narušena.¹¹⁵² Pokud již došlo k narušení výchovy či vývoje dítěte (např. zneužíváním, týráním

---

¹¹⁴⁸ Srov. čl. 20 odst. 3 ÚPD, který rovněž stanoví prioritu předání dítěte do péče jiné fyzické osoby či osvojení dítěte vhodnými osvojiteli. Jen v nutných případech má být dítě umístěno do zařízení péče o děti.

¹¹⁴⁹ Srov. § 46 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění do 31. 12. 2012

¹¹⁵⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Praha, C. H. Beck. 4. vydání, 2009, str. 218

¹¹⁵¹ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně z 26. 6. 1963, sp. zn. R 20/1964 SbRc.

¹¹⁵² K tomu blíže např. stanovisko Nejvyššího soudu České socialistické republiky, ze dne 29.12.1984, zn. Cpj 51/84, [R 45/1986 civ.]

či zanedbáváním dítěte), bude nařízení ústavní výchovy sledovat účel nápravný usilující o zmírnění následků takového narušení pro další vývoj a život dítěte.¹¹⁵³

Ústavní výchovu může soud nařídit také tehdy, jestliže rodiče nemohou z vážných důvodů výchovu dítěte zabezpečit. Na straně rodičů zpravidla půjde o objektivní překážky, které jim brání v péči o dítě, jako např. hospitalizace, dlouhodobé onemocnění, výkon trestu odnětí svobody, úmrtí rodičů apod. Může jít též o závažné poruchy chování na straně dítěte, které rodiče nejsou schopni sami zvládnout, avšak nerozhodnou se pro umístění dítěte do ústavního zařízení dobrovolně (např. do střediska výchovné péče).¹¹⁵⁴

„V řízení o ústavní výchově je třeba zjistit, zda je výchova dítěte vážně narušena a z jakých důvodů. Dále je třeba zjistit, jakých nesprávností se dítě dopouští a z jakých pohnutek, v jakém prostředí žije a jaký je jeho dosavadní mravní život, jak si počíná v rodině atd. Zvláště je nutné zaměřit se na odhalení původních příčin narušení výchovy nezletilce. Potřebnou péči je třeba věnovat výslechu rodičů dítěte a při zjišťování skutečného stavu věci lze využít spolupráce se znalci z oboru pedopsychiatrie, psychologie a pediatrie.“¹¹⁵⁵

V souladu s dosavadní judikaturou ESLP i Ústavního soudu ČR zákonodárce vtělil do občanského zákoníku ustanovení, které vylučuje, aby důvodem nařízení ústavní výchovy byly samy o sobě nedostatečné bytové či majetkové poměry rodičů, pokud jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností, které jim z rodičovské odpovědnosti vyplývají (k tomu blíže viz následující kapitolu).¹¹⁵⁶

O nařízení ústavní výchovy soud rozhoduje buď předběžným opatřením¹¹⁵⁷ nebo rozsudkem.¹¹⁵⁸ V rozhodnutí soud označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. To platí i pro přemístění dítěte do jiného zařízení, o němž bude též rozhodovat soud. Při výběru vhodného zařízení pro výkon ústavní výchovy přihlíží soud k vyjádření OSPOD. Je-li třeba provést komplexní vyšetření dítěte, bude umístěno do diagnostického ústavu a poté, opět rozhodnutím soudu, přemístěno do zařízení s ohledem na doporučení diagnostického ústavu a dle zpracovaného individuálního plánu ochrany dítěte. V každém případě platí, že soud

---

¹¹⁵³ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1301 - 1302

¹¹⁵⁴ K tomu blíže tamtéž

¹¹⁵⁵ Rozhodnutí NS 178/1972 In HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1321

¹¹⁵⁶ Srov. § 971 odst. 3 OZ

¹¹⁵⁷ Srov. § 452 ZŠR

¹¹⁵⁸ Srov. § 466 a násl. ZŘS

vybírání vhodné zařízení co nejbližší bydliště rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých tak, aby tito mohli dítě navštěvovat (nebyl-li jim styk s dítětem zakázán).¹¹⁵⁹

Rozhodne-li soud o nařízení ústavní výchovy, upraví též vyživovací povinnost rodičů, příp. vzdálenějších předků k dítěti.¹¹⁶⁰ Ti budou platit výživné na dítě k rukám ústavního zařízení, v němž bude dítě umístěno. Zákon však nijak neupravuje vztah mezi výživným, které bude rodičům soudem stanoveno, a výši příspěvku, který budou rodiče povinni platit na úhradu pobytových služeb v zařízení dle příslušného právního předpisu v závislosti na typu zařízení, do kterého bylo dítě umístěno (k těmto příspěvkům blíže viz výklad shora o jednotlivých typech ústavních zařízení). Soud navíc rozhoduje o stanovení výživného již v rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy, tj. dříve, než je vyměřen příspěvek na úhradu pobytových služeb ředitelem zařízení. Soud tak stanoví výživné rodičům bez ohledu na výši tohoto příspěvku.¹¹⁶¹

Vzhledem ke své závažnosti a subsidiární povaze je trvání ústavní výchovy ze zákona omezeno délkou nejvýše tří let. Soud může ústavní výchovu prodloužit, a to i opakovaně, vždy však musí vést nové řízení, v jehož rámci bude opětovně zkoumat nezbytnost a vhodnost tohoto opatření.¹¹⁶² Vzhledem k tomu, že tři roky v životě dítěte jsou velmi dlouhá doba, ukládá navíc zákon soudu povinnost přezkoumávat trvání důvodů ústavní výchovy nejméně jednou za půl roku a zároveň zjišťovat, zda není možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči. Soud si za tímto účelem vyžádá zprávu od OSPOD a od zařízení, v němž je dítě umístěno. Soud by měl též zjišťovat názor dítěte, je-li schopno si jej vytvořit a sdělit, a stanovisko rodičů, k dalšímu trvání ústavní výchovy.¹¹⁶³

Příslušný OSPOD by měl být se situací dítěte i jeho rodiny dobře obeznámen, neboť jeho zaměstnanec je ze zákona povinen nejméně jednou za tři měsíce navštívit dítě s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou v ústavu. Je oprávněn hovořit s ním bez přítomnosti třetích osob a nahlížet do dokumentace vedené ústavem o dítěti. Vzhledem k tomu, že ani přes veškerou snahu o sanaci biologické rodiny či o nalezení rodiny náhradní se pro část dětí umístěných v ústavech nepodaří najít vhodnější prostředí, zůstávají tyto děti v ústavním zařízení trvale až do své zletilosti, příp. i poté, dokud jsou nezaopatřenými dětmi. Zaměstnanec OSPOD, který dítě v ústavním zařízení navštěvuje, je u některých dětí jedinou

---

¹¹⁵⁹ Srov. § 971 odst. 4 OZ

¹¹⁶⁰ Srov. § 975 OZ

¹¹⁶¹ K tomu blíže K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1328

¹¹⁶² Srov. § 972 odst. 1 OZ

¹¹⁶³ Srov. § 973 OZ

osobou, která za ním do domova pravidelně přichází a plní tak v životě dítěte velmi důležitou roli. Ve snaze mapovat situaci v rodině dítěte dochází zaměstnanec OSPOD jedenkrát za tři měsíce také za rodiči dítěte.¹¹⁶⁴

Pominou-li důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo je-li možné svěřit dítě do náhradní rodinné péče, soud ústavní výchovu zruší a upraví další péči o dítě. Bude-li dítě rozhodnutím soudu svěřeno do péče budoucích osvojitelů, ústavní výchova se přeruší, a pokud následně dojde k jeho osvojení, ústavní výchova zanikne.¹¹⁶⁵

Nezanikne-li ústavní výchova dříve, končí dosažením zletilosti dítěte, ledaže soud ještě předtím rozhodl o jejím prodloužení až o jeden rok po dosažení zletilosti.¹¹⁶⁶ Soud tak může učinit jen z důležitých důvodů v zájmu dítěte. Nejčastějším důvodem bude zájem na řádném dokončení přípravy na budoucí povolání (získání výučního listu či složení maturitní zkoušky). I v případě, kdy soud o prodloužení ústavní výchovy nerozhodne, může dítě setrvat v zařízení dobrovolně na základě smlouvy uzavřené mezi ním jako nezaopatřenou osobou a ústavním zařízením.¹¹⁶⁷

9.5 Shrnutí judikatorních závěrů ohledně oprávněnosti ústavní výchovy

Zvláštní ochrana dětí, rodiny a rodinného života je na ústavní úrovni zakotvena v čl. 32 Listiny, dle kterého je péče o děti a jejich výchova právem rodičů a rovněž tak děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu. Dle čl. 10 Listiny má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do svého soukromého a rodinného života.

Téměř shodné je znění čl. 8 Úmluvy, která je, jakožto ratifikovaná a vyhlášená mezinárodní smlouva o lidských právech a základních svobodách, v souladu s ustáleným výkladem Ústavního soudu považována též za součást ústavního pořádku ČR.¹¹⁶⁸

Poprvé zasáhl Ústavní soud výrazně do právní úpravy ústavní výchovy v roce 1995, kdy zrušil ustanovení § 46 zákona o rodině v tehdy platném znění a na něj navazující

---

¹¹⁶⁴ Srov. § 29 odst. 2 ZSPOD

¹¹⁶⁵ Srov. § 972 odst. 2, 3 OZ

¹¹⁶⁶ Srov. § 974 OZ

¹¹⁶⁷ Srov. § 2 odst. 6, § 24 odst. 4 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

¹¹⁶⁸ K vymezení ústavního pořádku ČR srov. náleží ÚS ze dne 25. 6. 2002, č. 403/2002 Sb.

ustanovení předpisů v oblasti sociálně právní ochrany,¹¹⁶⁹ které svěřovaly okresním úřadům (původně národním výborů) možnost v naléhavých případech rozhodnout předběžným opatřením i v těch věcech, o nichž má jinak rozhodovat soud, tj. i o odebrání dítěte z rodiny a o jeho umístění do péče nahrazující výchovu rodičů. Ústavní soud shledal toto ustanovení za rozporné s čl. 32 odst. 4 Listiny, dle kterého lze omezit rodičovská práva a odloučit nezletilé děti od rodičů proti jejich vůli, pouze rozhodnutím soudu a žádného jiného orgánu.¹¹⁷⁰ Reakcí zákonodárce na zrušení příslušných ustanovení bylo zavedení tzv. rychlého předběžného opatření do ustanovení § 76a občanského soudního řádu a založení výlučné aktivní legitimace okresních úřadů k podání návrhu na jeho vydání.¹¹⁷¹ V současné právní úpravě je toto předběžné opatření upraveno v § 924 OZ a v § 452 ZŘS (viz předchozí kapitola).

Dle judikatury Ústavního soudu je zásah do rodinného života v materiálním souladu s Listinou jen tehdy, sleduje-li legitimní cíl, je-li pro jeho dosažení nezbytný a je-li přiměřený sledovanému účelu.¹¹⁷²

Základem rodinných vazeb je tradičně biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny. Právo rodiče a dítěte být spolu je základním prvkem jejich rodinného života, a proto každé opatření, které jim v tom brání, principiálně představuje zásah do práva na rodinný život. Nařízení ústavní výchovy je tedy závažným zásahem do rodinného života všech jejích členů, a i když rodiče zůstávají i po nařízení ústavní výchovy nositeli rodičovské odpovědnosti (pokud jí nebyli rozhodnutím soudu zbaveni), jsou zcela zásadně omezeni v jejím výkonu tím, že nemají dítě u sebe.¹¹⁷³

„Základním prvkem rodinného života je nadále soužití rodičů a dětí (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kutzner proti Německu, č. 46544/99, § 58, ESLP 2002-I, aj.), neboť právě v jeho rámci se má uskutečňovat péče a výchova ze strany rodičů, na niž mají děti právo podle čl. 32 odst. 4 *aliena prima* Listiny. (...) Rozdělení rodiny

---

¹¹⁶⁹Zrušen § 19 odst. 1 písm. a) zákona České národní rady č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a dále § 15 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, v platném znění.

¹¹⁷⁰Nález ÚS ze dne 28. 3. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 20/94, 72/1995 Sb.

¹¹⁷¹Novela provedena zákonem č. 238/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon České národní rady č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁷²Nález ÚS ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07, k tomu dále též rozsudek ESLP ve věci Couillard Maugery proti Francii ze dne 1. 7. 2004 (stížnost č. 64796/01), § 237

¹¹⁷³K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1305

představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv, a proto se musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte [rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Scozzari a Giunta proti Itálii (velký senát), č. 39221/98 a 41963/98, § 148, ESLP 2000-VIII]. Za takové lze považovat vystavení dětí násilí nebo špatnému zacházení (viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dewinne proti Belgii, č. 56024/00; Zakharova proti Francii, č. 57306/00), pohlavnímu zneužívání (viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Covezzi a Morselli proti Itálii, č. 52763/99, § 104) či "alespoň" nedostatek citového zázemí (viz Kutzner proti Německu, § 68), znepokojivý zdravotní stav nebo psychickou nerovnováhu u rodičů (viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Bertrand proti Francii, č. 57376/00; Couillard Maugery proti Francii, § 261), případně nevyhovující životní podmínky nebo materiální nedostatek ve spojení s dalšími okolnostmi (rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Rampogna a Murgia proti Itálii, č. 40753/98, M. G. a M. T. A. proti Itálii, č. 17421/02)¹¹⁷⁴ Nařízení ústavní výchovy je navíc třeba považovat za dočasné opatření, které bude zrušeno okamžitě, jakmile to okolnosti umožní.¹¹⁷⁵

Z ústavně zakotveného práva na ochranu rodinného života vyplývá nejen povinnost státu do tohoto práva nezasahovat a respektovat jej, ale též pozitivní závazek státu jednat tak, aby se mohl rozvíjet vztah rodiče s dítětem.¹¹⁷⁶ Tento závazek jsou jménem státu povinny naplňovat zejména soudy a orgány sociálně-právní ochrany dětí a vyplývá z něj i požadavek na poskytnutí náležité pomoci v těch případech, kdy ji rodina potřebuje.¹¹⁷⁷

Tedy i soud je orgánem státu, který má pozitivní závazek jednat takovým způsobem, aby se mohl rozvíjet vztah dítěte a rodičů a přijmout vhodná opatření, ke sloučení rodiny, nikoliv k jejímu roztržení.¹¹⁷⁸ Výchovná opatření, která dítě oddělují od rodičů, musí být použita až tehdy, pokud nelze dosáhnout účelu jiným, méně omezujícím způsobem, a musí trvat vždy jen po dobu nezbytně nutnou.¹¹⁷⁹

Ústavní soud proto považuje odnětí dítěte z péče rodičů pouze ze sociálních důvodů, ačkoliv jinak rodiče o dítě projevují zájem a je mezi nimi a dítětem utvořeno blízké pouto, za postup odporující čl. 32 Listiny. Zásadní vliv na postoj Ústavního soudu k posuzování nedostatečných materiálních a bytových podmínek rodiny jako důvodu pro nařízení ústavní

---

¹¹⁷⁴ Nález ÚS ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07

¹¹⁷⁵ K tomu rozsudek ESLP ve věci Haase proti Německu ze dne 8.7.2004 (stížnost č. 11057/02)

¹¹⁷⁶ Nález ÚS ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07

¹¹⁷⁷ K tomu srov. čl. 32 odst. 5 Listiny, dle něž mají rodiče, kteří pečují o děti právo na pomoc od státu.

¹¹⁷⁸ K tomu rozsudek ESLP ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. 2. 2002 (stížnost č. 46544/99)

¹¹⁷⁹ K tomu nález ÚS ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08

výchovy měla rozhodnutí ESLP ve věci Wallová a Walla proti České republice¹¹⁸⁰ a Havelka a další proti České republice.¹¹⁸¹ Tato rozhodnutí, jakož i na ně navazující judikatura Ústavního soudu, se promítla též do nové zákonné úpravy ústavní výchovy v občanském zákoníku.¹¹⁸²

„Základem je premisa, že nevhodné bydlení je nedostatek, který stát může zhojit jiným způsobem než rozdělením rodiny. (...) Nevhodné bydlení a materiální nedostatky nestačí samy o sobě jako důvod pro odnětí dítěte z rodinného prostředí, pokud se v řízení prokáže, že nemají přímý dopad na tělesný, popřípadě psychický vývoj, zdraví nebo výchovu dítěte. Je velmi těžké definovat, co je vhodné a stabilní prostředí pro bydlení dětí, když v těchto případech jde většinou o velmi složité sociální a hospodářské případy žijící na hranici chudoby, které vyžadují specifickou podporu a cílená opáření, aby se rodina z této krizové situace dostala. Je třeba velmi důsledně rozlišovat, zda rodiče jsou výchovně nezpůsobilí a nezodpovědní nebo se snaží pouze vypořádat s kritickou bytovou, sociální a hospodářskou situací rodiny a zda zajišťují základní životní potřeby pro fyzický a psychický vývoj dítěte. Rozhodujícím kritériem jsou výchovné a citové schopnosti rodiče a skutečnost, zda mezi rodiči a dítětem existuje rodinná vazba. (...) Je třeba zjistit, zda dítě není vystaveno například násilí nebo špatnému zacházení, pohlavnímu zneužívání, nedostatku citového zázemí, zda rodiče nemají znepokojivý zdravotní stav nebo nejsou psychicky nevyrovnaní.“¹¹⁸³

K materiálnímu nedostatku rodiny jako důvodu pro nařízení ústavní výchovy dítěte se zevrubně vyjádřil též Nejvyšší soud ČR, shrnujíc dosavadní rozhodovací praxi soudů a vymezujíc hlavní kritéria, která musí být brána v potaz v případě rozhodování soudů o nařízení ústavní výchovy.¹¹⁸⁴

Obdobně se vyjádřil Ústavní soud též při posuzování ústavnosti takového postupu, kdy bylo novorozené dítě odebráno kojící matce krátce po porodu a umístěno do zdravotnického zařízení (kojeneckého ústavu) z toho důvodu, že matka nedoložila řádné bytové a sociální podmínky, v nichž by o dítě pečovala, a nespolupracovala dostatečně s orgánem SPOD. Ústavní soud konstatoval, že odnětí dítěte rodičům v demokratické společnosti nemůže být založeno pouze na srovnání předpokládané životní úrovně dítěte, které dosáhne s matkou, ve srovnání s životní úrovní, která by mu mohla být zajištěna jinde. Soud zdůraznil, že

¹¹⁸⁰ Rozsudek ESLP ve věci Wallová a Walla proti České republice ze dne 26. 10. 2006 (stížnost č. 23848/04)

¹¹⁸¹ Rozsudek ESLP ve věci Havelka a další proti České republice ze dne 21. 6. 2007 (23499/06)

¹¹⁸² Srov. § 971 odst. 3 OZ

¹¹⁸³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1312

¹¹⁸⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010

„nikoho nelze nutit, aby využíval všech výhod, které mu současná civilizační úroveň nabízí, přičemž zájem dítěte, aby mělo zajištěnu „kvalitní“ soudobou péči (z hlediska materiálního), nemůže bez dalšího převážit nad jeho zájmem a právem, aby bylo vychovááno vlastními rodiči.“¹¹⁸⁵ Vazba mezi dítětem a jeho matkou je jedním z prvořadých předpokladů normálního vývoje člověka, proto je porušení této nejpřirozenější lidské vazby přípustně zákonem pouze v případě absolutní absence péče nebo její naprosté nedostatečnosti a při bezprostředním ohrožení dítěte, takový postup je přitom nezbytné považovat za *ultima ratio*.¹¹⁸⁶

Rozhodnutím o nařízení ústavní výchovy se soud zabýval též z pohledu participačního práva dítěte, neboť vytržení dítěte z jeho rodinného prostředí představuje nejen zásah do jeho soukromého a rodinného života, ale též zásah do jeho osobní svobody. Prostorem osobní svobody je pro dítě právě jeho domov a rodina a jakékoliv jiné prostředí za něj v zásadě považovat nelze. Je tomu tak zejména tehdy, je-li dítě proti své vůli umístěováno do ústavního zařízení, neboť to má nastavený vlastní režim, který vnucuje svým chovancům. Ti musí tento režim respektovat a chovat se v souladu s ním. „(...) v případě zásahu do osobní svobody existuje obecné základní právo být slyšen před soudem, který o omezení osobní svobody rozhoduje. (...) Zásadně neexistuje důvod, aby dospělý měl základní právo být slyšen přímo před soudem, (...) a dítě nikoliv. (...) je třeba vycházet z toho, že člověk inteligenčně dospívá mezi 11. a 12. rokem života. (...) Proto v případě rozhodování o nařízení ústavní výchovy dítěte staršího 12 let zásadně neexistuje důvod pro odepření práva dítěte na slyšení přímo soudem. Na zákonem dané alternativy bylo tedy vždy nutno nahlížet jako na výjimky, které musí soud ve svém rozhodnutí řádně odůvodnit.“¹¹⁸⁷ I toto rozhodnutí Ústavního soudu se promítlo do nové úpravy přijaté v občanském zákoníku.¹¹⁸⁸

Pokud již dojde k nařízení ústavní výchovy a dítě je odděleno od svých rodičů, aniž by tito byli ze zákonných důvodů zbaveni rodičovské odpovědnosti či jim byl zakázán styk s dítětem, mají rodiče i nadále právo stýkat se s ním a rozvíjet jejich vzájemný rodinný vztah, ať už formou návštěv dítěte v ústavním zařízení či propustek dítěte z ústavu k rodičům, umožňují-li to konkrétní podmínky v rodině.¹¹⁸⁹ Z tohoto důvodu by vždy mělo být dítě

---

¹¹⁸⁵ Nález ÚS ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09

¹¹⁸⁶ K tomu nález ÚS ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09 a dále nález ÚS ze dne 6. 9. 2011, sp. zn. II. ÚS 2546/10

¹¹⁸⁷ Nález ÚS ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08. K tomu též nález ÚS ze dne 26. 8. 2009, sp. zn. III. ÚS 3007/09

¹¹⁸⁸ Srov. např. § 867 OZ

¹¹⁸⁹ K tomu srov. rozsudek ESLP ve věci T. proti České republice ze dne 17. 7. 2014 (stížnost č. 19315/11)

umístěno do zařízení nacházejícího se co nejbliže bydlišti jeho rodičů či jiných blízkých osob, k nimž má dítě vztah,¹¹⁹⁰ ledaže by styk s nimi byl z vážných důvodů v rozporu se zájmem dítěte (např. předchozí týrání dítěte v rodině).¹¹⁹¹

---

¹¹⁹⁰ Srov. § 971 odst. 4 OZ

¹¹⁹¹ K tomu blíže např. nález ÚS ze dne 12. 11. 2013, sp. zn. II. ÚS 2555/13

10. Řízení ve věcech poručenství, opatrovnictví, ústavní výchovy a pěstounské péče

Zatímco řízení ve věcech osvojení je pro svoji komplexnost, specifičnost i zásadní statusové dopady do sféry hmotněprávní upraveno samostatně,¹¹⁹² ostatní formy náhradní péče jsou zařazeny do širšího celku řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.¹¹⁹³

Pro řízení je příslušný okresní soud, který je obecným soudem nezletilého,¹¹⁹⁴ tj. soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.¹¹⁹⁵ Pro případ, kdy by nebyl příslušný soud znám nebo tento soud nemohl včas zakročit, rozhodne soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje. Jakmile to posléze bude možné, postoupí věc soudu příslušnému.¹¹⁹⁶ Ve všech shora vyjmenovaných řízeních lze zahájit řízení i bez návrhu.¹¹⁹⁷ Řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací, z níž plyne povinnost soudu zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí, a to se zvláštním zřetelem na zájem nezletilého dítěte.¹¹⁹⁸ Nezletilý, který je schopen pochopit smysl řízení, má právo od soudu obdržet potřebné informace o soudním řízení a být informován o jeho možných důsledcích, jakož i svobodně soudu sdělit svůj názor na věc. Není-li dítě schopno informace přijmout, utvořit si názor nebo tento názor sdělit, poskytne soud potřebné informace a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit a jehož zájmy nejsou se zájmy dítěte v kolizi (zpravidla kolizní opatrovník). Jde-li o dítě starší dvanácti let, zakládá zákon vyvratitelnou domněnku, že dítě je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento názor sdělit.¹¹⁹⁹

Účastníkem řízení jsou rodiče dítěte, pokud nebyli zbaveni rodičovské odpovědnosti. Jejich souhlas s umístěním dítěte do některé z forem náhradní péče se však nevyžaduje, neboť jsou-li pro to zákonné důvody, nezletilé dítě může být od rodičů odděleno rozhodnutím soudu i proti jejich vůli.¹²⁰⁰ Účastníkem řízení je dále dítě, které je v řízení zastoupeno opatrovníkem, jímž soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí (obecní úřad

---

¹¹⁹² Srov. §§ 427 – 451 ZŘS

¹¹⁹³ Srov. §§ 466 - 477 ZŘS

¹¹⁹⁴ Srov. § 3 odst. 1 a § 467 odst. 1 ZŘS

¹¹⁹⁵ Srov. § 479 odst. 1 ve spojení s § 4 odst. 2 ZŘS

¹¹⁹⁶ Srov. § 467 odst. 2 ZŘS

¹¹⁹⁷ Srov. § 468 ve spojení s § 13 ZŘS

¹¹⁹⁸ Srov. § 20 odst. 1 ZŘS, čl. 3 odst. 1 ÚPD

¹¹⁹⁹ Srov. čl. 12 ÚPD, § 20 odst. 4 ZŘS a § 867 OZ

¹²⁰⁰ Srov. čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod

obce s rozšířenou působností).¹²⁰¹ A dále pak také ten nebo ti, kdo se mají stát pěstounem, poručníkem či opatrovníkem dítěte nebo komu má být dítě svěřeno do péče jiné osoby.¹²⁰² O svěřeni dítěte do péče soud rozhoduje rozsudkem.¹²⁰³ Pokud je rozhodováno o dítěti s již dříve nařízenou ústavní výchovou, soud ji současně s výrokem o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče zruší.¹²⁰⁴

Ve všech řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé je rozhodováno pod klauzulí *rebus sic stantibus*, neboť dojde-li ke změně v poměrech dítěte či jeho rodiny, může soud své dřívější rozhodnutí změnit, aniž by tomu bránila překážka věci pravomocně rozhodnuté.¹²⁰⁵

---

¹²⁰¹ Srov. § 469 odst. 1 ZŘS, § 17 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁰² Srov. § 6 ZŘS

¹²⁰³ Srov. § 471 ZŘS

¹²⁰⁴ Srov. § 972 odst. 2 OZ

¹²⁰⁵ Srov. § 475 ZŘS

11. Závěr

Cílem předložené disertační práce bylo zejména analyzovat fungování celého provázaného systému náhradní péče s důrazem na to, jak je v tomto systému zajišťováno naplňování práv nezletilého dítěte a sledován jeho nejlepší zájem.¹²⁰⁶ Z mnoha zkoumání a praktických poznatků o vývoji dětí, a to jak z těch, které ještě ani nelze nazývat psychologickými studiemi,¹²⁰⁷ tak ze studií aplikujících moderní vědecké postupy v oblasti psychologie a psychiatrie,¹²⁰⁸ vyplývá nade vší pochybnost jediný závěr, a to ten, že v nejlepším zájmu dítěte je vyrůstat v rodinném prostředí.

Pro vývoj každého člověka je jeho rodinné zázemí určující, nikoliv však každý člověk má možnost vyrůstat ve vlastní fungující rodině. Přitom každé dítě bez rozdílu touží po domově, který by mu poskytl pocit bezpečí, jistotu, lásku i porozumění. Rodina je pro dítě základní životní potřebou a nemá-li ji, strádá. Nikdy to však není vina dítěte a stát je tu proto, aby mu pomohl.¹²⁰⁹

V první řadě, je-li to možné, je třeba dítěti pomoci tím, že bude pomoheno jeho rodině. „ (...) rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti.“¹²¹⁰ K naplňování tohoto úkolu je v našem právním řádu upravena sociální práce s rodinou směřující k sanaci rodiny, tzn. k obnovení jejích narušených funkcí tak, aby z ní dítě vůbec nemuselo být odňato, anebo aby se do své rodiny mohlo co nejrychleji vrátit zpět.¹²¹¹

---

¹²⁰⁶ Čl. 3 ÚPD. K tomu blíže: GENERAL COMMENT NO. 14 (2013) ON THE RIGHT OF THE CHILD TO HAVE HIS OR HER BEST INTERESTS TAKEN AS a PRIMARY CONSIDERATION (ART. 3, PARA. 1). [online]. [cit. 2016-12-2]. Dostupné z: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14_&Lang=en

¹²⁰⁷ K tomu blíže TŮMA, A.: Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé. Praha. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách. 1925. Dále též projev poslankyně Marie Jurnečkové-Vorlové z 22. schůze Poslanecké sněmovny NS RČS 1929 – 1935. [online], [cit. 2016-12-2].

Dostupný na: [www: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/022schuz/s022007.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/022schuz/s022007.htm)

¹²⁰⁸ K tomu blíže LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: Psychická deprivace v dětství. Praha. Avicenum, Zdravotnické nakladatelství, 3. vydání, 1974. MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál. 1999. PTÁČEK, R. a kol.: Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2011.

¹²⁰⁹ Srov. čl. 32 odst. 1 Listiny, čl. 20 ÚPD

¹²¹⁰ Odst. 5 Preambule Úmluvy o právech dítěte

¹²¹¹ Srov. § 1 odst. 1 písm. c) a § 9a a násl. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Do oblasti sociální práce s ohroženými rodinami, v nichž vyrůstají nezletilé děti, se výrazně promítla tzv. velká novela zákona o SPOD,¹²¹² která zdůraznila intervenční povinnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí v situacích, které ohrožují řádnou výchovu dítěte a jeho příznivý vývoj. V takovém případě je nezbytné přijmout vhodná opatření k ochraně dítěte a k poskytnutí pomoci rodičům (zpracování individuálního plánu ochrany dítěte, uspořádání případové konference atd.). Přednost přitom mají ta opatření, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí.¹²¹³

Pakliže není možné zajistit, aby dítěti vytvořila bezpečné a potřebné zázemí jeho vlastní rodina, má dítě právo na to, aby mu stát zabezpečil péči náhradní, a to především náhradní péči rodinného typu. Pouze v nutných případech by tento nedostatek měl být řešen umístěním dítěte do ústavního zařízení.¹²¹⁴

Zatímco právní předpisy na všech úrovních v oblasti soukromého i veřejného práva tuto prioritu náhradní péče rodinného typu zakotvují,¹²¹⁵ v praxi se ji zatím zcela naplňovat nedaří. Počet dětí vyrůstajících v zařízeních ústavního typu je stále vysoký,¹²¹⁶ zvláště dětí se zdravotním postižením či dětí romského původu, u nichž je pořád ve většině případů hlavním důvodem umístění špatná materiální a finanční situace rodiny.¹²¹⁷ Navíc většina těchto dětí žije v domově trvale a opouští jej až po dosažení zletilosti. Pro tyto děti není v současnosti v ČR dostatek náhradních rodin, ani adoptivních, ani pěstounských, které by byly ochotny je přijmout.¹²¹⁸

Z tohoto důvodu je třeba prohlubovat povědomí a znalosti veřejnosti o jednotlivých podobách náhradní péče a motivovat ty, kdo jsou ochotni do systému vstoupit jako náhradní

---

¹²¹² Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

¹²¹³ Srov. § 9a a násl. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹²¹⁴ Srov. čl. 20 ÚPD, § 1 odst. 1 písm. d), § 9a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹²¹⁵ Srov. § 1 odst. 1 písm. d), § 9a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dále § 953 odst. 2, § 971 odst. 1, § 973 OZ

¹²¹⁶ V roce 2015 byl celkový počet dětí s nařízenou ústavní výchovou 6394. K tomu srov. „Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015.“ Výkazy dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>. [online]. [cit. 2016-10-1].

¹²¹⁷ Srov. Podnět Výboru pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva ke sjednocení služeb pro ohrožené děti a k úpravě podmínek pro poskytování pobytových služeb těmto dětem, zejména služeb rané péče v kolektivní formě (2015). [online]. [cit. 2016-12-2]. str. 6. Dostupný z: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Sb8wk0w_J3cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/sjednoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti_Podnet.doc+&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

¹²¹⁸ Srov. závěrečné doporučení pro ČR od Výboru pro práva dítěte přijaté v rámci jeho 50. zasedání ve dnech 30. 5. – 17. 6. 2011. Dostupné na <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:dhFzaqD411cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/do-kumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/material.doc+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=cz> [online]. [cit. 2016-10-29].

rodiče – osvojitelé, či náhradní pečovatelé – pěstouni. Tato motivace přitom musí spočívat nejen v hmotné pomoci poskytované nově vzniklým rodinám, ale také v pomoci a podpoře odborné, tj. psychologické, výchovné, sociální, i podpoře jednoduše lidské, společenské. Zde sehrávají nezastupitelnou roli nestátní organizace vzešlé z občanské společnosti, organizace církevní i zájmové, které náhradní rodiny doprovází, stmelují je, dodávají jim odvalu, sebevědomí, nadhled nad řešením problémů při výchově přijatých dětí a v neposlední řadě i společenské uznání za prospěšnost svého konání.

Z hlediska veřejnoprávní úpravy je systém péče o ohrožené děti čím dál hlasitěji kritizován pro svoji roztříštěnost mezi tři rezorty (MPSV, MŠMT a MZdr) a absenci centrálního mechanismu koordinujícího plánování a poskytování péče,¹²¹⁹ jež má za následek neefektivní financování, řízení i nedostatečnou kooperaci jednotlivých složek a ve svém důsledku nižší standart služeb poskytovaných ohroženým dětem a jejich rodinám. Na tyto nedostatky opakovaně upozorňuje odborná veřejnost, přičemž hlavní argumenty svědčící pro nutnost hloubkové reformy péče o ohrožené děti a její sjednocení pod rezort MPSV byly naposled formulovány Výborem pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva v roce 2015¹²²⁰ a předloženy Vládě ČR, která se usnesla na zpracování potřebných legislativních změn do poloviny roku 2017.¹²²¹

Rezortní roztříštěnost se nejnaléhavěji projevuje v oblasti kolektivní náhradní péče, neboť ústavní výchova je zajišťována zařízeními poskytovatelů pobytové péče, které spadají pod tři různá ministerstva a řídí se různými právními předpisy. Mezi nejzávažnější nedostatky systému péče o ohrožené děti tak patří vysoký počet dětí, a to i kojenců a dětí předškolního věku, umístěných v ústavních zařízeních s velkým počtem lůžek. Minimální věková hranice, při jejímž dosažení by byla ústavní péče o dítě přípustná, není v našem právním řádu

---

¹²¹⁹ Závěrečné doporučení pro ČR od Výboru pro práva dítěte přijaté v rámci jeho 50. zasedání ve dnech 30. 5. – 17. 6. 2011. Dostupné na:

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:dhFzaqD411cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/material.doc+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=cz> [online]. [cit. 2016-10-29].

¹²²⁰ Podnět Výboru pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva ke sjednocení služeb pro ohrožené děti a k úpravě podmínek pro poskytování pobytových služeb těmto dětem, zejména služeb rané péče v kolektivní formě. [online]. [cit. 2016-11-28]. Dostupný na:

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Sb8wk0w_J3cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/sjednoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti_Podnet.doc+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

¹²²¹ Srov. Záznam ze zasedání Rady vlády ČR pro lidská práva ze dne 15. prosince 2015. [online]. [cit. 2016-12-2]. Dostupné z:

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xLUOnnZIQK8J:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/Zapis-jednani-Rady-ze-dne-15-12-15---format-docx.doc+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>. Dále výsledky jednání Vlády ze dne 23. 11. 2016. [online]. [cit. 2016-12-2]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-zpravy/vysledky-jednani-vlady-23--listopadu-2016-151050/>.

zakotvena. Navrhováno je zásadní omezení možnosti umístování dětí mladších sedmi let do ústavních zařízení, neboť právě pro vývoj malých dětí jsou důsledky ústavní výchovy nejničivější. Podnět Výboru připouští, že existence ústavních zařízení vždy byla a pravděpodobně i bude nezbytná (zejm. pro děti s těžkým zdravotním postižením, se závažnými poruchami chování či pro velké sourozenecké skupiny), nicméně má být indikována pouze u starších dětí, kterým se nepodaří náhradní rodinnou péči zajistit. Zároveň by mělo jít o pobytové služby komunitního charakteru, tj. organizované v malých jednotkách podobajících se co nejvíce rodinnému prostředí a začleněných do běžné společnosti (byty či domky v běžné zástavbě pro 6 – 8 dětí), nikoliv ve velkokapacitních oddělených prostorách ústavních zařízení.¹²²² Jen taková ústavní péče totiž může dostát čl. 20 odst. 3 ÚPD formulujícího požadavek vhodnosti pobytového zařízení, do nějž jsou děti dočasně nebo trvale odňaté ze svého rodinného prostředí umístovány.¹²²³

Neefektivita rezortní dělby kompetencí se projevuje též v oblasti financování, neboť více než 50 % prostředků vynaložených na ochranu práv ohrožených dětí pokrývá zajištění výkonu ústavní péče v jednotlivých zařízeních ústavního typu. Náklady na pobyt dítěte v ústavním zařízení přitom výrazně převyšují náklady spojené se svěřením dítěte do pěstounské péče.¹²²⁴ Pokud by se dále dařilo snižovat počet dětí v ústavech, bylo by možno ušetřené prostředky vynakládat na podpůrné služby pro ohrožené rodiny (např. školení v péči o děti se specifickými potřebami, pravidelné návštěvy odborného zdravotnického personálu v domácnostech zdravotně postižených dětí, denní stacionáře, zajištění potřebných pomůcek, využití terénních služeb rané péče, vyšší počet kvalifikovaných terénních pracovníků OSPOD, podpora neziskových doprovázejících organizací atd.) a na podporu pěstounských rodin.¹²²⁵

---

¹²²² K tomu také Doporučení Rec (2005)5 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy o právech dětí žijících v pobytových zařízeních, přijaté dne 16. 3. 2005. Recommendation Rec (2005)5 of the Committee of Ministers to member states on the rights of children living in residential institutions. [online]. [cit. 2016-12-2]. Dostupné z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=835953>.

¹²²³ Čl. 20 ÚPD: (1) Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. (2) Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí takovému dítěti v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči. (3) Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut "kafala" podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

¹²²⁴ K tomu blíže studii: Péče o ohrožené děti v České republice dvacet pět let po revoluci. LUMOS. 2014. [online]. [cit. 2016-12-2]. Dostupná z: <http://czech.wearelumos.org/node/168>

¹²²⁵ Srov. Podnět Výboru pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva ke sjednocení služeb pro ohrožené děti a k úpravě podmínek pro poskytování pobytových služeb těmto dětem, zejména služeb rané péče v kolektivní formě. [online]. [cit. 2016-11-28]. Dostupný na:

Zvýšit šance ústavních dětí na novou rodinu lze také další podporou rozvoje zahraniční spolupráce v oblasti mezinárodního osvojení, neboť žadatelé ze zahraničí velmi často projevují vyšší míru tolerance k odlišnostem dítěte (příslušnost k etnické menšině, zdravotní handicap atp.), než žadatelé v ČR. Při dodržení právních předpisů i odborných postupů regulujících mezinárodní osvojení (sociální práce s žadatelem i dítětem, psychologické posouzení, odborná příprava atd.) lze pro dítě i mimo hranice ČR najít vhodnou náhradní rodinu, neboť „dětmi nezáleží na tom, kde žijí a jakým jazykem mluví rodiče, kteří je milují.“¹²²⁶

Z hlediska zhodnocení soukromoprávní regulace zkoumané problematiky, tj. jednotlivých forem náhradní péče upravených v novém soukromoprávním kodexu, v občanském zákoníku, je třeba říci, že základní teze a principy právní úpravy osvojení, pěstounství, svěřenectví i ústavní výchovy převážně zůstaly zachovány tak, jak byly obsaženy v zákoně o rodině ve znění novel přijatých v 90. letech 20. století a na počátku 21. století v souvislosti s ratifikací Úmluvy o právech dítěte a Evropské úmluvy o osvojení dětí.¹²²⁷ Obecně však platí, že právní úprava náhradní péče obsažená v občanském zákoníku je podstatně detailnější a mnohdy též komplikovanější, než úprava předchozí.

Nejvýznamnějších změn přitom doznalo osvojení, v jehož právní úpravě se ukázalo být několik mezer či nesrovnalostí, příp. nesouladností hmotněprávní a procesní úpravy. *De lege ferenda* by proto bylo vhodné zejména výslovně upravit důsledky absence souhlasu manžela osvojitele pro proces osvojení; vyjasnit a případně též zjednodušit problematiku opatrovníků pro udělování souhlasu za rodiče, jejichž souhlasu k osvojení není třeba. Některé soudy pro přílišnou zdlouhavost obcházejí též ustanovení o souhlasu s osvojením udělovaném za dítě mladší 12 let, kdy soudci neustanovují zvláště hmotněprávního opatrovníka pro udělení souhlasu, ale vyžádají si souhlas od poručníka dítěte. Právní úprava se tak ukazuje být příliš procesně komplikovaná a vzhledem k nezbytnosti doručování každé soudní písemnosti zbytečně zdlouhavá, což není v zájmu osvojovaných dětí. Navíc není zřejmé, jak postupovat v případě dítěte staršího 12 let, u kterého se nebude vyžadovat osobní souhlas k osvojení. Má

---

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Sb8wk0w_J3cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/c-innost-rady/zasedani-rady/sjednoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti_Podnet.doc+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

¹²²⁶ PÁVKOVÁ, E.: Děti osvojované do zahraničí. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů.: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26.9.2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 50

¹²²⁷ K tomu blíže např. SEDLÁK, P.: Důsledky revize evropské úmluvy o osvojení dětí na novelu občanského zákoníku. In: EUROPEANIZATION OF THE NATIONAL LAW, THE LISBON TREATY AND SOME OTHER LEGAL ISSUES - Sborník příspěvků z konference Cofola 2008 konané na PrF MU 13. – 14.5.2008. Brno. Masarykova univerzita. 2008. s. 1327 – 1334

za něj rovněž udělit souhlas s osvojením jeho opatrovník, a pokud ano, má to být rovněž opatrovník zvláštní k tomuto účelu jmenovaný nebo opatrovník jmenovaný dítěti pro řízení o osvojení? *Nota bene* když jde stále o jeden a týž orgán SPOD, je skutečně třeba, aby právní úprava byla natolik komplikovaná?

De lege ferenda je nezbytné též upravit zápis osvojitelů do matriky pro případ osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, tak, aby bylo možno vydání matričního dokladu, do nějž by byl vedle zápisu o otci a matce proveden i zápis o osvojiteli, resp. osvojitelích.

Za žádoucí je třeba považovat též lepší propojení úpravy hmotněprávní a procesní. Nicméně vzhledem k tomu, že jde o předpisy nové, v případě institutu osvojení do značné míry diskontinuitní, lze očekávat, že řešení problémů vyvstalých v praxi bude cestou legislativních změn prováděno až s určitým odstupem a s ohledem na získané zkušenosti odborníků.

Výzvou pro zákonodárce i tématem pro širší společenskou diskuzi jsou též otázky osvojení dětí registrovanými partnery či náhradního mateřství, které se ukazují jako čím dál naléhavější a vyžadující přijetí právní regulace. Má-li být právo fenoménem, který má společnosti prospívat, vnášet do společenských vztahů právní jistotu, reflektovat společenskou realitu a účinně regulovat aktuální vztahy a problémy společnosti, nikoliv život jejích členů, a zvláště pak život osobní a rodinný, komplikovat, bude třeba se i s těmito otázkami vypořádat.

Samým závěrem lze shrnout, že problematika náhradní péče o dítě je jednou z oblastí, v níž se úzce prolíná nejen právo soukromé a veřejné, ale též právo s dalšími vědními obory, které jsou v systému zastoupeny osobami v rolích soudců, pracovníků OSPOD, psychologů, ředitelů a zaměstnanců ústavních zařízení, pracovníků nestátních doprovázejících organizací a dalšími. Je tedy zřejmá nezbytnost multidisciplinární spolupráce, která, čím lépe bude fungovat, tím více bude v zájmu dítěte, jež je ústřední postavou celého systému náhradní péče. K víceoborovému přístupu a vzdělávání příslušníků právních profesí, zejm. soudců a advokátů, nabádají i mezinárodní dokumenty a organizace. Je nezbytné, aby všichni profesionálové podílející se na zajištění náhradní péče, znali základní pravidla a poznatky z oblasti sociální práce a závěry psychologických studií dopadů jednotlivých forem náhradní

péče na dítě. Interdisciplinární přístup je nutný a všechny osoby, které se na procesu náhradní péče o dítě podílejí, by měly získat alespoň minimální sociální vzdělání.¹²²⁸

Právní úprava systému náhradní péče *de lege lata* zdá se býti, až na některé nedostatky, vhodná a dostatečná. Je však třeba hledat cestu ke zlepšení jejího fungování v praxi, tj. k dalšímu zlepšování práce s ohroženými rodinami, ke snižování počtu dětí vyrůstajících v ústavech a k přibližování ústavních zařízení modelu malých jednotek rodinného charakteru. Jedním z kroků na této cestě by mohlo být sjednocení organizačního zastřešení náhradní péče pod jeden rezort, které by umožnilo efektivněji vynakládat finanční prostředky na podporu ohrožených biologických rodin s dětmi, rodin pěstounských, rodin zdravotně handicapovaných dětí atp., které by ve svém důsledku vedlo ke snižování počtu dětí vyrůstajících v ústavech (a nákladů na péči o ně), navíc se všemi benefity, které má náhradní rodinná péče pro vývoj dítěte. Nelze rezignovat na skutečnost, že „život dítěte v ústavu je smutná a nouzová náhražka milující rodiny“¹²²⁹ a je třeba neustále hledat další možnosti, jak dobrodiní rodinné formy péče zajistit co nejvíce dětem.

---

¹²²⁸ Srov. čl. 10 odst. 3 Revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí - European Convention on the Adoption of Children (Revised) ze dne 27. 11. 2008. [cit. 2016-11-13]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/202>. Dále též POKYNY VÝBORU MINISTRŮ RADY EVROPY O JUSTICI VSTŘÍCNÉ K DĚTEM. str. 60. [online]. [cit. 2016-9-1]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804ba0fb>

¹²²⁹ Motto Střediska NRP. [online]. [cit. 2016-10-29]. http://www.nahradnirodina.cz/filosofie_strediska_nrp

Resumé

Pojem náhradní péče o dítě v sobě zahrnuje několik samostatných právních institutů, které společně tvoří systém sloužící k ochraně ohrožených dětí, jež nemohou z nejrůznějších příčin vyrůstat ve své vlastní biologicky příbuzné rodině. Potřeba chránit ohrožené děti přitom historicky nebyla zdaleka považována za nezbytnou a vyvíjela se postupně s rozvojem lidské společnosti, v níž převážilo přesvědčení, že ochrana nejslabších lidských jedinců je humánní a morální povinností celku. Toto přesvědčení v průběhu staletí zakořenilo a stalo se jednou ze základních hodnot, na nichž jsou založeny přirozenoprávní dokumenty přijaté na ochranu lidských práv a základních svobod.

System náhradní péče je upraven jak normami soukromého práva, tj. zejména občanským zákoníkem regulujícím jednotlivé formy náhradní péče, tak normami práva veřejného zaměřenými zejména na oblast sociálně-právní ochrany dětí.

Náhradní péče se dělí na individuální péči rodinného typu zahrnující osvojení, pěstounství, svěření do péče jiné osoby, příp. poručenství, a péči kolektivní v podobě ústavní výchovy zajišťované v různých typech ústavních zařízení.

Základním paradigmatem, skrze nějž je třeba na problematiku náhradní péče o dítě nahlížet, je nejlepší zájem dítěte tak, jak je zakotven v Úmluvě o právech dítěte a v dalších právních dokumentech. Zájem dítěte je určujícím kritériem při volbě konkrétní formy náhradní péče a zastřešuje celou řadu dalších ukazatelů, které je nutno pro vhodnou indikaci náhradní péče zohlednit. Jedná se o kritéria biologická (pohlaví dítěte, etnický původ, genetická výbava, inteligence, vnější vzhled, zdravotní stav), vývojová (věk dítěte, psychický vývoj a vývojová prognóza, míra rozvoje deprivativního syndromu), sociální (existence či neexistence biologických rodičů a širší rodiny, zájem či nezájem o dítě, existence sourozenců dítěte), situační (dostupnost určitého druhu náhradní rodinné péče – např. volná pěstounská rodina, vhodní zájemci o osvojení, zprostředkování mezinárodního osvojení atd.)

S ohledem na shora uvedené je nezbytná interdisciplinární spolupráce jednotlivých osob (soudců, sociálních pracovníků, ředitelů ústavních zařízení, psychologů, pediatrů atd.) vystupujících jménem státu v systému náhradní péče. Pro efektivitu této spolupráce je nutné, aby zúčastněné subjekty měly alespoň obecnou znalost jeho fungování a rolí, které v něm sehrávají zástupci ostatních profesí.

Pakliže není možné zajistit, aby dítěti vytvořila bezpečné a potřebné zázemí jeho vlastní rodina, má dítě právo na to, aby mu stát zabezpečil péči náhradní, a to především náhradní péči rodinného typu. Pouze v nutných případech by tento nedostatek měl být řešen umístěním dítěte do ústavního zařízení.

Zatímco právní předpisy na všech úrovních v oblasti soukromého i veřejného práva tuto prioritu náhradní péče rodinného typu zakotvují, v praxi se ji zatím zcela naplňovat nedaří. Počet dětí vyrůstajících v zařízeních ústavního typu je stále vysoký, zvláště dětí se zdravotním postižením či dětí romského původu, u nichž je ve většině případů hlavním důvodem umístění špatná materiální situace rodiny. Navíc většina těchto dětí žije v domově trvale a opouští jej až po dosažení zletilosti. Pro tyto děti není v současnosti v ČR dostatek náhradních rodin, ani adoptivních, ani pěstounských, které by byly ochotny je přijmout.

Z tohoto důvodu je třeba prohlubovat povědomí a znalosti veřejnosti o jednotlivých podobách náhradní péče a motivovat ty, kdo jsou ochotni do systému jako náhradní rodiče vstoupit. Tato motivace přitom musí spočívat nejen v hmotné pomoci poskytované nově vzniklým rodinám, ale také v pomoci a podpoře odborné, tj. psychologické, výchovné, sociální, i podpoře jednoduše lidské, společenské.

Z hlediska zhodnocení soukromoprávní regulace zkoumané problematiky je třeba říci, že základní teze a principy právní úpravy v novém občanském zákoníku převážně zůstaly zachovány tak, jak byly obsaženy v předchozí úpravě. Obecně však platí, že právní úprava náhradní péče obsažená v občanském zákoníku je podstatně detailnější a mnohdy též komplikovanější, než úprava předchozí. Nejvýznamnějších změn přitom doznalo osvojení, v jehož právní úpravě se ukázalo být několik mezer či nesrovnalostí, příp. nesouladností hmotněprávní a procesní úpravy. *De lege ferenda* by proto bylo vhodné zejména výslovně upravit důsledky absence souhlasu manžela osvojitele pro proces osvojení; vyjasnit a případně též zjednodušit problematiku opatrovníků pro udělování souhlasu za rodiče, a lépe propojit hmotněprávní a procesní ustanovení.

Právní úprava systému náhradní péče *de lege lata*, zdá se býti, až na některé nedostatky, vhodná a dostatečná. Je však třeba hledat cestu ke zlepšení jejího fungování v praxi, tj. k dalšímu zlepšování práce s ohroženými rodinami, ke snižování počtu dětí vyrůstajících v ústavech a k přibližování ústavních zařízení modelu malých jednotek rodinného charakteru.

Summary

The term substitute family care encompasses several independent legal institutions, which together form a system serving to protect children at risk who, for a multitude of reasons, cannot grow up in their own biological family. Historically, however, the need to protect children at risk was not by far considered essential and developed gradually with the development of human society, in which the conviction that the protection of the weakest human individuals is a humane and moral obligation of the whole won out. Over the course of centuries, this conviction took root and became one of the fundamental values which form the basis of natural law documents accepted in order to protect human rights and fundamental freedoms.

The system of substitute care is regulated both by private law norms, i.e. predominantly by the Civil Code which regulates individual forms of substitute care, as well as by public law norms, aimed primarily at the area of the social-legal protection of children.

Substitute care is divided into family-type individual care on the one hand, which subsumes under it adoption, foster care, entrusting a child into the custodianship of another person, or, as the case may be, wardship, and collective care on the other, which takes the form of institutional care provided in various types of institutional facilities.

The fundamental paradigm through which one ought to examine the issues of substitute child care is the child's own best interest, as enshrined in the Convention on the Rights of the Child and other legal documents. The child's best interest is the deciding criterion when selecting a particular form of substitute care and overarches a whole number of other indicators, which must be taken into consideration if an appropriate type of substitute care is to be determined. These criteria may be biological (the child's gender, ethnic origins, genetic predispositions, intelligence, external appearance, health), social (existence or nonexistence of biological parents and extended family, interest or lack of interest in the child, existence of siblings), or situational (availability of a particular type of substitute family care – e.g. an available foster family, suitable candidates for adoption, facilitation of international adoption etc.).

Considering the abovementioned points, it is imperative to ensure interdisciplinary cooperation of the individual persons (judges, social workers, directors of institutional facilities, psychologists, paediatricians etc.) who act on behalf of the state within the substitute care system. In order for this cooperation to be effective, it is necessary that the

participating entities have at least a general understanding of its inner workings and the roles played within it by members of other professions.

Should it not be possible to ensure that the child's own family create a safe and requisite support environment, the child has a right to be afforded substitute care by the state, which should primarily take the form of family-type substitute care. This deficiency should only be rectified by placing the child into an institutional facility where this is dictated by necessity.

While this priority of family-type care is enshrined at all levels in the areas of private and public law, its realisation in practice is, as yet, not always met with success. The number of children growing up in institutional facilities remains high, primarily that of handicapped children or of children of Roma extraction, with the vast majority of such cases warranting institutional placement due to the poor material situation of the family. What's more, the majority of such children live in a children's home permanently and only leave it upon reaching legal age. At present, there is not a sufficient number of surrogate families for these children in the Czech Republic, neither adoptive families nor foster families, which would be willing to take them in.

For this reason, it is necessary to deepen the awareness and knowledge of the public regarding the individual forms of substitute care and to motivate those who are willing to enter into the system as surrogate parents. This motivation does not only have to take the form of material aid afforded to such newly created families, but also of aid and support on a professional level, i.e. psychological, pedagogical and social support, as well as simple human, societal support.

From the perspective of evaluating the private law regulations concerning the issues at hand, it bears remarking that the fundamental tenets and principles of the legal regulations in the new Civil Code have predominantly been preserved in the form in which they used to exist in the preceding Civil Code. It does, however, hold true that, in general, the legal regulation of substitute care contained in the new Civil Code is substantially more detailed and oftentimes more complicated than that of its predecessor. The most significant changes were made to adoption, whose legal regulation had proved to contain several loopholes or inconsistencies, or, as the case may be, incongruences between substantive and procedural regulation. *De lege ferenda*, it would be suitable explicitly to regulate the consequences of the absence of consent of the husband of an adopting person, to clarify and potentially simplify

the issues of appointing guardians for the purposes of granting parental consent, and to improve the connection between substantive and procedural regulation.

The legal regulation of the system of substitute care *de lege lata* would, but for a few deficiencies, appear to be suitable and sufficient. It is, however, necessary to seek a path towards improving its functioning in practice, i.e. towards further improvements in working with families at risk, towards a decrease in the total number of children growing up in institutions, and towards bringing institutional facilities closer to a model of small family-like units.

Zusammenfassung

Der Begriff Ersatzkindessorge beinhaltet mehrere selbständige rechtliche Institute, die alle zusammen ein System zum Schutz gefährdeter Kinder bilden, die aus unterschiedlichsten Gründen in ihrer eigenen biologisch verwandten Familie nicht aufwachsen können. Das Bedürfnis, gefährdete Kinder zu schützen, galt, historisch gesehen, bei weitem nicht immer als unerlässlich und entwickelte sich allmählich mit der Entwicklung der menschlichen Gesellschaft, in der die Überzeugung überwog, dass der Schutz der schwächsten Individuen human ist und als Moralphlicht des Ganzen anzusehen ist. Diese Überzeugung konnte im Laufe der Jahrhunderte in der Gesellschaft Wurzeln schlagen und wurde zu einem der grundlegenden Werte, die sich aus den natürlich-rechtlichen Dokumenten ergeben, die zum Schutz von Menschenrechten und der grundlegenden Freiheiten beschlossen wurden.

Das System der Ersatzkindessorge wird sowohl durch Normen des Privatrechts, d. h. insbesondere durch das Bürgerliche Gesetzbuch, das die einzelnen Formen der Ersatzkindessorge regelt, als auch durch Normen des öffentlichen Rechts, die in erster Linie auf das Gebiet des sozial-rechtlichen Kinderschutzes gezielt sind, geregelt.

Unter dem Begriff der Ersatzkindessorge versteht man die individuelle Kindespflege familiären Typs, Adoption, Erteilung des Sorgerechts an Pflegeeltern, Übertragung des Sorgerechts an eine andere Person, bzw. Vormundschaft einerseits, und Kollektivpflege in Form der institutionellen Erziehung, die in unterschiedlichen Typen von Einrichtungen gewährleistet wird, andererseits.

Das grundlegende Paradigma, durch das der Problembereich der Ersatzkindessorge betrachtet werden kann, ist das beste Interesse des Kindes in dem Sinne, wie es in der Konvention über die Rechte des Kindes sowie in weiteren rechtlichen Dokumenten verankert ist. Das Interesse des Kindes wird bei der Wahl der konkreten Form der Ersatzkindessorge zum entscheidenden Kriterium und überdacht eine ganze Reihe weiterer Parameter, die zwecks Wahl der geeigneten Indikation der Ersatzkindessorge zu berücksichtigen sind. Es handelt sich um biologische Kriterien (Kindesalter, mentale Entwicklung und Entwicklungsprognose, das konkrete Maß der Entwicklung des Deprivationssyndroms), soziale Kriterien (Existenz oder Nichtexistenz biologischer Eltern und der breiteren Familie, Bereitschaft oder fehlende Bereitschaft, für das Kind zu sorgen, Existenz von Geschwistern des Kindes), situationsbedingte Kriterien (Verfügbarkeit einer bestimmten Art der

Ersatzkindessorge – z. B. eine freie Pflegefamilie, geeignete Adoptionsbewerber, Vermittlung der internationalen Adoption u. dgl.).

In Anbetracht des oben Dargestellten erscheint eine interdisziplinäre Kooperation der einzelnen Personen, die im Namen des Staates im System der Ersatzkindessorge auftreten (Richter, Sozialarbeiter, Direktoren von institutionellen Einrichtungen, Psychologen, Kinderärzte u. dgl.), als unerlässlich. Eine effektive Zusammenarbeit erfordert, dass die beteiligten Subjekte zumindest eine allgemeine Kenntnis in Bezug auf das Funktionieren des Systems sowie auf die Rollen, die die einzelnen Vertreter anderer Professionen im Rahmen dieses Systems spielen, aufweisen.

Für den Fall, dass es nicht möglich wird, dass die eigene Familie dem Kind eine sichere und angemessene Umwelt bietet, hat das Kind das Recht auf eine durch den Staat gewährleistete Ersatzkindessorge, in erster Linie auf eine Ersatzkindessorge familiären Typs. Lediglich und ausschließlich in Notfällen sollte diese Mangellage auf dem Wege der institutionellen Erziehung gelöst werden.

Obwohl die Rechtsvorschriften auf allen Ebenen im Bereich des privaten und öffentlichen Rechts diese Priorität der Ersatzkindessorge familiären Typs verankern, gelingt es in der Regel immer noch nicht, sie in die Praxis umzusetzen. Die Anzahl der Kinder, die in institutionellen Einrichtungen aufwachsen, ist nach wie vor zu hoch, es handelt sich insbesondere um Kinder mit einer gesundheitlichen Behinderung oder um Kinder mit Roma-Herkunft, bei denen der Hauptgrund der institutionellen Erziehung in der nicht zufriedenstellenden materiellen Situation der Familie besteht. Darüber hinaus leben die meisten oben erwähnten Kinder dauerhaft im Heim und verlassen es erst nach Erreichen der Volljährigkeit. Für diese Kinder gibt es in der Tschechischen Republik zurzeit eine nicht ausreichende Anzahl von Ersatzfamilien, und zwar sowohl von adoptivfamilien, als auch von Pflegefamilien, die bereit wären, diese Kinder aufzunehmen.

Aus diesem Grund erweist es sich als erforderlich, das Bewusstsein und die Kenntnisse der Öffentlichkeit über die einzelnen Formen der Ersatzkindessorge zu vertiefen, und diejenigen, die bereit sind, dem System als Ersatzeltern beizutreten, zu motivieren. Diese Motivation muss nicht nur in der den neu entstandenen Familien gewährten materiellen Unterstützung, sondern auch in einer fachbezogenen, d. h. psychologischen, erzieherischen, sozialen Hilfe und Unterstützung, ja sogar in einer einfach menschlichen, gesellschaftlichen Unterstützung bestehen.

Unter dem Gesichtspunkt der Auswertung der privatrechtlichen Regulierung des zu analysierenden Problembereichs ist festzustellen, dass die grundlegenden Thesen und Grundsätze der rechtlichen Regelung im neuen Bürgerlichen Gesetzbuch im Großen und Ganzen so beibehalten worden sind, wie sie in dem vorausgehenden Bürgerlichen Gesetzbuch verankert gewesen waren. Man kann jedoch allgemein feststellen, dass die rechtliche Regelung der Ersatzkindessorge im Bürgerlichen Gesetzbuch wesentlich detaillierter und manchmal auch komplizierter im Vergleich mit dem Vorgänger ist. Insbesondere die Adoption hat eine wesentliche Änderung erfahren, in derer Regelung mehrere Lücken und Unstimmigkeiten, bzw. Diskrepanzen der materiell-rechtlichen und prozessrechtlichen Regelung zu finden sind. *De lege ferenda* erweist es sich folglich als wünschenswert, die Folgen der fehlenden Zustimmung des Ehegatten des Adoptivelternteils in Bezug auf den Adoptionsprozess ausdrücklich zu regeln; der Problembereich der Pflegeeltern im Zusammenhang mit der Erteilung der Zustimmung anstatt der Eltern zu vereinfachen und die materiell-rechtlichen und prozessrechtlichen Bestimmungen besser zu verkoppeln.

Die rechtliche Regelung des Systems der Ersatzkindessorge *de lege lata* erscheint, bis auf einige Mängel, geeignet und ausreichend. Es erweist sich jedoch als erforderlich, nach neuen Wegen zur Besserung des Funktionierens dieses Systems, d. h. nach einer Besserung der Arbeit mit gefährdeten Familien, nach einer Reduktion der Anzahl der Kinder, die in Heimen aufwachsen, zu suchen. Im Vordergrund steht auch die Anpassung institutioneller Einrichtungen dem Modell kleiner Einheiten familiären Charakters.

Seznam použitých pramenů

Monografie

BUREŠOVÁ, K.: Homoparentalita v aspektech práva. Brno 2012/2013. 159 s. Rigorózní práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra právní teorie.

CELUCHOVÁ, K.: Mezinárodní osvojení. Olomouc 2014. 59 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra občanského práva a pracovního práva.

FABIANOVÁ, Z.: Komparace náhradní péče o děti v České republice a Slovenské republice. Praha 2013. 219 str. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra občanského práva.

GLOS, J. a kol.: Rodinné právo. Praha. Orbis, 1965. 291 s.

HRÍŇOVÁ, D.: Problémová mládež v Českých zemích v 1. polovině 20. století aneb mládež „mravně vadná“. Praha 2008. 195 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin.

KINCL, J.; URFUS, V.; SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha. C. H. Beck, 2. vydání, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

KRČMÁŘ, J.: Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické. Praha. Wolters Kluwer, 2014. 158 s. ISBN 978-80-7478-456-9.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: Psychická deprivace v dětství. Praha. Avicenum, Zdravotnické nakladatelství, 3. vydání, 1974. 400 s. ISBN 08-049-74.

MAGEROVÁ, H.: Péče o matku a dítě v 1. polovině 20. století na Moravě – na příkladu České Zemské péče o mládež. Brno 2008. 42 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav.

MATĚJČEK, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Praha. Portál. 1999. 184 s. ISBN 80-7178304-8.

NOŽÍŘOVÁ, J.: Náhradní rodinná péče. Praha. Linde Praha. 2012. 84 s. ISBN 978-80-8613191-7.

PLECITÝ, V., VRABEC, J., SALAČ, J.: Základy občanského práva. 5. vydání. Praha: Aleš Čeněk. 2010. 304 s. ISBN 9788073802936.

PLECITÝ, V., SKŘEJPEK, M., SALAČ, J., ŠÍMA, A.: Základy rodinného práva. 1. vydání. Praha: Aleš Čeněk. 2009. 144 s. ISBN: 9788073801397.

PTÁČEK, R. a kol.: Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2011. 55 s. ISBN 978-80-7421-040-2.

PULKRÁBEK, A. In Ottův slovník naučný. Díl 17. Praha. Vydavatel a nakladatel J. Otto. 1988.

RADVANOVA, S., KOLUCHOVA, J., DUNOVSKÝ, J.: Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha. Státní pedagogické nakladatelství. 1979. 132 s. ISBN 14-198-80.

RADVANOVA, S., ZUKLÍNOVA, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha. C. H. Beck. 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2.

ŠVESTKA, J.: Osvojení v československém právním řádu. Praha. AUC Juridica. 1973.

TRAPL, J., KRATINA, V.: Dobrovolná péče o mládež. Praha. Orbis. 1946.

TŮMA, A.: Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé. Praha. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách. 1925. 267 s.

Komentáře

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha. C. H. Beck, 2014. 1380 s. ISBN 978-80-7400-503-9.

HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Praha. C. H. Beck. 4. vydání, 2009. 586 s. ISBN 978-80-7400-061-4

JIRSA, J. a kol.: Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha III. Zvláštní řízení soudní podle stavu k 1. 1. 2015. Praha. Havlíček Brain Team, 2015. 1079 s. ISBN 978-80-87109-48-9.

LAVICKÝ, P. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Praktický komentář. Wolters Kluwer. Praha. 2015. 1012 s. ISBN: 978-80-7478-869-7.

MACELA, M., ZÁRASOVÁ, Z., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha. Wolters Kluwer, 2015. 912 s. ISBN 978-80-7478-727-0.

ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentáře velkých zákonů československých. Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl I. Praha. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart. 1935.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s. 2014. 752 s. ISBN 978-80-7478-457-6.

Sborníky

KOPECKÁ, S.: Mezinárodní osvojení – zkušenosti třinácti let, aktuální situace a změny. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů.: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26. 9. 2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 45 – 47, 64 s. ISBN 978-80-260-5449-8.

PÁVKOVÁ, E.: Děti osvojované do zahraničí. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů.: Sborník XIII. Celostátního semináře Brno, 25. – 26. 9. 2013. Brno. Triada – Poradenské centrum, o.s. 2013, s. 48 – 50, 64 s. ISBN 978-80-260-5449-8.

RADVANOVÁ, S. a kol.: Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Sborník č. 39. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008. 126 s. ISBN 978-80-87146-05-7.

RADVANOVÁ, S. a kol.: Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost. Kolokvium II. Sborník č. 45. Praha. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2009. 99 s. ISBN 978-80-87146-25-5.

SEDLÁK, P.: Důsledky revize evropské úmluvy o osvojení dětí na novelu občanského zákoníku. In: EUROPEANIZATION OF THE NATIONAL LAW, THE LISBON TREATY AND SOME OTHER LEGAL ISSUES - Sborník příspěvků z konference Cofola 2008 konané na PrF MU 13. – 14. 5. 2008. Brno. Masarykova univerzita. 2008. s. 1327 – 1334, 8 s. ISBN 978-80-210-4630.

Časopisecké články

BUREŠOVÁ, K.: Stejnopohlavní pár v nejlepším zájmu dítěte. Právní rozhledy. 2016. roč. 24, č. 9.

FASORA, L.: Problémy systému péče o mládež na Moravě v letech 1921-1937(na příkladu Valašska a menšinových okresů Fulnek, Jaroslavice, Mikulov a Svitavy). Vlastivědný věstník

moravský, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2001, roč. 2001, sešit 1, s. 24-38. ISSN 0323-2581.

TRNKOVÁ, L.: Homoparentální rodina jako vývojový rys. *Rodinné listy*. 2016. roč. 5, č. 9, str. 26 – 29. ISSN 1805-0824.

Elektronické zdroje

BURKERTOVÁ, E., KREJČÍKOVÁ, H., VÁŇOVÁ, L.: Homosexuálové a právo na rodinný život. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2015. roč. 5, č. 2. [online]. [cit. 2016-9-25]. Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/>.

DŮVODOVÁ ZPRÁVA K ZÁKONU Č. 89/2012 SB., OBČANSKÝ ZÁKONÍK, KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ. 598 s. [online]. [cit. 2016-9-1].

Dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI V ČESKÉ REPUBLICE DVACET PĚT LET PO REVOLUCI. LUMOS. 2014. [online]. [cit. 2016-12-2]. Dostupné z: <http://czech.wearelumos.org/node/168>

PODNĚT VÝBORU PRO PRÁVA DÍTĚTE RADY VLÁDY ČR PRO LIDSKÁ PRÁVA KE SJEDNOCENÍ SLUŽEB PRO OHROŽENÉ DĚTI A K ÚPRAVĚ PODMÍNEK PRO POSKYTOVÁNÍ POBYTOVÝCH SLUŽEB TĚMTO DĚTEM, ZEJMÉNA SLUŽEB RANÉ PÉČE V KOLEKTIVNÍ FORMĚ. [online]. [cit. 2016-11-28]. Dostupný na: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Sb8wk0w_J3cJ:https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/sjednoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti_Podnet.doc+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

POKYNY VÝBORU MINISTRŮ RADY EVROPY O JUSTICI VSTRŽÍCÍ K DĚTEM. 87 s. [online]. [cit. 2016-9-1]. Dostupné z:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804ba0fb>

KALLAB, J.; TRNKOVÁ, M.; KOTEK, K.: Pracovní plán péče o mládež na Moravě: podněty k diskusi. [online]. [cit. 2016-9-5]. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/100212>

KUTÁLKOVÁ, P.: Duhové rodiny ve stínu státu – situace homoparentálních rodin s malými dětmi. [online]. [cit. 2016-10-9].

Dostupné z: https://www.praguepride.cz/wp-content/uploads/2015/10/Duhove_rodiny.pdf

MACELA, M.: Informace o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. Praha. MPSV, 2013. 14 s. [online]. [cit. 2016-11-15].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14851/umistovani_deti_PPPD.pdf

WINTR, Jan: Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách [online]. [cit. 2016-10-14].

Dostupné z: [http://poradna-prava.cz/www/old/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni_ditete_gayi%20\(4\).pdf](http://poradna-prava.cz/www/old/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni_ditete_gayi%20(4).pdf)

ZEMAN, M.: Náhradní mateřství v novém občanském zákoníku – promarněná příležitost? EPRAVO.CZ – Sběrka zákonů, judikatura, právo. 2013. [online]. [cit. 2016-10-24].

Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nahradni-materstvi-v-novem-obcanskem-zakoniku-promarnena-prilezitost-87962.html>

Zahraniční literatura

AMERICAN ACADEMY OF PEDIATRICS - Committee on Early Childhood, Adoption and Dependent Care: Developmental Issues for Young Children in Foster Care. Illinois. 2000. ISSN: 0031-4005.

BOWLBY, J.: The nature of the child's tie to his mother. International Journal of Psychoanalysis; 1958. 39. pg. 350– 373. PMID: 13610508

BOWLBY, J.: Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. Tavistock Institute of Human Relations 1982. 326 s. ISBN 0-465-00543-8.

FICHERA, M.: Same-Sex Marriage and the Role of Transnational Law: Changes in the European Landscape. In: German Law Journal. 2016. Vol. 17, no. 3, s. 383 – 420. [online]. [cit. 2016-10-30]. Dostupné z:

https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/57688a99e4fcb58e1ae0f7ce/1466469019836/PDF_Vol_17_No_03.04_Fichera.pdf. ISSN 2071-8322.

GENERAL COMMENT NO. 14 (2013) ON THE RIGHT OF THE CHILD TO HAVE HIS OR HER BEST INTERESTS TAKEN AS A PRIMARY CONSIDERATION (ART. 3, PARA. 1). [online]. [cit. 2016-12-2]. Dostupné z:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14_&Lang=en

GUIDELINES ON POST-ADOPTION SERVICES. CHILD ON EUROPE. 2007. [online]. [cit. 2016-10-28]. Dostupné z: http://www.childoneurope.org/issues/adoption/post_adoption_seminar/post-adoption_def2.pdf

KESSLER, R.C., PECORA, P.J., WILLIAMS, J., HIRIPI, E., O'BRIEN, K., ENGLISH, D., WHITE, J., ZERBE, R., DOWNS, C., PLOTNICK, R., HWANG, I., SAMSON, N.A. (2008). Effects of Enhanced Foster Care on the Long-term Physical and Mental Health of Foster Care Alumni. *Arch Gen Psychiatry*.; 65(6). 625 – 633. PMID: 18519820. DOI: 10.1001/archpsyc.65.6.625.

PERRY, B.D., POLLARD, R.A, BLAKELEY, T.L., BAKER, W.L., VIGILANTE, D. Childhood trauma, the neurobiology of adaptation, and “use-dependent” development of the brain: How “states” become traits.” *Infant Mental Health Journal*. 1995. 16(4), 271-291.

PITTS, S., BRANDON, A. R., DENTON, W. H., STRINGER, C. A., H. M. EVANS, H. M.: a history of the theory of prenatal attachment. *J Prenat Perinat Psychol Health*. 2009. 23(4): 201–222.

POLLAK, S.D., CICCETTI, D, KLORMAN, R. Stress, memory and emotion: Developmental considerations from the study of child maltreatment. *Development and Psychopathology*. 1998. 10, 811-828.

RECOMMENDATION REC(2005)5 OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON THE RIGHTS OF CHILDREN LIVING IN RESIDENTIAL INSTITUTIONS. [online]. [cit. 2016-12-2]. Dostupné z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=835953>.

RAGONE, S., VOLPE, V.: An Emerging Right to a “Gay” Family Life? The Case Oliari v. Italy in a Comparative Perspective. In: *German Law Journal*. 2016. Vol. 17, no. 3, s. 451 - 485. [online]. [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/57688abae4fcb58e1ae0f872/1466469054073/PDF_Vol_17_No_03.06_Ragone+%26+Volpe.pdf. ISSN 2071-8322.

ROSENFELD, A. A., PILOWSKY, D., FINE, P., et al.: Foster care: an update. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 1997. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2005.06.014

SANDERS, A. E. H.: When, if not Now? An Update on Civil Partnership in Germany. In: *German Law Journal*. 2016. Vol. 17, no. 3, s. 488 - 508. [online]. [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/57688ad1e4fcb58e1ae0f8fb/1466469101397/PDF_Vol_17_No_03.07_Sanders.pdf. ISSN 2071-8322.

The implementation and operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to good practice. Hague Conference on Private International Law 2008. 216 s. [online]. [cit. 2016-10-28]. Dostupné z: https://assets.hcch.net/upload/adoguide_e.pdf ISBN: 978 1 84661 144 5.

Judikatura

Evropský soud pro lidská práva

Rozsudek ve věci T. proti České republice ze dne 17. 7. 2014 (stížnost č. 19315/11)

Rozsudek ve věci Wallová a Walla proti České republice ze dne 26. 10. 2006 (stížnost č. 23848/04)

Rozsudek ve věci Havelka a další proti České republice ze dne 21. 6. 2007 (23499/06)

Rozsudek ve věci Couillard Maugery proti Francii ze dne 1. 7. 2004 (stížnost č. 64796/01)

Rozsudek ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. 2. 2002 (stížnost č. 46544/99)

Rozsudek ve věci Haase proti Německu ze dne 8. 7. 2004 (stížnost č. 11057/02)

Rozsudek ve věci Covezzi a Morselli proti Itálii ze dne 9. 5. 2003 (stížnost č. 52763/99)

Rozsudek ve věci Scozzari a Giunta proti Itálii ze dne 13. 7. 2000 (stížnost č. 39221/98 a 41963/98)

Rozsudek ve věci Kroon a další proti Nizozemí ze dne 27. 10. 1994 (stížnost č. 18535/91)

Rozsudek ve věci Marckx proti Belgii ze dne 13. 6. 1979 (stížnost č. 6833/74)

Rozsudek ve věci Johnston a další proti Irsku ze dne 18. 12. 1986 (stížnost č. 9697/82)

Rozsudek ve věci Keegan proti Irsku ze dne 26. 5. 1994 (stížnost č. 16969/90)

Rozsudek ve věci Kroon a další proti Nizozemí ze dne 27. 10. 1994 (stížnost č. 18535/91)

Rozsudek ve věci E.B. proti Francii ze dne 22. 1. 2008 (stížnost č. 43546/02)

Rozsudek ve věci X. a ostatní proti Rakousku ze dne 19. 2. 2013 (stížnost č. 19010/07)

Rozsudek ve věci Gas a Dubois proti Francii ze dne 15. 3. 2012 (stížnost č. 25951/07)

Rozsudek ve věci Oliari a další proti Itálii ze dne 21. 7. 2015 (stížnost č. 18766/11 and 36030/11)

Ústavní soud České republiky

Nález ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07

Nález ze dne 25. 6. 2002, č. 403/2002 Sb.

Nález ze dne 28. 3. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 20/94, 72/1995 Sb.

Nález ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07

Nález ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08

Nález ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09

Nález ze dne 6. 9. 2011, sp. zn. II. ÚS 2546/10

Nález ze dne 26. 8. 2009, sp. zn. III. ÚS 3007/09

Nález ze dne 12. 11. 2013, sp. zn. II. ÚS 2555/13
Nález ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06
Nález ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 669/02
Nález ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10
Nález ze dne 30. 6. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 23/02
Nález ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15
Nález ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94
Nález ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09
Nález ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15
Nález ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. II. ÚS 4160/12
Nález ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03
Nález ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15

Nejvyšší soud České republiky

Rozsudek ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2787/2005
Stanovisko ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010
Rozsudek ze dne 6. 8. 2009, sp. zn. 30 Cdo 1721/2009
Usnesení ze dne 22. 8. 2014, sp. zn. 30 Cdo 3157/2013

Ostatní

Rozhodnutí Krajského soudu v Brně z 26. 6. 1963, sp. zn. R 20/1964 SbRc.
Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. 1. 1968, sp. zn. 4 Co 548/67,
[R 69/1968 civ.]
Stanovisko Nejvyššího soudu České socialistické republiky, ze dne 29. 12. 1984,
zn. Cpj 51/84, [R 45/1986 civ.]
Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 5. 11. 2015, sp. zn. 0 Nc 4714/2015
Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 4. 2016, č.j. 5A 185/2012-58
Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 4. 2016, č.j. 5A 186/2012-61
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 5. 2012, č.j. 3 Ads 144/2011-163

Anotace

Práce se zabývá problematikou náhradní péče o dítě v České republice a předkládá rozbor její právní úpravy obsažené jak v předpisech soukromého práva, tak v předpisech veřejnoprávních. Pojem náhradní péče o dítě v sobě zahrnuje několik samostatných právních institutů, jež společně tvoří systém sloužící k ochraně ohrožených dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Systém náhradní péče se dělí na individuální péči rodinného typu a péči kolektivní zajišťovanou v ústavních zařízeních. Práce sleduje historický vývoj forem náhradní péče, rozebírá jejich aktuální právní úpravu včetně té procesní a hodnotí provázanost a vzájemnou souladnost jednotlivých právních předpisů. Cílem práce je analyzovat fungování systému náhradní péče a vymezit práva a povinnosti subjektů, které jím v různých rolích procházejí s důrazem na to, jak je zajišťováno naplňování práv nezletilého dítěte a sledován jeho nejlepší zájem. K tématu práce je vzhledem k jeho obsahu přistupováno víceborově, neboť interdisciplinární spolupráce jednotlivých osob vystupujících jménem státu ve sledovaných právních vztazích náhradní péče, je v zájmu dítěte zcela nezbytná.

Klíčová slova

dítě, náhradní péče, osvojení, pěstounská péče, ústavní výchova, poručenství, opatrovnictví

Abstract

This dissertation is concerned with the issues surrounding substitute family care in the Czech Republic and presents an analysis of its legal regulation as set out in both private law and public law regulations. The term substitute family care encompasses several independent legal institutions, which together form a system serving to protect children at risk who cannot grow up in their own family. The system of substitute care is divided into family-type individual care on the one hand and collective care provided in institutional facilities on the other. This dissertation examines the historical development of forms of substitute care, analyses their current legal regulation, including procedural regulation, and evaluates the interconnectedness and mutual harmoniousness of individual legal regulations. It analyses the inner workings of the substitute care system and delineates the rights and obligations of entities which enter into it in various capacities, with an emphasis on how the fulfilment of the rights of a minor is enforced and how their best interest is considered. Given the subject matter, the topic of the dissertation is approached in an interdisciplinary fashion, for the interdisciplinary cooperation of individual persons acting on behalf of the state in the legal relations of substitute care which are of interest here is entirely indispensable with regards to the best interests of the child.

Key words

child, substitute care, adoption, foster care, institutional care, wardship, guardianship